ПІВНІЧНЕ СЯЙВО

АЛЬМАНАХ

II

СЛАВУТА

1965

diasporiana.org.ua

Між українською хатою та пам'ятковою плитою в Елк Айленд Парку. В першому ряду зліва — Б. Мазепа, Д. Струк, Є. Штендера; в другому ряду зліва — В. Залуцький із дружиною, Ю. Стефаник (четвертий), Яр Славутич, І. Кейван, Роман Солтикевич (крайній).

Знятоκ п. Лукії Візнюри

Дорогому Маестрові
проф. Ю. Буцманюкові —
від видавця —
26.IX.1965 Яр Славутич

ПІВНІЧНЕ СЯЙВО

АЛЬМАНАХ

II

Упорядкував Яр Славутич

СЛАВУТА

ЕДМОНТОН 1965

NORTHERN LIGHTS

II

An Almanac in Ukrainian

Compiled and Edited

by

Yar Slavutych

ВІД ВИДАВНИЦТВА

Друге число альманаху „Північне сяйво" виходить у світ за матеріяльною допомогою меценатів української культури Наталки й Василя Духніїв з Едмонтону. Василь і Наталка Духнії, палкі українські патріоти, не шкодують грошей на національні, культурні та добродійні цілі. На особливу увагу заслуговує їхнє фінансування „Історії української культури", що її видав І. Тиктор у Вінніпезі. Видавництво „Славута" складає щиру подяку меценатам Наталці й Василеві Духніям за безкорисну допомогу. Вдячне українське громадянство ніколи не забуде їхніх добрих діл.

Обкладинка роботи мистця І. Кейвана.

Надруковано 500 примірників у

Alberta Printing Co.

Slavuta Publishers, 10920 - 60th Avenue, Edmonton, Alberta

Printed in Canada

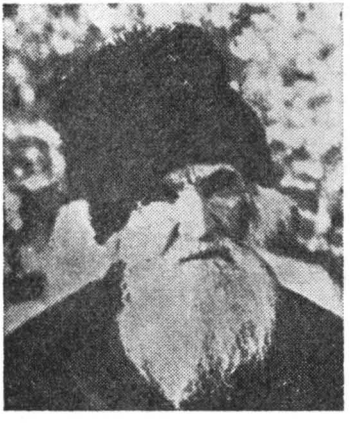

Отець А. Гончаренко
(1832 - 1916)
приїхав до США 1865 р.

Василь Єлиняк
(1859 - 1956)
приїхав до Канади 1891 р.

Іван Пилипівський
(1895 - 1936)
приїхав до Канади 1891 р.

Василь Романюк прибув
до Канади 1892 р.,
заснував м. Мир Нам 1905 р.

Яр СЛАВУТИЧ

ЗАВОЙОВНИКИ ПРЕРІЙ

Пам'яті перших
українських поселенців.

Не загарбники з дальніх імперій,
Не кортези з минулих віків, —
Тут пройшли завойовники прерій,
Єлиняк, Пилипівський, Леськів.

Лемешів домороблена криця
Корчувала почахлі *паплі*,
Щоб лягала дорідна пшениця
В чорне лоно пухкої землі.

І злітали, спрагливі причалу,
Золотими крильми врожаї.
Слава й честь українському ралу,
Що відкрило альбертські краї!

Завойовники з видом сумирним,
Орачі від зорі до зорі,
Добре знають і Вільна, і Мир Нам
Вашу працю, палкі трударі.

Це по вас по лугах, по діброва
Поминають Мондер, Веґревіль...
Спочивайте в пухнастих покровах
Потом скроплених, піднятих піль!

Ваші руки на славу Канаді
Торували шляхи крізь гілля.
Хай не стане вам плуг на заваді,
Хай лягає вам пухом земля!

1964.

* * *

Брунатний захід
Бринить, як мідь,
І б'ється пахіт
У небозвідь.

Полощуть ниви
Небесний пруг.
Рвачкий, щасливий
Безкрай навкруг!

Спинись, мандрівче,
На безмір глянь:
Стебло поривче
Спахає п'янь.

Не йди, врожайний
Озорюй час
І слав Ріджайни
Земний Парнас!

30. VI. 1964.

* * *

Збулось пророцтво Крі*: списи й віґвами
Обвіяв мир, — і битов порохи
Лягли на свіжі просіки й шляхи,
Що вслали *білі* чорними руками.

Ступив постіл, повитий мотузками,
І сонця блиск відбили кожухи;
Крізь безмір пущ, непевний і лихий,
Сокир сумирних залунали гами.

Хвала мозолям жилавих долонь,
Що вкрили далі красною ріллею!
Погорду слова і пихи вогонь

Гамуй, прибульче, совістю своєю:
Твоя хлібина, біла і пухка —
„Синів землі" Іллі Киріяка.

1964

* * *

Немов навала синявих китів,
Пливуть юконські олив'яні хмари.
І дмуть вітри, із Давсону удари,
Неначе світ кончини захотів.

Немає сяйва, сонця й поготів.
О щедре літо, де твої нектари?!
Пора похмура, сповнена загари,
Вістить потопи, ворога мостів.

Коли замовкне порив бореальний
І вщухне дощ, і вийде молодик, —
Заквітне полюс півночі астральний.

Палає зранку золото осик,
Яскріють клени, — та багрець дубовий
Найбільш налле до осени любови.

* * *

Замерзло жовтаве сонце
В небесній кризі,
І гасне проміння ґронце
На снігу ризі.

Я чую, полярний світе,
Смертельна тише,
Як серце, відчаєм гріте,
Мороз колише,

Як тундра від щастя плаче
У срібній пряжі...
Малюй, самоти співаче,
Душі пейзажі.

1964

* Крі — індійське плем'я в Альберті — має подібний переказ.

СЛОВО

(У вінок Т. Шевченкові)

Немудрий цар твоє живуще слово
Топтав полками, — й квітли пурпурово
Палкі троянди українських ран.
Зухвалий вождь, озлоблений тиран,
Його обкраював московським лезом,
Щоб дух слабів... Та полум'ям тверезим
Воно збуяло — і росте, як мста!
Воно німим розковує уста,
Воно, як прапор, стало *на сторожі,*
Здолавши в порох тами зловорожі, —
На всіх язиках, сяючи в віки,
Веде до правди всі материки!

9 березня 1964.

СКАРГА

(поема)

Слідів отця Агапія шукаю —

. . . . .

(Див. книгу „Трофеї", стор. 246)

. . . . .

На чужині в потомстві без кінця
Плекати незнищенну Україну.

I

Налітає, клекоче і свище
Збутнявілий хвильми океан;
Буйним шквалом все вище і вище
Устає коливний туман.

Водяні вигинаючи гори,
Білі гриви рвучи навкруги,
Затопляє краса непокори
Каліфорнії береги.

Та, зоставивши вівтар-яскиню,
Затаївши у грудях биття,
Йде Агапій у просторінь синю,
Наче древній Мойсей у пустиню,
Навстріч явам свого життя.

II

Московський цар, захланний цар
Жене полки, як темінь хмар,
В ясний безкрай, в розгін степів —
На гнівну Січ, на шаблі сліп...

Знемігсь Богдан, зневірився Хміль:
„Валує лях... і звідусіль
Дуднить орда... Де спільник наш?"
Ставний Богун підвівсь, як паж,
Уклінно голову схилив —
І ринув слів палкий порив:
„Ясновельможний! Волі стяг
Підняв ти гордо у степах,
І за тобою ввесь нарід
Пішов услід учвал, убрід —
Не накладай же з москалем!
Не знайся з деспотом-царем!
У нього всюди б'ють чолом;
Бояри в нього дишуть злом,
Людей міняють, наче псів..."
Іде Агапій — і з віків
Промова предка Богуна
Дзвенить могутньо, як луна.

III

Позаду втеча, сповнена погрози;
Лягла на південь чорноморська путь.
Солоні води, мов кріпацькі сльози,
В далекий обрій скаргою гудуть.

Ще так недавно, за плічми жандарма,
Проповідав окрилений Куліш:
„Одумаймось, братерство! Чи ж недарма
Рудою предки багрянили ніж?

Творім отечество у рідним слові,
Плекаймо дух могутній, мов Дніпро".
Тарас додав: „Пожари пурпурові
Нехай поглинуть крадене добро!"

Принадно-дивна, як дніпрова плавня,
Бунтарська мова. О надхнення мить!..
Іде Агапій... Мов луна днедавня,
Тарасів поклик сурмою гримить.

VI

Світ потрясають затасні вісті —
Січ відновляє богунська печать.[1]
Гори Геллади, високі й урвисті,
Знають багато і вперто мовчать.

Лункоручайно, з Атен до Атону,
Сиплються в жмені московські рублі.[2]
Рана у серце, та золота гону
Не загребти візантійській землі!

Крапнула кров — не вгаває Агапій:
Дужче і дужче у лондонський дзвін
Слово вдаряє — і Герцен на мапі
Креслить цареві заслужений скін...

Десь незабутні когорти Мацціні[3]
Вільній Італії лаври кладуть...
Владно ступає Агапій — і тіні
Друзів колишніх позначують путь.

V

Колумба дальні береги —
Причал прилюбної свободи.
Клоніться, спраглі, до снаги
І пийте, пийте гойні води!

Вона медами протекла
Від стін Бостону до Лонгбічу —
Земля, чия визвольна мла
Відвагу родить войовничу.

Вона, звільнившись від корон,
Збулась британської кормиги —
Земля, де мудрий Вашінгтон
Нарік народам вільні здвиги.

Вона безмежністю встає
І будить світ — земля визвольна,
І щастя коване своє
Рукою мужнього Лінкольна

Несе — як прапор перемог!..
Іде Агапій... Красно вбрана,
Як повний відгомін епох,
Земля гуде обітованна.

VI

Суворі простори Аляски
І вогкі вітри Сан-Франціска,
Неначе із давньої казки,
Вітають жалом василіска.

Лопоче розгорнений долар,
Як стяг, над сухими горбами,
Крізь бурий, знебарвлений колір
Темніють яруги дубами.

Як голо! Ця пустка довкола
І людом, і Богом забута...
Немає ніде заборола
Неправді, що тіс алеута...

Втекти! В невідоме безкрає?
На хутір? У лоно печери?..
Агапій іде — і лунає
Погорда продажної ери.

VII

І став на берег вогняний Агапій
У ветхій рясі, спрагнений ходи.
Мов гнівний вирок бурі косолапій,
Що пазурі підводить із води,
Пророк надхненно: „Боже! Боже!
Тобі ввесь вік служив я гоже,
Тобі, всевладному, приносив
І віру серця, й мислі просів;
Доглибно вірний боротьбі,
Я все життя віддав Тобі;
І хоч дев'ятий нелегкий десяток
Стражденних літ сповняється мені,
Та я не бачу, на якім вогні
Дотла ти спалиш омерзіння взяток.
Поглянь же, Боже, в дальній край!
Пошли посланця в Україну —
Мечем вогненним покарай
Неправду люту, кривду тлінну!
Нехай же й мій поярмлений нарід
На битву збудиться й Тебе прославить..."
Замовк Агапій. Тільки неба звід
Зміясто крає білогрива павіть
Високих хвиль
На сотні миль,
І не почути голосу нізвідки.
Мовчить Господь
І, ставши в лодь,
Німують янголи, Господні свідки.

VIII

Нараз у небі прокотився грім,
Оперезавши хмари блискавками.
Господній голос напролім
Прогув над берегами:

„Блаженний той, хто в щирому труді
Шукає правди й досягає волі,
Хто пам'ятає в щасті і в біді
Життя закони — притчі мудрочолі.

Нехай існують і добро, і зло.
Добро здобуде перемоги славу
Тоді, як зло, що з кривдою зросло,
Поразку стріне, чорну і криваву..."

Стоїть Агапій на горбі —
На гострім камені коліна.
І вікна в хмарах, жовті й голубі,
Йому вістять — не згине Україна.

* * *

Півсотні літ у далеч пропливло.
Водою змило, мулом занесло
Священний слід. Нічого вже немає!
Биків на м'ясо німець випасає[4]
Та під сосною, в несвоїй землі,
Вітрам віддавши докори й жалі,
Лежить Агапій. І дружина поряд,
Відрад повірниця, гонитель горя.
А надовкола, занедбавши хист,
Ведуть нащадки безтурботний „твіст"
І орди виродків щороку множать.
Коли ж вас Бог у гніві побатожить?
Коли чужий розвіється дурман?
Лиш я один — останній могікан? —
Слідів отця Агапія шукаю:
Для серця — ліку, для душі — розмаю.

1958-60.

ПРИМІТКИ

1. Д. Богун, о. Агапія дядько, мав стати кошовим Січі, відновлення якої задумано саме в Греції на Атонській горі. Він же розсилав таємні „універсали", скріплені власною печаткою.
2. Московський консул в Атенах заплатив одному грекові 5.000 золотих рублів за обіцянку вбити о. Агапія. Царський уряд тоді дуже наполошився як плянами відновлення Січі, так і дописами о. Агапія до Герценового „Колокола", що друкувався в Лондоні.
3. Маючи рекомендації від Мацціні, італійського революціонера, о. А. Гончаренко прибув 1 січня 1865 р. до Бостону. Пізніше з Нью-Йорку він переїхав до Каліфорнії, побував на Алясці, видавав часопис „Аляска-Геральд", де містив також твори Т. Шевченка і бичував царську Росію.
4. Тепер цей Менке не дозволяє нікому з українців заходити на його „праперті".

Улас САМЧУК

МІЙ ДІМ І Я

(Уривок із роману „Простір поза нами")

I enjoy writing that kind of gossip myself.
Aldous Huxley.

Коли я наважився на цю авантуру — набути власний будинок на два поверхи із шости кімнат за ціну дванадцять тисяч сімсот долярів, маючи на конті „Королівсько-Канадського Банку" всього лиш тисячу сімсот долярів готівкою, то мені здавалося, що я відважився, як не на пряме самогубство, то в кожному разі на якусь добровільну довічну каторгу, з якої мені нема виходу. Це коштувало мені не тільки багато долярів, але ще більше безсонних ночей і тортур сумління, так ніби я збирався пограбувати банк або виконати атентат. Причин для цього було багато, а головна — я переходив у інший простір буття, простір, якого я до цього часу не відчував, який був десь поза мною, про який я дещо знав, але який був для мене герметично закритий з написом: „Небезпека! Вступ заборонений!"

Але я відважився ту заборону порушити, жереб кинуто, Рубікон перейдено, і я зробився, вперше за мої тридцять вісім років життя, власником чудового кусника нашої планети, тридцять футів завширшки, сто вісім завдовжки, на якому, під горбком при вулиці Глен, приміститься „мій дім — моя фортеця", до якої вело тридцять два східці бетонових сходів із верандою колоніяльного стилю з часу після першої світової війни.

Спочатку мій дім — моя фортеця уявляла собою лишень фантастично занедбану порожнечу з атмосферою гострого запаху тютюну, правдоподібно „Оґдену", зі стелею, розписаною примарними розводами тріщин, яка понуро погрожувала кожної хвилини звалитися на голову, з кімнатами, в яких помости мало чим відрізнялися від звичайного хідника на вулиці, і кухнею, в якій, можна припускати, не варили їжу, а тридцять років кували кінські підкови. Аґент продажу реальностей відомої аґенції „Скнили і Ко", з вулиці Дандес-Захід 33, якого я уповноважив щось подібне підшукати, виконав своє завдання зразково, на чому я заощадив дві і пів тисячі готівкою.

Бо засадничо мій дім (дозволяйте на майбутнє саме так його величати) назовні робив цілком задовільне враження, знаходився в непоганій частині міста, недалеко Гай Парку, не був позбавлений фантазії в топографії, мав пару тінистих дерев, два травники і справжній праліс позаду на пригірку, де, крім дубів, берез, сосон та інших дерев, водилося також чимало хутрового, дикого і домашнього, звіря вперемішку з великими зграями співучого і менш співучого птаства. Сірі, ледачі ракуни лазили поруч із різномастими котами, перісті, кокетливі „скунси" провокували йоркширських пуделів, від чого останні дуже часто на цілі милі пахніли вибуховими парфумами, метушливі зграї сірих і бурих вивірок стрибали, як блохи, не тільки по деревах, телеграфних дротах, але також по кухнях і їдальнях.

Пернате населення цього строкатого царства було заступлене не менше пишно. По травниках, куди не глянь, завзято трудилися невтомні мисливці хробаків, „робіни", що їх безжалісно переслідували расові агресори — шпаки, педантично поважні кардинали у своїх червоних сутанах, перегукувалися з незграбними синюхами, блискавичні, як іскра, зелені колібрі бриніли над квітами і цілі орди патетичних горобців зривали іноді такий рейвах, що заглушували шум автомашин на вулиці.

А коли додати, що в зарослому клиновим гаєм, давноневживаному ґаражі сусідки Грінвуд водилося кілька осинних гнізд, а під моїм столітнім дубом росли мухомори і височіла піраміда муравлища — картина буде завершена. Бракувало хіба що індіян сиуксів, які б вийшли з пралісу сусіда Фіцджеральда, отаборилися на моєму травнику, розклали багаття і почали танцювати свої погрозливі „дукі-дукі".

Мені така картина далебі подобалась, особливо тоді, коли була ніч і виходив з-за крислатої сосни на пригірку бронзовий диск місяця, що його з таким патосом зустрічали міріяди цвіркунів, нагадуючи ковбойські фільми Гаррі Купера і запах спалених прерій.

І подобався не лишень самий краєвид, а також увесь „мій дім". Я ж бо мав свій власний „дах над головою", з якого я мав намір зробити не лишень „домашнє вогнище", але й копальню золота. Генеральним моїм операційним пляном було зайняти для власного вжитку лишень одну, найбільше дві кімнати, а решту розкошів віддати в комірне, що за моїми математичними обчисленнями мусило покрити всі мої видатки, включно з податком міської управи. Я мав жити на плянеті, як справжній паразит, абсолютно задурно у просторі з двох кімнат, із трьома вікнами і краєвидами, що їм могла б позаздрити найвибагливіша зірка Голлівуду.

Але дорога до цього „парадису" проходила досить тернистими теренами. Мій дім, моє домашнє вогнище, моя копальня золота виразно вимагали мого поту і моєї крови. Покритий зеленавими квадратиками з папи, дах над головою, невідомо яким правом, дозволяв дощам продиратися до верхніх кімнат і розписувати по їхніх стелях малюнки, гідні пензля Ван Гоґа, а його ринви, як тільки пішов перший дощ, спричинили на всі боки такий водоспад, що до деякої міри нагадував водоспад Ніаґару. Не маючи ніколи власних дахів, я не мав також зеленого поняття, як їх тримати у формі. Мені завжди здавалося, що всі ті будинки, яких стільки стоїть по всіх вулицях, живуть собі, як птахи небесні, що турбується ними сам Господь Бог, а їх власники лишень доять їх, як корову, та попивають з їхнім молоком каву з тістечками.

Щойно аж тепер на власні очі я побачив, що це соціяльне питання виглядає інакше. Стіни, стелі, помости, ринви, дах, сходи разом із туалетом, оточили мене зо всіх боків, як карлівські примари, не давали мені пільги ні вдень, ні вночі, тим болючіше, що моє конто в „Роял Кенедієн" сливе висохло; і нічого не залишалося, як надолужувати його моїм кривавим потом.

О, той дах і ті ринви! І хто їх таких вигадав? Першим моїм відрухом було зааларму вати експертів цього діла і поспитати їх, що с і є значить... І першим таким чудодієм видався один мій знайомий, ста-

рий емігрант і власник будинку з Ошави, який, дуже до речі, випадково навинувся під руку. Я вказав йому на мої ринви і пояснив їх дивовижну поведінку. Він старанно оглянув їх знизу фаховим оком, обійшов кілька разів будинок, відходив на віддаль і дивився з перспективи, мов би на абстрактний малюнок, прицмокував устами, похитував головою... Я слідкував за кожним його рухом, мов би за рухами чародія, моє серце завмирало і майже зовсім завмерло, коли він вирік своє остаточне рішення: причина злочинного діяння моїх ринв таїться в тому, що весь той будинок, коли дивитися на нього спереду, є похилений на цілого пів інча на правий бік. Така прецизна точність цієї експертизи спричинила в мені справжню паніку. Чи це не значить, що будинок взагалі нічого не вартий, кандидат на руїну і що втиснули мені його несумлінні аґенти, як гнилі яйця. І чи не прокинуся я одного разу під його звалищами, як кіт, який заліз не в своє місце і обвалив на себе склад череп'яних горшків? Того блаженного часу я ще не думав категоріями комерції, що кожний такий будинок можна не тільки купити, але й продати, а мені здавалося, що раз я його купив — купив на вічність, і тому я почав обережно питати, чим би його зарадити, на випадок, коли б той будинок мав поважні тенденції розвалитися, на що мій експерт, з поважним виразом, мене потішив, що коли він простояв на цьому місці в такому вигляді не менше три десятки років, то він може так простояти ще три рази стільки. І що тут залишається дати тільки нові ринви, або старі піднести з правого боку на пів інча вище. От і все.

— А скільки б це мало коштувати?

— О! Коли діло брати поважно і зробити його як слід — сто двадцять долярів.

Сто двадцять... Чекайте, чекайте... Я замовк. Це, мабуть, щось не те. Я ще не мав у хаті ні одного стільця, ні одної посудини, в моїй кишені... Словом, моя платня... навіщо зайва мова. Звідки візьму сто двадцять долярів на такі виразно другорядні речі, як ринви, і коли та вода вже лилася стільки часу — хай ллється спокійно далі, не буду їй перешкоджати. Я розпрощався з експертом дуже чемно, але з дуже рішучим наміром більше його не бачити.

Одначе ті трикляті ринви все таке не давали мені спокою, особливо коли треба було спати. Як тільки я повертався рано з моєї нічної зміни і мусив заснути, чортові ринви заступали мені сон і я, хоч-нехоч, почав їх оглядати своїм недосвідченим оком. Знизу, розуміється, багато не побачиш, а лізти наверх трохи ризиковно. Це, розуміється, ніяка височина, але все таки два поверхи, а до того я не мав драбини. Одначе я маю дурну натуру, що коли до чогось причеплюся — не лишаю так довго, поки хтось із нас не трісне. Я все таки наважився полізти на самий дах, а що я не мав драбини, я використав вікно в убиральні, яке, до речі, виходило майже на дах мого сусіда, що був трохи нижчий. Я забезпечився деяким необхідним знаряддям, як молоток і обценьки, без яких я тепер не сідав навіть снідати, витиснувся крізь вікно на сусідний дах — і моя злочинна ринва опинилася перед самим моїм носом. І що я побачив? Я побачив, що вона була завалена гнилим листям, залита водою, що в ній росли молоденькі клени і, мабуть, водились дикі качки. І перше що я зробив, переміг страхи, переліз на

свій дах, дослідив ринву, аж до місця, де вона відходить до стічної труби. І коли я цього доконав, я почував себе, мов дослідник Стенлі, що віднайшов початок ріки Конґо. Я ствердив, що моя ринва давно втратила будь-які контакти з водостічною трубою, яка була цілковито забита всіляким добром, включно до залишків якогось птаха, і що я мушу негайно виконати радикальну операцію. І я з місця взявся за діло. Великого мистецтва не вимагалося, лишень голою рукою я звільнив ринву від усіх нашарувань органічних і неорганічних порід, пробив ручкою молотка вхід до труби і на моє здивування, вода з ринви полилася вниз із таким радісним гомоном, ніби я, одного соняшного ранку, відчинив клітку і випустив із неї ув'язненого птаха. По короткому часі мої фатальні ринви звільнилися від води, а зісталися в них тільки геологічні та ботанічні залишки, які також вимагали втручення. Залишалося тільки обповзти на череві довкруги даху. І коли я доконав цього, мої руки, обличчя і сорочка нагадували абесинця, але мої ринви були визволені, посміхалися до мене радісною посмішкою і своєю латинською мовою не могли мені вистачально надякуватись. А коли я знов опинився на землі, я був гордий, мов олімпійський переможець тяжкої атлетики.

А коли прийшов черговий дощ, я з приємністю ствердив, що вода з мого даху стікає своєю законною дорогою, не прозраджуючи ніяких ознак опозиції. Ще згодом я мав нагоду ствердити, що мій дім стоїть зовсім рівно і що висліди досліджувань мого експерта, були звичайними наклепами. Сто двадцять долярів зістались чистим моїм заробітком.

Трохи пізніше я внадився на мій дах, мов до дівчат на вечорниці. Я полюбив це діло, я безоглядно вишукував кожну підозрілу щілинку, я завзяткше замазував її різними асфальтами, аж поки мій дах не став перістим, а моя стеля звільнилася від мистецтва стихій і зовсім висохла. Перша перемога була за мною.

Але далеко не остання. Всі мої шість кімнат, убиральня і пивниця вимагали також втручання. І я мусів це зробити негайно, бо від цього залежав успіх фінансових операцій усього мого підприємства. Мій борг і мої відсотки пожирали всю мою заробітню платню у фабриці шоколяди „Ровтрі", а тому я мусів негайно діяти, щоб уникнути цілковитої господарської катострофи. Увесь нижній поверх із частиною верхнього був призначений для рятування ситуації, але те могло статися лишень після того, як усе це заблищить і засяє всіма барвами веселки.

Хто були ті суворі схимники, які привели це приміщення до такого аскетичного вигляду — сказати тяжко. Коли я прийшов сюди з моїм аґентом, тут було порожньо, тихо і мрячно. Літопис про це також мовчав, а деякі залишки геології та уривки ієрогліфів по стінах не казали багато. Правдоподібно, це були люди цупких правил, не дуже соняшного походження, найскоріше благородні залишки північних варятів чи вікінґів, для яких задимлений комин, добра люлька міцного тютюну та порядна чарка „Голден ведінґ" спричиняли більше насолоди, ніж звична естетика звичайних мешкань. Це нагадувало міт про простих, дужих людей у ведмежих шкурах із рогами буй-тура на шоломах.

Деяку дисгармонію вносили сюди залишки давніх написів на різних місцях — „Джюліет" і серце пробите стрілою, накреслене крейдою під кухонним вікном задньої сіни, або знов „Дейвід" з таким же сер-

цем і такою ж стрілою вирізані на цеглі стовпа веранди. Таких сердець і таких стріл, майже стертих стихіями, зустрічалося більше. Мері, Геррі і чимало інших, а все це разом творило чудову леґенду щастя, молодости і, розуміється, кохання.

Але я, варвар із далекого сходу, що увірвався сюди зовсім непроханий, мав намір цю романтику знівечити. Я озброївся щітками, вальцями, фарбами і, як тільки приходив з роботи, чи то ввечері, після денної зміни, а чи рано, після нічної (мої зміни мінялися що три тижні), — відразу одягався в одяг, що нагадував шати друїдів, і містерія перевтілення кімнат починалася. Було літо, стояла спека, термометер показував здебільша понад 80, я безконечно пив „севен ап"-и, з мене лились поти, найхоробріший провідник зулусів не мав краще розписаного лиця, як моє, всі паркети були встелені „Телеграм"-ами, „Дейлі Стар"-ами, заставлені бляшанками „Старляк Пейнт"-ів, зі всіх моїх кишень стирчали щітки, щіточки, шкрябальця, і я переконаний, що кожний майстер абстрактного мистецтва, до Пікассо включно, дав би багато, щоб могти використати такий ідеальний модель трудових елементів. Ніодна з моїх найбільших поклонниць не могла б повірити, що цей брудомаз — та сама істота, яку вона звикла бачити в найкращих одягах „тіп-топ" і шовкових краватках „Юджін".

Але по двох, чи краще, по трьох тижнях такого священнодіяння, ввесь мій нижній поверх, плюс одна з кімнат верхнього, справді сяяли чистотою аптечної склянки. Моя кухня нагадувала наречену в білому веляні, що зібралася до шлюбу, мій сальон пишався кольорами „Дріфтвуд 162" (фахівці це розуміють), моя їдальня сяяла „Лейт Мінт-ом 72", гол вкрився тяжкими шпалерами барви старої бронзи, а верхня спальня стояла під чарівним знаком „Саншайн 54". Непорушними зісталися простори,призначені для мого власного вжитку, лендлорд може ще почекати, але поза тим не забуто нічого. Паркети вимиті, вишкрябані, навосковані, погрожували катастрофою всім тим, що не мають досвіду на ковзанах чи лещатах.

Що залишалося? Заповнити цей едем живим життям, найкраще б парою молодих, бездітних, без собак, котів і канарків, людей, щоб мати святий спокій і неподряпані стіни. Вимоги, як бачите, суворі, але наш модерний, рафінований час має свої вимоги також, сентиментів він не зносить, наколи вони не висловлені в долярах, чи іншій якійсь реальній валюті, як добрий „Олдсмобіл", м'які канапи і взагалі те, що приносить ту чи іншу приємність. Один філософ, здається, чи не мадам Сімоне де Бівуар, казав, що модерна людина — це об'єкт рабства умов, сплетених із бетону, шовку й нікотину, у яких почуття і співчуття заступлені суроґатом примхи та екстраванґанції. Не переконаний, чи це справді слова тієї мадам, але в кожному разі вони висловлюють якусь частину правди, бо я і мій будинок сплелися також в одну істоту, де мої нерви і його цегла почали жити одним ритмом, витворюючи в мені нові токсини ще не відомого мені щастя. Я не курю, але в цій ситуації цигарка настирливо напрошується в зуби, щоб у її димі розчинилися мої сумніви і мої страхи. І, можливо, я помиляюся, але знов таки в цьому саме ритмі я вичув, мов би мій будинок і я, пов'язані з днями, ночами, повітрям, самою плянетою, мов би разом із будинком, я вріс у землю цього півкулля розміром 3,544 квадратові фути.

Нарешті після довшого посередництва „Дейлі Стар"-у та іншої преси, до дверей мого дому почали стукатися. Це був час великого запотребування мешкань, до нашого міста кожного місяця прибували нові тисячі нових громадян зо всіх кінців світу, і всі вони, як і я, вимагали місця під сонцем. Не було потреби брати перших ліпших, і після уважного вибору, зупинилися на одній парі, без дітей і канарків, моїх старих земляків і знайомих ще з Европи, нових, як і я, канадців. Мій дім ожив. Всі його вікна світяться. Перший розділ моєї мешканевої епопеї скінчився „гепі ендом".

З. ГАРАСИМОВИЧ

НАД ОЗЕРОМ ВЕЛИКОГО ВЕДМЕДЯ

(Присвячую І. Б.)

Чи бачив ти коли, о друже мій, Іване,
Підбігуновий день тоді, як мох цвіте,
Як сонце втомлене, не золоте, багряне,
Над обрієм схилившись, важко йде?

І заливає багрецями голі скелі,
Вбирає в ризи ввесь північний храм,
І кров'ю скапує на крижані оселі
Племен тубільних, що мандрують там.

Як грають барви над вершинні зломи!
У їхній зливі ряд предовгих днів;
І диск розпалений ось-ось впаде з утоми,
До голубих прямуючи вогнів.

До гір поранених, до багряного диску,
Немов у церкві до святих ікон,
До линучого в небі обеліску
В молитві зносить руки автохтон.

І я, немов дітвак, красою оп'янілий,
Над озером лічу плеяду зір,
Що мов вінками сонце оточили,
Цілуючи вершки ґранітних гір.

І зачарований, задивлений у зорі,
Немов несьогосвітній сірий ґном,
Жертовно зношу у низькій покорі
Красі безсмертній мій німий псалом.

Такий то, друже мій, цей день підбігуновий.
А може все це лиш fata morgana, сон?
Нехай! Для тебе міста гуркіт пречудовий,
Для мене цей бігун — первісний Пантеон.

Тут ніч не мучу я в буденнім гоні,
Тут без отрути серце ще живе,
Бо Той, хто світ тримає у долоні,
Вмиває тут святе лице своє.

Ельдорадо в Саскачевані, 1961.

Лариса МУРОВИЧ

ОСЕЛЯ ХОРТИЦЯ

(*Постала 1875 р. в Манітобі*)

Давно-давно жили тут люди у землянках,
І переможцями були в твердім житті,
Бо їм щоденно дика пуща, наче бранка,
Покірно скелями лягала на путі.

Лунав на прерії джаґану спів веселий,
Яким завзятці рух ясили між озер,
А з ними КОЦУР був, козак, як дуб дебелий,
Вітчизни степової — перший піонер.

Тоді то він, коли в руках дзвеніла криця,
Що завжди шлях промощує новій порі,
Надхненно цій оселі дав ім'я ХОРТИЦЯ,
На славу острова — на рідному Дніпрі!

1961

СЛІПЕЦЬ

Ми думали: сліпець не знає
Про барви й лінії життя,
Бо пітьма ночі заслоняє
Не тільки зір, але й чуття.

Тому то в співчутті до нього,
Як він хитався на ходу,
Вести його, немов слабого,
Хотіли ми у цім саду.

Та він, у внутрішньому світлі,
Побачив сам усі стежки,
Де яблуні гілки розквітлі
Уже губили пелюстки.

Тремтячою тоді рукою
Кору шершаву дотикав,
І в дереві, попід корою,
Удари серця відчував.

Усім видючим, що природу —
Під сонцем — бачили без днв,
Цей чоловік, сліпий від роду,
Її у змісті відслонив.

1962

ДІЙСНІСТЬ

Думок і ніг відважні рухи
Гамує шлунка повнота,
Тому й слабкі ми, наче мухи,
А рідний край — бліда мета.

Владарно золота сяйкого
Нам очі засліпляє блиск,
І зрідка стрінемо такого,
Що любить боротьбу і риск.

Ми мріємо про хмародери,
Яких основи в чужині,
Хоч кличуть нас ліси й печери
В далекій, рідній стороні.

Там вороги себе непевні,
Коли спартанці йдуть на них,
Коли свободи прапор древній
Лопоче на стежках стрімких!

1963

МОВ КРЕМ'ЯНЕ КАМІННЯ ПАНІ

Могутній Бог панує тут,
Який уярмлену країну
Рукою, вільною від пут,
Підняти може, мов пір'їну.

Бійців, що нині Він створив
І створить завтра на світанні.
Ні, не вжахне ворожий зрив!
Мов крем'яне Каміння Пані,*

Їх не постаріють роки
І будуть переможні в змагу,
Бо вийшли з-під Його руки,
Творця — свободи Стягу!

1964

ЖРЕКИНЯ КРАСИ

У сторіччя народження О. Кобилянської

Хай славиться Ґурагумора нині,
В зелених Карпатах, на Буковині,
Жрекиня Краси бо родилась там,
І ліс був її животворчий храм.

*Каміння Пані — шпиль буковинських Карпат.

Жінки безпросвітно жили довкола.
Де ж сяйво знайти, що прояснить чола?
І сяйва й надхнення дали навік
Їй зорі, відбиті у люстрах рік.
Із лісу, де зглянула в час молитви,
Як сосни на ворога йшли до битви,
Вона — наче стяг золотий вночі —
Крилаті жінкам понесла кличі.
Нема достойнішого поривання,
Як Духа твого — за Красу змагання!
Будь ціллю для себе, але вінчай
Плодами здобутими рідний Край!
Наспіла велична тоді година,
Розквітла відроджена Буковина,
І Духа Жрекині піднявся літ
На захід Вітчизни й широкий схід.
Подібно і в цій заморській країні
Його відчуваємо в серці нині,
І чуємо слова дзвінку ясу:
— Ви завжди змагайтеся за Красу!
Жрекине! Безкрая Твоя дорога —
Це Духа безсмертного перемога,
Дістала найкращу Ти з нагород:
Іде за Тобою увесь народ!

1963

Богдан ФЕДЧУК

* * *

Між лани широкополі
Ми йдемо у пору жнив —
Хай повітря, свіже долі,
Нас обвіє серед нив.
Шелестить пожате збіжжя,
Пахне скошена трава.
Сонце йде по бездоріжжі,
Гріє — аж пече в жнива.
Де не глянеш, там покоси,
І ряди, ряди снопів.
Їх сріблять щоранку роси
Цих розсіяних стеблів.
В щире золото убрані,
Безліч райдужних прикрас, —
Мов дівчата в літ зірчині,
Що красою манять нас.
Десь комбайн гуде, співає
Вік новий. Співає сталь.
Золото в мішки всипає,
Майорить, синіє даль...

Левко РОМЕН

ЖОВТОСИЛ

(Драматична п'єса із дій УПА)

1 ДІЯ.

Вулиця на кінці села (царина), тин із перелазом, за тином — садок. Ліворуч з-поміж дерев помітний причілок хати.

Пріся, Оксана, дівчата, Івасик. Пізніше — 1-ий (Юрко), 2-ий і 3-ій партизани і Варивон.

ПРІСЯ (переступивши через перелаз, стала серед вулиці і каже до Оксани, що теж попереду дівчат переступає через перелаз, а за нею кілька дівчат видко із-за низького тину).

Оксано, дівчата — ходіть. Гляньте — он по дорозі якісь ідуть сюди... Але чого вони — то стануть, то присядуть, то знов ідуть?

ОКСАНА (махає рукою). Хлопці, ану хутчій сюди. Подивіться.

ІВАСИК (хлопець років 16-ти, перескочивши за Оксаною через перелаз, глянув по дорозі). Тихо, хлопці! То якісь не наші. Сховаймось. (Відбігає в садок, де кілька менших хлопців, зникають зі сцени).

1-ша дівчина. Ходімо й ми, дівчата.

ПРІСЯ. А чого? Зачекай — подивимось.

ОКСАНА. О, глянь — уже сюди йдуть.

ПРІСЯ. Ну, добре, — зійдемо з дороги. (Відходять через перелаз до садка).

Через якийсь час із правого боку ввіходять двоє з крісами в руках, розглядаються, підходять до перелазу.

1-ий. Добридень вам, дівчата! А чого ви ховаєтесь, підійдіть ближче! (Дівчата підступають трохи ближче до перелазу).

ПРІСЯ. Ну... добридень!.. А чого вам?

1-ий. Та хочемо побалакати...

2-ий (до першого напівголосно). Питай.

1-ий. Хочемо довідатись, як тут у вас...

ПРІСЯ. Як у вас, так і в нас: мороз у Петрівку... Падав хлопець із коня, але — хіп за гривку! (Дівчата хіхікають, голоси: „Ну й вицигорна та Пріся").

1-ий. Ну от... почекай... Чи сьогодні у вас...

ПРІСЯ. Чи й у нас неділя?.. Ну, так що ж — коли пісна, бо й досі Петрівка...

1-ий. А бодай тобі, дівчино, абищо. . Ти от скажи, чи не проходили тут якісь... банди? (У цей час підійшов 3-ій із крісом, став поруч, розглядається).

ПРІСЯ. Ні, не проходили, оце ви — перша.

1-ий (ніби ображено). Що ти кажеш... Ми не банда, ми — повстанці.

ОКСАНА. Ну, Прісю, чого ж ти ґзишся? Бачиш — це ж наші.

ПРІСЯ. Але ж їм якісь банди потрібні.

1-ий. Ну так... То вороги народу — банди фашистів...

ПРІСЯ. Свят, свят!.. За яких це питаєте — „хвостистів"? Може й за рогатих?

1-ий. Жартуй собі... Ми за тих питаємо, що то баламутять народ.
ПРІСЯ. А я думала, що тільки дівчат баламутити можна. А то є такі, що й народ баламутять!
ОКСАНА. Ми на цьому добре не знаємось. По-нашому — є свої і несвої.
2-ий. Так, так! Ми — свої, тобто — ваші!
ПРІСЯ. Ну, ну... хай. От ви кажете, що ви — наші. А за що ви воюєте?
1-ий. За що?.. Ну вжеж за народ, за народню владу.
ОКСАНА. То й за Україну?
1-ий. Еге ж... Проти німців і фашистів.
2-ий (наполегливо). Ну, добре — банд не було... А німці були?
ПРІСЯ. А чого їм сюди? Вони коло залізниці товчуться.
3-ій. А скажіть хоч, як далеко до наступного села?
ПРІСЯ. Та, може, ще до вечора дошвендяєте (дівчата хихочуть).
ОКСАНА. А вам чого туди?
1-ий. Бо нас цілий полк іде, партизанів. Треба ж усім розміститися.
ПРІСЯ (щось Оксані шепнувши на вухо, каже ніби зовсім поважно). О-о!.. тепер ми бачимо, що ви он-які, зовсім — наші. Ну от ти... як ти вже такий — наш, то скажи, як тебе звати?
1-ий. Мене?.. Юрій, тобто — Юрко. А тебе — як?
ПРІСЯ. А мене — Пріся... тільки де ви такі взялися? (дівчата хихочуть та півголосом між собою говорять).
1-ий (відступивши трохи набік, притишеним голосом до тих двох). Ви дальше йдіть. Я сам їх більше і краще розпитаю...
3-ій (до 2-го). Ну... пішли! (Виходять далі по дорозі ліворуч).
1-ий (до Прісі). Іди но сюди, вицигорна, я з тобою про щось іще побалакаю.
ПРІСЯ. Ну, добре... (до дівчат). Ідіть, дівчатонька, до нашої хати, а я ще трохи послухаю, яку він мені правду збреше (дівчата зникають за рогом хати).
ЮРКО (він же 1-ий). Та не ховайся. Ходи ближче.
ПРІСЯ (стає на перелазі). Ну... чого ти ще не доказав?
ЮРКО. Та не бійся, зійди сюди. Я — щось по секрету...
ПРІСЯ. Зійду, як скажеш мені щиру правду. Чи ти в Бога віруєш?
ЮРКО. Так — вірую! Мене мати навчила вірити й молитися Йому, Милосердному...
ПРІСЯ. Он як... Ще скажи: „Присяй-бо, вірую", — тоді зійду.
ЮРКО. Присягаю Богові, що вірую в Бога і люблю наш знедолений край і народ!
ПРІСЯ (зідхнула з полегкістю, зійшла з перелазу). Ну, то хутенько кажи, що ти хотів ще сказати.
ЮРКО. Я бачу, що ти догадуєшся, хто ми. Отож, я не хочу вже з ними бути. Я — із своїми хочу бути... Поможи мені до них дістатися.
ПРІСЯ. І це ти щиро кажеш?
ЮРКО. Присяй-бо, щиро!
ПРІСЯ. А ну, глянь на мене. Хай я побачу, чи щирі в тебе очі (Юрко вдивився в неї, Пріся зашарілась). Ой, годі!.. Бо ще наврочиш.
ЮРКО. Так само й кріс оцей щиро служитиме нашій справі.
ПРІСЯ. Угу... Це мені трохи чудно, кажеш — служитиме. А чого ж ти до цих харцизів пристав?

ЮРКО. А того, щоб тут швидше бути... між своїми. Я ж — тутешній. Та про це — пізніше... Бо це довго...

ПРІСЯ. Ой, пробач мені... Вірю, уже вірю. Чекай, я подумаю... О, ходім до нас, — я покличу Оксану... Може до тітки Уляни заведемо. (Обоє переступають через перелаз і зникають за рогом хати).

Сцена якийсь час порожня. Потім зліва виходить скрадливою ходою Іваєик, дивиться направо з-під долоні. Звернувшись уліво каже до невидних на сцені хдопців.

ІВАСИК. Хло-о-щі! Ще там нікого не видно. Я пройдусь... Як їх побачу — свисну! (Виходить праворуч).

Через якийсь час ізліва повертаються 2-ий і 3-ій, що туди були вийшли. Озираючись навколо, підходять до перелазу, заглядають у садок.

3-ій. Ну от тобі й раз... Це удівітельно. Де він подівся?!

2-ий (побачив здалеку Іваєика — на сцені не видного — кличе) Гей, хлопче, а йди лишень сюди!

ІВАСИК (увіходить з правого боку, трохи несміливо). А нащо я вам?

2-ий. Тут був наш товариш... Чи не бачив ти, куди він пішов?

ІВАСИК (тим часом підходить до перелазу, стає на ньому і тоді каже). А хіба я командир йому?

3-ій. Ти не грубіянь. Кажи!.. ти знаєш, де він.

ІВАСИК (зіскочивши раптово з перелазу в садок). Хоч би й знав, то не сказав би.

3-ій. Ах ти, мерзотнику! (Іваєик утікає ліворуч і зникає).

2-ий. Та годі з ним... Хай йому біс. Ходімо до своїх...

3-ій. Ходім... а з чим? Ну, не казав я тобі... тоді, пам'ятаєш, як питав командир, чи цей, Юрій, сто процент — наш...

2-ий. Та як же ти його пізнаєш?.. А може він ще вернеться...

3-ій. Уже як він сказав, що він — місцевий, то я вже йому не вірю.

2-ий. Пожди... Як він знає тутешні місця, то як було його не взяти? Це ж нам дуже помічне.

3-ій. А я тобі кажу, що всі тутешні націоналізмом затруєні.

2-ий. Таж він виказався з ВУЗ-у і з Комсомолу... Щоправда, він — мобілізований, а не доброволець. Але причина — хотів кінчати ВУЗ...

3-ій (глянувши ліворуч). Он якийсь іде. Розпитаємо його.

ВАРИВОН (виходить зліва, має сакву через плече, із ціпком). Добридень... добрим людям!

2-ий. Добридень, добридень! Я щось хочу спитати вас.

ВАРИВОН. Питайте. Що знаю — скажу.

2-ий. Тут зостався був наш товариш коло дівчат, щоб розпитати їх. А ми от із села вернулись, а його нема. Може десь ви його бачили?

ВАРИВОН. Та почекайте... А хто ж ви такі?

2-ий. Ми — партизани, свої, тобто — ваші...

ВАРИВОН. Та я розумію, тобто — повстанці... Але тепер тих повстанців... го-го! стільки розплодилось... І все на нашу голову.

2-ий. Ні-ні, дядю. Не на вашу, а на ґермана голову. На фашистів.

ВАРИВОН. На ґермана, кажете... А як поживитись, чи ще чогось — до кого підете? Таки до того ж мужика...

3-ій (ледве стримуючи нетерпеливість і гнів). А хіба ж ми не за вашу свободу воюємо?.. А ви... якусь єрунду порете.

2-ий (примирливо). Пожди, не гарячись. Дядя, як зрозуміє... (до Варивона). А ґерман хіба вам дає? Він же вас іще й обдирає...

ВАРИВОН. Авжеж... Чи ж я кажу, що то не халера... Та хоч те добре, що він із тим не криється... А ви ж — за яку владу?

2-ий. Ми — за народную власть... Щоб сам народ собою правив.

ВАРИВОН. О, тепер усі — за народню... Але —каже одне, а про інше думає... То яка ж ця ваша „народня"?

2-ий. Народная — як сам народ вибирає такі комітети, значить.

ВАРИВОН. У-гу... А я собі, грішним ділом, подумав, що може ви за ту, що вже тут була та нам навіть і церкви була позачиняла...

2-ий. Нє, дядю, це не так... Ви не зрозуміли. Може, як де не було парафії, а церковні будинки порожні стояли, то, може, та влада для чогось іншого хотіла їх використати. Бо, як свобода, — примусу нема: хочеш — вір, а як ні — силувати ніхто не силує.

ВАРИВОН. Та воно звісно, хто сам не вірує, то де ж би тих, що не вірують, ще й силував. Він ще їм дякуватиме.

2-ий. Дядю! Ви не сумнівайтесь. Таж тепер там і церкви відчинені і патріярх є.

ВАРИВОН. Щось воно мені чудне... Що то за влада — і Бога не визнає... і, кажете, патріярх є.

2-ий. Отож і значить — народная... Бо свобода, бачте, всім.

ВАРИВОН. Еге... Оці саме їхні „свободи" усякій босоті нам у печінки в'їлися.

3-ій. Удівітельно, як цей дядя грубіянить. (До Варивона). Ти думаєш, що свобода на те, щоб тільки себе... себе тільки знати?

2-ий. Пожди, пожди... не спіши. Ми з дядею договоримось. (До Варивона). Ну, дядю, скажіть щиро, — може вам німець миліший?

ВАРИВОН. А хіба я це кажу? Він таки сам добре подбав — залити нам сала за шкуру. Хто й хотів був йому вірити, то далі вже — годі.

2-ий. Ну, от бачите... Ви проти німця і ми — проти. Отже — нам по дорозі. Правда?

ВАРИВОН. А я не знаю... Чи ви визнаєте наше право, чи ні.

2-ий. А якого ж вам ще права? Раз власть — народная, то й зветься „народная демократія"... То що вам там ще не подобається?

ВАРИВОН. А хоч би й ота комунія їхня.

3-ій. Таж то ще не комуна. То — „переходная стадія" до комунізму.

2-ий. І то добровільний перехід до гуртового користування. Це ж — прогрес, розумієте? Перехід до обробки землі машинами...

ВАРИВОН. Знаєте що, люди добрі? Ви йдіть собі своєю дорогою, а я своєю...

2-ий. А куди ж ви, дядю?

ВАРИВОН. А от ради неділі пройдусь... Може в лісі де й грибка знайду.

2-ий. А нашого товариша ви таки не бачили?

ВАРИВОН. А де б я міг бачити? Сходив до Церкви, потім удома пообідав та й іду оце собі.

3-ій. Годі... Тільки час дурно прогаяли... Пішли.

2-ий. До побачення, дядю... А ви подумайте. (Рушили. Спинились).

3-ій. Ну чого? Знов з пустого в порожнє?

2-ий (підступивши до Варивона). Ще скажу вам щось, дядю. Чи ви подумали собі — як же нам проти двох сил іти? Німець тепер — сила, і Совєтський Союз — ще більша... Щоб Німця звоювати, треба нам із Совєтами помиритись. То тоді й Україна буде. Ну, подумайте, чи ж не так?

ВАРИВОН. То й що з того?.. Ми — як той дряпоштан: хто його зо-зла бере, того він добре вколе...

2-ий. Що то за дряпоштан?

ВАРИВОН. А от: ітимете лісовою доріжкою, звернете трохи набік до мочарів, то й побачите такі кущі, що вже цвітують... Жовтим цвітом... Та захищають той цвіт — колючками.

2-ий. Ну-ну... Алеж ви — люди, думати вмієте. То й міркуйте — хто вам ворог.

ВАРИВОН. Нам кожний — ворог, якщо нашого права не визнає.

3-ій. Удівітельно — нащо ти час гаєш? Кому проповідуєш?.. Тож — стовп. Пішли!

ВАРИВОН. Хай і стовп. Але й стовп на щось придається... На нього й спертися можна... Ет!.. (махнув рукою). Ви — своє, а я — своє (рішуче повернувся і пішов праворуч, у село).

3-ій (провівши гнівно очима Варивона). Ну, — що бачиш? Договорився? Ти й досі віриш у його „гриби"? Бач, не до лісу пішов, а чогось вернувся... Ні!.. Якогось добре перевіреного хохлика сюди конче треба послати.

2-ий. Нащо? Що він поможе?

3-ій. Щоб нашим тут оком і вухом був... От коли б отого, як його, що все ніби жартує, а нюхом чує, хто ворог совєтської власті. Він і тут викриє... Тут десь є кубло упістів, що й того, Юрія, мабуть, туди потягло.

2-ий. Ти думаєш? Це ти про того, що ще з брянських лісів іде з нами?

3-ій. Так, так... про нього. То не такий, як цей Юрій. О, ні, безумовно... Удівітельно, як ми повірили... Таж тут усі — шовіністи і бандити...

2-ий. А я і на того не дуже надіюсь. Та він ще трохи й не при своїх.

3-ій. От, видиш!.. Значить він чудесно дурника удає... Ось і ти повірив. Ні-ні... він — умний і дуже хитрий. О-о... він зуміє...

2-ий. Тобто —околпачить їх?

3-ій. Ха-ха-!.. Ти „влучно" поцілив. „Околпачит" — це в російській мові хороше слово. Вона — як пророцтво про нашого командира. Ну, пішли. Потом, брат, обговорим.

2-ий. А чи командир...

3-ій. Чи послав? А певно!.. Ще й не одного. „Проповєднік", он же і „соглядатай".

2-ий. Алеж той, що з брянських, не тутешній і не хохол...

3-ій. Ото саме й добре. Але він довго жив між хохлами. Він по-їхньому так насобачився.

2-ий. От... чорт би його взяв... Як це ми того Юрія випустили з рук... Що ж тепер командир скаже?!..

3-ій. Ой... За це не подякує!

2-ий. Ну... ні, — це йому не минеться! (виходять праворуч).

Заслона

2 ДІЯ.

На другий день. Середина хати. Над столом у кутку — ікони. Юрко, Уляна. Потім — Ігор, Клим, стійковий, Максимко, Пріся, Юхим.

ЮРКО (сидить за столом, перегортає якусь книжку). Так от як сталося...

УЛЯНА (порається коло печі, вона виходить то входить до хати через двері праворуч. Обернувшись до Юрка, ласкаво питає): Як же вам, козаче, спалося? Чи виспались?

ЮРКО. Чудово! Щиро дякую! Добре спалося... От — ніби вже я вдома.

УЛЯНА. А мій старий ще зранку подався кудись. Такий став... не всидить тобі вдома.

ЮРКО. О, коли б то всі так щиро бралися до нашого діла. (Стук у двері, увіходить Ігор).

ІГОР. Добридень — добрим людям!.. Як каже дядько Варивон.

УЛЯНА. Добридень, добридень!.. А де ж Клим?

ІГОР. Ішли ми вдвох, але він затримався. Зараз буде. (До Юрка). Ну, як же тобі „на волі" спалося? Чи не снились якісь мацапури?

ЮРКО (усміхаючись). А... облиш! Тепер мацапурам — воля... нічого їм не заборониш... А спалося добре. Мов на світ народився...

УЛЯНА. Вибачайте, що скажу. Бо аж дивно... Ви давно знайомі — і отак раптом один з одним зустрілись?

ІГОР. Так, тітусю. У житті більше буває чудес, ніж люди собі гадають.

ЮРКО. Є примівка така: „Гора з горою не зійдеться"...

ІГОР (у тон йому). А Мохаммед з горою — аби схотів!

ЮРКО (сміється). Чекай... То хто ж із нас — Мохаммед?

ІГОР (усміхаючись і ніби поважно). Та вжеж не хто — хто зволив сам прийти до нас.

ЮРКО. О, ти велику мені честь робиш, Ігоре. Бо я лишень скромний піліґрим.

ІГОР. Алеж і вояк... І ми всі — вояки Божі, що йдемо ту гору підклонити під владу Бога нашого!

ЮРКО. Амінь! Нехай це буде сказане в щасливу годину.

УЛЯНА. Я вже казала Прісі... (уриває. Стук у двері). О, хтось іде. (Увіходить Клим, Уляна до нього). Заходьте, заходьте, Климе!

КЛИМ. Добридень усім! (Зробивши салют, сідає біля столу. Виймає з течки папери, розгортає). Так оце, друзі, поміркуймо трохи та зараз же і з Командуванням зв'яжемось.

ІГОР. Скільки я знаю, Командування не радить таких непроханих гостей силоміць зупиняти, але й не пропускати безкарно.

КЛИМ. Не розумію. І „не зупиняти" і „безкарно не пропускати". Тобто — як? Бити, але не набити?

ІГОР. Я так думаю, що лише в порозумінні з Командуванням. Хай відчують, що вони тут — небажані.

КЛИМ. Отже — пригостити „таки бобом"?

ІГОР. Не виключене. Але обережно.

ЮРКО. Сумно мені чути таку наставу повстанського Командування. А чом би не чеснути як слід?

КЛИМ. Чекайте. Як уважаєте — скільки їх буде?

ЮРКО. Та десь понад дві тисячі. І свій обоз мають.

ІГОР. Отож бачите, — це ж ціла оперативна одиниця. Де ж нам, дрібними загонами, ставати проти них?

КЛИМ. Та й це може рація. Хай собі йдуть та німцям дороги переходять.

ЮРКО. Ой, ні! — це не добре. Ми, господарі на своїй землі, — і дозволимо їм безкарно блахмана пускати, що от-от вони йдуть „визволяти" від „ґермана"?

КЛИМ. Ага, то це так розумієте оте „не безкарно".

ЮРКО. Таж інакше — то був би сором нам, вільнолюбному народові! Отже — дряпонути!

ІГОР. Але обережно. Тактика лявірування і дряпання.

КЛИМ (усміхнувшись). Це, як каже дядько Варивон, мов той дряпоштан: того вколе, хто його чіпає.

ЮРКО. Згадали „дряпоштан". Хотів би я... (зупинився. Почувся стук у двері. Уляна гукнула від печі).

УЛЯНА. Заходьте!.. Климе, чи можна?

КЛИМ. Авжеж. Там є стійковий. (Увіходять — Максимко, за ним стійковий).

СТІЙКОВИЙ. Дозвольте — цей чоловік хоче бачити командира.

КЛИМ (до Максимка). Хто ви такий?

МАКСИМКО. Я з поліських партизанів... із повстанців поліських. Нашу сотню ковпаківці розбили.

КЛИМ. Чого хочете?

МАКСИМКО. Прошу — прийміть мене до свого загону... Я за Україну хочу воювати.

КЛИМ. Як звати?

МАКСИМКО. Максимко... Максим Грач.

КЛИМ. З якого села?

МАКСИМКО. А з Бірок.

КЛИМ. Де це? Щось я не чув.

МАКСИМКО (сміється). Та що ви, пане командире? Про наші Бірки не чули? Таж це коло Давидгородка. Гукнути... Бугай зареве — то й у Давидгородку чути.

КЛИМ. А де ж кріс ваш? Чи ви й не мали?

МАКСИМКО (знов сміється). Хе-хе-хе! Максимко не такий дурний, щоб ідучи з ним напоротись на когось (Юрко мовчки приглядається, Максимко зиркнув на нього і трохи зніяковів). А ґвінтовку... кріса, значить, я дістану.

КЛИМ. Добре, побачимо. Підете зі мною (до Ігоря та Юрка). То ви потім — до мене. До Уляни). Дякую вам красненько. До побачення! (виходять — Максимко, стійковий, за ними Клим).

УЛЯНА (до Клима. Щасти вам, Боже! Не забувайте нас (виходить за ними).

ІГОР. Що це за тип, Юрку? Чи не підозрілий він тобі?

ЮРКО. Його поводження не дуже мені подобається. Помічав я, що він бентежився, як зиркав на мене. Треба слідкувати за ним.

ІГОР. Ти думаєш?

ЮРКО (у тон йому). І навіть певний, що ті собаки моїм зникненням затурбовані... Отже...

ІГОР. Отже й „соглядатаїв" можуть підіслати?

ЮРКО. Така їхня тактика — скрізь і завжди. (Уляна увійшла і порається біля печі).

ІГОР. А що, Юрку, кортить тобі заглянути під рідну стріху?

ЮРКО. Ого, ще й як! Це ж неподалік Рівного. Матір хотів би одвідати.

УЛЯНА. Оце добрий материн синок. Вибачайте... Хай вас поцілую за це (підходить і цілує в чоло). Там десь і Данилко наш одвертається, (утерла сльозу і пішла до печі). Загнали десь, Іроди прокляті.

ЮРКО (встає). Дозвольте й мені вам як матері — поцілувати руку (підходить, цілує Уляні руку). Бо хто-зна, чи хутко із рідною побачусь (знов сідає).

ІГОР. Ну, а з батьком як?

ЮРКО. Бо-зна, чи живий. Як у 39-му „совети" прийшли, він у польській в'язниці був. Так і не вернувся.

ІГОР. А як же ти до них, до ковпаківців потрапив?

ЮРКО. Я вже тобі казав, що в часі евакуації мене мобілізовано. Почув я — питали охочих — піти у рейд, у глибоке запілля. От і думаю: на Волинь — це ближче до своїх. Ми вже чули про тутешню партизанку. А перекидали нас літаками сюди.

ІГОР. То тебе й у розвідку пускали?

ЮРКО. Так. Але нерадо. І ніколи — самого. І взагалі тільки тих, хто вміє по-українському... А мені — то все: „Розговорись, розговорись із ними", тобто із селянами. Треба, кажуть, їх довір'я здобути.

ІГОР. Це відома їхня тактика. Москвини хитрі, не те, що німці.

ЮРКО. Ще й така порада: де можна, — ділитись із неселенням здобутим від німців.

ІГОР. Відоме „ленінське" гасло: „грабуй награбоване". Принада на вудочку не погана.

ЮРКО (схвильовано). Давно усвідомив я собі всю оцю огиду. Оцю овечу шкуру вовка.

ІГОР. Бачив, але мусів удавати, що не бачиш... Розумію.

ЮРКО. І за це ненавиджу їх!.. Поки не придивився, уявляв їх інакшими. Що то за огида — ота „душа на распашку", оті брудні лапті, що з ними кожний лізе тобі в душу... А отой, гидко сказати, „культ" „материнщини"... той гній московської душі... А попробуй „не любити" цього — і ти вже „шовініст" у них... І за це мушу щиро... щиро віддячитись їм... (При останніх словах підіймає правицю і хоче п'ястуком з розгону вдарити, але раптом схаменувшись зідхнув і кладе повільно руку на стіл).

ІГОР. Але й повноцінно... Зазнав і я цього добра. Та при першій нагоді „випрснув" із їхніх рук.

ЮРКО (у тон йому). Щоб віддячитись „старшому".

ІГОР. Звичайно... Але й „германові", як наші дядьки кажуть.

ЮРКО. „Германові"? Це в тебе ворог число перше?

ІГОР. Чи перше, чи друге — не важно. Це ж вони зогидили той ідеал європейця, і так підло...

ЮРКО. Ха-ха-ха! Ото створив ти собі „ідеал". Так ти, певно, нарікав би й на тигра, коли б ти „поклав" на нього „місію" — перевезти ним свій „багаж" культури, а він, невдячний, кинувся б тебе „експлуатувати"?

ІГОР. Глузуй, глузуй... То, на твою думку, європейська культура — мана?

ЮРКО. Не мана, а — сатана, що й „цивілізує" народи всього світу — пам'ятай! — насамперед: мечем і кулею.

ІГОР. Це ти про колонії... Що нема різниці з Москвою.

ЮРКО. Для нас лише та різниця, що Москва — під боком. Тому то це і є — число перше.

ІГОР. Щодо цього — не перечу. Москва тут вірна собі. „Навалісь, ребята!" — і не дають тобі стати...

ЮРКО. Ось тут і є, хоч-не-хоч, — „історія з географією". „Усе відкрито в нас тюремним ключарам" — пам'ятаєш: у Лесі Українки.

ІГОР. І мусиш лявірувати... „на нашій, не своїй землі"...

ЮРКО (трохи підвищеним голосом). Ох, друже, як це огидно, як тяжко і принизливо душею кривити — перед ворогами. І коли вже ми випростаємо хребет свій... (підвівся і пройшовся по хаті).

УЛЯНА (при останній репліці Юрка уважно слухала, потім підперши рукою підборіддя, похитала головою і каже). Ох, Боже ж мій, Боже! Як то воно справді тяжко та гидко з тими супостатами жити. Бідний же, бідний наш Данилко...

ЮРКО (трохи схаменувшись). Вибачайте, що я трохи розгвинтився. А зазнав я, тяжко зазнав того осоружного життя з отими супостатами. Жити разом, ще й годити їм... Та я ще не так догоджу їм... Ой, догоджу!

ІГОР. Юрку, друже! Не хвилюйся так. Треба більше холодного міркування, то й „догода" твоя показніша буде.

ЮРКО. А... трясця їм у ребра!

ІГОР. Чекай, чекай... Ще й тебе може трясця затрясе, як приїдеш додому, а якась там Килинка — до тебе: „Чекала ж тебе, чекала".

ЮРКО (раптом споважнів). Малощо не вгадав, бо — Василина. Але — певности не маю. Тільки так ніби — здавалось. Та й четвертий рік, як я звідти.

ІГОР. Нехай... Але й не без того, щоб і скрізь на такого козарлюгу не стріляли дівчата „полум'яними набоями".

ЮРКО. Ет. Байдуже. Я все „іммунітет" мав. Не разили... Та й не разитимуть.

ІГОР. Не зарікайся. Доля дуже любить кепкувати з тих, хто дуже хизується. (Далі каже напівспівно). Бо в наш бурхливий вік... ой, скільки ж тих небезпек — нагальних! — чигає на нас... (уриває. Уляна, що перед тим була вийшла, увійшла і стала подавати на стіл обід та припрохувати).

УЛЯНА. Присувайтесь, люди добрі, не погордуйте. Призволяйтесь... чим Бог дав.

ІГОР (присувається ближче). Дякую, дякую. Я то ще — не дуже.

А от новий гість то, мабуть, зголоднів. А що, Юрку, давно борщу не куштував?

ЮРКО. Та... від хліба святого відмовлятись гріх. А мені від борщу — тим паче. (Беруться за ложки, їдять. Уляно ще подає, припрохує. У сінях потім почувся тупіт і в хату майже вбігає Пріся, але побачивши Ігоря та Юрка, стишилась і проказує).

ПРІСЯ. О-о... Добридень вам... Смачного!.. Я вам, тітуню, забігла сказати, що дядько Кирило... зараз іще не прийдуть додому. Зустріли там Клима.

УЛЯНА. Оттакої! І за обід забуде.

ПРІСЯ. А я вже до своїх біжу... (Шепнувши щось Уляні, звернулась до столу і, трохи ніяковіючи, каже). До побачення... друзі! (хутко виходить).

ЮРКО (їй навздогін). До побачення! Я дуже й дуже тобі вдячний за допомогу!

УЛЯНА. Отака вона. Як не тут, то там. Жвавенька. Але добра дитина. Вона нашим багато помагає.

ІГОР. Жвава і розумна дівчина.

УЛЯНА. Так... Вона, бідненька, сирота — батька вже не має. А мати її — то сестра моя. Але Пріся добре письменна. Молоденькою бувши, служила в нашої вчительки. І вчителька її дуже любила і в науці багато помогла.

ЮРКО. Тож бач — і мені через неї вдалось від тих бузувірів вирватись... Відразу я з розмови зміркував, що це розумна дівчина. І, дяка Богові, — не помилився.

ІГОР. Добре десь було сказано, що та лишень нагода добра, що її вдалося використати. Ти, Юрку, чудову мав нагоду. Не проґав, як іще матимеш... Але вже нам пора. Дякуємо красненько! (устають від столу, дякують господині і виходять).

УЛЯНА. На здоров'я, на здоров'я, люди добрі! Ідіть з Богом, та заходьте ще. (Це проказуючи, приймає зі столу посуд, потім сідає на ослоні відпочити, зідхає і сама про себе каже). О, Господи, Господи! І коли вже воно на світі той каламут утихне... І Данилка десь безвісти загнали. Дитину мою любу, таку ж тобі сумирну... Стріляти, у людей стріляти... убивати... Боже, Боже... Та чи ж тільки Данилка... Ох, скільки їх... А Павлунь — маєш: сам на свою голову до тих повстанців погнався. Ще й на Кирила найшло. „Що для народнього діла — буду робити"... Добре це казати. А коло господарства — то вже й нема кому. Усю на мене роботу скинули... Та що ж — Божа воля. Хай і так... Алеж то — тяжко... І страшно... подумати страшно... Діти мої, сини мої!.. Господи Боже, — змилосердься вже над нами, над Україною нашою... Щоб хоч трохи легше дихати стало. (Замовкла, задумалась. У цей час Пріся тихенько відхиляє двері і потім голосно каже).

ПРІСЯ. Тітуню! От і добре. Нікого вже нема... Маю вам, тіточко, щось таке сказати, що... Але... мені трохи аж ніяково.

УЛЯНА. Та кажи, кажи, моя ясочко. Ти ж досі мені все казала, не таїлась.

ПРІСЯ. Тіточко! Я хочу сказати... Мені так шкода... отого Юрка. Він такий... добрий. І, бачте, він не боявся тих бузувірів!

УЛЯНА. Правду кажеш, доню, — то безбожні бузувіри.

ПРІСЯ. Ой, тітуню, вони гірші бузувіри як турки були і татари. Ті хоч у свого Бога вірили, а ці... таж вони у ніякого не вірують...

УЛЯНА. Так, так, моя зозулько. Це Божий допуст на людей... щоб схаменулись. Бачиш: вони одкинулись Бога — і мов звірі стали.

ПРІСЯ. А він же з ними...

УЛЯНА. Ой, дитино, — не легко чесному поміж безбожними потрапляти. Ой, не легко... А як ти, доню, з ним добалакалась?

ПРІСЯ. А ось як... Як ото став мені казати, що вже з тими не хоче бути... А ті два, Іроди, що з ним були, пішли собі далі... От і кажу йому: „А ти в Бога віруєш?.. (Зупинилась, прислухалась). Тітуню...хтось іде (У цей час рипнули двері і в хату без стуку увіходить Юхим).

ЮХИМ (старий, із сивою бородою, хреститься на образи; він із ціпком, коли жестикулює, то бере його в ліву руку). Слава Богу! Із понеділком вас!

УЛЯНА. Слава навіки. З тим і вас вітаю. Сідайте, мо' щось розкажете.

ЮХИМ (не сідає, під час розмови повертається то до Уляни, то до Прісі). А де ж ваш Кирило? Може десь погнався вже?

УЛЯНА. Та де там. От як пішов зранку на село, то й досі нема. Мо' до свояків зайшов... А ви щось до нього?

ЮХИМ. Та... поговорити хотів.... Бо з ким тепер поговориш? Усі — як подуріли. Уже й Кирило не той став. Уже й він, як той „розумецький" Варивон, усе кудись ганяє... А Варивон... знаю, чого він до лісу лазить...

УЛЯНА. Про мого цього вже й не кажіть. Мій Кирило, дяка Богові, такий же статечний як і був.

ЮХИМ. Сількись. Таки був порадочний, поки тих книжечок не начитався. Це ж і йому оця твоя (показує на Прісю) шелихвістка тицяла.

ПРІСЯ. От уже й на мене пеня. А чом же ви їх не „начитались"?

ЮХИМ. Мені — не годиться. Бо то все — од Диявола. Я тільки Священного Писанія слухаю.

ПРІСЯ. Слухали та не сповняли. А чи ж не сказано: „Не упивайтеся вином, у нем же єсть блуд"? А ви не тількищо самі „соблазнялись", а й продавали та ще й тепер „тицяєте" п'яницям горілочку...

ЮХИМ. Щось ти дуже ніби розумна, а дурне плетеш... А нащо претворив Христос воду у вино в Кані Галилейській? Чи не для пиття? Читала може?

ПРІСЯ. Авжеж — читала... Алеж — у вино, а не — в горілку!

ЮХИМ. Ох, яка ж ти дурна. Та це ж Боже чудо! Що дорожче — вино чи горілка?!

ПРІСЯ. Ха-ха-ха! А ваш цар писав: „казьонное віно", але чуда не скоїлось.

ЮХИМ. Звідки це знаєш?

ПРІСЯ. Скажете — брешу? О, мені вчителька, пані Олена, про все казала.

ЮХИМ. Чув я і знав про ту „пані Олену"... Та що ж? — не всі мене тоді слухали... От і вчила — на нашу голову.

УЛЯНА (гнівно). Ви вже хоч на ту святу людину не ремствуйте. Вона — вже небіжка... царство їй небесне! А вчила, як у книжках писано... Усі книжки — добрі, і так гарно — послухати їх.

ЮХИМ. О-о, це вже то — ні, не всі. Ті светскії — то нечестиві.

УЛЯНА. То по-вашому: не всі книжки правду пишуть?

ЮХИМ. От, що то — неграмотная баба: вона всьому — тільки надрукуй — і повірить.

УЛЯНА. Ну, годі, годі. Хай і неписьменна. Але я з книжки чую, де правда. От і вона (показує на Прісю) та ще й Данилко мій, такі бувало книжки прочитують мені, що, Боже!.. Так правдиво та жалібно писано, що аж плакати хочеться.

ЮХИМ. А мені з них реготатись хочеться. Це ж — насмешка над грамотними: простою мужицькою мовою... і друкувати книжки!

ПРІСЯ. А вам ще й досі кортить, щоб то все було „панським", „руським языком"?.. Діду Юхиме, — минулася „монополька".

ЮХИМ. Тю на тебе! Чого ти мені все „монополькою" в очі прискаєш? Та чи ти знаєш, пащекувата, що тільки тоді й порадок був, як був цар. І губернатор і все начальство — то все з великих, з настоящих панів було... А тепер що? Голодранці якісь... І вченим язиком говорити не вміють.

УЛЯНА. Але!.. дядьку Юхиме. Годі тим ученим язиком величатись. А босячня в городі хіба не тим язиком паскудиться? А чи не тим язиком гарчало і те начальство, що й до вас колись із наганом присікалось?

ПРІСЯ. Ха-ха-ха! Діду Юхиме, ото ви таким „покланяетесь"?

УЛЯНА (трохи сердито). Та годі вже. Покиньмо теревені... Хоч кажіть, чого хочете, або сідайте та мовчки Кирила ждіть.

ЮХИМ. Та... що тут казати. Шкода балачок з бабами. Одне недоразумєніс. От із Кирилом хотів би поговорити... Про те нове войсько, що десь тут до нас іде. Бо, кажуть, — то руське войсько. То хай би Кирило з Климом поговорив, щоб разом — не ґермана...

УЛЯНА. То чого вам іще — з Кирилом? Самі з Климом поговоріть

ЮХИМ. Із Климом, кажеш? Та він же тепер таке начальство — більше за губернатора. Скаже — „шпийон", розстріляє, і — який тоді суд?

ПРІСЯ (трохи розгнівано). Діду Юхиме! Це вже ви таке верзете... як ворог наш.

ЮХИМ. Еге... тепер і таке щеня, як ти, до мене: „верзете"... А колись і он яке начальство усе до мене „Єфім Іванович" казало. Та що ж... не стало того начальства, не стало й уваженія того.

УЛЯНА. Самі ви винні, дядьку Юхиме. Бо ви якийсь химерний стали: одне та й одне... Усе про старий лад та про царя торочите.

ЮХИМ. Отож то й бач: не я, люди не ті стали. Тим України треба, тим — ліворуції, або й самі не знають — чого... А у Священному Писанії стоїть: „Єдино стадо і єдин пастир". Розумієш?

УЛЯНА. Та вжеж. Пастир — це пастух. То себто — і на люди пастух?

ЮХИМ. Непонятливая баба. А то ж як? Щоб порадок був, треба — власть. І один тільки цар порадок дасть.

ПРІСЯ. Годі, діду Юхиме. Сиділи б краще в себе та доглядали там свої бджоли, а не ринались когось учити. Коли вже свого Трохима не „просвітили"...

ЮХИМ. Не син то мені, як отця свого не послухав. Про мене — хай і вік там гниє із своєю ґвинтовкою... Пішов у поліцію, ґвинтовку йому видали... Старайся, службу сповняй. Але — ні: і він туди погнався... Щоб і не вертався!

ПРІСЯ. Ну, й нащо ви це кажете? Таж вони ті ґвинтовки проти того ж ґермана звернули!

ЮХИМ. А хіба я що кажу? Звісно, проти ґермана проклятого. Але — хай би за настоящий порадок, а не за Україну якусь. Її ж ніколи й не було.

ПРІСЯ. Ні — була й буде! А в піснях — не про Україну хіба співається? А про козаків наших хіба ви не чули, про Богдана Хмельницького?..

ЮХИМ. Чому — ні? Чув. І читав... Тож Хмельницький приєднив Малоросію до Росії.

ПРІСЯ. Та й не „приєднував", а тільки мав союз із тим проклятим царем московським. І „Малоросії" тоді не було, а тільки Україна... Та це ви з тих „руських" книжок вичитали. А кажете: „світських не читаю".

ЮХИМ. Чому — ні?.. ці читаю. Бо то настоящим ученим язиком писані.

УЛЯНА. Ото лишенько мені з отими балачками... Не переслухаєш їх.

ЮХИМ. Бо звісно, — баба нетямущая. Розумєнія не кожному дано. От її не ти навчаєш. (Указовим правиці показує на Уляну, потім на Прісю), а вона тебе. Таке курча — і вже квочку вчить!.. Ото світ настав, прости, Господи... Тьху!

ПРІСЯ. Вас та Росія так спантеличила, що й нічого вже навколо не бачите.

ЮХИМ. Годі, розумнице, годі. Це тебе, дівчино, спантеличило, не мене...

УЛЯНА (гнівно). Годі вже! Наварнякали, та все ка-зна що... І Кирило цих галаків не схоче слухати. Хочте — ідіть собі до командира та й кажіть свої теревені.

ЮХИМ (зібрався виходити). Ну й нащо я того часу стільки вгаяв на балачку з дурними бабами! Ет... Бувайте собі... (обернувся ще раз до Уляни). А Кирилові таки скажи, хай ще сьогодні зайде до мене на пасіку... Думаю, що він не зовсім ще здурів.

УЛЯНА (виряджає його). Ні, ні — Кирило вже зовсім, слава Богу, нарозумився. Ідіть з Богом! (Юхим виходить).

ПРІСЯ (роздратовано). І то всунеться отака мара.

УЛЯНА. Осудовище людське... Та цур йому. Перепкодив тобі. Ти щось оповідала, доню.

ПРІСЯ. Та про того ж Юрка. Що я спитала його, чи в Бога вірує.

УЛЯНА. Ага. Так-так... А він тоді — що?

ПРІСЯ. І він мені так щиро поклявся, тітуню, що я зараз же повірила.

УЛЯНА. От бач, моя квіточко, — хто добра душа, то все в Бога вірує.

ПРІСЯ. Тітуню! Дайте, хай вас поцілую! (цілує і пригортається до Уляни).

УЛЯНА. Тепер слухай, ластівочко моя, — як це мені сказала, то й матері скажи.

ПРІСЯ (прихиляється до Уляни та ховає обличчя). Ой... матері стидаюсь... Хіба — як знатиму, що й він мене так... жалує.

УЛЯНА. А ти й не подумала, моя бідненька, що може в нього вже є така, що його жалує. Він уже ж — не хлопчик. Та й війна ж тепер, доню.

ПРІСЯ (затремтіла вся, майже крізь плач). Ой, не кажіть цього, тітуню... Я не витримаю (пригортається до Уляни).

УЛЯНА. Ну, от — і нащо це?.. Може й дарма себе тривожиш.

ПРІСЯ (прислухається). Тітко?.. О-о!.. Стріляють. Чуєте?.. Може то наші — на тих?

УЛЯНА. А балачка ж була — з ними не зачіпатися.

ПРІСЯ. Побіжу... що там — довідаюсь (прожогом вибігає з хати).

УЛЯНА (їй навздогін). Та бережися там, доню!.. Погналась... Ох, Боже наш, Боже!.. (обернулась, згорнувши руки, до образів). Які ж це люті часи Ти нам наслав...

Заслона

3 ДІЯ.

На перехресті доріг. Широкий шлях (тракт). Просто (за трактом) стіна лісу. Праворуч перед трактом — дороговказ із двома під кутом зітрухлявілими раменами, біля нього — пеньок, поруч кущ.

Із правого боку увіходять Клим та Юрко — з крісами, у Клима ще й револьвер.

Клим, Юрко, 1-ий, 2-ий стрілець, Івасик, Ігор, Варивон, потім 1-ий і 2-ий ковпаківець і Максимко.

КЛИМ. Здається, що таки тут... отут маємо з ними зустрінутись.

ЮРКО. Так, так — на перехресті, біля трухлявого дороговказу.

КЛИМ. А й справді. Казав Ігор: там поруч пеньок... (Підходить, сідає на пеньок). А подайте но ту мапку (Юрко виймає з військової саківки мапку, подає).

ЮРКО. Та обережно, щоб не подерлась... Бож і вона „ветха деньми", як і цей дороговказ ще, мабуть, від царя Гороха... Бачте — уже він радше в „земельний комітет" показує (обидва попсміхаючись розглядають мапку).

КЛИМ. Гляньте, друже (показує ліворуч, там он невеличкий закрут... Визирніть туди... Тільки — увага! (Юрко виходить ліворуч, Клим далі розглядає мапку і каже напівголосно). Так. З того пункту вже вирушили... То вже десь недалеко. Якщо не посунули глухішими дорогами... Побачимо, який то з нього стріляний пес, із того Ковпака... (Підвівся, подивився ліворуч, дашком над очима руку приклавши)...

ЮРКО (увіходить швидко, говорить у поспіху). Ідуть — Ігор та Івасик. Цей здалеку мені махнув.

КЛИМ. Гаразд. Тепер погляньте, друже, праворуч, ген туди по шляху. Пройдіться далі, а я почекаю хлопців.

ЮРКО. Добре. Якщо треба — дайте сиґнал (виходить праворуч).

КЛИМ (постояв трохи). Ет... краще піти назустріч. (Виходить ліворуч. Сцена деякий час порожня. Раптом зліва залунав пронизливий свист. Через декілька хвилин із правого боку хутко увіходить Юрко, потім два стрільці).

ЮРКО. Пху... а нехай йому!.. Тут, хлопці, зачекаємо... Он і сотенний іде... (Стають обличчям уліво). Ви спочиньте. Я йду сказати... Швидше буде (виходить ліворуч).

1-ий стрілець. Мабуть, гості вже недалеко. Щось нашим спішиться.

2-ий стрілець. Та вжеж... Таких гостей та не почастувати — це непрощенний був би гріх.

1-ий стрілець. Але... бо ще й — нечемно (обидва сміються. Увіходять — Клим, Юрко, Ігор та Івасик).

ІВАСИК. А чули, хлопці, як я свиснув? (Ті посміхаються).

1-ий стрілець. Звітую: від командира — стежа.

КЛИМ. Гаразд. Уже знаю. Зпайте, друзі: ворог — близько. Їхні стежі от-от надійдуть. По стежах — не стріляти. Підтягнемо свої — то дальших... почастуємо. (До 1-го стрільця) Ви, друже, зараз же — до командира: хай буде готовий зустріти... він знає, де.

1-ий стрілець. Так, друже сотенний! (хутко виходить праворуч).

КЛИМ (до Івасика). А тобі даю знов почесне завдання: скоч до наших, хай зараз сюди з кулеметом. Та скажи: до тракту — не занадто близько... щоб — не дай, Боже — кулемета не втратити...

ІВАСИК. Добре!.. Уже біжу... Але, командире, не бійтесь: ми й близько зуміємо... Тут стільки дряпоштану, що та погань не продереться — атакувати... А їй-же — богу!.. Біжу! (вибігає праворуч).

ІГОР. Але то — жевжик! Це через нього я трохи спізнився із звітом. Пішов він тільки назирнути тих харцизів... та й утерся до них...

КЛИМ. Ото шмендик! Він же не мав такого завдання.

ІГОР. А я, каже, хотів на них зблизька подивитись. Ще з одним і засперечався та язика йому показав... а селяни, що це бачили, реготатись почали...

КЛИМ (уриває йому). Хай — потім... Отож, друзі, ви тепер — передова стежа. А я своїх іду зустріти. Під'їдемо потім з кулеметом. Сиґнал подасте — як їхні колони підійдуть. Самим не стріляти, поки не почнемо...

ЮРКО. Так, друже командире! Це — наш солодкий обов'язок!

КЛИМ (до стрільця). Ви, друже, зі мною. (Виходить з 2-им стрільцем праворуч).

ІГОР. Гаразд, друже сотенний! (Стає жартівливо „на струнко" з крісом. А потім — до Юрка). А тобі перш за все скажу щось таке, що тебе мов у лихоманці затрясе.

ЮРКО (усміхається). Ого... мене вже струснуло, бо вступ такий урочисто загрозливий...

ІГОР. Не кепкуй, а розтули вуха і слухай: ти, може й несвідомо, підклонив під свою владу і обладу одне дівоче серце. А саме — тієї ж Прісі, що допомогла тобі вирватись із лабет московських... Так, так, — не перечи. Це мені казав Івасик, що вона все в нього за тебе питає.

ЮРКО. Чекай, — чи не зашироке даєш пояснення того, може, зовсім невинного зацікавлення дівчини.

ІГОР. О, ні — мій висновок непомильний... Тут, хлопче, ціла „психологія".

ЮРКО. Хай про це — потім. Краще „рци слово твердо" щось про той „дряпоштан".

ІГОР. Гаразд, оповім дещо, а підемо — то й покажу його і як просуватись крізь нього треба... По-ученому зветься чомусь „азалєя понтіка". Крім Полісся, ще десь є буцім то на Кавказі.

ЮРКО. Добре, добре... А в чому саме його „сила"... бо це таки „сиве", хоч і не „кобила"... і що він нам „везе"?

ІГОР. „Сила" його саме в тому, що він і красно цвітує жовтим цвітом і гарно пахне... та, головно, в тому, що це рідкісна ростина — наш старожилець, тобто — автохтон... Отож, бач, як багато він „везе" нам із сивої давнини і спогадів і згадок... словом — традицію.

ЮРКО. Автохтон... Та й ми тут автохтони... ще й досі свого „географічного простору" не опанували... Мені сором стає, як про це подумаю...

ІГОР. Чекай... Це таке твоє означення державности?

ЮРКО. Це — наукове: „нарід, що опанував свою географічну територію, творить державу"...

ІГОР. А ми хіба не опанували?... А що втратили, то це бувало й з іншими. Отже — таки маємо традицію державности, та ще й таку багатющу й славетну.

ЮРКО. Ще й московські гієни живляться.

ІГОР. Вистане й нам.

ЮРКО. На це ще обмаль самої традиції. Ще треба вкласти в неї такий зміст, щоб він вабив, поривав.

ІГОР. Ідея народньої державности — це висока ідея.

ЮРКО. Це — тільки лушпина, хоч і висока. А ти дай у ній намацати — зерно!

ІГОР. Знов тобі приспічило — зерно. Таж саме „ісповідання віри" в демократію хіба ж не зобов'язує до гасел: і „земля хліборобам", і „співвласність у виробництві — робітникам" тощо.

ЮРКО. Згода — воно само підказує. Але ось це — чи не головне: як недопустити, щоб „пасомі" тепер чужинцями не обернулися в їхню отару?!..

ІГОР. І за це також не бійся. Таж нам любі сусідоньки — і північні, і західні — все допомагають: беруть наш нарід так цупкенько „до обробки", що й він славно колючками, мов той жовтосил, колеться.

ЮРКО. Ага, це ти про дряпоштан... Але ж це — відрухово... А де ж свідомість, мета?

ІГОР. Веди, покажи... Як переконаються — і в огонь підуть.

ЮРКО. Ігорю, друже! Дай тебе обійму (обіймає його за поперек). Друже!

ІГОР. Що це в тебе за телячі маніжності? Що з тобою?

ЮРКО (відступивши трохи). Ігорю, чи ти віриш у передчуття?

ІГОР. У які? Що ти верзеш?

ЮРКО. Не глузуй. От промайнула мені чогось думка, що я з тобою прощаюсь, що вже більше не побачимось...

ІГОР. Свят, свят... Це чудне... Та жени ці думки від себе. Не розгвинчуйся... Пам'ятай: „будьмо — уважні!"..

ЮРКО. Дякую, друже. Твоя — зверху!.. То кажи щось більше про той дряпоштан, чи, як ти кажеш, жовтосил...

ІГОР. Ні, зійдімо вже набік, а тоді... (уриває, бо з протилежного боку тракту, з лісу виходить селянин, це дядько Варивон, у руці в нього сукуватий ціпок, за спиною — чимала саква. Увійшов, побачив пеньок, сідає на ньому. Ігор, що урвав був мову, озивається до нього).

ІГОР. Агов, дядьку Варивоне! Добридень вам! Як ся маєте?

ВАРИВОН. О-о... то й ви тут. Добридень! Та... не гірше як ви.

ІГОР. А скажіть нам, дядьку Варивоне, чи в цьому лісі багато кущів дряпоштану?

ВАРИВОН. Як де. Ось туди (махнув рукою ліворуч) — більше. Там більш є мочарів.

ЮРКО. То що, він тепер саме цвітує?

ВАРИВОН. Авжеж. У Петрівку є вже його цвіт (помовчав; побачив, що стрільці збираються відійти ліворуч, каже ще до них). А тепер ви дозвольте запитати.

ІГОР. Питайте, питайте.

ВАРИВОН. Нащо ви про цей дряпоштан питаєте?

ІГОР. А на тее, дядечку, що може доведеться хоч за той кущ прихилитись, якщо прийде якийсь „визволитель" із нами битись (обидва посміхаються).

ВАРИВОН. А хіба що? отая погань таки сюдою суне?

ІГОР. Авжеж. І саме є наказ десь отут їх почастувати...

ЮРКО. Таж то „братци" наші, уже й цілуватись лізуть!

ВАРИВОН. Що правда — то правда. Треба пригостити. Хай — знають... Хай же вам Бог допомагає!

ІГОР. Дякуємо. Слава Україні! (роблять обидва „на струнко" і потім пританцьовуючи ідуть ліворуч. Юрко при цьому промовляє).

ЮРКО. — Ішли дівки з Санжарівки, а за ними два парубки, а собака з маківок: гав, гав! — на дівок...

ІГОР. Го-го!.. ось тобі ціла тічня гавкне... не з „маківок", а з крісових цівок. (виходять).

ВАРИВОН. Гарні хлоп'ята... І шкода їх. Може й загинуть... І от буде тут кров іллятись... Та хай хоч по грибки лажу, де може й християнська нога не ступила ще, хіба може химородь яка, прости Господи... Це добре, що моїй заманеться інколи тих грибків... Усе ж притичину маю. Хоч воно у вільну часину годилося б і святу Євангелію почитати... Добре, що й стара любить послухати... А так — прийдеш... ну й із чим? Де ще вони тепер є. Таж це тобі не осінь... А вона: „не старався"... Мало, що тебе той дряпоштан нашкрябає, то ще й вона... Нестеменнісінький тобі дряпоштан!.. Але — хай... Добре радив той доктор. Ви все ж, мовляв, за грибки чи там за щось інше лісове — не забувайте. Бо таки може якась лиха личина вчепитись: чого, мовляв, лазиш тут, по що?.. А ось — бачте: яку дещицю на-

збирав... Хе-хе!.. Розумну голову має... Гарно й Василеві операцію зробив... Дай, Боже, щоб хутчій видужував... (задумується). Бідний Василь... Та й усі ми бідні... Обпала нас така тічня... І то з усіх боків... Ідуть „визволяти", мовляв, а нас то й не питають: чого ж ми хочемо... І визволяють... душу від тіла... О, Господи праведний, захисти... не допусти... Ні, таки дарма я сварився спершу на хлопців — за ті рушниці. Хай мені Бог простить... Такий тепер світ ізнов настав, як за козацьких було часів. Знов тобі — рушниця. Кріс — хлопці кажуть. Хай і кріс... Але не просьба, не сльози, як у тієї жіноти, хай Господь милує. Бо що ті сльози? Тільки розманіжать... Ні!.. Дякую Тобі, Господи, що й сини мої у батька та в діда-прадіда вдалися. Бо де ж: ведмідь, ще ж і не один! — уже не в пасіку — у комору лізе... Таж це гріх би непрощенний був од Бога та й од людей сором — цеє бачити і стерпіти мовчки... І то ж — диви: як то все заметушилось, де ті й рушниці набрались у них. Хоч воно й так — у наших тільки рушниці... А в німця — і гармати, і літаки, і машини всякі... Таки ми — ніби голіруч проти нього. А там, за фронтом, іще такий самий Ірод безбожний (сердито). Ще й посіпак сюди насилає... Бач — який „визволитель"! (Помовчав)... Ще хоч спасенне діло, що на той „пункт" заглянеш та хоч дещо тим бідним мученикам нашим поможеш... Ох, бідні ж, бідні мученики. (Проказує це все із павзами, коли сердиться, каже голосніше і п'ястуком правої руки стукає в ціпок, що його тримає лівою. Дістає капшука з тютюном, кресало, губку, закурює і каже далі).

ВАРИВОН. І тільки тобі й потіхи, що цього чортового, прости Господи, зілля покуриш... Не злюбила стара цього диму, сердиться... а що його вдієш? Бо — намагайся, не намагайся, — ніяк покинути. Треба на це — спокою (посміхається). Хе-хе-хе!.. Треба, щоб на цілому світі спокій був, і тоді дядько Варивон покинули б курити... Он воно — як! А — цур йому... Добре то думати, як ніхто не чує... А то б — засміяли... (Мовчки пихкає люльку. Далі знов каже). От якби знав, що таки ніхто не почує, заспівав би і якоїсь іще сумної, хай би той сум так серця не чавив. (Міняє тон, голосніше). А як і почує, то — зась йому до цього! „Здитинився старий", скаже... А твоє яке, собаче, діло?!.. А нащо Бог і слово дав і голос дав? Он і тварина безмовна — то хоч мичить або пищить, а таки — не мовчить. (Наспівує голосно: „Не мовчить, не мовчить!".. Далі, ніби сперечаючись із кимсь, каже).

ВАРИВОН. А так!.. сам собі, що знаю, схочу — заспіваю!.. Але — годі вже сидіти... Далеченько ще домому. Ще й стогнати доведеться, не то співати... (Підвів голову, озирається. Аж бачить — ліворуч увіходять двоє з крісами і один крикнув).

1-ий ковпаківець. Стой!.. ти хто такий?

ВАРИВОН. То й стій собі... А я ще посиджу.

2-ий к-ць. Та сидіть... ви, певно, втомлений. От скажіть нам, хто ви такий?

ВАРИВОН. Тутешній.

1-ий к-ць. А з якого села?

ВАРИВОН. А з оцього... вам праворуч... бач — ця трухлява рука показує (1-ий к-ць підходить і силкується прочитати: „Жабокр...).

2-ий к-ць. А скажіть, як у вас: спокійно?

ВАРИВОН. А де тепер спокійно? Хібащо в Бога за дверима.

2-ий к-ць. Ви нам ось тільки що, дядю, скажіть: чи тут близько є німці і чи не шляються тут банди.

ВАРИВОН. Німці, кажете? — тут їх і близько нема. Бо їм що? — город та залізниця потрібна... А що то за банди — то я не розумію, про які це ви банди питаєте...

2-ий к-ць. Ну, знаєте, такі, що з гвинтовками, з рушницями, значить, ходять та граблять...

ВАРИВОН. Ну, то от і ви з рушницями...

2-ий к-ць. Ми не банда. Ми — партізани.

ВАРИВОН. От-от... Ви кажете, „партізани", значиться — за якусь „партію" ви... А може ви — парті-зони... Від німців може...

2-ий к-ць. А звідки ви знаєте оте „зони"?

ВАРИВОН. Звідки? А від самих таки „герів".

2-ий к-ць. А де це вони вас учили?

ВАРИВОН. Та як узяли були до себе. Ще як за того царя вашого воював.

1-ий к-ць (сердито). То ти що — ізмінив царю?..

ВАРИВОН. Змінив бучу — на онучу... Попоштовхали, але дечого таки й навчили... Ще й живим пустили.

2-ий к-ць. Ну, і правильно, що не стояли за того царя. Він за буржуазію стояв, він народ гнітив, трудящих.

ВАРИВОН. Та звісно, цар кожний — такий. А в вас хіба кращий?

2-ий кць. Та що ви, дядю? У нас царя нема... „Отєц народов" у нас.

ВАРИВОН. То що — хіба і цей таке велике цабе?

1-ий к-ць (гнівно). Не смій так виражаться!

2-ий к-ць. Остав... Дядя не поняв (до Варивона). Ми — за партію трудящих. Проти фашистів, проти німців, значиться, воюємо... Тож старший мусить бути. Розумієте?

ВАРИВОН. Авжеж розумію... А що так сказав — не погнівайтесь... Бо кому пече, той дмухає.

2-ий к-ць. Натурально, натурально... Тож бач: що вам німці дали?.. І не дадуть! А народная власть визволяти вас іде. От ви, дядю, тільки пригадайте, про кого у вашому селі більше говорять — чи про бульбівців, чи може про рубанівців, чи ще про кого?

ВАРИВОН. Знов пеня на мене... Ніби я такий собі молодик, що й рушницею люблю бавитись.

2-ий к-ць. То ви й про Мельника, і про Бандеру не чули?

ВАРИВОН. Ну, то й що з того? Чув я і про них і про Сталіна чув, а нащо їх Бог на світі тримає — не знаю.

1-ий к-ць (обурено). Я не позволю так виражаться!.. Грубіян!

2-ий к-ц. Не хвилюйся. Дядя жартує (до Варивона). Ви, дядю, запам'ятайте: тільки народная власть вам свободу дасть.

ВАРИВОН. Чудно... А нам самим — що?.. не можна тієї свободи взяти? Ніби так: роззяв рота — хтось тобі готовеньке вкладе?

1-ий к-ць. Та доки ти будеш слухати його грубіянства?

ВАРИВОН. Та... дякую вже. Ніколи слухати... Піду (підводиться поволі).

2-ий к-ць. Ви, дядю, і всім кажіть, що тому і зветься „народная", що за народ стоїть.

ВАРИВОН. Та вже, мабуть, кожний знає, на кому вона стоїть... Бувайте (виходить нешвидкою ходою праворуч).

1-ий к-ць (очима провівши Варивона, каже). А-а!.. всипать би йому 25 гарячих... Тоді б знав, як стоять за народную власть...

2-ий к-ць. Ну, брат, — ні... То була б „тактическая ошибка"... Інструкцію — пам'ятаєш?

1-ий к-ць. Забагато потурання. „Попустітельство". Політика в білих рукавичках.

2-ий к-ць. Вірніш — тактика... Пам'ятай — ми в союзі з демократичними державами... Хоч ми й за диктатуру, а звемо: „народная демократія".

1-ий к-ць. Чепуха!.. От і візьму його „на мушку"... „Не лімоннічат!" — пригадуєш?.. „Шальная пуля" — поніме?

2-ий к-ць. Як хоч — аби влучно. (1-ий к-ць виглянув направо, присідає, цілиться, стрельнув).

1-ий к-ць. Готово... Оце — то „аґітнув".

2-ий к-ць. Пам'ятай: „чістая работа". Біжи, як не „готовий" — прикінч... і геть із дороги — десь у кущі. 1-ий к-ць хутко вибігає праворуч). Ну й народ же тут... Зіпсований, огидний народ. Хоч що хоч — а слову не вірить. Ото — „хохлацкоє упрямство". Усе їм треба — помацати... Ну, а вже як попечеться... Ехе-хе... А хто винен? Більше ми самі й винні... Наобіцяли такі купи всього, що... Де ж то все виконати! От і вийшла — „неувязка"... Ха-ха-ха!.. зі свободами — то просто таки й зовсім нуль у касі нашої славетної історії. Ех, трохи по-дурному той постріл... Ще зверне увагу... Ах, той Ванька... такий гарячий. Не довго що — і вже „на мушку"... (Сідає на пеньок, якийсь час сидить мовчки, задуманий).

1-ий к-ць. (увіходить з іншим). Ну, вже кінець — прикінчив і замаскував...

2-ий к-ць. А це — хто?

1-ий к-ць. А це ж наш Максимка.

МАКСИМКО. Із собственним портретом...

2-ий к-ць. О-о... Ґрачов!.. це — ти?

МАКСИМКО. Ха-ха-ха!.. Це „самолічно" — я... І от я пароль йому: „Калуґа", а він на мене — чи глухий? — цілиться!.. Я вже гукнув: „Калуґа, Калуґа"... Ти балда". Аж тоді він: „Фути, чорт... Да — „кулемет"... Ну, не ґава?.. А Максимка — не дурак... дистипліну понімає...

1-ий к-ць. Ну, ребята... Довольно єрунду пороть... Говори, що знаєш.

МАКСИМКО. Як будуть головні сили йти, — стрінуть вас десь отут — кулеметом.

2-ий к-ць. Та... На жаль, ніде нас хлібом-сіллю не стрічали.

1-ий к-ць. А перебіжчиків викрив? Які тут є?

МАКСИМКО. Так... Отой, що ви казали, Юрій — тут між ними. Та я ближче з ним — не можу... Він, мабуть, догадується. Тому я — осторонь.

2-ий к-ць. А „в расход" — не можна? Або навести тінь?
МАКСИМКО. Йому дуже вірять... А „в расход"... попробую.
1-ий к-ць. Що ти ще знаєш?
МАКСИМКО. Де санітарний пункт — знаю... Ген там у лісі, у такому... у-у!.. замаскованому бункрі. Далеченько від дороги.
2-ий к-ць. Шкода, — ми не зліквідуємо. Збочувати не можемо. Ніколи.
МАКСИМКО. Я зліквідую... Ха-ха-ха!
2-ий к-ць. Чого смієшся? Що за жарт? Поясни.
МАКСИМКО. Не жартую, а — справді... Я німців наведу, і вони...
1-ий к-ць (у тон йому). Нам зроблять наше діло... Правильно! Чудесно ти поняв нашу діялектику!
2-ий к-ць. Використать ворожі сили... Добре... дуже добре!
1-ий к-ць. Максимка, дай лапу!., Доложу командиру, що ти — молодчина (подає і тисне йому руку).
2-ий к-ць (також тисне руку). Ну, будь здоров, молодче! Гасло хай ще те саме, правда?
МАКСИМКО. Так, так. Хай буде... Ще ніхто... Хоч деякі вже косо дивляться. Та я довго з ними не буду.
2-ий к-ць. Ну-да... Пройдем цей район — бросай і... паралельно з нами.
МАКСИМКО. Так що — направленіє і далі на... Дрогобическую нафту?
1-ий к-ць. Максимка, пам'ятай — „не балтать!"...
МАКСИМКО. Ні-ні — не сумнівайтесь, товариш старший! Помню... значить — пам'ятаю... Ха-ха-ха!.. Спішу, бо я теж „передова стежа". Ха-ха-ха!.. До свіданія!.. тобто — до побачення! (сміючись вибігає праворуч).
2-ий к-ць. Треба б когось із „донесеніем" послати...
1-ий к-ць. Правильно. Я сам... А ти пройдись. Дам через когось — і вернусь (повернувся і виходить ліворуч. 2-ий ковпаківець уважно оглянувшись навколо виходить праворуч). Сцена деякий час порожня. Потім зліва виходять — 1-ша, через якийсь час 2-га, потім 3-тя пара ковпаківців із крісами „напоготові" і поволі уважно розглядаючись проходять через сцену праворуч. Із появою 1-ої пари стає чути зліва далекі поодинокі крісові постріли, із появою 2-ої пари (1-ша тоді вже виходить праворуч) чути вже кулеметні серії, що густішають із появою 3-ої. Тоді заслона поволі спадає.

Заслона.

4 ДІЯ.

На пункті Червоного Хреста

Середина переділу — „кімнатки", напівукопаного в землю бункру. Просто — ліжко, на ньому спить Юрко. Над ліжком під стелею — віконце. Ліворуч при другій стіні також ліжко, над ним — віконце. На ліжку ранений стрілець, Василь. Там же над ліжком у кутку — образок, перед ним засвічена лямпадка. У кутку при ліжках — ослінчик. Ранок.

Юрко, Василь, Сестриця, потім — Клим, Ігор, Івасик, Чотовий і Доктор.

СЕСТРИЦЯ (увіходить і каже про себе, півголосно). Спить, бідака... Ще спить... Ну — то хай почекає.

ЮРКО (прокидається, не цілком отямившись). Хто... хто почекає?

СЕСТРИЦЯ. Нічого, нічого... Спіть. Там один одвідати вас хоче... Та він почекає.

ЮРКО. Ні... ні... я вже не сплю. Хай зайде.

СЕСТРИЦЯ. Та ваш сусіда ще он спить.

ЮРКО. Нехай... Ми — тихенько. (Сестриця навшпинках виходить. Увіходить Клим).

КЛИМ (притишеним голосом). Добридень, друже!

ЮРКО (говорить не хутко, але виразно). О-о! Дай, Боже... Дякую, що не забуваєте.

КЛИМ. Та що ви?.. Я так тоді турбувався, що вас нема... Усяково передумав... Були й такі, що казали: до своїх утік...

ЮРКО (жахнувшись). Та невже? Боже мій!.. Хто б це міг казати?

КЛИМ. Найдивніше, що це наймолодший з наших — Івасик.

ЮРКО. Івасик? То це не зі свого він розуму вигадав. Це — хтось підшепнув.

КЛИМ. Тут і моєї вини трохи... Я не спинив Івасика... Шибнула і в мене думка.

ЮРКО (із жахом). Командире! І ви, друже?

КЛИМ. Пробачте мені, любий друже! Гадючі підшепти — як та отрута: знайдуть щілину всмоктатися... Та — хай йому!.. — забудьмо. А от — чом же ви сиґнала не подали?

ЮРКО. Свиснути?.. Та де було свистати... Я ледве дихати міг. Я впав... Я кров'ю стікав.

КЛИМ. Оповідав потім Ігор, яким вас на другий день знайшли.

ЮРКО. Ігор, кажете? А де ж він тепер?

КЛИМ. Ще в нас. Але його до штабу кличуть. Щось йому важливе доручити мають. Я вже й про вас по команді подав.

ЮРКО. Та... хай про це потім. От Ігор.., Може він перед від'їздом одвідає мене...

КЛИМ. Напевно. А от скажіть, як це там з вами було.

ЮРКО. А ось як. Як то я почув, що вже ви гостей частуєте, не стерпів — ціляти став туди, де чути гуркіт: їдуть... А котрийсь із них — пустив у мій бік кулеметну серію. То й тьохнуло мене... я впав. І вже потім... не перев'язав, а затиснув трохи ту, більшу рану... щоб кров не так текла... А що далі — вже не пам'ятав.

КЛИМ. Гаразд. А як тепер? Гояться?

ЮРКО. Та вже, дяка Богові. Чим далі — краще.

КЛИМ. Отож потім матимете відпустку — одвідати матір.

ЮРКО. Дякую. Але — коли? Друже, хіба покличте сестрицю, спитаємо... Вигляньте: може в сусідній кімнаті.

КЛИМ. Зараз, друже (виходить).

ЮРКО (озирається на сусіда). А що, Василю, уже не спиш?

ВАСИЛЬ (повернувши голову, слабким голосом). Та... і сон — і не сон...

ЮРКО. Не журись! Операцію витримав, то й далі витримаєш. Бач — доля з нами не жартує. (Увіходять сестриця і Клим).

КЛИМ. Так ото скажіть, сестрице, коли цей молодець зможе з вами затанцювати?

СЕСТРИЦЯ (усміхнувшись). Щодо цього — то не хутко. Казав доктор, що є обірвані жили. Шарпких рухів — не можна.

ЮРКО. Ні-ні... Не за те я журюсь. Це жарт. А от — коли можу встати. Потім поїду на відпустку.

СЕСТРИЦЯ. Доктор казав, що навряд менше як за два-три тижні.

ЮРКО. От і дякую. Це тільки так, для орієнтації питаю.

СЕСТРИЦЯ (звертається до Василя). А як у вас? Спалося?.. Може принести що?

ВАСИЛЬ (слабким голосом). Дякую... ще — ні. А спалося — з бідою...

СЕСТРИЦЯ. Гаразд. То я пізніш прийду (виходить).

КЛИМ (що перед тим підвівся з ослінчика та ближче став при ліжку Юрка). Знайте: ми приділені до групи командира Вовка... будемо дякувати німцям за „визволення..." Тож по відпустці — шукати зв'язку до командира Вовка... Про інше вам відомо.

ЮРКО. Оце — добре. Кортить мені ще й цим, „західнім" гостям подякувати. Ще про одне прошу вас, друже: як бачитеся там коли з тіткою Уляною, з дядьком Кирилом та всіма, що мене знають, то завжди від мене — привіт! От Пріся ваша — це золото щире!

КЛИМ (сумно усміхнувшись). Моя?.. Ой, ні... Вірніш, мабуть, — ваша. Вона так про вас розпитує... Причарували ви її.

ЮРКО. Вибачайте, друже. Нічого я навмисного не робив, щоб прихилити. Мені — про вас казали.

КЛИМ. Ет... Що з того... Відомо — серцю не накажеш. „На милування нема силування"... А що вона за вами так побивається... то це не що, як кохання. Гадаю, що й ваше серце — не кам'яне.

ЮРКО. У тому й біда, що тепер воно майже... розчахнуте... Але — годі. Кажу це як приятелеві і не хотів би вразити...

КЛИМ. Та між нами ще й слова не було... Я в дорозі вам не стою.

ЮРКО То дякую вам за щире слово.

КЛИМ. Я вже йтиму. Там чекають.

ЮРКО. А як там у нас тепер?

КЛИМ. Охочих прибуває. Розгортаємо організацію (подає правицю, Юрко потиху подає свою). У цей час почувся правобіч голос сестриці: „Можна, можна... заходьте". Увіходить Ігор).

КЛИМ. О... чи ж я не казав...

ІГОР (у тон йому). Що хто має бути, то буде... Добридень добрим людям!.. як усе казав покійний дядько Варивон.

ВАСИЛЬ (спершу злякано трохи підвівся, потім застогнав). Батько... О, Боже...

ЮРКО. Це ж Василів батько.

КЛИМ. Мужности, друже! Вам слід гордим з того бути, що ви син такого батька.

ЮРКО. То як це... з дядьком Варивоном?

КЛИМ. Його знайдено в кущах — простреленого... У потилицю.

ЮРКО. Невже й це їх „робота"?

ІГОР. Без жодного сумніву — це „братці" визволителі.

КЛИМ. І ми всі гідно громадою поховали його... Але я вже йду. Кріпіться, хлопці!

УСІ ІНШІ. Слава! (Клим стає на струнко, виходить).

ЮРКО (до Ігоря). Присунь ослінчика, сідай — побалакаємо.

ІГОР (сідає при ліжку). Слухай... Ти мені обіцяв, але й досі не розповів про ту свою ніч у чагарниках жовтосилу. А я ж ось маю вже від'їхати... „Відбатую" тобі часу скільки хоч, якщо зараз можеш.

ЮРКО. „Відбатую"... Це вже чую, друже, від тебе тхне Лівобережжям... Чекай — не сердся, — ну... пахне. Либонь це наша сестричка, ця Наталка-Полтавка тебе так „ізкозачила"? То й для тутешніх дівчат, мабуть, ти вже — пропащий, правда?

ІГОР (споважнів). Ні, друже... ще й сам не знаю... Ще ж бо й жодної поважної розмови...

ЮРКО (також поважно). Ні, ні... це я жартую. Золоті руки має... Гадаю, що й серце. За те, каже, що її звільнили з німецької неволі, з того транспорту, хоче вона віддячитись... Але чекай, Ігорю. Кажеш, жодної розмови... Але як звати — мабуть знаєш.

ІГОР. Звати — знаю. Ївга, тобто — Євгенія, а пестлива форма: Ївжуня, Ївженька.

ЮРКО. Та воно від пестливої до голубливої мови — крок був би невеличкий...

ІГОР. Ой, друже! Ми в такий проклятий час живемо... що нам кохання — розкіш недопущенна... Прокляття всім, що напосілись на нашу долю (схвильовано підводиться з ослінчика, стиснувши п'ястуки).

ЮРКО. Любий друже! Несімо свій хрест без ремства... і розпуки. Будьмо гідні великого часу.

ІГОР. Друже! Ремство моє не на долю нашу — вона велична в нас і героїчна... Проклін мій — людозвірам, що її паскудять нам (сідає)... І от скажи, чи мав я право своїм „освідченням" спокій дівчині каламутити?... Таж вона в моїх очах вища за всяких там оспіваних та розмальованих Беатріче. Це ж героїня наша.

ЮРКО. Розумію і схвалюю твою поведінку.

ІГОР. Дуже тобі вдячний, що мене розумієш. Як сказав якийсь поет: „На вівтарі обов'язку ми — жертовна свічка"... І згоримо на цьому вівтарі... Та — чи зрозуміють нас?.. Але — покиньмо. Кажи про своє.

ЮРКО. Нехай — і годі. Отже, слухай.

Про попереднє — це ти знаєш.
Що ж далі сталось — оповім.
Як трохи кров угамував,
я силкувався був підвестись —
таки подати вам сиґнал...
Але тут памороки враз
у голові мені забило...
І з того я пенька скотився,
що був схилився вже до нього,
поміж кущі якісь колькі...
Між ними був і дряпоштан, —

тепер же саме він цвітує.
Його ти запах, певно, знаєш:
у ньому є щось і п'янке...
Ти ж наказав мені такого
про цей правічний наш релікт...

ВАСИЛЬ (що все уважно прислухався). Не сердіться... Я — спитати хочу... Те — розумію. А що то — релікт?

ІГОР. Це такі, друже, ростини чи тварини, що були на нашій землі, коли ще нашого народу тут зовсім може й не було.

ВАСИЛЬ. А хіба колись тут нашого народу не було?.. А де?

ІГОР. Тоді люди ще неписьменні були. То звідки довідатись? Хіба щось — та й то дуже обмаль! — з отих розкопок, що то вчені де-не-де по могилах роблять.

ВАСИЛЬ. А-а... Так, так... Дякую. Уже — не буду.

ЮРКО. Ну, ну... От я — заснув. Та видив-сниц

я ще в житті таких не бачив, —
бо всі епохи землетворчі
промиготіли ніби фільм...

(У цей час тихенько увійшла сестриця і слухає. Помітивши, що Юрко спинився, питає).

СЕСТРИЦЯ. Коли це не секрет — можна мені послухати?

ЮРКО (лагідно усміхнувшись). Жодного секрету. Скільки завгодно, сестрице!.. (І тут майже вбігає до кімнати Івасик і стає струнко, та побачивши сестрицю трохи ніяково і майже півголосом проказує: „Слава Україні!". Інші — дехто усміхнувшись — відказують: „Слава!.. слава!..).

ІГОР. От ще цього козарлюги нам бракувало! Сідай, хоч... Ось у ногах Юрка, на ліжку.

ІВАСИК. А це... не таємна нарада? Можна — мені?

ІГОР. Ото вже тебе ті „таємні" настрахали... Ні, — от іще страшніше почуєш. Це про те, що снилося тоді Юркові... Кажи, Юрку.

ЮРКО Отож — це все, немов у фільмі,

що зір чарує і жахає,
промиготіло, прогуло.
Але й не був це фільм бездушний,
бо сам я в ньому участь брав.
То динозавр за мною гнався,
то з іклозвіром я змагався, —
мов тренувався в ватажки,
то на гіллі у дощ гойдався,
а там десь — грім і блискавки...
Гадаю, що відчайним криком
крізь сон не раз тоді кричав,
а може й реготався дико,
бо з дикунами й танцював...

ІВАСИК. Ти — танцював?.. Ти ж ранений у ногу...

ЮРКО. Ти — отетерів?.. це ж був сон...

Чи прокидавсь — не пам'ятаю.
Та це чудна була сноява,
бож у свідомості моїй
була до болю гостра певність,
що в дійсності я ще — живу...
Та в пам'яті й таке ще тьмиться.
коли я руки розкидав, —
на щось колюче натрапляв...

ІВАСИК. Ага, то — знаю: був їжак.

ЮРКО. Чекай... почуєш далі ще...

Аж на світанку спокійніше
я був заснув... Та раптом кинувсь:
ой, що це?.. де я?.. Я забувся...
Та як порушив я ногою,
то біль свідомість привернув.
Почав з кущів я висуватись
розквітлого вже дряпоштану...

ІГОР. Вибач, що переб'ю. Пропоную, як це вже казав тобі, не називати „дряпоштаном". Цю непочесну назву дали йому поліщуки, бо він дряпається своїми колючками. От називаймо, як чув я іноді, — „жовто сил". От, хто знає, є така ростина „дев'ятосил"...

СЕСТРИЦЯ. „Дев'ятосил" — так, це лікувальна ростина. У нас, на Полтавщині, старші жінки та інші, хто знається на цьому, так визбирують його.

ЮРКО. Обома руками підписуюсь...

ІГОР. Пробач... Кажи, як не забувся.

ЮРКО. От, не бійся — пам'ятаю... І пам'ятатиму повік.

Присунувсь я до стовбура —
а це була стара ялина, —
на нього й сперся напівлежма...
І гарний образок побачив:
на стовбурі ялини теж,
що тут була за кілька кроків,
крутився там жовтястий веврик, —
то підбіжить угору й знов
тихенько сунеться у діл...
Аж гляну ось: під стовбуром —
їжак там купкою сіріє,
і вгору мордочка — нюхтить...
Аж усміхнувся я про себе:
так от — по велетнях примарних —
звелась до чого боротьба...

ІВАСИК. Я знаю: це вевриком ти звеш білицю.

ІГОР. Так, так... „Білиця", „білка" — назва не завжди доречна. Он веврики в Канаді — сірі, а є і чорні.

ІВАСИК. Юрку, колись мені розкажеш ще й іще, бо тут я не все второпав... То може ще й мені таке приснитьсяся. (Усі посміхнулись. Івасик засоромився).

ІГОР. Та якби тобі таке приснилось, то ти б злякався, зірвався б та й тікав.

ІВАСИК. А чого? Я б знав, що це мені сниться. Бо я — хотів. (Усі сміються).

ІГОР (ніби поважно). Івасику, пам'ятай: Юрко спав цілу ніч у кущах жовтосилу. Розумієш? А чи міг би ти цілісіньку ніч перебути сам-один у лісі?

ЮРКО. І я тобі скажу, Івасику. Ти чув, мабуть, про русалок, про лісівку, лісовика...

ІВАСИК. Авжеж чув. То що?

ЮРКО. А ніде не зустрів?

ІВАСИК. Ще ні (дехто посміхнувся).

ІГОР. Чекай, чекай... Це ще дурниці. А от чи не доводилось тобі чути, як вие Анцибір, або інколи так жаско він регочеться. Це той, що дуби трощить або й з корінням вириває. А може чув, як ухкає та в воді хлюпочеться Анциболот? Це той, що греблі рве та крутить вири.

ІВАСИК (трохи зніяковілий). Ні, не доводилося... Це вони, мабуть, — уночі, а я в лісі вночі сам не ночував.

ЮРКО. Нічого, козаче! Ще доведеться. Приходь частіше до мене — багато дечого скажу. Дещо й про давнезну давнину розповім. Про ящірок таких величезних, як копиця сіна, ще й про тих, що літали, як лилики. Почуєш про такі дива, що тобі (уривається, бо в цей момент увіходить чотовий охоронної чоти)...

ЧОТОВИЙ (людина старшого віку, рухи поважні, але енергійні). Увага! Попередження тривоги. Так от: хто яку зброю має (до Юрка). Ви стріляти можете?

ЮРКО. Тільки дайте з чого.

ЧОТОВИЙ. От маєте револьвера (подав).

ЮРКО. А чом же „макогона" не даєте?.. Дайте й ґранату.

ЧОТОВИЙ. Хочете? Беріть... аби лишень здужали (подав ґранату. До Василя). А ви, друже, можете?

ВАСИЛЬ. Руки вже діють... живим не дамся.

ЧОТОВИЙ. Беріть револьвер (подав). Увага! Ще тривоги нема. Стежа сповістила, що ген аж на соші якийсь рух німецького війська. Тож далі — або тривога, або — відкликання. Але не турбуйтесь — уже післано по відсіч (виходить, за ним сестриця).

ЮРКО. Івасику, щось тебе спитаю.

ІВАСИК. Ну, а що?.. питай.

ЮРКО. Ти признайся: хто тобі щось про мене казав, як ото після бою мене не знайшли?

ІВАСИК. Багато балакали... А про що саме?

ЮРКО. А що то — „він до своїх утік". Хто це тобі казав?

ІВАСИК. Хто це казав?.. О, вже згадав: то Максимко...

ЮРКО. Це той, що з поліських повстанців?

ІВАСИК. Він давно не в нашій сотні... у Бурульковій. Його командир туди післав. Але між нашими іноді буває...

ЮРКО. Чом ти про це командирові не кажеш?.. (трохи тихше). Хм... А може й справді... (до Івасика). Ох, дурненьке ж ти сало — без хліба. Таж тут можуть діяти наслані ворогом...

ІВАСИК (злякано). Як — ворогом? Тобто — шпигуни?!..

ІГОР. Вони — і шпигуни, і провокатори. І підшіптують, і вивідують, що їм треба.

ЮРКО. Пригадай, може тебе хто і про пункт питав?

ІВАСИК. Про пункт?.. І Максимко питав.

ЮРКО. І Максимко?

ІВАСИК. Я не хотів був казати, бо, кажу, — спитаю командира, а він тоді: „ні, не кажи, — як сам не знаєш, не питай... я сам спитаю".

ЮРКО. А ти — що?

ІВАСИК. То я тоді сказав, що трохи знаю. Та як знайти, показав... А потім спитав, нащо йому. А він каже: „товариша одвідати"...

ЮРКО. Ох, яке ж ти ще ягнятко... Пам'ятай: не на те язик, щоб тільки ним плескати. Навчи його — де треба — і мовчати. А про Максимка обов'язково командирові скажи.

ІВАСИК (засоромлений, щиро). Скажу, скажу. Юрку, ти мені вибач, що я так... (уриває, бо почувся стук, двері відчинилися. Увіходить доктор, за ним сестриця. З обличчя доктор — жидівського походження. Привітно усміхнений).

ДОКТОР. Слава Україні! (усі, крім хворих, підводяться, відповідають: „слава!"). Будь ласка, — ви собі розмовляйте. Це я — одвідати: як друг почуває себе по операції (підходить до Василя, півголосом питає, той щось відповідає).

ДОКТОР (голосніше, до Василя). Добре, добре... Я ще надвечір зайду.

ІГОР. А я оце, друже докторе, зайшов уже з другом Юрком попрощатися. Мене відкликають до Загального Командування.

ДОКТОР (до Ігоря). Справді. Від когось я чув... Бажаю успіху (підходить, подає Ігорові руку). Вітаю... Дай, Боже! На загин ворогам, Україні на славу!

ІВАСИК (трохи зніяковіло). Можна, докторе... про щось поспитати вас?

ДОКТОР (добряче посміхнувшись). А чому ж — ні? Питай.

ІВАСИК. Чи ви, докторе, так само любити Україну, як і ми? (усмішка в усіх на обличчях, Івасик ще більше зніяковів).

ДОКТОР (поважно). Так, молодий мій друже, бо Україна також є і моя Батьківщина і моїх батьків.

ІВАСИК (трохи осмілений поважним тоном доктора). А я чув, що в жидів Палестина — це Батьківщина їхня.

ДОКТОР. То, друже, таке вже давнє і далеке, що давно в леґенду обернулось.

ІГОР. Бачиш, Івасику, цим тобі друг доктор каже, що там, де і він і його діди-прадіди жили, там і є рідна Батьківщина... А вірний син своєї Батьківщини повинен і любити і захищати її.

ДОКТОР. Один якийсь знаний мандрівець сказав про Україну, що її полюбить кожний, хто своїми очима бачив її... А зненавидіти її може хіба сусіда, що заздренним оком на її багатства чигає... Бо й справді — і підсоння, і люди своєю вродою та вдачею заполонюють — і тіло й дух.

ІВАСИК (поривно встає, підходить до доктора та, зробивши „струнко", простягає руку і каже). Дякую, друже докторе... Слава Україні!

ДОКТОР (подає правицю, лівою легенько поплескав по спині Івасика). Слава!.. Слава і великим, і малим героям! (Далі звертається до Юрка). Як же ваші справи, друже? Ворушите ногою?

ЮРКО. Уже, вже, друже докторе... А чи пробувати вставати?

ДОКТОР. Якщо не відчуваєте гострого болю — пробуйте... Потихеньку, не знагла.

ЮРКО. Дякую, друже докторе, за поміч і увагу.

ДОКТОР. Іду — до інших. Слава Україні! (виходить).

ІНШІ — ІВАСИК усіх покриває: Слава!.. слава!

ІВАСИК (щось ніби пригадав). Юрку, я ще до тебе — пізніш (майже вибігає).

ІГОР (стає біля Юркового ліжка). Так от, друже, — видужуй та готуйся потім до поважної акції... А тепер — до побачення! Напишу — при першій нагоді (стискає правицю Юркові. Потім обернувся і, подаючи руку сестриці, каже). А вам, люба сестрице, дякую, що так гарно доглядали мого друга й побратима... І також кажу: до побачення!

СЕСТРИЦЯ (що трохи зашарілась, відповідає притишено). Щасти, Боже... І... до побачення.

ІГОР (до Василя). Видужуйте, друже! До побачення... колись — у Києві! (зробивши „струнко", виходить).

ЮРКО. Добре, що це його переносять. Здібний хлопець (помітивши блідість обличчя сестриці, каже до неї). Що вам, сестрице, недобре?

СЕСТРИЦЯ (трохи схаменувшись). Ет, що там... Трохи голова... Може — брак свіжого повітря.

ЮРКО. То може вийдіть нагору, пройдіться лісом... це поможе (потер собі чоло, притишеним голосом). Сестрице, вибачте, що буду казати... Друг Василь чує, але він буде мовчати. Правда, друже?

ВАСИЛЬ (поволі, поважно). Так... Слово моє — слово вояка.

ЮРКО. Так от послухайте, сестрице. Тому насмілююсь казати, що ми з Ігорем — щирі друзі... Він ненавмисно виявив мені темницю свого серця. А вам виявити цього не мав, каже, нагоди. А тепер ще, як він від'їздить... Ви не сердитесь на мене за цю мову?

СЕСТРИЦЯ (зашарілась, поважно). Ні, ні — не серджусь... Я ще вам і вдячна дуже. Тепер — на серці легше... Та що ж — не такий тепер час.

ЮРКО. Уявіть собі, що й Ігор таке сказав. „На вівтарі обов'язку — ми жертовна свічка", — оці слова він проказав тоді.

СЕСТРИЦЯ (схвильовано). Дякую... дякую за прихильність (хутенько виходить).

ІВАСИК (зараз по виході сестриці з'явився в дверях і — до Юрка). От і добре, що вже й сестриця вийшла.

ЮРКО (усміхаючись). А ти гадав, що знов „таємна нарада"?

ІВАСИК (заклопотано). Ні... Ні-ні!.. Я листа до тебе маю...

ЮРКО. То давай... А від кого ж то?

ІВАСИК (трохи знесмілено глянувши вбік Василя). Та... це від Прісі... Вона мене так гарно просила передати... та щоб ніхто, каже, не бачив... Але ж Василь нікому не скаже?

ЮРКО. Авжеж. За Василя не бійся.

ІВАСИК (подає лист у коверті). Ще вона мені призналася, що й одвідати хотіла б тебе, та стидаюся, каже... що кепкувати з неї будуть... А листа — щоб на самоті доручив... То я чекав, поки сестриця вийде...

ЮРКО. Красненько тобі дякую... Ось бач — ти вже й „стратегію" починаєш розуміти. Може й ще казала щось?

ІВАСИК. Та — щоб довідатись, чи здоровий і коли вийдеш.

ЮРКО. Скажеш, що може й за тижнів два або й раніш. От прочитаю, то щось іще скажу. А може й напишу.

ІВАСИК. Читай... Я вигляну... може чотовий що скаже (хутенько виходить).

ЮРКО. Хм... Ігор правду казав... І дівочий сором переборола. (розриває коверту і починає тихцем читати, подаючи інколи деякі репліки: „бідненьке", „ну, бач", „диви" тощо).

ВАСИЛЬ (зідхає, через якусь хвилину каже). Вибачте, друже... Скажу тільки: я вам заздрю. Про вас не так як про мене... турбуються.

ЮРКО (усміхнувшись). Не журіться, друже. Не кожному нагода є. А як — ні, то хоч тим тіштеся, друже, що про нас із скреготом згадують — і „фюрер" і „атец народаф"... О, ті виродки — не забувають!.. (тихцем далі читає. Через хвилину вбігає чотовий і викрикує).

ЧОТОВИЙ. Тривога! Доки відсіч надійде — боронимось самі (хутко вибігає).

ЮРКО (що урвав читання листа, слухаючи чотового, дере потім листа, клаптики його кидає за ліжко та з великою намагою підводиться). Ну, Боже, поможи нам! Василю!.. тільки остання куля — собі... Живцем не дамося... Іду і я...

(Бере спокійно зброю і, трохи кульгаючи, виходить).

Спершу чути далекі постріли і кулеметні черги. Потім черги втихають. Крісові постріли густішають, чути поодинокі вигуки. Василь, накривши голову коцом, тримає револьвер звереним до дверей. Чутно окремі вибухи ґранат. Через якийсь час у відчинених дверях з'являється постать Юрка, що напівплазма — він ранений у плече — всувається до кімнати і знесилено схиляється на долівку. Стрілянина поволі втихає. Далі — чути тільки віддалені постріли).

ВАСИЛЬ (дивиться вбік дверей, де лежить стиха постогнуючи Юрко). Друже Юрку! Що з вами? Ви ранені? (Не почувши відповіді, намагається встати). Ох, коли б підвестися...

(знову знесильно схиляється на ліжко. Через хвилину Клим заглядає в двері).

КЛИМ. Юрку, Василю, ви — живі? (побачивши Юрка на долівці, схиляється над ним і каже). Ого-го... кров. Василю, — може яка шмата, (хутко метнувсь до Василя, той подає шмату. Клим схилився над Юрком, розстібає, закладає шмату. Юрко непритомний постогнує).

ІВАСИК (чути спершу його голос, потім визирає з дверей). Командире-е!.. Де командир?.. О, ви тут... Командире! (говорить задиханий)... Уже втекли... німці... І Максимко з ними був...

КЛИМ. Це той, що на Юрка казав?
ІВАСИК. Той, той... Я пізнав... хоч і в німецьке вдягнений. Хлопці його схопили.
КЛИМ. Треба покарати Юду.
ІВАСИК. Він уже назад від німців тікав... Та наші його підстрілили. (змінивши голос, оглядає). А чом Юрко не на ліжку?
КЛИМ. Він тяжко ранений. Він теж стріляв.
ІВАСИК (падає навколішки з криком). Ой, Боженьку!.. може й загине... через мене!
КЛИМ. Івасику, що ти верзеш? Це німець на нього стріляв, але вже він убитий.
ІВАСИК (крізь плач). Це він... німців навів... Максимко... він дурив мене, проклятий... Я ж про пункт йому сказав... Ой, Боже, Боже... (Тихо підводиться).
КЛИМ. Чому ж мене не питав? Максимко ж утік від нас.
ІВАСИК. А я не знав... Він брехав, що ви... до Бурулька післали (майже стогне). Ой, я... я винен!
КЛИМ. Івасику, ділами спокутуєш гріх. А на Максимка буде суд. Поклич сестрицю.
ІВАСИК (раптом стенувся, випростовується і, стиснувши п'ястуки, вигукує). Друже командире! Клянусь: віддячу — тим і тим! (прожогом вибігає).
КЛИМ (до Василя). Лежіть, друже, спокійно. Напад відбито. Героїв поховаємо. Пункт негайно перенесемо в інше місце (виходить).

Заслона.

Левко РОМЕН

ЛІСОВИЙ ГОМІН

О гомоне, о шелесте
Прадавніх пущ-лісів! —
Шовково в душу стелете
Казкове снів'я-спів...

Прокинеться, видзвонює
Мов чутий десь мотив,
А думка навздогонює:
Ой що то, що за спів?

Та в гомоні величному
Бринить і щось грізне, —
Це ж та данина вічному
Полонює мене.

Він гоїть серце, радує,
Голубливий той гук,
Забуте щось пригадує
Тремкий зеленогук...

...Чи за кущем хто чалиться?..
Обличчя мов чиєсь.
А як той зір запалиться,
Як хрупне гілька десь!

А ген — блиснуло вогнище...
Навкруг — танки і сміх:
Привітно тепле божище
Голубить так усіх...

...О, сива праминувшино,
Далекий предку мій! —
Мені в душі заглушено,
Що так цвіло в твоїй.

Та втямний ще ти, гомоне,
Бо рідний твій мотив, —
Обмари всі, мов спомини,
Казкове снів'я-спів!

Павло СТЕП

ВЕЛИКОМУ БОГДАНОВІ

Якби то ти, Богдане п'яний,
Тепер на Переяслав глянув...
Т. Шевченко

Це ж не десятки вже, а йдуть трисоті роки,
як слави відгомін гуде гучний, мов дзвін,
по землях прадідних, родючих і широких,
про Твій надлюдський труд, про незабутній чин.

На бій не перший Ти поспільство вів відважне,
провісник лицарів з-під невмирущих К р у т,
і діло доконав, для інших недосяжне:
Ти Рідний Край звільнив з ганебних ляських пут!

Та хоч Ти вів борню — страшну, тяжку без міри, —
чому Ти не посмів спустити булаву
(забракло смілости чи, може, в себе віри?)
на Владиславову „помазану главу"?

Аджеж сучасник Твій з мрячного Альбіону,
що там державний лад, новий, тоді творив, —
не журячися тим, чи „всупереч закону?" —
на цілу голову державця вкоротив!

Дарма, що там пани, бундючні ті магнати,
були сваволею та помстою грізні, —
та вже своя ж рука свої шаблі й гармати
на захист волі тут вела їх на війні.

Так голосно не раз здобув Ти перемогу
(на смерть охоче йшов тоді з Тобою всяк),
і між сусідів Ти вже збуджував тривогу:
і славен став „Богдан", і славен був „козак"!

Твої ласки всі тоді запобігали,
збудить боялися Твій справедливий гнів:
султан і цар, і князь до Тебе надсилали
тих „одукованих" улесливих послів...

Та, мабуть, доля зла таке Тобі судила:
піймав на свій гачок Тебе „московський сват", —
підтяв Твої міцні, могутні в леті крила,
хоч „Богом даний" Ти, хоч був Ти дипломат...

Та ми, заведені Тобою, в ці тенета,
Москвою плетених штукованих мереж,
ми знаєм: дружній чин — удар меча й багнета —
зірве тенета всі, введе до рідних меж!

Торонто, 1964.

Дан МУР

ГОЛОС БЕЗСМЕТНИХ

„Більшої любови немає, як та, що душу свою кладе за друзів своїх."

Сказав Христос. А вічність написала
Незгаслим сяйвом в зоряних світах:
„Свята любов, що смерти не злякалась,
Горить, палає вічністю в віках.

В анналах слави вільного народу,
В піснях грядущих довгих поколінь,
І на полях боїв за правду і свободу
Ростить нових героїв, героїнь."

. . . . . .

Чи знаєш, сину? Непокірна долі,
Кров багрянить брудний Парижа брук,
Щоб розцвісти в нетлінний символ волі,
Щоб меч дідів підняв на ката внук.

Чи чуєш гук зрадливої машини,
Що стрепенула зривом Роттердам?
Погасло серце сина України,
Щоб спалахнути в грудях тисячам!

На крилах туги злинь у Білогорщу,
Де бій кипить, святого гніву шал!
У вільні дні народ піде на прощу,
Де смерть безсмерттям стрінув генерал!

В гаях, лісах і по карпатських схилах
Хай крок твій тихо, в святості стуна.
В їх тіні волі виростали крила,
Там сплять безсмертні лицарі УПА.

А скільки їх у безвістях Сибіру!
А скільки тюрем кров'ю їх стіка!
Вбиває серце, душу, мозок, віру
Та сама крови спрагнена рука.

СЛЬОЗИ СЕРЦЯ

В'яне серце у полумʼї болю
На роздоллях сумних чужин...
Гонить вітер по дикому полю
Мої мрії, надії і сни.

Чом душею я зріслся з Тобою,
Україно страдальна, свята?
У розлуці з Твоєю красою,
Я — голодний жебрак-сирота!

Плаче серце, і котяться сльози
По заметах безлюдних доріг...
І скрегочуть зубами морози
На приблуду, що валиться з ніг...

Рідна стріха. Різдво. Рясні зорі.
Круглолиций між ними герой...
Жах! Завили собаки надворі.
За дверми громовите „Аткрой"!

Косі очі, багнет у монгола,
З лиця матері виссали кров...
Ти дивилась, Пречиста, з престолу,
Як горіла і гасла любов...

Плаче серце... Хмар чорних розпука,
Креше грім у здичавілу рать!
Палить сором нікчемного внука.
Рани серця криваві ячать...

Едмонтон, 1964.

НАДІЯ

Увінчані весною,
Загомонять гаї,
Затужать за тобою,
Заплачуть солов'ї...
„Даремно виглядати —
Гніздечко з іншим в'є!" —
Хотів би їм сказати,
Та серце не дає.
В духмяні, п'яні ночі
Запитують зірки:
„Де сяють сині очі,
Фіялочки-квітки?!"

„Шкода шляхів шукати...
Синь сяйва інший п'є..." —
Хотів би їм сказати,
Та серце не дає.
Не плачте, пташенята!
І не зоріть, зірки!
Зв'ялить зима завзята,
Почувань пелюстки.
Не верне, що минуло,
Хоч серце сльози ллє...
Воно б її забуло, —
Надія не дає!

ОСІНЬ

Золота, золота злива розливами...
Полум'яніють ліси і поля...
Плеще розграйливо полум'я гривами,
Золотом знову залита земля!
Синню вод чистих по вінця наповнена,
Неба безмежна, бездонна глибінь, —
Ніччю озорена, ранком осонена
Мріє, чарує ярка голубінь.
Прапоре рідний наш! Серпом і молотом
Ганьблений... Думка до тебе летить...
Чом не замаєш?! Ти ж осени золото
Й чистого неба пречиста блакить!

Едмонтон, 10. 10. 1964.

З перебування Є. Маланюка в Едмонтоні.
Зліва — Яр Славутич, Д. Струк, Є. Маланюк, Б. Мазепа, Д. Мур.

Зняток п. Лукії Візнюри

М. І. МАНДРИКА

ДОЩ

Говорить Бог дощами до землі,
Дари відважує громами
І засів сипле в пущі і ріллі
Зеленим шовком і квітками.

Як наша яблуня знов навесні
Вінчалася в рожевім храмі!
Її убрання — цвіт її рясний —
Було Господніми словами.

Ніби в Едемі чувся голос нам
В її красі, пашнім диханні —
Завіт Господній людям і квіткам:
„Живіть і квітніть у коханні!"

Говорить Бог з небес в словах-дощах,
Дари відважує громами,
І п'є земля з Господніх чаш
Причастя спраглими устами.

HELIANTUS

У поли золоті вдягається мій сад,
Літанію розучують берези;
В багрянці чорноклен виконує обряд,
Бо дні тепла вже на хистких терезах.
І вже відважить мало з соняшних скарбів
Господар днів до заздрісних морозів,
Тож цвітом золотим круг саду вже розцвів
Мій любий Heliantus tuberosus, —
Цвіт соняшний — окраса спілих днів.

Як сонце втомлене скорочує свій день,
А дерево до сну колише праліс;
Коли в садах-гаях вгасає дзвін пісень,
А в ніч зорить Аврора Бореаліс, —
У полах золотих пишається мій дім,
Де відцвітає вже левкой і кактус,
Та, символ радости моїх доспілих днів,
У цвіті-золоті мій геліантус —
Цвіт соняшний в житті-саду моїм.

Василь ГАЙДАРІВСЬКИЙ

ПРОЩАЙ, ЧОРНОБРИВИЙ!

(уривок із роману)

У перших же днях, як приїхав Микола Солод до Кадіївки й почав працювати в копальні, він звернув увагу на міцну, високу, трохи кирпатеньку дівчину Нату, що відкочувала вагони від кліті до естакади.

Ната відрізнялась від інших робітниць своєю жвавістю, задерикуватістю і гострим язиком. Завжди в брезентовому одязі, з-під косинки вибивались пасма русявого, запорошеного вугільним пилом волосся, а на устах як не дотеп, то пісня, або лайка — хитромудре плетиво шахтарських проклять.

Одного разу, коли Микола стояв біля кліті, чекаючи черги спускатися в копальню, до нього підійшла Ната і, ласкаво усміхаючись, запитала:

— Ну, як тобі у нас ведеться, чорнобривий?

Микола сподівався, що дівчина хоче взяти його до кпини.

— Дуже добре, — відповів він. — Як турецькому султанові. Дівчата тут одна одної краща.

— А яка тобі найбільше подобається? — питала Ната, показуючи на гурт відкатниць, що стояв осторонь кліті.

— Мені подобається та, що лямпи видає.

І шахтарі в черзі, що прислухалися до розмови, і відкатниці дружньо й голосно зареготали. Лямпи бо видавала стара, із спотвореним віспою обличчям баба Рублиха, вона всіх без винятку чоловіків ненавиділа тільки за те, що вони чоловіки, і якби могла, то винищила б цю частину людства від найменшого немовляти до найстарішого дідуся.

— А він смак має, — сказала Ната, повернувшись до відкатниць.

— Ти підморгни йому, Нато, може відіб'єш його у Рублихи, — відгукнулась кругленька, з банькуватими очима, молодичка.

Ната підступила ближче до Миколи.

— Я соромлюся, чорнобривий, тобі моргати, — мовила вона з удаваною ніяковістю. — Може б ти мені підморгнув? Га?

Дотримуючись тону розмови, Микола відповів банальністю. Шахтарі сміялися. Захихотіли й відкатниці. А Ната, обурившись, спалахнула й оперіщила Миколу гострою лайкою.

Із стовбура копальні виринула кліть і зупинилась. Викотився вагон із вугіллям, звільнене місце займали робітники.

— Ну й дівчата, — думав про Нату Микола, коли вже кліть стрімко летіла вглибінь. — Одружися з такою і — пропав.

За кілька днів після цього обміну дотепам, сидячи в читальні, Микола раптом відчув на собі чийсь погляд. Він підніс голову й побачив біля себе Нату, зовсім не подібну до тієї, яку звик бачити біля кліті. Одягнена тепер вона дбайливо, біленька блюзка зґрабно облягала її стан, голова розкрита, хвилясте волосся розсипалося по її плечах, очі прозоросірі, наповнені бадьорістю.

— О! — спромігся вигукнути Микола.

— Отож воно й о! — передражнила його Ната. — Обіклався книжками, як учитель якийсь, і пишається.

— А може я й справді буду вчителем, — сказав із сміхом Микола.

— Буває, що й корова сідає, — глузливо промовила Ната. — Але на лід.

— А ти що, сваритись до мене прийшла? Це тобі не біля кліті.

— Мені скрізь однаково.

— А ти сідай, поговоримо, — запропонував Микола. Йому чомусь хотілося, щоб ця дівчина побула біля нього довше.

— Ні, — заперечливо крутнула вона головою, і волосся забігало по плечах. Кілька волосинок відбилось, звисло над рожевим вухом.

— Я щось попрошу тебе... попрошу вас, — зам'явшись, чомусь перейшла дівчина на „ви". — Поможіть мені вибрати якусь гарну книжку, бо так сумно вечорами вдома, так сумно.

— З великою приємністю, — схопився Микола. — Але я не знаю ні ваших смаків, ні того, що ви читали раніше.

— Я нічого не читаю, — призналась вона.

Микола порадив їй узяти кілька маленьких цікавих оповідань, потім знову підвів Нату до свого столу. Довго гомоніли, аж до закриття бібліотеки. Умовились зустрітись і наступного вечора, а за якийсь час побачення стали їм обов'язкові, бо не бачитись вони не могли.

— Оце воно і є кохання, — сповнений радісних почуттів, думав Микола. — Оце справжнє кохання, коли твоя душа злилася з іншою, ще недавно чужою, незнаною, а тепер тобі рідною душею.

Усе, що є в людей гарного, Микола знаходив у своїй Наті. За якийсь місяць вона переродилась; в усьому Миколі поступалась, з усім погоджувалась. Зажадав Микола, щоб Ната стримувалась від гострих висловів і більше вже лайок від неї не чув. Сказав їй не зачіпати своїми жартами шахтарів — і Ната не тільки нікого не зачіпала, а навіть не хотіла відповідати на жарти.

Видно було, що справа посувається до весілля. Поважно думав про одруження і Микола. Якої ж йому жінки треба? У нього настільки запаморочилась голова, що все в його очах порожевіло, все погарнішало, навіть можливість арешту здавалась мало ймовірною. Про нього напевно вже забули, і взагалі кому він потрібний? Щоправда, батько його засуджений, але якби забирали всіх, у кого засуджені батьки, дядьки, брати та інші родичі, то на волі нікого б уже не залишилось, вся країна перетворилася б на Колиму. А воно не так, людей на волі живе багато. Не станеться і з Миколою нічого. Він — звичайний шахтар, із шахтаркою одружений, сидітиме тихо, ждатиме кращих часів. А кращі часи прийдуть обов'язково, повинні прийти, так вічно тривати не може.

І, заспокоївши себе в тому, що раніше його найбільш турбувало, Микола приготований був зробити останній крок — поговорити з Натою про одруження та вирішити деякі побутові дрібниці їхнього майбутнього спільного життя. Такої розмови, він бачив, вона чекала нетерпляче, щовечора її очі промовляли до його очей: навіщо нам крадькома ділитись радощами кохання? Коли ми вже узаконимо наше щастя?

Але одна обставина стримувала Миколу від остаточної розмови. Він помічав, що з Натою щось сталося, вона почала дивно поводитись. Сидить, часом, із Миколою, щось безжурно говорить, висві-

вує і, якстій, ніби на неї повіє чорним вітром, зміниться вся, замислиться, засумує, очі помутніють, запливуть сльозами.

Микола пригортав до себе Нату, намагався втішити її, і вона покірно схилялась йому на груди, ласкалась, як пестливе звірятко, але про свої переживання мовчала.

І Миколі нічого не залишалось, як терпляче ждати, коли воно минеться. Та настрій її все погіршувався, дівчина марніла, а одного вечора прийшла на умовлене місце невпізнанна. Лице її пожовкло, як від водянки, під очима величезні фіялкові плями, губи бліді, пошерхли, а очі докраю налиті сумом.

— Ходімо звідси, ходім, — поквапно тягнула вона Миколу за руку. — Та ходімо!.. — роздратовано викрикнула вона, бачачи, що Микола не рухається.

— Куди тобі йти, — стурбовано дивився він на дівчину. — Ти хвора. Вертайся до хати, та лягай у ліжко.

— До чорта ліжко! — вигукнула Ната з такою злістю і так голосно, що дві жінки недалеко від них зупинилися, мабуть, сподіваючись бути свідками бешкету. Але їм не повелось. Ната рвучко повернулась і швидко пішла. Микола ледве її наздогнав.

— Ти що, наввипередки зі мною хочеш бігти? — пробував він пожартувати.

Ната не відповіла. Уже за містом вона вирвала ромашку, пильно подивилась на неї, понюхала і протягнула корінець через петлю блюзки. Квітка перевернулась догори корінцем. Ната того не помітила.

Передчуття чогось неприємного, що має сьогодні трапитись, огорнуло Миколу. Він хвилювався настільки, що не міг розмовляти. Вони йшли вузькою стежкою між шахтарських городів, Ната попереду, ступала широко й хутко, ніби боялась кудись запізнитися. Обабіч стежки посхиляли лисі голови ряди високих соняшників, ледве чутно перешіптувалась кукурудза, розлазилась із городів з лапатим листям гарбузяча огудина. Десь здалека линув тягучий жіночий спів.

Як би це гарно було йти тихенько, як ходили вони раніше, щоб за кілька кроків щось побачити цікаве й зупинитись. Кожна квітка, рослинка, мурашка, кузька привертала допитливу Натину увагу й викликала в дівчини безліч питань. Їй хотілося знати, чому Петрів батіг названо Петровим батогом, а не Миколиним, чи справді звіробій убиває звірів, може в ньому сік отруйний; тирса, на її думку, невдало названа, вона ж така м'яка, шовковиста, і ліпше б її назвати м'якунцем або шовковичкою. Наскільки міг, Микола пояснював, інколи відповіді вигадував, чудернацько-фантастичні і смішні. Разом з Натою весело і радісно реготали.

І це ж так недавно було. А тепер Ната, крім випадково зірваної ромашки, нічого не бачила, нічим не цікавилась, навіть забувала дивитися під ноги і часто спотикалась.

Городи кінчалися біля глибокої з крутими берегами балки. На заході в багряній пожежі догоряли рештки тихого дня.

— Сядемо? — спитала Ната.

Хотів був Микола запропонувати інше місце, але Ната вже сіла. Хай буде й так. Микола простягнувся на траві горілиць. Дівчина переклала його голову на свої ноги. Дивилась йому в лице з невимовним жалем, як мати дивиться на свою тяжко хвору дитину. Ди-

вився і Микола на Нату, і в кожній рисці її обличчя, в очах, на щільно стулених сухих устах бачив біль душі її.

— Яка ти дивна, Нато, — розчулено, переймаючись її болем, мовив Микола. — Ми ж із тобою близькі, рідні, а ти переді мною крієшся. Адже ти щось маєш на серці. Скажи мені, Нато! Скажи, не муч себе і мене!..

Дівчина прикро усміхнулась, але мовчала.

Почало смеркатися. На заході небо було ще густо червоне, а вже з балки війнуло свіжою прохолодою.

Ната на щось відважилась. Вона струсила з себе задумливість, як раптовий вітер струшує з дерева росу, підняла Миколину голову, посадовила його поруч себе і, дивлячись удалечінь, тихо запитала:

— Колю, ти в Бога віруєш?

— У Бога? — від несподіванки здригнувся Микола й хотів подивитися в Натині очі. Але вона їх приховала.

— А що ж дивного? Про Бога кожен думає, — знітившись, виправдувалась Ната. Вона побачила в блюзці ромашку, висмикнула її й почала спроквола обривати на ній пелюстки.

— Так ось що мучить дівчину! — думав Микола. Але яка ж вона недовірлива. Либонь боялась, що Микола від неї відцурається, довідавшись, що вона віруюча або принаймні шукає віри в Бога. І з того зробила собі трагедію. Простодушне дівча. Воно ж не знає, кого покохало. Але це все добре. Це дуже добре. Сьогодні вона про все дізнається. Микола їй скаже всю правду. Поміж них нічого прихованого, недомовленого бути не може. Хай же знає, що він у Бога вірить, бо навчили його вірити батьки. А своїх батьків він шанує і любить. Скаже, хто його батьки і де вони є. І нарешті скаже, що завтра Микола з Натою підуть до ЗАГС-у, зареструють свій шлюб. Завтра Микола Степанович і Анастасія Іванівна створять нову родину Солодів. Тієї хвилини Ната була близька і рідна йому, як ніколи раніше. Миколі хотілося схопити її в обійми й цілувати до нестями.

А Ната сиділа нерухомо, напружившися всім тілом, міцно стиснувши кулаки, широко відкритими, великими очима стежила за Миколою. Вона, здається, затамувала дихання. Вона чекала.

— Люба моя, — поклав свої долоні на її руки Микола. — Ти хочеш знати, чи вірую я в Бога... — голос його звучав надзвичайно урочисто. — То послухай мене...

Ната вихопила руку й долонями затулила йому уста.

— Замовкни, замовкни! — в нестямному розпачі закричала вона й упала лицем на траву. Її голосне ридання лунко покотилося балкою.

— Що ти, що з тобою? — розгублено бідкався над нею Микола.

Плакала Ната гірко і тяжко, здригуючись усім тілом, плакала довго, не чуючи Миколиних намовлянь і благань заспокоїтися.

Дівчина несподівано замовкла й підвелася. Розпатлана, зарюмсана, обняла Миколу рукою за шию й мокро поцілувала в чоло.

— Це все, Колю, — опанувавши себе, рішуче й твердо сказала вона. — Це остання наша зустріч.

Микола похитнувся.

— Ти... ти неправду кажеш... Ти збожеволіла, — белькотів він.

Ната вже цілком зрівноважилась.

— На жаль, Колю, я правду кажу. Ми вже з тобою не побачимось. А ти мусиш якнайскоріше звідси виїхати. Хоч і сьогодні.

— Що сталося, Нато? Що сталося? — розпачливо зойкнув Микола.

— Хочеш знати, що сталося? — глузливо запитала вона. Непорозуміння сталося. — Ната відступила крок назад. — Маленьке непорозуміння. Мене приставлено до тебе сексоткою, а я втратила голову і зіпсувала всю гру. Зрозумів? На все краще! Прощай!

Вона хутко відскочила від Миколи й шугнула в городи.

Микола не міг нічого збагнути. Думки не трималися купи. Остання зустріч, сльози, від'їзд, сексотка — якесь марення, нісенітниця, чортовиння. Цього не може бути. Щось не так. Щось наплутано. Ні, це жарт. Треба знайти Нату.

Микола кинувся й собі в городи, де, на його думку, повинна б заховатись Ната. Під його ногами тріщали зламані стебла кукурудзи, за ногами тягнулась огудина, розхитані соняшники били його по голові, в лице, але він болю не відчував і біг уперед, сам не знаючи куди.

Нато, Нато, — то тихо, то на ввесь голос гукав він, але ніхто до нього не відгукувався.

І тільки, як кінчились городи і вже заблищали в околишніх хатах вогні, Микола зрозумів, що саме сталось, і все в ньому відразу захололо. Знесилений, задуманий поволі посувався до міста. І раптом із-за рогу першої хати йому назустріч вийшла людина. Микола пізнав Нату. У грудях застукотіло серце, по всьому тілі розлилось тепло. Він з простягненими руками підскочив до дівчини.

Ната й собі простягнула руки, але щоб не датись обняти.

— Це вже кінчене, Колю, — мовила вона. — Цього вже не буде ніколи. Я ждала тебе, щоб сказати дещо на прощання. Послухаєш?

Миколина надія погасла вдруге і остаточно. Він побачив Нату чужою йому, далекою, такою ж, як і кожну жінку, що зустрічав і буде зустрічати на вулиці.

— Кажи, — глухо вимовив він.

— Гарно почалось у нас, Колю, та погано кінчається.

— Хіба я винен? — іронічно запитав Микола.

— Не будемо шукати невинних, — спокійно відповіла дівчина. — Але повір мені, Колю, я покохала тебе, як звичайна Натка. Без ніяких завдань. Навмисне й по книжку прийшла, щоб тебе побачити. Я щаслива була з тобою. І думала, що на все життя. А вони захотіли наше кохання використати для себе. Дали мені доручення розколоти тебе. Мають підозру до тебе. А може й деякий матеріял. Бережись, Колю, українських книжок. І менше розмовляй по-своєму. Склали мені плян, як тебе колоти. Спочатку про Бога ти б мені розповідав. Потім про Петлюру. А далі я вже й не знаю про що. Три рази мене допитували. І я все викручувалась. Сьогодні останній день дали, щоб я про Бога з тобою... Так що тікай звідси. А я на них плювала. Хай тепер самі розповідають про Бога і Петлюру. Я не боюся. Вони мене вже й так розтоптали. Хай б'ють. І ти, Колю, можеш ударити мене. Бий, Колю. Прошу тебе, щоб довше пам'ятала.

Вона підступила до Миколи й, виструнчившись, підставила обличчя, приготована сприйняти ляпаса.

Микола, заклавши руки за спину, стояв скам'янілий.

— І давно ти така... з ними? — відчуваючи до дівчини жаль, спитав він.

— Не хочеш бити? Не треба. Я й так тебе не забуду ніколи. Пропаду я, Колю, як остання гепеушницька...

Вона почала вигукувати лайки жахливі, сороміцькі, яких Микола ще не чув і від п'яних одчайдушних шахтарів.

Серед лайок, крикнувши „прощай, чорнобривий!" — Ната зникла в темряві.

Повернувся Микола додому з цієї злощасної прогулянки вкрай зворушений, із напруженими нервами. Не знаходив собі місця в кімнатці, то сідав біля вікна й пильно вдивлявся в темряву і нічого там не бачив, то лягав на скрипуче ліжко, щоб за кілька хвилин рвучко, мов укушеному, з нього схопитись і почати вивірювати відстань від стіни до стіни, три кроки вперед, три назад.

Не міг, не хотілось погодитися з фактом, що всі його наміри раптом пішли за вітром, що він знову один, як палець, що треба кудись і чогось їхати, і що матір свою він таки не зможе взяти до себе.

Та поволі Микола приборкував свої нерви, почав вести думку послідовніше, намагався уявити, що ж робитиме далі. За всю ніч не заплющив очей, навіть здивувався, як побачив, що надворі світає. А незабаром загудів перший тягучий гудок і Микола, одягнувшися, пішов до копальні цілком спокійніший, певний себе. У тому й таємниця життя, щоб уміти виплутуватися із скрутних становищ. І в цій галузі він уже деякий досвід набув.

Виходячи з дому, Микола подумав, що, мабуть, краще буде, якщо він ітиме до копальні не головною вулицею, а бічними, плутаними. Воно хоч трохи й далі, зате менше можливостей сам-на-сам здибатися з Натою, бо почуватимуться після вчорашнього до біса ніяково.

І все ж на одному розі вулиці Микола раптом наскочив на Нату.

— Який же світ тісний, — усміхаючись, промовив він. — Хоч би хотіли з тобою, Нато, розминутися, однаково не зможем.

— Світ широкий, Колю, — показавши рукою вперед і цим жестом запросивши йти, казала дівчина. — А Кадіївка нам справді тісна. І ти не забудь того, що я казала вчора. Якомога швидше виїдь звідси.

Вони, ступаючи в ногу, повільно прямували до копальні.

— Ти спала хоч трохи цієї ночі? — пильно подивившися на дівчину, спитав Микола.

— Не більше, як і ти. У тебе очі червоні, як у п'яниці.

— Хіба не сп'янієш? Адже ти мені дуже близька людина. Не можу примиритися з думкою, що є якісь перешкоди до нашого спільного життя. А що, Нато, якби ти наплювала на своїх гепеушників, на свої сексотівські обов'язки та подалися б ми з тобою разом світ за очі шукати своєї долі?

Микола не зводив пильного погляду з дівчини. Ната глузливо усміхнулась.

— Ото мені треба було аж усю ніч не спати, щоб до таких думок дійти? О, ні! Таких думок я мала повну голову раніше. Але, Колю, вчора я поводилась, як справжня психопатка. Було багато сліз і по-

чуттів, а мало глузду. Навіщось мені хотілося вдати, що я генеушницька сексотка. А воно трохи не так. Навмисне оце тебе ждала, щоб дещо пояснити. Сексоткою я ще не була, лише буду. Мене вже тричі викликав у районозу управу загальновідомої установи слідчий Чайка. Таке ніби у нього прізвище.

— Досить поетичне прізвище, — усміхнувшися, зауважив Микола.

— Він, той Чайка, і сам увесь поетичний, — казала далі Ната, — молодий, вродливий, а волосся русе й пухке та кучеряве, як у випещеної дівчини.

— Сподобався, бачу!

— Не так він мені, як я йому. У тому й уся халепа.

— Вітаю, — глузливо усміхнувся Микола. — Наші пішли вгору.

— Колю, я зустрілася з тобою не на те, щоб обговорювати, чи зможу я комусь сподобатись, — майже зупинившися, відчитала Ната. — Часу в нас лише кілька хвилин. То ж слухай, якщо хочеш.

І справді вони вже були на околиці міста, вулички зелені, маленькі будиночки дбайливо причепурені, побілені й пофарбовані, скрізь, хоч із чого-небудь, а парканці Зразу ж за вигоном починається й селище копальні, там сірі й довгі бараки, що від них тхне цвіллю й блощицями. У селищі, здавалося, завжди панувала осінь. Мешкали там переважно одинаки та адміністрація, хоч начальство, звичайно, займало не бараки, а спеціяльні будинки, споруджені на вигідне життя. Переважна ж більшість шахтарів жила в місті, хто в своїй хаті, хто в найманій, як оце Микола Солод. І щоранку люди витикаються з околиць міста й стежками прямують до копальні, іноді по невилазній грязюці. Уже третя осінь заходить Миколі в цій місцевості. Але втретє доведеться грязюку місити не тут, а десь інде, і напевне глейкішу й беркішу.

— Слухаю, Нато...

— На мое здивування, Колю, отой Чайка втовкмачив собі в голову, що я йому не байдужа і має намір у майбутньому вживати заходів до нашого зближення. Та я ж не маленька і бачу й відчуваю, куди воно все хилиться. Тебе він хоче усунути. Хоч підстав на те ще бракує. І він ухопився, як дідько за грішну душу, за мої слова про те, що ти розмовляєш лише по-українському, наче справжній селянин, хоч ти ніколи в селі й не був. Чайка аж підскочив від цієї вістки і назвав тебе гадиною з петлюрівського кодла. Він покищо удає, ніби тобою цікавиться лише як таємничою особою. І всілякими гарними словами навертає мене до співпраці з ним. Я дала згоду. І від свого слова не відступлюся. Хіба не квапитимусь, щоб ти встигнув зникнути. Отакі воно справи, Колю. І я не маю щастя, і хто зі мною спізнається, нещастя зазнає. Якби не я, то на тебе може б і рік ще, або й два ніхто не звертав би уваги. Жив би собі та й жив тихенько. А тепер от тікати доводиться. Ти не сердься на мене, Колю, це ж не навмисне.

— Я за тебе не турбуюсь, Нато — зрештою таки дочекався Микола можливости сказати й свою думку. — Не так страшний той Чайка, як він про себе думає. Щоб людину заарештувати, треба мати підстави. А цього йому й бракуватиме. Мова моя не крадена. Я іншої не знаю і знати не хочу. Більше пришити мені нічого.

— Так таки й нічого? — лукаво усміхнувшися, запитала Ната.

— А чому ти кинув десь учителювати й узявся шахтарювати?

— На жаль, Ната, я не вчителював, бо відповідної освіти на те не маю. Я вчився в інституті, сподівався, що колись учителюватиму. Але під час голоду довелося навчання припинити. Інакше б моя хвора на серце мати, цілковито непрацездатна, померла б. І я пішов шахтарювати, і тим урятував матір. Тепер вона почувається добре. Я думав, як одружимося з тобою, то заберемо мою стареньку до себе, щоб няньчила наших дітей, а її онучат.

— Ні, Колю, не доведеться твоїй матері няньчити наших дітей, бо тебе, як не тепер, то пізніше заарештують, і я не хочу бути жінкою ворога народу.

— Бачу, Чайка тебе вже добре проти мене наструнчив.

— Про це ще й до Чайки мені люди казали. Та на цьому припинимо нашу дискусію, Колю. Щоб хтось не підслухав.

Вони вже ввійшли у подвір'я копальні, Микола навіть не попрощавшися, повернув до нарядної, а Ната до естакади, де вже згуртувалися дівчата біля вагонів.

І Микола, і Ната сподівалися, що це ще не остання їхня зустріч, що вони ще раз, а може й не раз, побачаться й докажуть усе несказане.

Та в Кадіївці їм уже зустрітися не довелось.

Того ж вечора відвідав свого приятеля, інваліда від народження, з однією коротшою рукою, неперевершеного мистця у шевстві Ярему Канюку й через нього, звичайно, за поважні гроші протягом двох днів дістав звільнення з праці, посвідчене відповідним документом, зняв ся з військового обліку й нічним потягом залишив це шахтарське місто назавжди.

Ігор ШАНКОВСЬКИЙ

ПРАВДИВА ІСТОРІЯ

Він кохав її понад життя,
і вона вдавала,
що його, мов наївне дитя,
кохала.

Він ромашки у полі збирав
і приносив з привітом;
і вона на долонях трав
усміхалася квітам.
І кохання своє
у надземні висоти
він підносив і слухав, як б'є
юне серце відрадою потім.

Він прощався, проводив на ніч,
а вона... вкрита потом,
із любовником іншим пізніш
прозивала його ідіотом.

Богдан МАЗЕПА

ІЗ ЗБІРКИ „ПОЛУМ'ЯНІ АКОРДИ"

АСТРОНАВТАМ

Летіть, вогнекрилі орли,
Крізь вічної пітьми тенета,
Щоб рідними зорі були
І кожна озвалась планета.

Крізь буряний простір і час
На місячні тихі озера
Хай браму відчинить вам Марс,
Цілунком зустріне Венера.

Летіть! Хай безмежжя цвіте
І пахне, як рання лілея...
Веде вас на діло святе
Невтомна душа Галілея!

1965

* * *

Мій друже прийдешній, майбутній юначе,
Для тебе ці строфи, для тебе мій спів
Про душу ласкаву і серце гаряче,
Про музику-казку осінніх вітрів.

Коли ти полинеш у даль неозору, —
Спини на хвилину невтомний свій лет
В далекій Альберті, де мріють простори,
Де жив і трудився химерний поет.

* * *

Я люблю тебе, наче весну,
Юний світе всетворчих криниць,
Хоч ніколи тебе не збагну,
Не відкрию твоїх таємниць.

Над усе я давно полюбив
Полум'яні акорди життя.
Я віддам їм останній порив —
І навіки піду в забуття.

4. 9. 58.

РІДНОМУ ДЕНИСОВУ

Шепоче вітер тихо, тихо,
І чути подих далини...
Родимий краю, рідна стріхо,
Це мій привіт із чужини.

За синім морем, між ланами,
Де Стрипи тиша залягла,
Стоїш, Денисове коханий,
Моя дідизно дорога.

Твої поля і запах рути,
Пташині співи у гаю
Мені довіку не забути,
Як ранню молодість мою.

Ще прийде час і я прилину
До нив Твоїх, на Твій поріг;
І приймеш ти, як батько сина,
Мене з заблуканих доріг.

* * *

Сумують вільхи і берези —
На білих конях мчить зима.
Навіщо знов пісні мережу,
Коли коханої нема?

Нехай регоче хуртовина!
Нехай лютують буруни!
Нехай палає безупину
Мій вогник давньої весни!

Я ПІДУ...

Не тривожся зовсім,
не збавляй собі сна...
І. Франко

Я піду,
У незнане піду,
І ніколи назад не вернуся...
На пустельних шляхах грають дикі вітри
І зникають сліди в завірюсі.

Ти не плач,
Моя рідна, не плач,
Не триводься нічною порою.
Відкрий книгу пісень — скарб моєї душі,
І відчуєш, що я із тобою.

І. БОДНАРЧУК

У МІСТІ КОНТРАСТІВ

Оповідання

О, скільки тут щедрости від сонця й землі! Дзвонить сонце у зеніті. Земля квітує й пахне. Повівають запашні вітри, а над усім — солов'їний спів. Чудово тут, рай на землі, якби тільки біда не принесла була цього Артема.

Я приїхав сюди на лікування. Якийсь хрипіт учепився моїх легенів. Лікарі порадили мені покинути школу і — якомога подальше, у теплий край на відпочинок. Жаль було лишати дітей; помолимось, бувало, посідають діти рядочками на лавках, у класі тихенько, і тільки чути свист моїх легенів, що нагадував непомащене коліщатко. Діти звикали до цього і стали дивитись на мене, мов на іграшку — яворову скрипочку, що ходить і грає. Якось винувато схиляли вони голови на лавки; образець цей жовтим листочком прилип до душі, понісся зі мною в далекі теплі краї, як докір совісти, що захотілось забути їх і десь між чужими в спокої, хоч і з половиною легенів, доживати віку. А тут Артем — наче ціле своє життя для того й посвятив, щоб знайти мене.

Сидимо в таверні. У тьмяному світлі, мов риби в каламутній воді, плигають голобокі „сойки" — це він так називає дівчат. Вони спритно, у такт „твиста", мов дисками, підкидають тарілками, білими гребінчиками зубів чешуть кудлату темінь і крешуть очима вогню.

— Слухай! До кого ти кленци шкіриш, га?! — зупиняє Артем косоногу муринку й по-українському до неї, — чи ти знаєш, що я тебе разом із своїм „басом" тут маю? — Показує не задню кишеню. — Батько мій був жебраком, а я бач мільйонером! А ти, гадь, пробуєш замантити у своє багно? Щезай, відьмо, з-перед моїх очей!" Дівчина підсміхається і робить над його головою якийсь ритуал, мов би знак благословення. Артем хреститься і спльовує. Повертається до мене: „От погань! Як Ти ще, Господи, милуєш таке на світі! — До мене: — Випиймо, щоб Господь оцю погань та змів з лиця землі. Не п'єте, кажете? От тобі й на! Видно, що ще з бідою не здружились. Я також не пив. А тепер, — підносить чарку, — приймаю ці краплі на спання, як ліки на зранену душу... Давно бо вже сни мене покинули.

Хильнув одну, другу й третю відразу, продовжує: — Я не тутешній, приїхав сюди, щоб десь тут загубитись. — Ще одну випив і з розмахом відсунув від себе чарку. — Послухай мене. Я почав з мозоля, доробився майна, а життя нема. Я дітей втратив!

Він заїкнувся якимось словом і розпучливо викрикнув: — Чуєте, що кажу, я втратив дітей! Це легко сказати та не легко пережити. За кожним одним відпадала в мене частинка мого серця. Отак, кажу вам, як хто зазнав колинебудь найбільшого горя, то тут, у заморському світі... Два сини й одна дочка. Сини пропали, як грудка землі в океані, а дочка вийшла за чужого... Вийшла за чорного, щоб очорнити наш рід. Небіжка жінка не витримала, зійшла з розуму. Цілих два роки сиділа отак, спершись ліктями на стіл, задивлена в образ Пречистої Діви Марії, скрапувалась, мов свічка. Сльозою лямпадку

наповняла. Бувало, ввійду в хату, в хаті нас тільки двоє, хата простора, кинеш слово, на троє розколиться об дзвінкі стіни. Прислухаєшся, якось несамовито дзвонять стіни, несамовито дивні звучання метушаться в просторих вікнах, ніби нас не двоє, а п'ятеро тут, ніби десь відгомін запроторених дітей.

Кажу, не плач, годі! Повідвозили ми своїх дітей, як відвозить господар кошенят, щоб більше їм не потрапити до свого дому. Над колискою наших дітей рідних пісень ми не співали, не було в нас часу. Ми „гроші робили". Отож і доробились! Тепер усе обернулося проти нас. Церква проти нас, школа проти нас, громада проти нас, ідуть листи з України — й ті також проти нас! І вітер, і сонце, і дощ — усе проти нас, сипле нам піском у вічі, щоб загладити нас, змити нас із лиця землі. Ніхто тобі руки не подасть, не пристане з тобою слово поділити. Забиті ми тут дошками. Збирайся, — кажу, — небого, підемо вчепити камінь до шиї, або пристанемо до чорних... Гей, містер! Докинь мені до цих крапель якогось порошку, або іржі, щоб з'їла мою совість! — гукає на шинкаря.

На підвищення вийшла косонога дівчина. Блискала голим стегном, мов шаблею, і хрипло дерлась під стелю.

— Гей, мис! На тобі п'ятку, липе перестань, не пори мені печінок! — викрикнув Артем і звівся на ноги.

— Ходімо геть! Ходімо звідси! Хай западеться! Наслухався я цієї, поки моя вийшла за чужого, а тепер не хочеться!...

Виходимо на вулицю. Сонце сідає за кучеряві пальми, в довгих колонах загорілись пальми, мов свічники біля престолу.

— Гарна була наша донечка! Які гарні побажання складала нам на наші іменини. Та надлетіло лихо чорного, напав, як вовк на ягня. Моя Ганусечка тендітна, біленька, мов гусятко, а він — аж порепаний. Небіжка жінка ходила за ними вслід, не спускала з ока: підглядала та все наказувала: „Дитинко, не дайся йому! Ради Бога, не йди з ним спати, бо гріх!" Ого!.. Десь кажуть, найвищий суд розглядає справу шлюбів чорних із білими. Догадались! Ой, споганіє цей світ, споганіє, померкне його краса, як підуть народи в цю суміш.

Рожевіють водограї, низенькі кам'яні будиночки в квітах. Шиплять розпалені хідники, надвечір'я пряде рожеву кужіль у живі пелюстки.

.....

Помаранчевий ранок. Сонце повертає землі всю ту манну, що виссало з неї вчора. Ідемо вуличкою. Вона круто повертає в озеро. Нас супроводжує щебетання пташок, квіти парфумою заносять. Чудово тут, якби не цей Артем. Він перенісся жити в моє сусідство. Уночі за стіною я чую його зідхання: лається й плаче. Б'є головою об стіну, викрикуючи: „Я загубив дітей! Чому не йде суд, судити мене, злочинця! Артем — мій клопіт. Він уже довідався, що лікарі порадили мені якнайшвидше повертатись до своїх діток, бо інакше я розхворіюсь, і став намовляти мене, забрати його з собою. Тепер він покірно, мов учень, іде зі мною нога в ногу й молитовно благає мене:

„Не кидайте мене... я поїду з вами у вашу Манітобу... я там збудую людям церкву... я прийму собі якусь сирітку, щоб для когось жити й мати мету в житті... я піду в народ,

буду послушний йому... тільки не кидайте мене, поможіть мені стати людиною!.. Людиною хочу бути, корисною людиною між людьми..."

Ну, як не допомогти людині!

Ідемо. Він дотримує мені кроку й так дуже боїться, щоб не схибити; ступає, мов над прірвою. З-під наших ніг вириваються камінці і з болючим стогоном летять у плесо, плесо дзвонить, синіє бляхою під лісом озеро.

Ми вже на летовищі. Везу собі клопіт додому, з живими китицями квітів сідаємо до літака. І саме тепер усю увагу нашу прикувала оця стрункa, спритна людина — шофер. Яка акуратність у нього, прецизність і точність! Поки знесемося вгору, мета в нього визначена, все перевірене; операція його уточнена до секунди. Він нам дуже сподобався. Він дорожить нами і в'яже свою судьбу із нашою. Ми віримо йому. „От, штукенція!" — хитнув головою Артем, і я потакнув, посміхнувшись. Внизу під нами затанцювало квітуче місто, а на обрії забіліли засніжені верхи. Змахнули руками в сторону квітучого міста й повернулись обличчями до засніжених верхів.

Тетяна ШЕВЧУК

ПАМ'ЯТІ О. ІВАХА

Помер поет.
Замовкла тиха пісня —
палкі слова
застигли на устах.
І тишина незбагнена,
первісна
те прийняла, що звалось
„О. Івах".
Даремний плач
і докори сумління,
Порожні, витерті слова.
Шляху життя — неволі і терпіння —
змінить тепер
нагоди вже нема.
Його душа тужила за красою.
І серце рвалося до волі
творчих сил.
Огірчений,
покриджений судьбою,
він сумував,
немов орел
без крил.
Та смерть — сестра
ласкава, співчутлива,
замкнувши очі
дійсного буття,
у світ новий ворота відчинила.
Він вільний знов
для кращого життя!

Спокен у штаті Вашінґтоні, 1964.

Віра ВОРСКЛО

ЩАСТЯ

Моє серце — розкрилені коні,
Ща біжать по дорогах-вітрах.
Ждане щастя його не догонить,
Бо воно — прудкокрилий птах.

Щастя з тими лиш ходить упарі,
Хто не лине у гості до зір,
Хто, як вершник, не їздить на хмарі,
Не зчиняє із долею спір.

Щастя з тими, хто йде недалеко
І чудес не шука на землі,
В кого в серці і юно і легко,
І кому не важкі є жалі.

Щастя ходить занадто поволі,
А бажання і мрія спішать,
Тому наша роздвоєна доля,
Бо нас щастя не може догнать.

1959.

ЛЮБОВ

Любов могутню має силу,
Вона — вогонь, порив, екстаз.
Вона — душі могутні крила,
Що до шпилів підносять нас.

Вона у творчості надхніння,
Мета і подвиг у борні.
У час поразок і падіння
Любов — надій палкі вогні.

Любов — це витривалість в зморі,
Дає незламність свіжих див,
І як маяк в життєвім морі,
Що добрий янгол засвітив.

Вона не дасть в борні упасти,
До сонця серце підійма,
Приходить в мріях дуже часто,
Завжди прекрасна і ясна.

Любов дає народам силу
Іти до кращої мети,
Вона — могутні духу крила,
Шляхи у далеч золоті.

1959.

* * *

Не розлучить розлуки нас море,
Не розлучить нас море біди.
Не розлучить ніяке нас горе,
Ти зі мною у мріях завжди.

Коли сонця не видно нізвідки
І, як скрипка, ридають сніги,
Ти у мріях цвітеш, наче квітка,
Розсипаєш вогні навкруги.

Коли морем вирує нещастя,
Корабель мій згубив паруси,
Ти мій якір, пелюсточка щастя,
Ти надія, що радість ясить.

Не розлучать нас жодні простори,
Не розлучить років буревій,
Ти зі мною завжди, моя зоре,
Ти зі мною завжди серед мрій.

* * *

Жовте листя — це осени сльози
Відшумілих зелених надій.
І ридають вітри у тривозі
Повторяють: не мій ти, не мій!

Косять квіти морозові коси
І вбивають безсилу траву,
І гукає весна стоголосо:
Не сумуй, почекай, я прийду!

Щоб зустріти оновлену весну,
Мусить листя пожовкле зотліть,
І любов щоб зустріти чудесну,
Треба вміти забуть, розлюбить.

Ще дощів життєдайні краплини
Зашумлять колосками пшениць,
Моїх сліз променисті перлини
Загартуються в досвіду міць.

* * *

Мрії, як мімози —
Краще не торкай,
Бо поллються сльози,
Зродиться відчай.

Мрії іздалека
Краще подивлять,
Як вони так легко
В далечінь летять.

І тому на тебе
З віддалі дивлюсь,
Та поцілувати
Я тебе боюсь,

Бо ти можеш згаснуть,
Облетіть, як цвіт.
Мрія хай прекрасна
Зіркою блищить.

1960

* * *

Відлітають дні, як птиці
В зачаровані краї,
А мені і досі сниться
Образ рідної землі.

І її зелені коси
Розплелись на цілий луг,
І дзвінке пшениць колосся
Розлилось по виднокруг.

Сльози радости на віях:
Гарна, ніжна, молода,
А в очах її синіє
Всіх ставків, річок вода.

А коли приходить нічка,
Кличуть щастя солов'ї.
Кожна зірка, наче стрічка
В мрії вплетена мої.

1960.

Марія Аріяна КЕЙВАН

МАҐІСТЕР ВОРОНА

(*Уривок із повісти*)

Коли дерева вже обсохли після вчорашньої зливи, Віра знову сиділа з книжкою у своїй читальні. Раптом вона помітила на сусідньому дереві схованого між листям Юзька.. Його блискучі чорні очі нерухомо дивилися на неї.

„Ти вже знову прийшов красти наші яблука?" — спитала вона. Він зніяковів, що не було його звичкою, і відповів польсько-українською мішаниною: „Я не прийшов красти, тільки дивитися, як ти читаєш."

„А то чому?" — щиро здивувалася Віра.

„Коли я дивлюся на тебе, мені здається, що це я читаю таку грубу книжку."

„То чому ж ти сам не читаєш?"

„У нас нема книжок. Тато каже, що мені не треба читати, бо я й так маю стати шевцем."

„А ти хочеш бути шевцем?" — допитувалась Віра.

„Ні, я не хочу бути ні шевцем, ні кравцем, тільки великим паном!"

„А чого ти крадеш? Хто краде, той злодій і не може бути паном".

„Я мушу красти!" — відповів Юзько з таким глибоким переконанням у голосі, що Вірі відразу стало ясно, чого він краде. Краде, бо мусить, так як вона мусить читати недозволені книжки.

Вони обоє хвилинку мовчали, потім Віра запропонувала:

„Я можу позичити тобі свою книжку", — а коли він мовчав, спитала, чи він уміє читати по-українському.

Він відповів: „Я ходжу до польської школи, та ми трохи вчилися по-українському. Мені здається, що я зміг би поволі читати".

„Це замало для моїх книжок. Але я можу навчити тебе добре читати". Віра захопилася цією думкою. Ідея зменшення числа дурнів на світі була їй завжди дорогою. Тому вона продовжувала з запалом:

„Злізай із дерева. Я хочу почути, як ти читаєш!"

Вони обоє позлізали з дерев. Віра розкрила книжку, а Юзько, почервонівши, почав складати букви у слова. При тому він пересував по книжці палець із довгим брудним нігтем. Але рука в нього була гарна, наче б у якогось артиста. Взагалі, якби не такий брудний та обдертий, Юзько радше скидався б на пана, яким хотів бути, ніж на пролетаря, яким був насправді. Щось вірменського було в його блискучих чорних очах та такому ж волоссі. Це не було рідкістю по покутських містечках, де багато вірмен.

„Читаєш, як штубак із першої кляси, — сказала безжалісно Віра, коли він домучив один рядок, — у котрій ти клясі?"

„В сьомій, та я вже до школи не піду, бо мені скоро чотирнадцять років буде. По-польськи я багато краще читаю" — виправдувався Юзько.

„А ти поляк чи українець? — спитала Віра.

„Я не знаю. Тато каже, що для бідних це все одно, бо й так мусять на панів робити. Але я хрищений у церкві".

„То ти українець, — вирішила Віра, — і крадеш яблука у нас, українців" — додала з докором.

„Я вже не буду красти ваших яблук" — пообіцяв Юзько. Та Віра вже не думала про яблука. Вона думала про його навчання.

„Коли ти українець, то мусиш уміти читати й писати по-українському. Я тебе навчу, поки вакації закінчаться, бо тоді я їду до Львова, до гімназії".

Юзько виявився понятливим учнем і скоро почав читати без помочі пальця. З писанням було тяжче. Хоч письмо в нього було гарне, він завжди робив багато помилок, головно через погане знання мови. Це утруднювало йому розуміння книжок, які діставав від Віри, і відбирало охоту до читання. Та він щоденно пильно приходив на лекції. Часто просив Віру, щоб вона читала вголос, а він тільки слухав та дивився на неї, не турбуючись тим, чого не розумів. Розказав Вірі, що в школі найлегше приходили йому рахунки. Директор навіть обіцяв вислати його до нижчої торговельної школи у воєвідському місті, а також вистаратись безплатне приміщення в бурсі. Та виявилося, що в нього метрика з української церкви — це стало перешкодою. Тато ж хоче, щоб він учився на шевця, де навчання нічого не коштує.

Вакації кінчалися. Юзько не зробив таких блискучих успіхів, як Віра собі уявляла. Все ж таки він набагато краще читав та говорив по-українському, ніж на початку їхнього знайомства.

Останньої вакаційної неділі Юзько прийшов дивно чистий, підстрижений, навіть у білій сорочці та блискучих черевиках. Він не хотів навчатися, виправдуючись неділею, тільки просив Віру читати вголос. Вона трохи читала, потім перестала, задумавшися та забувши про свого учня, що якось дивнозосереджений сидів на траві. Віра переживала свій близький від'їзд до Львова, що вдень її радував, а вночі лякав. Кругом уже відчувалася осінь, хоч листя в саду все ще було рясне та зелене. Під погідним небом кружляли зграями птахи, що збиралися відлітати у вирій. Помахами крил вони пряли осінню тугу в довгі нитки, які обмотувалися кругом людських сердець і солодко-боляче стискали їх. Вірі здавалося все довколишнє дуже рідним і дорогим. Вона намагалася силою думки задержати той момент на місці, щоб він ніколи не скінчився.

Близько неї впало велике яблуко. Вона стрепенулася й поглянула на Юзька. Він був якийсь відмінний і дуже гарний. Це була не тільки зовнішня зміна в одязі та зачісці, але й його обличчя, на якому мерехтіло сонце з-поміж листя, мало інший вираз. Його очі, що мали погану звичку скакати на всі боки, щоб уникнути погляду співрозмовника, були спокійні, задивлені не то в даль, не то вглиб. Віра спитала:

„Про що ти думаєш, Юзьку?"

„Я думаю, — сказав замріяно Юзько, — що як виросту і буду великим паном то одружуся з дівчиною, що буде така вчена, як ти, і так багато книжок читатиме".

„Не говори дурниць. Тобі ще далеко до одруження" — сказала шорстко Віра, якій Юзькові слова здавалися нахабством.

„Я тільки так думав... сьогодні вранці, коли я був із мамою в костелі...- Знову гримнуло об землю яблуко. Вірі здавалося, що це Юзькові слова гримають по її голові.

„Ти був у костелі! Чого? Та ж ти українець!"

„До нас приходив учора польський ксьондз і довго говорив з мамою. Казав, що мене шкода на шевця і, якщо мама перенесе наші метрики до костелу, то вони з директором постараються, щоб мене прийняли безплатно до торговельної школи і до бурси".

„І мама перенесла метрики?"

„Ще не було часу, але ми пішли сьогодні до костелу. Мама каже, що ліпше бути паном, ніж шевцем".

Віра була глухою на просту логіку маминих слів. Вона знала одне — Юзько це перекинчик. Їй хотілося заплакати з досади. Хіба ж на те вона навчала його ціле літо? Перед її очима перемаршував цілий ряд відомих з історії перекинчиків, а наприкінці нього йшов Юзько Врона у роґативці та з грубою палицею — як польські студенти у Львові. А до того він ще посмів думати про таку дівчину, як вона. Це вже подвійне нахабство. Її досада перемінялася в лють.

„Ти перекинчик, ти злодій, — крикнула вона, — забирайся зараз же!" Юзько поблід, а його очі знову забігали на всі боки. Вона повторила:

„Чуєш, забирайся!"

Він перескочив паркан, а Віра гукнула йому вслід:

„І ніколи більше до нас не приходь!"

Та Юзько прийшов ще раз таки тієї ночі. Вранці їх сад виглядав дуже сумно — садовина пообривана, галузки пообламувані. Ніхто не сумнівався, що це Юзькова робота. Незабаром Віра від'їхала до Львова і більше Юзька не стрічала. З рокаму вона забула про нього так цілковито, що ані його зукраїнізоване прізвище, ані зовнішня подібність не оживили в її пам'яті образу колишнього учня, тільки відгомін давньої емоції. Аж тепер вона зрозуміла, чому наречений її подруги Оксани завжди сердив її. Зрозуміла також його захоплення Оксаною — це ж була його хлоп'яча мрія про вчену дівчину, що багато читає книжок. Та дещо таки залишилося неясним — хоча б його магістерський титул. Мабуть він уважає свою освіту високою тому, що вона частинно відбувалася на деревах нашого саду — роздумувала Віра про нього. Та все ж таки він повернувся до українства, а не залишився перекинчиком. Вірі не було відомо, що стало спонукою цього повороту, та вона надіялася, що і про це незабаром довідається.

Зенон ГАРАСИМОВИЧ

ШЕВЧЕНКОВА КНИГА

Над всі великі твори світу
Для нас найбільшим є „Кобзар",
Бо від його святого міту
Вогонь повстань гуде в століття
Й сягає полум'ям до хмар.

Т. МАТВІЄНКО

З ПОЕМИ „МІЙ ЛІТОПИС"

...Хто не топтав доріг твоїх, мій любий краю,
З розбійницьким ножем, несучи смерть страшну?
Жорстокий Чінґіс-хан пустельних гір Алтаю
І ненасить царів жбурляли нам війну.
І вихрест, і поляк, і грек чорнобородий
Тут чухав кулаки і зуби давуна,
І ненависть ростив, і в Дніпр золотобродий
Вкриняв потоки сліз, осквернень і багна.
Тож помилився наш премудрий Володимир,
Що руку простягнув південним хижакам:
У муках вогняних народ „поганський" вимер
На горе і біду розтерзаним вікам.
За ласки запашні усміхнених князівен
Він заморозив люд крилом гнилих хуртеч,
В чужинний світ пустив нещасних Бондарівен
І на тягар хреста перекував свій меч.
...Хто зможе описать страхіття днів жорстоких,
Що з роду в рід іде по тканні душ людських?
На втоптаних шляхах, задимлених, широких,
Я чую крик сердець далеких і близьких.
Чи в теплий час ясний шепочуть осокори
Про щирий труд тяжкий злиденних трударів,
Чи стогне бір густий про вік страшний Гомори,
Ядучу звірську лють кривавих косарів,
Чи вишня зацвіте молочнобілим цвітом,
Озветься соловей в підхмеленім раю, —
Це любий край батьків бринить земним привітом,
Це він чита мені історію свою.
Сувоями життя лягли доріг мережі
Поміж забутих місць знайомих і глухих.
В них зойк і плач людей, і тьмяний блиск пожежі,
В них відгомін століть минулих і лихих.

І от рудий кашкет: блощично червоніє
Присохлий зірки струп — емблема катувань.
І найясніший день від нього почорніє
У сітях самодурств, брехні і полювань.
Вони з'являлись вмить — жорстокі людолови,
Старались кожну мисль потворить, каструвать.
Ми їли слизь помий, перепічки з полови.
Вони ж товкли своє: „Ми вмієм будувать!"
Голодні і худі під сміх дегенерата
Понуро люди йшли із рідного села
В глухонімий Сибір — підвал смердячий ката,
Де, навіть, правди тінь ніколи не жила.
Тож не один мільйон змордованих, невинних
За той кривавий час у муках полягло.

В бараках, у лісах, нагінках безупинних
Їх, чесних трударів, снігами замело.
Погравшись „жартома" і викупавши в тванi
І душі, і серця нещасним землякам,
Останні групи їх в постійнім хвилюванні
Відправлено назад на з'їдження вовкам.
Кожухи й сіряки, від праць мозольні руки,
І сльози ув очах: „Куди нас повезуть?"
І уманський погром хлюпнув страхіттям муки,
І дощаний паркан помножив звірську лють.
„То німці проти нас!" — брехалось у газетах,
А директиви Кремль строчив удень і вніч:
„Селян останніх цих, проніспи на багнетах,
Закопувати в яр, як непотрібну річ!"
Так десять тисяч жертв якраз перед війною
Подушено в землі іще напівживих —
Просвердлених, сліпих; гадюкою стальною
Скрутили руки їм під регіт вартових.
Колючий дріт, багнет і жовта уніформа,
Розпуста за мостом у Бельгії тісній,
„Знущайся і мордуй! Росте у цифрах норма!"
Це все в країні сліз жорстокій і страшній.
Злодюги навісні, розбещені нацмени
І тічка злих повій — оце той вищий клас.
Як сарана лиха, що нпеться до вселенни,
Все людство жеручи, — так ненавидить нас.
Найкращий острівець — довколишність столиці —
Дрижить у пазурях жорстокої Москви
І кров'ю жертв німих вимазує петлиці,
І гатить Псло й Дніпро, і уманські рови...

Андрій ЛЕГІТ

КАРПАТИ

Шпили, полонини, грайливі потоки,
Річок срібно-синя вода,
Карпати, Карпати, Карпати високі,
Хто замисли ваші вгада.

Шумлять пишні сосни і буки, і клени,
Смереки шумлять і дуби,
Карпати, Карпати, Карпати зелені,
Хто серце у вас не згубив?

У небі орла сизокрилого клекіт,
На пагорбах сарни прудкі,
Карпати, Карпати, Карпати далекі,
Ви серцю моєму близькі.

Де є ще такі волелюбні дівчата
І хлопці — орлиці й орли?
Карпати, Карпати, незборні Карпати,
Ви дух України навік зберегли.

Василь НИЬОВСЬКИЙ

КОХАННЯ З БРАТОМ

Оповідання

Село — наче вимерло, нагадувало мовчазне кладовище. Та на кладовищі шумлять дерева і пускають сік, листям тріпочуть. У селі ж і деревина гола, кора облущена, гілки без листя. Навіть собаки в цьому селі не брешуть і кіт не перебігає дороги. Цих звірят давно поїли, щоб заспокоїти опухлі від голоду животи.

В селі тепер господарює партійна бригада, виконуючи найсумлінніше доручення комуністичної партії, то й не диво, що це село — кладовище, засіяне трупом. Під'їжджають наказні візники і накладають на вози виснажені, худі, а то й опухлі трупи.

Зупинились біля труна молодої ще жінки. На її грудях лежить, ледве рухаючись, однорічне дівчатко — обсохлими губенятами та спрагненим язичком висисає сік зі шкіри матері, а брудним носиком намагається занюхати якусь їжу. Біля голови матері, підібравши ноженята під опухлий живіт, лежить п'ятилітній хлопець. Лице наклонив ниць на худорляві рученята.

— А хто ж ця? — питає візник.

— Не пізнаєш? — Катря Куленко, колись найвродливіша на всю околицю, — відповів інший.

—Вродлива чи ні, а все одно у ванно її. Давай! — Схопили трупа та й кинули на віз.

— А що з цими малими?

— Вони ще живі?

— Та ще дишуть!

— Лиши їх.

— А може б за одним ділом і їх туди з нею. Більший пайок перепаде!

— Лиши, кажу! — Завтра їх одвезуть, як і всіх, самі ж не помандрують!

Заскрипіли колеса. Ноги та руки трупів звисали, хитались, подібні на марива крилатих вітряків у зловіщу тишу. Ласкаве сонце кинуло останній рожево-червоний цілунок на голівки братика й сестрички та ярким цинобром нагріло кості худих, недозбираних трупів.

У сутінку ночі вештались, перекликаючись матюками, п'яні гепеушники з наганами, готовими до прицілу. Вони розминулися з сильветкою похиленої жінки. Ішла крадькома й, наче мішинку картоплі, волочила за собою зморене хлоп'я, притуливши до своїх грудей маленьку дівчинку.

— Ех, бідні ви! А хочете жити! І я хочу, та бузувіри не дають! Пограбували, забрали все зерно, а тепер життя відбирають. Били й кричали: „Ви, прокляті гади! Вам побільше большевицького олива, а партії збіжжя! Вилущимо з вас найменшу пригорщу! — згадала в думці, зупинилася, витерла гіркі сльози й поцілувала пристрасно, хоч і не свою, дівчинку.

— Може хоч над цими малятами змилосердиться Бог. І коли люди перестануть убивати інших? Так, люди можуть перестати, але

не москалі. Вони мусили б стати людьми! Цікаво, чи за селом, на моклячці, ще росте кропива? Завтра буде веселіше малим і мені з ними, — подумала.

Наступний день змінив пляни Ольги Василівни Залізної. Не знаючи місця заторочення свого чоловіка, Хведора Остаповича, вона забрала двоє чужих дітей і під темним рядном ночі подалась до міста:

— У Києві більше людей, то може дещо харчів дістану. А як ні, то в гурті легше терпіти, або й умерти.

Серпневі ночі в Києві були лагідні. Спала на передмісті під тином, нагодувавши дітей останніми холодними картоплинами, спеченими ще перед відходом із дому. Вранці зустрічала сумні, голодні обличчя. Але одна киянка, як нераз буває, зразу ж заприязнилася з Ольгою та й забрала її до свого брудного, убогого приміщення в підвалі старого будинку. Дві безпомічні жінки зав'язали неписану спілку: прали білизну для тих, кого не захопив ще голод. Здавалось, уже обидві були щасливі, бо Юрко й Одарка віджили, бавилися.

Нічний грюкіт у двері розбудив прачок: такий був грюкіт, що Юрко розплакався і сильно притулився до сестрички. Не чекаючи відповіді, розламали двері — і три гепеушники, наче вовки, ускочили до кімнати.

— Где ребята?

— Це мої діти! — скрикнула Ольга.

— Врьош, сволоч! —— і почастував прикладом.

— Ребят нада в детскіе яслі!

Закрили маленьким долонями ротики, щоб не плакали, забрали дітей і, матюкаючись, пішли геть.

Ольга Василівна тужила за дітьми, шукала та розпитувала про їхню долю. В її тузі проблиснув промінчик радости. Одарка живе в Києві, у дитбудинку, під опікою НКВД, під іменем „Наталка Петрівна Залужна." Це нове прізвище дала їй управа будинку. По Юркові й слід пропав. Ольга плянувала все зручно і крадькома знаходила нагоду, щоб інколи побачити Одарку. Вівідуючи, вона пестила дівчинку та так гаряче, наче свою шестимісячну Орисю, яку мимохіть віддала в жертву голоду.

Минали роки. На восьму весну Ольга, зі сльозами в очах, об'явила Наталці її дійсне прізвище, ім'я та гірку недолю матері, батька і брата Юрка. Наказала зберігати все це в таємниці.

* * *

Через Київ пересунулося жахливе мариво другої світової війни. Наталка бачила кров і голодних, бо й сама була голодна.

— Гірко жити одинцем. Бідна „тітка" Ольга згинула від бомби. От, хочби який зняток батька, матері чи брата, а то й цього нема, — тужила чотирнадцятирічна Наталка, ходила в школу і працювала в конторі. Студіюючи на медичному факультеті, плянувала своє життя в двох вимірах: удень — студії, ввечері — праця.

В неділю йшла над Дніпро, бо могутній його шум приносив рівновагу для її душі. Над Дніпром легше витерти гірку сльозу, бо її ніхто не бачить. Над Дніпром забуваєш хоч на хвилинку про комсомол, до якого Наталка мусить належати. Почитала з медичного підручника й відклала книжку, відчувши за плечима чиїсь легкі кроки. Нехотя оглянулась.

— Здорові були! Читаєте?

— Так, учуся, багато праці.

— Який факультет?

— Медичний, на першому році.

— Дивіться! Ми ж сусіди за кілька коридорів. Я на інженерному. Дозвольте познайомитись! Я — Хватко, Володимир Петрович, Студіюю тепер у Києві.

— Наталка Петрівна Залужна, — прошепотіла зніяковіло дівчина, маючи пред собою вродливого юнака.

— Де студіювали перед тим?

— Колись розкажу, як буде вам цікаво, — відказав Володя, непомітно охопивши очима стан вродливої дівчини.

— Куди йдете тепер?

— Додому! В мене багато праці.

— Дозвольте, я проведу.

Говорили про студії, про Київ, про Дніпро, про все, тільки не про партію, не про комсомол і не про родинні справи. Обоє відчували, на таку розмову прийде час аж тоді, коли серце буде сповнене подихом кохання, бо трагічні хвилини краще відсувати подальше, щоб стали менше трагічними, менше болючими.

Кожного дня зустрічалися, хоч не надовго, а в душі творилося щось невимовне, тужливе, таємне, сповнене щастя. Умовилися знову на довшу зустріч у неділю, над Дніпром, на тому ж місці, де випадкове знайомство засунуло завісу їхнього болю і відкрило нову дію радости і щастя.

Пахнули каштани, співали соловї, зелень повновидої весни гралася в сонці. Шумів, як завжди, могутній Дніпро, а Наталка чекала на Володю. Чекала довго, нетерпеливо, листала книжку, закривала, знову листала, кидала камінчики в хвилі Дніпра, нащупувала зелені кущики, ніжними пальцями нервово зривала чи висмикувала стеблину — одну, десяту, сотy...

Володя не прийшов. Наталка витерла сльозу й залишила алею, пригадуючи останню зустріч і розмову з ним. Тоді вони говорили:

— Мене викликали в комсомол. Грозили за мою критику, називали мене контрреволюціонером, перегнилим лібералом із капіталістичними „предразсудками" та наказали не забути таку сентенцію: „Не памрьош, не падохнеш, не видєржіш і жить не будеш!!"

— Володю мій! Прошу, збережи увесь біль у серці, бо комсомол і партія не люблять правди. Партія живе насильством, обдурюванням людей, самоодурюванням.

— Ти ж бачиш, що один цвях для Москви більше цінний за кожне життя в Києві.

— Наталочко! Москва тримає нас у своїх кігтях голодом і набоями, а ми покірно вмираємо. В нас же є все, лише нема збірного геройства, збірної відваги та одностайної рішучости.

— Володю, обережніше, а то хтось підслухає. Терпеливо мусимо вичекати і працювати для України, а слушний час прийде. Як не ми, то наші нащадки запалять вогонь вічної волі тут, у Києві, — і Наталка пригадала, як Володя на ці останні слова поцілував її в руку, очі, і навіть в уста.

В гуртожитку було гамірно. Це допасовувалось до розбитого настрою душі дівчини. Вона відчула, що Володя в кігтях НКВД, де арештованим відкривають ворота смерті, а браму волі закривають назавжди.

* * *

Медичний диплом не був знаменною подією для Наталки в країні, де на наказ партії можуть нищити людину з дипломом і без диплому. Поклавши його в убогу жіночу торбинку, Одарка пішла.

— Що скажете, Наталко Петрівно? З яким проханням?

— Товаришу майоре! Я скінчила медфакультет, от і мій диплом. Партія і наша соціялістична країна потребують лікарів. Ідучи назустріч клопотанням партії, я вирішила працювати в далеко-віддалених областях СРСР. Користаючи з вільного вибору місця праці, за згодою НКВД, прошу послати мене до Воркути.

— Знайомий хтось там?

— Ні! З медичних міркувань мені було б там цікаво попрацювати.

— А може б вам дати працю тут, у Києві! Тут гарне товариство і гарні мужчини, — ніби нарочито підкреслив майор, облизавши верхню губу, маючи перед собою вродливу дівчину.

— Спасибі! Бачите, товаришу майоре, я відмінниця, та зацікавлена в нових досягненнях меднауки, а далекі області мало досліджені. Це поле для дослідників.

* * *

До Воркути дорога нелегка і дуже виснажлива в задимлених і брудних вагонах. У довгі дні та ночі Наталка мало спала, зате думала, а думки були такі гострі, що в голові тріщало — наче сухі гіляки ламалися під лапами здоровенного ведмедя. Одна вперта думка переслідувала бідну дівчину:

— Чи Володя ще в Воркуті? А що ж, як ні? Що ж тоді? Три роки вже проминуло, згадала, як дістала була, мабуть дуже далеким, загадковим шляхом, коротеньку лаконічну записку в старій книжці з київською поштовою печаткою: „В. в Воркуті, не забуває й сильно вірить".

Прибувши до Воркути, Наталка допомагала засланцям, які відбувши „строк" від десяти до двадцяти років „тяжолих работ в дально-восточних" областях Сибіру, були тепер „добровільно прикріплені" до „ісправітельного лагеря". Всього за чотири кілометри від головної тюрми, де багато в'язнів „пускають у расход".

Наталка була для засланців матір'ю, сестрою, подругою — джерелом глибокої ніжности, що ущасливлює засланця і вливає йому нову віру в наболілу сибірським болем душу. Лікарка не входила з засланцями в ширшу розмову:

— В СРСР краще мовчати, бо це ще може забезпечити твоє існування на завтра. Цю систему не сотворив ані Бог, ані чорт. Це створили москалі, щоб бути оригінальними. Я бачила мистецькі картини пекла, але я ще не бачила картин супротивних пеклу, а це ж є Сибір, де не чорт, а москаль безжалісно виставляє роздягненого засланця на п'ятдесят градусів морозу, щоб свідомо замерзав, — ніби

філософствувала Наталка. Кожного разу приглядалася обличчям засланців, надіючись зустрінути одне, близьке, знайоме.

Сьомому з черги в'язневі, старому з довгою бородою та глибоко запалими карими, жалісними очима лікарка присвятила дещо більше часу:

— В цього бідняги — сухоти! Всі познаки вказують, що смерть закриє йому глибокі очі, — промимрила в думці, взяла особистий листок в'язня, для відміток і перечитала:

— Петро Панасович Куленко.

Задубіла тілом, а в мозку затріщали нерви. Схилилася над в'язнем, не ридала, бо наслідки були б дуже погані; заплакала приглушено, тихо, але так, як ще ніколи в житті, і найтепліше обняла його:

— Батеньку! Я твоя дочка, Одарка!

Старий обняв її холодними кістлявими руками сибірського засланця, а плакати не міг. Батька забрали, а Одарці котилися краплі сліз — брильянтів. Вони інакші в Сибіру. Тут вони замерзають, а в Києві вогненним болем розприскуються.

Друга зустріч із батьком розколола серце Орадки, так, як розколює грім гостро-пекучим шворенем струнку сосну.

— Доню! Тут був твій брат, Юрко. Вічна погоня за ним примусила його змінити ім'я на „Володя Петрович Хватько". Він мучився від сухот і помер перед твоїм приїздом.

* * *

Одарка дала собі заштрик якоїсь речовини, бо цього домагалися і мозок, і нерви, і серце. Перед повним запамороченням від заштрику, коли ще трішечки працювала свідомість, Одарка всіма останками сил заридала:

— Хай це ридання потрясе усім Сибіром, як не сумлінням Бога і світу! А коли приходила хвилина найсильнішого діяння речовини і райське крило милих почувань злагіднювало мозкові тріскоти й громовицю, почулося з уст, десь із-поза сну... ледь?ледь шепотом:

— Мушу жити, бо в трагедіях треба допомогти таким, як мій батько і брат Юрко-Володя!

ПТАШКА СКРИПАЛІ

Оповідання

Присвячую С. Я.

Батько грав на скрипці дуже часто. Він не був вітруозом, але грав тому, що цього вимагала його душа та й пісні, які він розучував із хором у громаді. Коли тужливі чи рвучкі тони струн легким леготом, побожні настроєм, наповняли кімнату тоді маленька Яруся вбігала, сідала на м'яке крісло й на делікатну ручку спирала кругленько-подовгасте пухке личко, а мізинчик загинала під ледве висунену бородку. Яруся єхідкувала то за виразом батькового обличчя, то за рухами рук і пальців на скрипці.

Коли батько кінчав грати, дівчатко підбігало до скрипки й торкалося пальчиками струн, тендітно, а то й боязливо, бо ті струни для неї були живими істотами що говорять такою мовою, якої хоче маленька Яруся з буйним русявим волоссям.

Яруся прагнула скрипки, щоб із нею поговорити, бо вона мовчазна тоді, коли не рухаєш її струн. А порушиш — вона говорить.

Яруся сповнена радістю. Батьки відкрили футляр, а там... скрипочка, менша за батькову, темно-вишневого кольору, з латочками цинобру на вигнутих площинках.

Яруся ходила в школу й на лекції музики, і грала... грала... а кожної ночі перед спанням ще раз оглядала свою скрипку, прощалася з нею, завивала в темно-зелений оксамит та так уважливо, наче скрипочка — малесеньке дитятко, що може розплакатись при найменшій неуважливості.

Скрипка награвалася кожного дня на кращі тони. Однієї радісної хвилини Яруся тулила її до себе, голубила, бо ця скрипка й дівча дістали першу нагороду на музичному фестивалі.

Скрипочґа не росла, та Яруся підростала. Руків'я чорного наструнника наче скорочувалась, а стрункі рамена дівчатка з делікатними пальцями видовжувались.

Велика радість для Ярусі. Цього разу треба було розпрощатися з малою скрипкою та нав'язати знайомства з більшою. А це вже інші тони, враження, інша мова, хоч нотки на папері були ті ж самі, укладалися рялочками, мов маленькі чорні овечки, яких Яруся завертала, коли розбігались вони по струнах не туди, де треба натиснути пальцем.

Заглядаючи до середини скрипки, Яруся нетерпляче шукала імени майстра, але такого імени, про яке читала — не знаходила. Талановита дівчина затямила, що рідня Аматі, в італійській місцевості Кремона, розпочала була і протягом десяти сторіч виробляла скрипки, передаючи ремесло від батька до синів. А Ніколо Аматі прийняв був учня, Антона Страдіварі, якому показав мистецтво виробу скрипок. Пригадавши відомості з енциклопедії, Яруся знала, що сьогодні на скрипку Страдіварі немає ціни, бо єдиний Страдіварі клеїв кусники роками сушеного дерева таємним клесм, а вже на готову скрипку накладав верстви вернікеу та такого, що давав незабутній, казковий голос усім струнам. Страдіварі не відкрив таємниці нікому. Вона пішла з ним у холодну могилу й загубилася у вічності.

Чому Страдіварі не залишив таємниці?

— Я хочу, так хочу, бодай один раз хочу заграти на його скрипці! От би добути такі тони, якими чарував великий Паґаніні, навіть на одній струні. — думала Яруся.

— А може колись... колись у житті, якщо не заграю, то хоч побачу, хоч торкнуся такого чарівного інструменту з ім'ям Страдіварі!

Потішала себе Яруся, брала свою скрипку і грала, а з вічности, з таємних просторів, наче невидима тінь, приходив Страдіварі, мов на глум молодій скрипалі, що здобула вже кілька нагород для історії власного життя і слави.

— А хто ж тієї слави не хоче?

Прощання було таке, яке буває між батьками й дочкою. Яруся від'їхала до великого міста, до славного професора. Вона взяла з собою не гроші на дальші студії. Вона взяла щось важливіше, неоціниме: тужливу за красою, свою скрипку, що грає так, як душа дівчини бажає. Тоді у стрункої, вродливої Ярусі, у куточках розхилених, розквітлих уст появляється приманлива усмішка, що хапає за душу кожного зустрічного.

Новим професором Ярусі була жінка, не вродлива, але з чимось дуже милим у душі. Вона була майстром техніки.

— За три дні щось тобі покажу, щось цікаве. Ти це довго пам'ятатимеш.

— А тепер іди додому й добре відпочинь, бо завтра в нас важка праця! — сказала вчителька, прослухавши першу гру молодої скрипалі.

Повертаючись додому, Яруся гнівалась на себе, хоч не вміла зі щирої, надмірної скромности сваритись, вона докоряла собі за свою вдачу.

— І чому я не запитала у вчительки, що таке вона покаже мені? І чому аж за три дні?

А той третій день був загадковий і довший за вісімнадцять років життя Ярусі. Той день був більше загадковий за кожний завтрашній день її життя, що секундами, хвилинами й годинами мережить кожному не однакову долю і не в однакових вимірах. Одним коротку, іншим довшу, а ще іншим середню. Декотрим щасливу, кому зрадливу, сумну, безпритульну. І вже нещасливі ті, чия доля посдналася з мистецтвом — такими думками хотілось загаяти час до третього дня.

— Вітаю тебе з хорошим днем! Чого така сумна? — перша поздоровила Ярусю худорлява, надто висока вчителька.

— Щось у мене сумно на душі, — відказала Яруся.

— Гаразд! Сьогодні повеселієш, бо заграєш на моїй скрипці, — врівноважено, ніби нехотя, сказала вчителька з ноткою вдоволення. Яруся затремтіла. Вона чула гру, чарівну гру вчительки на цій скрипці.

— Бери й заграй! — учителька показала на пульті Мендельсона.

На обличчі Ярусі з'явилася чи то слух'яність, чи то покірність. Вона взяла скрипку так, як беруть щось найбільш дорогоцінне. Оксамит Ярусиної борідки склеївся з полиском шовку скрипки, а пальці відчули співучі струни, розпливчасті, подекуди нервові рухи смичка.

Полились перші шовкові мелодії. З Мендельсона переходила скрипаля на Брамса, на „Весняну сонату" Бетговена, на Шуберта, та Дебюсі й Брамса. По обличчу спливали краплі роси та так, як спливають великі кришталі наглого дощу підчас громовиці. В душі зашуміла рвучка ріка. Вона не пливла, вона бурилась бурунами й розливалась на склисті відблиски почувань, ударяючись об береги душі. Пальці відважно посувалися, скакали по струнах, тремтіли, наче ламались, укладалися рядочком і щоближче досувались до містка, то більше здавалося, що серце на краєчку душі, забуття й болю, а то й суму, плачу і кволости, ніжности й щирости, радости й пригнічення, піднесення туги й віри.

Лилася музика. Інколи гримів найсильніший зрив грому серед глухих громовиць, іноді текла чудова медолія — погідне, радісне сонце, що вітається золотим усміхом із безмежним всесвітом. У цій грі скрипалі не було плачу по покійниках. Її гра була рефлексами давнього дитячого усміху: це була церковна урочистість, яка вливає в душу спокій і нову віру.

Учителька дала знак. Яруся перестала грати й, витираючи зарошене чоло, глянула на вчительку.

— Тепер бери мою скрипку, йди додому, а за три дні приходь на лекцію. Це скрипка Страдіварі! — ніби поденервованим голосом, але зі вдоволенням сказала вчителька.

Яруся заніміла, наче мармурова грецька статуя; не ворохнувшися, стояла. Душевний вираз цієї статуї подобався вчительці.

— Ну, вже йди! — почулося знову.

Ім'я Страдіварі зрушило статую скрипалі. Вона притулила скрипку до гарячого дівочого серця, наче найкращого коханця, й пішла. Яруся не йшла, майже бігла, у грудях то переставало, то знову нерівномірним тактом билося серце, а в голові ніби крутилося. Скрипаля опритомніла аж на першому поверсі у своїй кімнаті. Вона почала усвідомлювати неоцінений скарб — чародійну скрипку, а з волошок синіх очей плигнули голубі промені по убогій, вузькій кімнатці. Скинувши весняний плащ, відчинила вікно для весняного подиху; витираючи чоло відчула, що серце, навіженне, тремтить, наче листя в бурю під навалою граду. Хотілось їсти, але Яруся силою волі придушила цю думку, бо душа домагалася солодких тонів; таких тонів, яких ще не записав ні один композитор.

— Лишень тони мелодій можуть поступово втілити найбільш яскраві враження душі, — подумала.

Сперши на ліву грудь майстерний інструмент Страдіварі, скрипаля заграла свою власну мелодію рантового настрою, а мелодія вирвалася за вікно й зачарувала перехожих бурхливими, стрімкими й вольовими образами, в яких несподіваний гнів переходив у грізну силу: героїчно, врочисто звучить одна тема мелодій, і знову ж друга з опадаючою динамікою. Це щось протяжне, тепле, благовійне, що переносить на хвилину туди, де ласкаві й привітні промені сонця осявають благословенну землю, де ллється запах квітів, де чути тремтіння листків, прощання раннього дитинства зріднею. І знову зміна з фортіссімо на найвище піяніссімо — якесь відмінне, переливне в душі, що відтворює кохання.

Скрипаля урвала тони, рука безвладно схилила смичок додолу, а думка, вже без тону, докінчувалась.

— Кохання, таке чисте, опромінене щастям, наче в тій пісні, яку він співав:

Весняна нічка соромливо
Цілує ніжно жаром весни,
А п'яний запах рожі стелить
Колишні мрії, забуті сни...

— Кохання, від якого не втече ні одна людина. Але те кохання не в кожного однакове, бо неоднакові душі.

— В одних воно трагічне, в інших урівноважене, ще в інших палке, що перетворює серце на гаряче полум'я. А ті, що заперечують кохання, втікають від своєї душі.

— Але чи від неї втечеш? Душа — це мистецтво, лише неоднаково у кожного розвинене, — міркувала скрипаля.

Знову притиснула смичком струни Страдіварі, щоб мелодіями приглушити биття серця. А тут, на диво, об горішню шибку вікна, залопотіла крильцями пташка і, відбившись від шибки, зацвіріньокала і зникла в темряві ночі. Хоч не вірила в пересуди-забобони, Яруся заніміла. Заніміла також чародійка Страдіварі.

Поклала скрипку на ліжко, сіла біля неї, схилила голову й обессилена підсунула подушку. Скрипаля згадала, як прощаючись із ним, відчула дотик його ніжної руки. Тоді ж запримітила, що її і його пальці були однакової будови, дуже подібні. Хоч морив сон, та ще одна думка нагадала прощання з ним:

Ця синь в очах чарівна,
Залита почуттям,
Там простір неосяжний
Між небом і життям...

Яруся повторила в душі його слова, ніби поезію.

Очі накрилися сном, коли усміх пізнього ранку відкрив замріяні вії, щоб радіти знову відблиском сонця на політурі Страдіварі. Не прибираючись довго, як звикли робити вранці дівчата, ковтнувши трохи кави, Яруся почала ранній концерт і знову ж такий могутній, що крикливі діти, бавлячись, замовкли; листоноша спинився; паличка в руках поліциста задубіла; а три малярі, малюючи надвір'я хати, забули про працю, і фарба неохайно скапувала з широких щіток.

Розлилась мелодія „Квітка дрібная молила неньку, весну раненьку..." Нагло крізь відчинене вікно влетіла пташка, закружляла по кімнаті, зацвірінькала, вдарилася об плече дівчини, схопилась, перелетіла, сіла на вікно, і тріпочучи крильцями, здивовано глянула на скрипалю, що перестала грати.

— Чого ти хочеш, пташино? — майнуло в думці Ярусі. Коли підходила до пташки, та схопилась і зникла в мерехті синього неба. Спинилась Яруся, бо другі відвідини пташки змінили настрій.

— Дивне життя, але й цікаве!

— Чому одні сміються, інші плачуть, дехто ходить безжурний, дехто запивається, ще інший ошукує, дехто вбиває безжалісно іншого чи грабує; ще інші пишуть, хоч мало є тепер тих, що щось добре пишуть, а ще інші грають чи малюють... Такі міркування дали Ярусі змогу відпочити від гри і перевтоми. Вона пояснювала собі попередню думку:

— Той самий світ, лишень не ті самі мистці життя. Кожен із них дивиться на світ лише своїми очима і відмінно, по своєму, інтерпретує. — Пояснивши це, Яруся повернула на іншу думку.

— Чому він гнівався на мене? Так холодно попрощався перед від'їздом! Як важко поєднати музику душі з коханням. Кохання — це щось лише для однієї особи, а музика для всіх. Музика — це не істота, що живе. Музика — це життя ритму, що складається з коротесеньких хвилин, моментів у просторі душі. Музика — наче пташка, що прилетить, ударить крильцями об шибку душі й зникне в просторах, залишивши в серці щеміння. Чи, можливо, він хоче, щоб я лишень жила для нього? Правда, його кохання таке чисте, але забагато в ньому терпіння. Мені його жаль!

Скрипаля урвала думки і глянула на Страдіварі. Думки відлетіли і зродилися нові тони, та такі чудні, що аж сонце позолотилося жевріючою позліткою, а в вікні з'явилася знову пташка. За нею прилетіла така ж сама, але з дещо більшою голівкою. Оця друга щось цюцюкотіла до першої, щипнула її під крильце, а та, оборонившись дзьобочком, шурхнула до середини кімнати й цвіркотінням допасувалася

до мелодій струн Страдіварі. Скінчилася гра, і пташка відлетіла, услід за тією з більшою голівкою. А Ярусі хотілося листа від свого милого, тепер, от хочби вже... та скринька була... порожня.

Розкладала давні листи від милого, читала і згадувала минуле, а перевтома цілоденної гри поєднувала у сні гірке з солодким. А сон — коротесеньке забуття від життя і прикрощів.

Наступний ранок був відмінний від усіх попередніх. Яруся глянула на Страдіварі й на безмежне сяйво ранку. На вікні непорушно лежала мила пташина, притуливши голівку під розстелене крильце. Взяла скрипаля холодне тільце, притулила до грудей, та теплом серця життя не повернеш. Відчинила двері, збігла сходами надвір, тримаючи в руці неживу пташку. Глянула, а зі сриньки наставився ріжок листа. Вихопила, розірвала й читала: „... твій милий не живе..." Писала подруга. Закам'яніла й далі не читала. Мармурова статуя скрипалі зрушилась, і вже в кімнаті дала волю не лише душі, а й сльозам.

Плакала за пташиною чи плакала за милим? А може плакала над нерозгаданою загадкою життя, над незнаною долею, що прилине десь іздалеку, сяде на віконечко, загляне в душу, затріпоче крильцями під спів скрипки, і світ стане знову казкою, а життя новою загадкою.

— Чому мені, якраз мені таке сталося?

— Чи тому, що він у душі носив моє ім'я і казав, що воно святе? Чи тому, що він колись заслухувався в мою гру до безтями і розціловував кожен мій палець теплими устами?

Пригадала знову його слова:

— В скрипці ти віднайшла свою душу, солодку, ніжну, несплямлену; у житті пізнаєш правду, власну правду, гірку й дуже болючу!

Закрила очі ніжними долонями і знову дала волю сльозам, що скапували на рядочки листа. А Страдіварі мовчав, щоб не ранити ще глибшим болем душу скрипалі.

Визначні українці в Канаді: зліва — сенатор П. Юзик, посадник м. Вінніпеґу С. Дзюба, учитель танців В. Авраменко, кобзар П. Конопленко-Запорожець, проф. Я. Рудницький.

Д. СТРУК

КАЗОЧКА ПРО НІЧ

Колись, колись, давно —
у райському світі
був лиш День,
а Ночі зовсім не було.

Могутній День!
Гордів, Пишався, Золотів —
відблискувався

у водах,
у кожній хвильці моря,
у кожній бульці потічка,
що граючись в милянку-бульку
з вітром,
пускав бульки та цвіркотав...

у нивах,
у кожнім колоску пшениць,
у кожнім стебельці зелених трав,
що колишаючись під гребенем
вітрів,
співали свої Шуми

Батькові, Владиці, Дню!

І всі любили День,
І День усіх любив,
і лагідно пестив
своїм яскравим оком все,
бо бачив там себе,
свою палку, сріблo-злотом ткану душу.

Та зі всього, зі всіх,
в райському світі одну
він найбільше любив —
пишну сарну малу...

В її м'яких, як чорний плюш, малесеньких очах
він бачив своє усміхнене палаюче лице...
В її стрибках, як ярії вітри, буйних
він чув усю силу й спритність свого рухливого життя...
В її спокійнім виразі, як плесо в безвітряні дні,
він відчував свою незмінну самоту...

Бо ще тоді, давно —
У райському світі
День був сам,
а Ночі зовсім не було.

Але найбільше День
любив ту мідяну —
сарни молодої —
блискучу шерсть, м'яку.
Як чудово вилискувалась вона під дотиком його
біло-голубого тіла!
Як мінились на ній прекрасні білі-біленькі крапочки!
Дивлячись на них, День бачив тисячі маленьких Днів,
всі білі, блискучі й прекрасні — як він!

І так,
любуючись, пишаючися сарною малою,
День, залюблений, нахилився над нею
зовсім
зовсім
близенько
і
п о ц і л у в а в
її...

Його обличчя спалахнуло,
почервоніло,
загорілося з любови...
а пишна сарна мала,
бідна, бідна така
не витримала того поцілунку,
і спалахнула при його дотику,
спалахнула... і... згоріла...
Її мідяна шерсть
почорніла,
лишилися лише
біленькі цяточки,
що День так пристрасно любив —
і все...
Тепер вони стали чомусь ще біліші, ще менші,
і покрили всю почорнілу шерсть
сарни бідної малої.
І День ще більше втішився —
тепер біленькі крапочки
ще більш манили й тішили його,
але,
він пригадав,
що сарна не живе!
не скаче!
не дивиться більш ласкаво на нього!

І День заплакав, затужив...
Плакав, ридав, побивався...
і лилися дощі без упину...
Може День утопив би райський світ своїми сльозами,
та Вітри,
Вітри почали щосили дути,
сушити його заплакані очі.
Дули по землі
дули по сарні малій,
та вона не висихала.
І взялись Вітри
дути в сарни шерсть —
Дули, дули, щоб висушити її
та дати її Дневі на пам'ятку.
Дрібної сарни шерсть почала враз надуватися,

більше
і більше,
аж —
лопнула!
і простерлася Дневі перед лице...
Чорна уся, чорна,
лиш білі маленькі цятки...

Перестав плакати День,
витирав свої червоні, червоні, спухлі очі.
І закрив своє заплакане лице
шерстю маленької сароньки
і
райський світ без Дня стемнів...
Настала
Ніч.

Усі сотворіння, що в райському світі жили,
бачили тільки чорну шерсть
маленької сарни
і білі, білі крапочки,
аж
доки знову День
не відслонив лице
щоб подивитися на світ,
чи де нема,
чи де не ожила,
його саронька, люба і мала!?
— Тоді знову ставав День.

І так по нині:
День плаче за сарною малою
і накривається її згорілою красою,
а світ вкриває Ніч,
чорна, лагідна,
подруга Дня,
як спалена сарна дрібна,
а білі цятки, без числа,
блищать — мов очі схованого Дня.

Едмонтон, 23 жовтня 1964

Марта ТАРНАВСЬКА

ЗАПРОСИНИ

Ах, де ти, лицарю на білому коні?
Вже місяць-молодик чарує вечір
і в серця мойого відчиненім вікні
з'явилась знову туга молодеча.

Ах, простягни бо приязне рам'я
і понеси мене у простір неба,
щоб, наче зірку, віднайшла там я
себе саму й свою любов до тебе.

Ах, відірви на мить хоч від землі,
щоб знову я — замріяне дівчатко —
в ілюзій піднебесних кораблі
мандрівку починала від початку...

По вінця в серці туги і жаги:
покрилось все фантазії габою.
Чи вистачить відваги і снаги,
щоб справді, лицарю, піти з тобою?

Ганна ЧЕРІНЬ

ПО ДОРОЗІ ДОДОМУ

Оповідання

— Два з половиною доляри на годину. Через три місяці можете сподіватися підвишки. Чи це задовольняє?

Валерія міцно стисла нігтями долоню лівої руки, щоб не показати своєї радости. Вона лише годину тому вийшла з установи, де просилася на працю за півтора доляра на годину, і їй відмовили. Причина? Застара! Звичайно, ніхто не каже, що вона вже бабця, — пояснила їй секретарка, — але ця установа плянує далеко наперед, і тому тут треба починати з самого первоцвіту, щоб дістатися до вершин. Сама секретарка була підстаркувата, але зацементована білилом і підмальована, як Дід-Мороз.

— Я згідна, але... сюди дуже важко дістатися. Як мене з аґенції посилали, то я ще якось дібралася, а з дому буде дуже важко. Нема прямого сполучення, ні підземки, ні автобуса... Та ще й околиця тут така недобра...

— Це правда. Тому то нам важко знайти добрих працівників, особливо дівчат. Через це, як Ви може зауважили, ми платимо трохи більше. Авта у вас нема?

— Нема.

— Кепсько... Але стривайте: ви кажете, що живете на сто п'ятнадцятій? Одну хвилинку... Бетсі, заклич Френка Літмана з монтажного відділу... Гелло, Френк! Слухай, хочеш на ґазоліну заробити? Маю для тебе компанію, твою сусідку, щоб не сумно було в дорозі. Гарна дівчина... О, так, я й забув... Ну, та вона може також на восьму приїхати і годину тут чекати, а додому вам випадає їхати в той самий час... Ну, то прийди до контори о п'ятій, я вас познайомлю.

Цокнула слухавка. Шеф задоволено потер руки:

— От і влаштував. Будете їздити з Френком. Він хлопець добрий і порядний, двадцять років у нас працює. Дасте йому коли-не-коли доляра на ґазоліну...

У Френковім авті було затишно і тепло, а навколо лютувала завірюха. Френк увімкнув радіо, і забриніли гавайські гітари. Великі, покриті рубцями й мозолями руки Френка вправно тримали кермо. Сталево-сині очі спокійно вдивлялися в затьмарену заметіллю далечінь. Френк говорив мало. Спитав, чи Валерія одружена, і подивився на її ліву руку, чи є там обручка. Валерія відповіла, що вона вдова, але має донечку. Френк діловито, в порядку ознайомлення, повідомив, що він має жінку, з котрою одружений вже двадцять чотири роки, і трьох дітей, молодшому синові минуло сімнадцять, а старша дочка вже вийшла заміж і обдарувала його внуком. На тому розмова скінчилася.

— О котрій годині по вас узавтра приїхати? — спитався Френк, коли вони спинилися біля будинку, де жила Валерія.

— Я думаю, що на роботу я буду якось їздити сама. Вранці й автобуси краще їздять, і все таки ще чверть години можу побути з дочкою, якраз до того часу, поки по неї приїде авто з дитсадка. Мені аби додому швидше дістатися, бо дитину привозять о шостій — мені кожна хвилина дорога. За це я вам буду дуже вдячна.

День за днем спадав, як із неба сніг, і танув безслідно... Щоранку Валерія вставала й готувалася до бою за життя. Марійка не хотіла вставати, марудилася в умивальні, вередувала з їжею, довго не могла знайти лівої рукавички... Нарешті, з вулиці трубило дитсадкове авто, Марійка дзвінко цілувала маму і підскакуючи вибігала надвір; тоді лишалося п'ятнадцять хвилин, щоб самій причесатися, вдягнутися і швидко перехопити щось на сніданок. Праця була нелегка й відповідальна. Доводилося бути і секретаркою, і хеміком, і рахівником, і посланцем. З цехів прибували на аналіз зразки металу, і все це переходило через руки Валерії. Спершу просила когось, щоб відпиляли їй шматок аґреґату, а потім надокучило просити, сама навчилася орудувати пилкою і терпугом.

О п'ятій, завжди на тім самім місці, чекав на неї Френк, і як неодмінна частина рутинного денного пляну, відбувалася сорокхвилинна мандрівка додому. Тепер вони вже не були чужі, і їм було про що розмовляти: про виробничі процеси, форманів і робітників, навіть про табельниць і секретарок. Виявилось, Френк і його товариші дуже добре помічали, хто які панчохи носить і яким кольором лакує нігті.

Спочатку Френк здавався Валерії дуже старим і нецікавим. Через місяць вона зауважила, що у нього сталево-сині, розумні очі, гарний профіль (в авті вона завжди бачила його збоку) і густе, срібно-чорне хвилясте волосся. Через два місяці вона пересвідчилась, що Френк цікавиться музикою і має добрий смак. Він, так як і Валерія, любив Дебюссі і Мак-Давелла, і не любив негритянського джазу.

Через три місяці настала весна, і Френк їхав з відкритими вікнами. Частина дороги вела через пустирі, де з-під темно-зеленого листя усміхалися перші фіялки.

— Фіялки? Я не знала, що в Америці вони ростуть, та ще в великім місті! Ах, які чудові! — скрикнула Валерія.

— Скільки завгодно! Це садові фіялки, ми маємо їх у садибі, та й не знаємо, де їх подіти... Страшенно швидко розростаються, дуже нахабна рослина!

— Френк, як можна таке говорити! Це ж такі ніжні квіти, символ скромности і чистоти...

— Це міт. Насправді вони витісняють інших рослин і всю землю забирають собі. Такі і люди є, що лише на вигляд невинні й безпечні. Ось я спинюся на хвилину, можете собі того добра набрати.

Валерія кинулася рвати квіти, а Френк, вийшовши з авта, вдихав свіже травневе повітря і любувався ентузіязмом молодої жінки.

— Ви, мабуть, маєте багато квітів у вашім садку! — з відтінком заздрости зауважила Валерія. — Я б так хотіла мати хату і садочок, навіть не так ту хату, як садочок, але ж садочок без хати не буває. Але мабуть ніколи цього не станеться...

— О, чому ні, ви ще молода й гарна, вийдете заміж, а там і хата, і садочок десь візьметься... Коли я оженився із своєю старою, в нас теж нічого не було, а потім, по вилці, по ложці, та й дожилися до достатків. В Америці нема нічого неможливого.

Валерія задумалась... Уже три роки, як помер її чоловік, котрого вона не любила, і їй здавалося, що тепер нарешті стрінеться той вимріяний лицар, що перетворить її життя в казку. Але траплялися тільки такі, що на них шкода було тратити час. Часом, занудив-

шись від одноманітних буднів і самотніх вечорів, вона приймала запросини чергового нецікавого поклонника, ішла з ним до ресторану чи в кіно і поверталася ще більш засмучена, розчарувавши свого кавалера відмовою заплатити за його гостину поцілунком на прощання. Поцілунок відкладався для вимріяного лицаря, і скарбниця ставала переповнена. Але тоді з'явився Клеренс...

Клеренс!.. При одній думці про нього Валерії стало гаряче і соняшно. Сонце в нього в очах, пісня в його словах, і дотик його руки хвилює, як поцілунок. Вони ходили здебільшого не в ресторани чи в кіно, а на лекції до університету, або на концерт до консерваторії, або просто прогулятися до парку. Як були голодні, їли в кафетерії. Клеренс був щедрий, але не любив ресторанів з галасливою публікою і докучливими кельнерами. От де пропадає дорогоцінний час!

Видно було, що Клеренс уподобав Валерію. Він ніколи не говорив про свої почуття, але стрічав її щовечора в університеті, де обидва брали вечірні курси: Валерія тільки один, а Клеренс три, бо працював лише півдня. Зате йому лишалось небагато до кінця, а Валерія була на півдорозі.

— Що сталося, Валеріє? Куди ви залетіли у ваших мріях? Я вже втрете питаю Вас те саме, а ви не відповідаєте, — нарешті розібрала вона.

—О, вибачте. Я справді замріялась. Що ви казали?

— Та нічого особливого. А що, певно якогось бой-френда маєте? Скажіть правду!

— Та де там, просто думала про те, що треба десь купити клею для шпалер. Хочу до Марійчиного дня народження кімнату прибрати.

— Клею я вам завтра привезу. Я маю багато.

— О, добре, я вам заплачу.

Валерія справді згадала про день народження Марійки і про шпалери. Вчора Клеренс уперше зайшов до неї додому. Він знав, що Валерія має доню, але ніколи про це не говорив. Валерія стурбовано поглядала на Марійку. Вона її спеціяльно зачесала і одягла в гарненьку суконочку, але Марійка якось перекрутила спідничку, і сукня виглядала мішкувато. Волосся дівчинки розбурхалося, очі дивилися з-під лоба, уста негарно скривилися. Валерія подала вечерю. Марійка вередувала, як ніколи, розкидала їжу по підлозі, а коли мати зробила їй зауваження, дівчинка показала язика. Валерія наказала дочці вийти до спальні, дитина зняла справжню бучу і навіть ударила по руці Клеренса, коли він її хотів приголубити. Посидівши ще з чверть години, Клеренс пішов додому, а Валерія сумно похилилася над Марійкою, що знесилена і заплакана заснула в спальні на підлозі...

Наступного дня Френк привіз для Валерії клею. Баночка виглядала, як тільки що взята з крамниці, але Френк запевнив, що це „джанк" з його гаражу і грошей не взяв.

— Коли ж ви будете шпалервати?

— Та сьогодні й почну, щоб до неділі встигнути.

— Можна вам допомогти?

— Але ж вам потрібно їхати додому, дружина буде сердитися, що вас так довго нема...

— Її не буде вдома: щоп'ятниці вона робить зачіску, і я вечеряю сам. Мені й так їсти не хочеться... Допоможу вам трохи.

Робота кипіла. Воно тільки називалося, що Френк допомагає, а справді він усе майстрував сам і тільки часом просив Валерію подати щітку чи папір, коли був на драбині. Побачивши, що вона й так більше стоїть, ніж працює, Валерія пішла до кухні приготувати перекуску.

Може тому, що Валерія про те не дбала, Марійка поводилася, як янгол. Френк їй одразу вподобався, і вона крутилася навколо нього, як пустотлива вивірка. Френк устигав і працювати, і бавитися з Марійкою, і дитина не хотіла випускати його з хати.

У понеділок Френкове авто чекало на Валерію. Вона злякалась:

— Що сталося? Чому ви по мене приїхали? Ви ж запізнитесь на працю!

— Я можу скоротити свою обідню перерву і відпрацювати ці п'ятнадцять хвилин. Он дощ надходить, і ви б напевно промокли...

Коли Валерія вийшла з авта, Френк промовив:

— Ви любите квіти... Це з мого саду. — І, лишивши на її руках букет гвоздиків, швидко від'їхав.

Співпрацівники не давали Валерії спокою:

— Сьогодні твій день народження? Геппі бертсдей! Від кого ці квіти?

— Це з Френкового городу...

— Хотіла б я побачити той город, де в травні цвітуть тепличні гвоздики, — насмішкувато фуркнула шефова секретарка. — Дивись, бо дістанеться тобі від Френкової жінки.

Валерія спалахнула густим рум'янцем. Їй стало соромно і неприємно: теж іще, роман із квітами! Доведеться відмовитися від авта і збутися цієї небезпечної приязні. Старші мужчини можуть робити більші дурниці, ніж молоденькі півники. Але як вона нічого досі не помітила?!

Розмову з Френком довелося відкласти на другий день: Марійці якраз зробили щеплення, вона трошки прихворіла, і з дитсадка задзвонили, щоб мати забрала її додому. Опівдні Валерія залишила працю.

Наступного дня Френк, як завжди, чекав на Валерію. Вирішивши, що краще поговорити в авті, аніж робити „сцену" у всіх перед очима, Валерія сіла в авто.

— Валеріє, прошу не гніватися, але я мушу з вами серйозно поговорити.

Здивовано глянувши на Френка, Валерія мовчки кивнула головою. Чи він відчув її намір і йде назустріч? Ну що ж, тим краще і легше.

— Ви знаєте, яким щастям для мене були наші короткі поїздки. Думаю, що і для вас... — Додав Френк, не дивлячись на Валерію і не бачачи її виразу незгоди і незадоволення. — Для мене це були короткі, але чарівні вакації, коли затуманене Чікаго чарівно змінювалося на Гаваї... Я любувався вашою свіжістю й молодістю, і навіть ваші грудноші в житті були для мене приємні, бо ви по-молодечому завзято і по-старечому мудро їх поборювали. Я полюбив і вашу дитину, ніби свою власну... З вами я відчував себе молодим...

Френк замовчав, ніби обмірковуючи, чи варто йому говорити далі те, що він надумався, чи може краще змінити рішення. Потім він тяжко зідхнув, і зір його погас...

— Моя жінка влаштувала мені страшний скандал. Хтось із сусідів бачив нас у авті й доповів їй негайно. Вона мене спитала, кого це я вожу, і я їй сказав так, як було: що директор попросив мене підвозити вас. Наступного дня вона таки задзвонила до директора, він її заспокоїв, але не на довго. Як тільки сяде до авта, сама не своя стає: тут, каже, пахне іншою жінкою, пахне чужими парфумами. Десь знайшла волосину, може і свою власну, і причепилась ще гірше. А пам'ятаєте, ви одного разу забули в авті синю хустину і потім мене питалися, а я вам відповів, що нічого не знайшов? Ну, то вона ту хустину на шматки подерла. А вчора, то вже просто сказала мені: „Вона або я". І я не можу вибрати те, що хотів би, бо важко руйнувати життя, що будувалося багатьма літами, відмовитися від дітей і внуків... Хоч може щастя з вами заступило б мені все втрачене — з прибутком...

— Постійте, Френк! — Розгнівано сказала Валерія. — Ви не спитали мене, що я про все це думаю. Може ж я не була б згідна?

— О, чому б ні! Ви думаєте, що я нічого не помічав — ні вашого замріяного настрою, ні смутку... Як би я мав вас питати, коли я ще не надумався, що можу запропонувати?!

— Не тратьте енергії на роздуми: я не згодилась би. Тримайтеся своєї жінки й дітей.

Їй навіть шкода стало Френка, і вона нічого не сказала йому про Клеренса. З того часу, коли Марійка влаштувала „прийняття", Клеренс більше не заходив. В університеті він завжди кудись страшенно поспішав... „Боїться мене і моєї дитини", гірко думала Валерія. Але що зробиш? Поки сам не породиш дитини, чужі діти гарні тільки на картинках... Тільки той, хто має власні діти, знає, скільки прикрих годин дають і найчемніші з них... Френк знає, але що з того?! Валерія глянула на нього: яким старим здався їй він тепер! Так наче вона досі була п'яна, і все навколо здавалося прикрашеним і підлаштованим, а тепер протверезилась і побачила, що мало не попала в пастку.

Авто спинилося. Валерія всміхнулась і подала Френкові руку, в перший раз за ввесь час, що вони їздили разом.

— На все добре, Френк. Я дуже вдячна вам за те, що ви мені допомогли, в найтяжчий для мене час. Тепер уже літо, дні теплі й довгі, я можу їздити автобусами, а крім того мені обіцяли роботу в університеті, зовсім близько від мого помешкання. На все добре!

Андрій ЛЕГІТ

* * *

Серцю без пісні, як птиці без крил,
І синь осяйну не летіти.
Боже святий, уділи своїх сил
Вагу зрівняти з зенітом.

Бути високим і чистим, як він,
У золотій діадемі,
Строфам дай дзвону і думці розгін,
Сяєва срібного — темі.

Лондон, 1965.

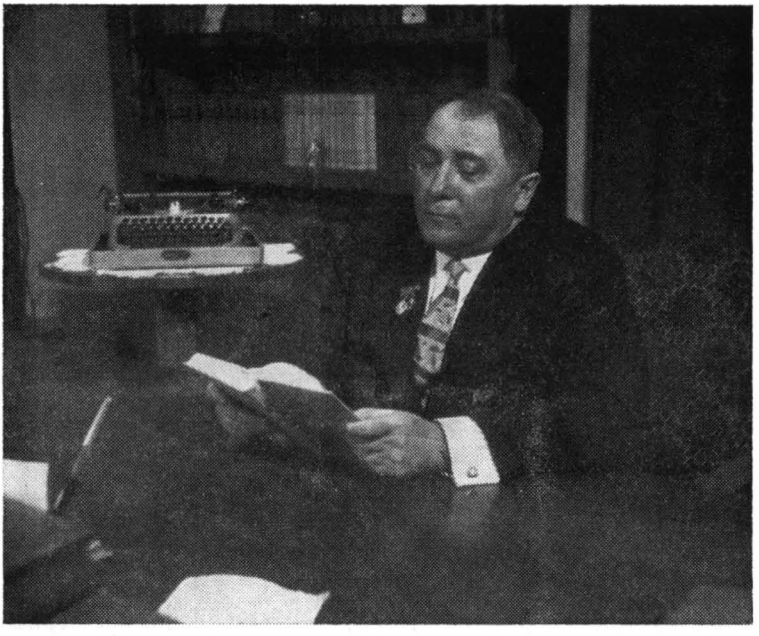

Володимир Сосюра у своїй робітні. Знятоκ одержали з України в 1964 р. Друкується вперше.

Іван КМЕТА-ІЧНЯНСЬКИЙ

ПАМ'ЯТІ В. СОСЮРИ

Тебе немає вже... Чи буду я шукати
на Коцюбинській дім... Заснув ти, любий Друже!
І лист не прилетить, до горя не байдужий,
в далеку Філядельфію, немов од брата.

„Щасливого бажаю року..." Наче вчора,
твоя рука і серце добре написали
та й про інфаркт-недугу й хмари, що звисали
над Києвом взимі полотна сірочорні.

Про квіть весни і сонце й кольори згадав ти;
оте „ждемо, ждемо вас в гості в Україну"
міцнило втомлену надію й радість пінну;
в господі у своїй бажав мене вітати...

І блідло й спало те, що мислі не єднає,
цвіла в серцях любов і дружба чистоуста;
відчув їх у твоєму, заряснiли густо.
Нащо ми подружили здавна — Бог лиш знає...

Тебе немає вже... „І ніжний, і тривожний",
сном вічним спиш на Байковім... У мрійнім лісі.
Палкий син України! Тісно було в пісні.
Як гляну на могилу, посаджу там рожу.

ГОМЕРОВА „ІЛІАДА"

Переклав Микола АРКАС

Пісня перша

Іпро Пелеєвого сина, про славуту Ахіллея,
Заспівай но нам, богине; заспівай про гнів владики,
Гореносний гнів, погубний, що халепи незліченні
Спричинив ахайським воям: поскидав бо до Аіду
Безліч їхніх душ завзятих, а тіла їх молодецькі
Розпростер посеред стану на поталу, на поживу
Хижій птиці та собакам. Воля Дієва збувалась
Саме від тієї днини, як нараз пересварились
Ахіллевс, боєць славетний і привідця, син Атреїв,
Посварились і запекло почали ворогувати.
Хто з безсмертних Олимпійців їх на розбрат той підбурив? —
Був то Фойб, син Дія й Лети, роздратований державцем,
Згубний мор наслав на військо, й гинуло тоді вояцтво, —
Все ж тому, що син Атреїв знечестив жерця старого,
Фойбового любця Хриза, що прийшов був до ахайців
Викупити милу доню; і принісши в стан ворожий
Незліченний, славний викуп, і в своїй руці-правиці
Держучи вінок прекрасний Аполлонів на жезлині,
На жезлині щирозлотій, — до ахайців всіх звернувся,
Головно ж до воєрядців, двох синів царя Атрея:
— Гей, сини царя Атрея й ви, ахайські боєборці,
Вояки гарнопоножні! Хай дадуть вам Олимпійці
Знищити Пріамів город та вернутися додому
Без негод, щасливо; прошу, визволіть з неволі доню,
Викупне візьміть за неї, прославляючи Владику,
Дієвого сина Фойба, що далеко мече стріли.
І погодились ахайці, одностайно ухвалили
Вважити жерця старого, взяти викуп той коштовний, —
Та поставилось вороже Аґамемнонове серце
До ухвали всіх ахайців: геть з ахайського постою
Він прогнав жерця старого, безоглядно поглумившись:
— Щоб уже ніколи, діду, я тебе отут не бачив
Перед кораблями в стані! Не вовтузься тут даремно,
А чимскорше забирайся, знов до мене не чіпайся,
Бо тоді вже ні берло те, ні вінок той Аполлонів
Не спасуть тебе від лиха! Знай, не бачити їй волі, —
Помарніє у неволі, в Арзі, у палаці нашім,
Оддалік від тебе, старче, та від рідної країни,
Чи сплячи зі мною в ліжку, чи обходячи невпинно
У хапливій праці ткально. Геть же, геть, не причіпайся,
Бо здоров не вийдеш звідси, якщо сперечатись будеш! —
Так кричав суворий владець. Жрець, наляканий грізьбою,
Ані слова не промовив; приголомшений журбою,
Тихо з табору подався по морському побережжю —
І гуло, ревіло море, море буйне, вічношумне.

Одійшовши добрі гони від плавких човнів ахайських,
Жрець старезний зупинився та, підвівши вгору очі,
Так, благаючи, молився до владики Аполлона;
Дужого синочка Лети, гарнокосої богині:
— Зглянься, срібнолукий Фойбе, на мої благання слізні!
Ти, що бережеш-обходиш Хризу й Кіллу пресвятую,
Ти, що в Тенеді царюєш велеславно та велично:
Якщо й я твій храм, Смінтее, приоздобив коли-небудь,
Якщо й я тобі коли-будь спалював м'ясисті стегна
Кіз, бика в пожертву, — зглянься й виповни, велемогучий,
Лиш одне моє благання: за мої скорботні сльози
Стрілами своїми, боже, відомсти данайським воям! —
Так благально він молився — Фойб почув його молитву
І, розлючений жахливо, шугонув з вершин Олимпу,
Несучи за плічми лук та сагайдак, стрілами повний,
Звідусіль закритий добре. Голосно крилаті стріли,
За плічми б'ючись, бряжчали від ходи гнівного бога —
Наче ніч та, сунув хмурий. Сівши перед кораблями,
Він порську стрілу пускає. Фойбів лук сріблявоблесклий
Задзвенів страшливим дзвоном. Напочатку він цілює
Ослюків та псів проворних, а затим людей вбиває,
Мечучи неперестанно божі стріли згубоносні:
Сила похоронних вогнищ зайнялась тоді в постої!
Дев'ять днів ті божі стріли стан ахайський осипали,
На десятий же дружини Ахіллевс на раду скликав:
Замір той йому послала білоплеча Гера в розум,
Побивалась бо богиня, дивлячись на згин данайців.
Кварно вої позбігались, і коли вже всі зібрались, —
Ахіллевс підвівсь бистрезний і ось так розговорився:
— Що ж, Атреїв сину, владний, доведеться нам тікати,
Якщо тут нам ще раніше смерть спіткати не судилось,
Бо винищує ахайців зла війна та моровиця;
Варто б нам, як я гадаю, запитати чи пророка,
Чи жерця якого-небудь, чи відгадника снів віщих, —
Бо і сни ідуть від Дія, — хай нам скажуть, Аполлон чом
Гнівається так страшливо? Може збурився владика,
Що зарік ми не сповнили, чи за жертву-обітницю,
Урочисту та величну? Може він добірних кізок
Та ягнят, крім того, хоче, прагне випарів пахучих
З м'яса їхнього смачного? Може, цих пожертв бажає
І тоді, коли дамо їх, нас, ахайців, порятує? —
Так сказавши, опустився, і негайно з гурту вийшло
Тесторове чадо Калхас, з лету птиць провидець віщий.
Все він, мудрий, знав пророче, все, що є, було чи буде,
Даром віщого прозріння понадхненний з неба Фойбом,
Вів до Трої він морями кораблі дружин ахайських.
Так казав він, мудродумний, перед стовпищем зібрання:
— Милий Дієві, Ахілле! Ти велиш, щоб розгадав я,
Чом це Фойб далекострільний так обурився жахливо?
Розгадаю! Ти ж, герою, поклянись мені, що вірно
Сам мене руками й словом боронитимеш у дальшім:

Я боюсь, що роздратую першого з царів арґейських,
Владному жезлу якого всі ахайці піддаються —
Надто вже той цар могутній! Як згнівиться на підданця, —
Грозовий свій гнів спочатку хоч назовні і змиряє,
Але злісно-люту нехіть доти в серці потай носить,
Доки не здійснить помщення. Так подумай же, Ахілле,
І скажи мені відверто, чи заступишся за мене? —
Ахіллевс, меткий ногами, сину Тестора відмовив:
— Вір мені, не бійсь нікого, сповісти про божу волю,
Все одно, які ті віщби — чи сприятливі, чи згубні,
Сміливо нам викладай їх. Присягаюсь Аполлоном,
Дужим Дієвим любимцем, — молишся бо й ти владиці,
Відкриваючи данайцям волю та жадання бога. —
Ні, покіль живу й дивлюся, — жодний не підніме руку
При човнах опуклобоких в нашім таборі на тебе,
Жодний, присягаюсь в тому, хоч би ти назвав і владця
Аґамемнова самого, що панує верховладно
Над ахайцями всіма. — Отак промовив син Пелеїв.
І незмильний жрець надхнувся й, посмілівши, річ провадив:
— Ні, не за обрік забутий, не за жертву урочисту
Фойб розгнівавсь так, Ахілле, — за жерця старого Хриза!
Аґамемнон того старця знечестив, образив тяжко,
Не віддав з неволі доню, відштовхнув благання й викуп.
Це за нього Фойб карає і каратиме ще й далі,
На данайців шлючи лихо, не припинить згубну хворість,
Поки владець не відпустить до старого батька доню,
Прехорошу, гарнооку, без оплати викупного,
Доки не вженуть до Хризи пресвяту, величну жертву, —
Лиш тоді, можливо, вожде, ублагаємо ми бога. —
Мовив Калхас, опустився, а натомість з гурту звівся
Верховладний Аґамемнон, багатьох земель властитель,
Звівся, люто здратувавшись; хмуре серце в грудях владця
Яро билося від гніву, очі ж — люттю палеміли.
Грізно він на старця глянув і прегучно так промовив:
— Жрече! Лиш одні халепи пророкуєш нам. Ні разу
Не сказав ти нам такого, що було б мені приємним!
Лиш одну біду ти, мабуть, радо людям пророкуєш,
Слова ж доброго від тебе ми ніколи ще не чули.
Ось і зараз повіщаєш, ніби, з божого наказу,
На людей лихе напастя далестрільний Фойб зсилає,
Мстить за те, що я не зволив прехорошій доньці Хриза
Волю дати, взяти викуп з рук її старого батька.
Я ж бажав душею щиро ввести в мій палац ту діву,
Бо з-за неї поступився б і дружиною самою,
Клітаймнестрою тією, щастям молодечих років,
Із якою одружився я по закону, як належить.
Та ж негірша Клітаймнестри доня Хризова красою,
Статтю, розумом хапливим та второпністю у праці;

Всеж, коли загальна користь вимагає так рішуче, —
Я звільню її негайно, бо не згубу — порятунок
Зичу лицарству геть всьому! Ви ж тоді мені за неї
Дайте інший дар почесний, щоб без нього не лишивсь я
У аргейському постої — всім вам зараз добре видко,
Що від мене геть відходить дар почесний — нагорода,
А без неї воякові непристойно полишитись! —
І озвався син Пелеїв, і сказав, славута бистрий:
— Владче, славою пихатий, прежадібливий, прехтивий!
Де ж то сміливі ахайці інший дар тобі добудуть?
Ми ж не маєм спільних скарбів, їх ніде не зберігали,
Що взяли в містах здобутих, те давно порозділяли,
Те, що воякам дісталось — не годиться віднімати!
Краще ти зречись своєї і потім тим вчинком бога;
Втрое, вчетверо багатшу ми дамо тобі відплату,
Зевс якщо нам допоможе міцномуру Трою взяти. —
І державний Аґамемнон Ахіллеєві відмовив:
— Хоч і надто ти обачний, рівний богові, Ахілле, —
Хитро так не залицяйся: не обманеш, не умовиш!!
Сам не хочеш поступитись нагородою своєю,
Я ж, щоб так, без сперечання, дав свою та сам зостався?
Радиш ти мені, Ахілле, визволити цю дівчину?
Що ж, я згоджуюсь, одначе, хай мені нову заплату
Роздобудуть десь ахайці, саме так для серця милу,
Так цнотливу, як і ця ось, що в цей час я посідаю.
Як не схочуть — сам подамся й силоміць візьму з намету,
Виволочу нагороду все одно чию, Ахілле,
Чи твою, чи Одиссея, чи Аянта удатного,
Сам візьму її для себе і нехай побережеться
Той із лицарів ахайських, той, перед яким, гнівливий,
В ту годину опинюсь я та сваритися візьмуся!
Але це обговорити матимемо час пізніше.
Нині ж, на святеє море чорний човен ізіпхнімо,
Пожертвами навантажмо, дужих веслярів найдімо,
Опісля ж на корабель той Хризеїду виводжаймо,
Виберем Ідоменея, Одиссея чи Аянта,
Водієм же корабельним з наших радників хтось буде,
Ачи ти, жахливий вожде, сам переведеш цю справу
Та Заступника задобриш пожертвами пресвятими? —
Грізно глянувши на нього, мовив Ахіллевс бистрезний:
— Ласий до поживи, владче, безсоромний та лукавий,
Хто ж твою з ахайців волю виповнятиме слухняно?!
Хто з них вирушить походом, в битві з ворогом зійдеться?
Сам хіба, з своєї волі, я подався в похід цей дальній?
Зі своєї волі б'юсь тут з усмирителями коней,
Із троянськими бійцями? Таж нічим переді мною
Вої ті невинуваті. Жодний з них іще ніколи
Ні бики мої, ні коні не займав, не викрадав ще
І до цього ще ніколи не витоптували ниви
У щасливій, плодоносній, бунтівливій Фрії трійці.
Ділить нас безмежна віддаль, пасма темних гір лісистих,

Розділяє нас і море хвилешумне, буревійне;
Так, державче! Не за себе, а за тебе тут б'ємося,
Лляємо кров, тебе всякчасто потішаючи боями,
Менелаєве знечестя серед боїща помщаєм
Та тобі, псоокий царю, слави й почести шукаєм.
Ти ж, одначе, безсоромний, пребайдуже ще й бундючно
На труди ці позираєш та ще більшого жадаєш: —
Саме тількищо грозився, що віднімеш безоглядно
І у мене нагороду, найпочесніший дарунок,
Що дістав я від ахайців за труди свої вояцькі!
Ще ніколи не бувало, щоб мені, Атреїв сину,
Стільки здобичі припало, як тобі, коли ахайці
Тройське місто спустошають, місто людне та цвітуче.
Ні, не дивлячись на втому, на тягар війни страшної, —
Завжди здобич найціннішу лиш мої здіймають руки
І тобі її вручають, як по битві здобич ділять;
Я ж, і тим малим придбанням вдовольнившися без ремства,
До човнів вертаюсь з поля, там, байдужий, спочиваю;
А тепер — іду до Фтії! Приємніш мені скоріше
Повернутися додому крутобокими човнами,
Ніж і далі тут трудитись, скарби множити для тебе
Після того, як знечестив то мене і так образив! —
Верховода Аґамемнон, не вагаючись, озвався:
— І тікай собі, як хочеш! Я тебе не закликаю
Зоставатися для мене; інші лишаться зо мною,
Ті, які мене шанують, особливо ж — Зевс-провидець!
Ех, коли б ти знав, Ахілле, як ненавижу тебе я!
Із царів, плеканців Дія, ти мені найпротивніший:
Розбрат, свари, суперечки — ось твоє що тішить серце!
Правда, славний ти завзяттям, але то надання боже.
Що ж, тікай собі додому із човнами й вояками,
Мирмідонцями керуй там, бо мені ти непотрібний,
Гнів же твій — мені дурниця, я ж грожу тобі і слухай:
Аполлон-Фойб вимагає, щоб звільнив я доню Хриза, —
Я звільню її негайно ж, посажу на корабель мій,
Оточу людьми моїми та додому відпроваджу,
Опісля ж прийду до тебе, бистроногий воєводо,
Та візьму з твого намету прехорошу Брізеїду,
Що тобі, як дар, дісталась, виведу, щоб ти, нарешті,
Остаточно пересвідчивсь скільки силою владарства
Вищий я за тебе, вожде, щоб ніхто не зважився в дальшім
Потягатися зо мною, як з якимсь собі рівнею! —
Мовив так. І син Пелеїв, те почувши, запалився;
Завагалося бентежно у вождя кудлатих грудях
Мужнє серце від думок двох, цілковито протилежних:
Чи йому тепер же, зараз, гострий меч шарпнувши з піхви,
Шлях-дорогу ним прокласти до Атреєвого сина
Натовпом його дружини та царя того убити,
Чи, скротивши лють страшливу, вгамувати милу душу,
Так ображену державцем. І тоді, коли він саме
Цими думами бентежив розум свій та милу душу,

І коли вже меч жахливий став із піхви витягати, —
Знагла перед ним з'явилась Атенайська та Паллада,
Злинувши до нього з неба: повеліла їй злетіти
Владна, білоплеча Гера, що отих обох героїв
Завжди порівно любила та від лиха боронила.
Підійшла вона іззаду до Пелеєвого сина
Та за кучері русяві ухопила воєводу,
Одному йому лиш видна, іншим же невидна зовсім.
І, жахнувшись, він оглянувсь і побачив за собою
Ту Палладу Атенаю: паленіли божі очі!
Повернувсь він до богині і крилате слово мовив:
— Чом зійшла сюди до мене, доне Дія Буревія?
Чи побачити ще хочеш Аґамемнонове буйство?
Що скажу тобі — побачиш — справді збудеться небавом:
Швидко вже пихою душу смертний цар отой погубить! —
І богиня іскроока Ахіллесві сказала:
— Ні, герою, я злетіла ярий гнів твій гамувати —
Ти його вгамуєш конче, якщо слухатимеш раду:
З неба Гера білоплеча осюди мене зіслала,
Що вас двох всім серцем любить, береже обох однако.
Припини ж цю суперечку, не торкайсь меча рукою,
А гани царя словами скільки хочеш — так і буде!
Бо про що скажу я зараз — справді, збудеться небавом:
Швидко, швидко подарунки, втричі більші, знамениті
Ти дістанеш, як відплату за образу та знечестя. —
Але нам упокоряйся, слухай божі повеління! —
І отак на те відмовив Ахіллевс, боєць бистрезний:
— Волю вашу безсумнівно треба слухати, богине,
І хоч як тепер я гнівний, а корисніше піддатись.
Кориться хто божій волі — милують того безсмертні! —
Він поклав могутню руку на мечне держально срібне
Та, скорившись повелінню Атенайської Паллади,
Меч великий в піхву сунув; а вона майнула летом,
На Олимп знеслася прудко, опустилася в палаці
Бурного Владики Дія, де були безсмертні й інші.
Ахіллевс Пелеїв гнів свій ані трохи не змиривши,
Загорлав погрозно, гнівно на Атреєвого сина:
— Лиш назовні псом відважним, винопивче, виглядаєш,
Справді ж оленячу душу, боязку, ти душу маєш!
Ти не зважився ні разу з воями, броню одягши,
Вийти в поле воювати та відвертим боєм битись;
Ти не зважився ні разу і в засідці небезпечній
З хоробрішими бійцями ворога підстерігати:
Чин такий тобі здається смертю вірною, погубством.
Що ж, тобі заласно, царю, і стократ зручніш, — те знаю, —
У розсяглім нашім стані гарбати того прибутки,
Хто зважається відверто сперечатися з тобою.
Людожере на престолі! Як би ти не був державцем
Над оцим нікчемним людом, то, запевнений я твердо, —
У житті своїм востанне отепер ти образив би!
Тож тебе попереджаю і врочисто присягаю

Клятвою страшною, царю; цим берлом отут клянуся,
Цим, що ні листки, ні віті вже ніколи не розпустить,
Після того, як свій корінь десь на горах полишило,
Не розів'ється ніколи, не зазеленіє знову;
Гостра мідь бо вже стесала кору і листочки з нього. —
Цим берлом, яке в цю пору у руках ахайські судді,
Стражі Дійових законів, поношають, я клянуся:
Прийде час і Ахіллея закликатимуть на поміч
Всі до одного ахайці; прийде та година скоро!
Ти ж, в безрадді, не могтимеш хоч би трохи помогти їм
В грізний час, коли гурти їх полягатимуть в змаганні
З Гектором, погубцем воїв; будеш сам ти нарікати
У страшнім гніву на себе, всеж тому, що так зневажив
Славнозвісного привідцю, прехороброго ахайця! —
Так сказав і змаху вдарив тим своїм берлом об землю,
Позолоченим геть чисто, й мовчки сів між товариством.
Син Атреїв, Аґамемнон, теж палав жахливим гнівом.
І солодкомовний Нестор, голосний Пилоський мовець,
Встав тоді — солодша меду з уст його лилася мова.
Два людські вже покоління, що при ньому виростали
Та жили в святому Пилі, без сліду із світу щезли,
Нині ж царював той старець вже над третім поколінням.
Так почав він, мудродумний, радити обом героям:
— Ох, біда! Велике лихо на ахайську землю суне
Цар Пріам з дітьми своїми і усі як є троянці
Надто серцем звеселяться, як прочують, що, герої,
Сваритесь ви так зажерто, ви, серед усіх данайців
Перші і на зборах люду і в кривавих бойовищах!
Ну, скоріться, вгамуйтесь! Віком я багато старший,
Ніж обидва ви докупи. За часів давноминулих
Бачив я бійців славніших і мужніших за обох вас;
З ними часто розмовляв я, — не цуралися ніколи
Ті мужі моєї ради. О, ніколи вже я згодом
Не стрічав таких героїв і в майбутнім не зустріну
Отаких бійців, як Дриас, як Пейрітой воєвода,
Як Ексадій та Кайней чи Полифем той богорівний,
Як Тезей, синок Айґеїв, несогірший за безсмертних.
Богатирські, справжні вої і пиха всіх земнородих!
Дужі ті були герої і з дуженними не менше.
Верховинцями страшними билися та воювали
И дикунів отих долали. Всеж і з тими молодцями
Був у зносинах я дружніх, як з віддаленого Пилу,
На запросини їх, заклик, завітав до них у гості.
Разом з ними бився на війнах і ніхто вже, нізащо вже,
Не подужав би людей тих, теперішніх земнородих, —
А й вони мої поради, слушне слово, шанували, —
їх шануйте й ви, герої, — бо корисні, добрі ради!
Ти, начальний воєводо, не зважаючи, що маєш
Владу всю в руках та силу, — не позбавлюй Ахіллея
Нагород, тієї діви, дару вояків ахайських:
Ти ж, Ахілле, втихомирся, не сварись з вождем начальним,

З верховодою, якому Зевс надав величну славу,
Славоньку, якою жоден з берлоносців не пишався.
Син богині, ти відомий і хоробрістю й завзяттям,
Але з дужчих тут найдужчий верховладний син Атрея,
Вождь племен неперелічних. Угамуй же, верховодо,
Серденько своє гаряче, не гнівись на Ахіллея,
Що у цій війні погубній найвірніша наша тверджа. —
Не вагався державець славний і отак йому відмовив:
— Про усе казав ти, старче, справедливо і розумно,
Але, й ти, мабуть, примітив: надзвичайно пановитий
Лицар той, над всіми хоче сам-один головувати,
Всім накази роздавати, мов привідця верховладний.
Я ж — це знай — такій сваволі нізащо не підкорюся.
Чи тому, що хист войцький надали йому безсмертні, —
Дозволяють вождю зараз так знущатись наді мною? —
Перервавши мову владця, славний Ахіллевс завважив:
— Всі мене по праву звали б тим нікчемним страхопудом,
Якби я тобі у всьому запобігливо корився.
Вимагай покор від інших, пребундючний верховодо,
А мені так гордовито не наказуй — не скорюся!
Я скажу тобі щось інше, заховай його на серці:
За дівчину-полонянку я не битимусь ніколи
Ні з тобою, ні з кимсь іншим: що дали — беріть назад те!
Що ж до здобичі тієї, що схоронена у мене
В гарному човні плавкому, то її тобі не взяти,
Якщо сам того не схочу. Спробуй всеж, коли не віриш,
Хай дізнаються ще й інші: темна кров тоді із тебе
Заструмиться, верховодо, й ратище моє покриє. —
Так сварились воєводи і, на згоду не приставши,
Розсварившись, повставали й закінчили тую раду
Коло кораблів ахайських. Роздратованим, гнівливим
Повернувся син Пелеїв до своїх човнів бистрезних
Із Менойтієвим сином та дружиною своєю.
А державний син Атрея, верховода Аґамемнон,
Наказав зіпхнути в море корабель плавкий, поморний,
Двадцятьох на весла вибрав, навантажив славну жертву
Далестрільному Владиці і прегарну доню Хриза
Вивів на плавкий той човен. Одиссевс, мудрезний лицар,
Взявся корабель той вести. І знялись, і полетіли
Водними шляхами моря. А тим часом син Атреїв
Повелів, щоб всі геть з себе бруд змивали та зчищали.
Обмивався люд, і нечисть вся, як є, стікала в море.
І сприятливі пожертви потім Фойбові палили,
Кіз, биків палили в жертву, й дух м'ясний мішався з димом,
Аж до неба піднімався. Так ось порались ахайці
В таборі, на побережжі; верховода ж Аґамемнон
Не забув тієї помсти, що погрожував славуті,
І, прикликавши до себе двох своїх превірних джурів,
Двох окличників моторних, став казати їм, мовляти:
— Гей, Талтибіє мій вірний, гей, мій вірний Еврибате!
Підіть до стану Ахіллея і, за руку ухопивши,

Приведіть сюди до мене прехорошу Брізеїду.
А коли він з'явить опір — я прийду тоді з своїми
Та візьму її насильно. Пошкодує баламута! —
І послав своїх прислугів виповняти грізну волю.
Неохоче подались ті понад морем хвилешумним,
А, дійшовши до наметів та до суден мирмідонських,
Там вгляділи Ахіллея, що сидів при чорнім судні
За своїм наметом в стані; і славетний боєборець
Не зрадів, не звеселився, а стривожився, сполошився,
Заглядівши посланців тих, що до стану прямували.
І вони, перед героєм зупинившись в замішанні,
Не зважались ні казати, ані першими спитати.
І тоді славетний лицар, зараз же збагнувши справу,
Зі словами отакими до окличників звернувся:
— Так вітаю вас, підходьте, вісники людей та Дія!
Ви нічим не провинились, не згрішили проти мене:
Аґамемнон винуватий! Він ото послав обох вас
Нагороду в мене взяти, дівчину, дочку Брізея.
Ну, шляхетний мій Патрокле, виведи до них дівчину,
Хай ошукують героя, хай беруть його надбання, —
Та самі, як свідки, будуть перед смертними усіми
Ще й блаженними богами та царем отим жорстоким,
Що не раз, не раз в майбутнім владець той на допомогу
В час лихий мене покличе та прохатиме від згуби
Рать його оборонити. Та дарма, не ублагає! !
Скаженіє він, безтямний, губить люд несамовиттям
Біди всі, усі халепи, що траплялись тут до цього
Під троянськими валами, не повчили верховоду,
Як йому годиться в дальшім улаштовувати справу
Та провадити успішно воювання коло суден. —
І чинив по волі владця син Менойтіїв шляхетний,
Із його намету вивів прехорошу Брізеїду
Й передав її послам тим; і пустились ті до суден,
Повели її, скорботну, до ахайського табору.
І заплакав син Пелеїв, одійшов від товариства
Та самотньо сів край моря, понад сивою глибінню,
Поглядаючи на безмеж хвилешумну, буревійну,
Простягав до того моря, змочені сльозами, руки
Та казав, прибитий горем, любій неньці скаржучися:
— Вже коли родила, нене, ти мене недовговічним, —
Чи не мав мені б хоч слави Олимпієць дарувати,
Батько Зевс високогрімний? Та чомусь він не сподобив
Жодною мене тут честю. Син Атреїв Аґамемнон,
Велевладний та могучий, ошукав мене, взяв діву,
Придбаний трофей у битвах, водоліє нею зараз. —
Так ридав він, побивався. І його велебна мати,
Що була в глибинах моря у свого старого батька,
Вчувши плач, імлою вийшла з моря на пінисту повідь,
Сіла побіч свого сина, що сльозами обливався,
Та, ласкаючи рукою, так прегарно примовляла:
— Чом вбиваєшся, мій сину, чом ридаєш так невтішно?

Жаль який, яка скорбота серденько твоє згнобила?
Не ховайсь, кажи відверто: треба те обом нам знати! —
І, претяжно застогнавши, так сказав їй бистроногий:
— Нащо, нене, ти питаєш? І без слів моїх ти знаєш,
Всевідущая богине, що моє мордує серце.
На священні Теби йшли ми, Етіонове місто,
І його тоді забрали, ввесь полон у стан загнали.
Здобич всю, як слід, ахайці проміж себе поділили,
Уродливу ж доню Хриза одностайно призначили
Аґамемнонові владцю. Та небавом Хриз, жрець Фойба,
Далестрільного Владики, до ахайців в стан явився,
Маючи на думці намір викупити любу доню.
При собі він ніс для того незліченний, славний викуп;
Держучи вінок прекрасний Аполлонів на жезлині,
На жезлині щирозлотій, він упрохував ахайців,
Головно ж двох воєрядців, двох синів царя Атрея.
Згодились тоді ахайці, одностайно ухвалили
Викуп той коштовний взяти та жерця пошанувати, —
Та Атреїв син не зволив на оте пристати серцем:
Геть з ахайського табору він прогнав жерця погірдно,
Прегрозливими словами загорлавши на старого.
Приголомшений знечестям та скорботою-журбою,
Жрець пішов; та Аполлон занадто милував старого,
Глянувсь на його благання та свої убійні стріли
Заметав на люд арґейський; гинули один на однім
Цілі стовпища вояцькі. І тоді провидець віщий
Переказував усім нам волю Фойба далестріляя;
Я підвівсь тоді і радив бога гнівного вдобрити.
Та зірвався син Атреїв, роздратований жахливо,
Став горлати і грозитись, і погрози ті збулися:
Вже спішать човном до Хризи бистроокої ахайці,
Везучи і жертву богу, і вродливу доню Хриза.
Більш того, й до мене щойно посланці царя насіли
І до себе з мого стану повели дочку Брізея —
Найпочесніший дарунок, що дістав я від ахайців.
Заступись за сина, ненько, якщо можеш заступитись,
Йди до Дія на Олимпі, може, бога й ублагаєш: —
Досить ти добра зробила вчинками йому й словами, —
Часто в батьківському палаці я чував колись, бувало,
Часто чув, як ти хвалилась, що із всіх богів безсмертних,
Ти одна лиш спромоглася одвернути прикрий підступ
Від того Владики Дія, Чорнохмарця Кроніона.
Як задумали безсмертні в кайдани його забити,
Саме ж: Гера, Посейдаон та Паллада Атенайська.
Ти, однак, прийшла до Дія, з кайданів його звільнила,
Запросивши в допомогу, на Олимп високогорбий
Велетня-Сторука того, що боги звуть Бріареєм,
Смертні ж люди — Айґайоном — силою він дужчий Батька!
Сів величний, гордославний біля Кронового сина
І жахнулись всі блаженні та від Дія одступили.
Нагадай про це ось, ненько, обійми коліна божі

Та благай його, щоб в битвах помагав троянським воям,
Всіх ахайців же, щоб нищив безоглядно та жорстоко,
Женучи їх аж до суден на приморське побережжя.
Хай подякують ахайці за оте свому владиці!
Сам же цар пипроковладний, син Атреїв Аґамемнон,
Хай дізнається, нарешті, як згрішив він, провинився,
Знечестивши так ганебно найвдатнішого ахайця!
І, ллючи гірючі сльози, так Тетіда промовляла:
— Нащо, нащо, любий сину, я на світ тебе родила,
Виховала та зростила? Ох, коли б ти міг хоч тут ось,
Без плачу, без горювання, коло суден пробувати,
Бо короткий вік твій, сину, і кінець його вже близько:
Зараз ти із всіх геть чисто і найближчий до могили,
І найбільше безталанний. У лиху тебе годину
Породила я в світлиці! На Олимп глибокосніжний
Я зійду до Батька Дія, Громобоєві все чисто
Розповім цілком одверто — може зглянеться, поможе:
Ти ж і далі оставайся при човнах плавких, поморних,
Далі гнівайсь на ахайців, але ніщо не бийся!
Вчора Зевс з богами всіми на бенкет відбув далеко
За простори Океану до дивенних айтіопів.
За дванадцять днів одначе, на Олимп він знов прибуде,
І тоді ввійду я, сину, в Діїв дім міднопорожній,
Обійму його коліна і, надіюсь, що вблагаю. —
І, проговоривши так, пропала, сина самого лишивши:
Неутішно милим серцем побивався він, журився
За дівчиною своєю, оперезаною гарно,
Що взяли її насильно, скривдивши його страшенно...
А між тим, вже син Лаертів допливав човном до Хризи,
Везучи святі пожертви далестрільному Владиці.
Шумно вбіг гінкий їх човен до глибокої затоки.
Враз вітрила поспускали й на човні їх чорнім склали,
Линвами спустивши щоглу, до гнізда її припнули
І свій човен до причалу дружно веслами пригнали;
Потім котву закидали та кодолами тривкими
До причалу прив'язали; і гуртом зійшли на берег,
Вигнали пожертву Фойбу, далестрільному Владиці,
А за тим і Хризеїда вийшла із човна морського.
Одиссевс велерозумний під вівтар її підводить,
Хризу-батькові вручає і отак йому мовляє:
— Фойбів жрече! Аґамемнон посилає нас до тебе,
Наказав тобі віддати жертви зібрані за люд наш,
Ще й твою дочку хорошу, — може вмолимо Владику,
Що обурився так жахливо на данайських боєборців,
Та напасті гореносні на арґейців зараз кинув. —
І, сказавши, ту дівчину передав старому Хризу
І, щасливий невимовно, жрець обняв кохану доню...
Тим часом, святу пожертву богові установляють,
Довкруг вівтаря згуртивши, гарновидого, міцного,
Потім, руки омивають та до неба піднімають
Зерно білесе ячмінне; Хриз же голосно молився,

Піднімав до неба руки та благав Владику Фойба:
— Зглянься, Фойбе срібнолукий, ти, що бережеш-обходиш
Хризу й Кіллу пресвятую, ти, що в Тенеді царюєш
Велеславно та велично! До благань моїх раніше
Ти прихильно поставлявся, вислухав мою молитву
Та за мене люд ахайський покарав отак жахливо.
І тепер мене, о, Фойбе, вислухай, сповни благання
Та не дай данайським воям недостойно погибати! —
Так, благаючи, молився. Аполлон його послухав...
А коли вже помолились і ячмінь повисипали, —
До биків ступили владно, їхні шиї задирали,
Закололи ті пожертви, геть усі оббілували,
М'ясо з стегон позрізали, лоєм їх дворядь обклали
І на них поклали м'ясо, їхнє свіже отріб'яття.
Смажив жрець його на дровах, окропляв вином іскристим,
Юнаки ж довкола нього з п'ятизубцями стояли.
І коли розпався отріб і спеклось стегенне м'ясо,
То його тоді поїли, інше ж м'ясо подробили,
На рожни шматки низали, обережно та уважно
Звідусіль їх обсмажали, як спеклися — познімали.
Впоравшись, — бенкет рядили, весело бенкетували,
Їли там та попивали, частку належиту взявши.
А коли вже спрагу й голод, як годиться, вгамували,
То тоді вином по вінця наливали слуги чари,
І злиття богам чинили та всіх чисто обношали,
З правого почавши боку; отоді аж цілий день той
Бенкетуюче зібрання співом бога потішало,
Аполлона Оборонця голосно тоді вславляло,
Хвалоспівом величало, — він же слухав, веселився.
А коли сховалось Сонце, надійшла вечірня сутінь,
То поснули мореплавці коло корми човнової...
Ніч пройшла, Зоря на сході зайнялась, рожевоперста
Вісниця світанку-ранку. І попрокидались вої,
Подались назад по морю до ахайського постою.
Зразу ж Фойб, заступник їхній, вітер ходовий зіслав їм.
І щоглу звели на човні, натягли вітрила білі,
І середнє зразу ж вітер своїм поривом наповнив,
Буйно хвилі зашуміли обабіч поперед носа.
Гнався човен, бурунами прокладаючи дорогу.
І в розсяглий стан ахайський прибули ті мореплавці,
І свій чорний човен зразу ж витягли з води нагору —
Узбережжя піскувате, там підпорами підперли
І потому розійшлися по своїх човнах, наметах...
А тим часом, Син Пелеїв, бистроногий, богородий,
Далі гнівався душею, від човнів не віддалявся,
Не бував ні на порадах тих, що лицарство вславляють,
Не ходив і на змагання — пробував у себе в стані
Та нудився без праці серцем. Але всім єством він прагнув
Битися у лютих січах, воювати, побивати...
І зійшла на небо врешті та дванадцята Зірниця,
На Олимп із Батьком Дієєм знов прийшли боги предвічні.

Не забула і Тетіда скарги сина, вийшла з моря
Рано-рано-пораненьку, на Олимп вона знялася;
Там, на самій верховині горбовитого Олимпу,
Сина Кронового стріла: сам-один отам сидів він,
Далеч оглядав очима. Підійшла вона до нього
І лівицею, клякнувши, обняла його коліна,
А правицею тихенько доторкнулась підборіддя
І прохала, і благала сина Кронового Дія:
— Зевсе-Батьку! Якщо словом або вчинками коли-будь
Я тобі в пригоді стала, — вислухай мене зичливо,
Сповни це моє благання: о, помстись, помстись за сина!!!
Й так недовгий вік він має, до могил з усіх найближчий.
Верховода Аґамемнон знечестив його страшливо,
Взяв у нього нагороду, володіє нею зараз.
Зглянься, Зевсе Олимпійський, промислителю всемудрий,
Так зроби, щоби троянці аж дотіль перемагали,
Аж поки ль ахайське військо сина честю не звеличить. —
Мовчки бог сидів нерушно, на верху гори Олимпу,
А вона, його коліна не пускаючи з обіймів,
Припадала, приставала, Хмарозборця все благала:
— Чи погодься, батьку Зевсе, і кивни, що обіцяєш,
Чи зрічись відверто, боже, помогти мені в нещасті,
Нічого тобі боятись: хай дізнаються, чи й справді
Між безсмертних Олимпійців я занедбана найбільше. —
І, зідхнувши, так сказав їй Хмарозборець Зевс, син Кронів:
— Негаразд! Мене на Геру збурюєш таким благанням,
Знов гнівить мене богиня, образивши сварним словом,
І без того щохвилини свариться вона зо мною,
Кидає мені увічі, не соромлячись безсмертних,
Що троянцям потураю на війні цій гореносній.
Поспішай лишень, щоб Гера не зустрілася з тобою,
А твоє прохання сповню, все, як слід, обміркувавши.
Ось поглянь і пересвідчись: в знак того, що дам я поміч,
Головою прикивну я, — це ж зарука непохитна
Всім безсмертним Олимпійцям, що вчиню, про що благають:
Слово ж бо моє незмінне, конче збудеться, як тільки
Прикивну я головою, як тепер перед тобою! —
І, промовивши, син Кронів чорними повів бровами —
Божі кучері пахучі враз наїжились і впали
З голови Владики-Батька на чоло його безсмертне;
І струснувся-похитнувся отоді Олимп великий.
Так порадившись віч-на-віч, розійшлись у різні боки;
Стрімголов знеслась Тетіда з ясного Олимпу долу
І в глибінь пірнула моря, Зевс же — до палацу рушив
І боги геть всі безсмертні, звівшись на своїх престолах,
Батька йдучого вітали: ні один з них не наважився,
Сидячи, зустріти Дія — стоячи вітали Батька.
І на трон свій опустився він... Але Гера все узріла,
Бачила, як на Олимпі радилася з Батьком Дієм
Срібноногая Тетіда, доня старця глибового,
І накинулась на Дія, і зломовно докоряла:

— Хто з богів це ради радив, прелукавий, тут з тобою?
Знаю, залюбки від мене ти таїш і міркування
И заміри свої всі чисто; не відкрив мені ніколи
Задуми свої тасмні, все ховавсь від мене з ними! —
І сказав на те їй Батько, Батько смертних і безсмертних:
— Не чекай даремно, Геро, всі мої думки пізнати,
Бо, хоч ти й моя дружина, — їх тобі не розгадати.
Речі ж ті, що допустимі твойому пізнанню, Геро,
Не пізнає швидше тебе жодний смертний чи безсмертний.
А коли я сам захочу без богів щось перевести,
То про те ти не вишпитуй, не силкуйсь дізнатись нишком! —
І отак на те сказала владна, волоока Гера:
— Чим мене ти попрікаєш, прежорстокий Кронів сину?!
Я ж ніколи не хотіла щось вишпитувати в тебе
Чи розвідувати нишком задуми твої тасмні:
Беззаводно та спокійно все, що хочеш, переводиш.
А боюсь того, щоб зараз срібноногa та Тетіда,
Доня старця глибового, не накоїла лихого,
Бо вона якраз сьогодні, рано-рано-пораненьку,
Довго радила з тобою і коліна обіймала,
Обіймаючи, благала: запримітила також я,
Що кивнув ти головою, тож напевне, чоловіче,
Взявся їй допомагати, любого її синочка
Біля кораблів помщати та ахайців побивати. —
І, не гаючись, сказав їй Хмарозборець Зевс, син Кронів:
— Дивна! Все ти примічаєш, кожний рух мій висліджаєш!
Та не втнеш, проте, нічого, тільки більш моє ще серце
Віддалиш усім від себе на свою біду та горе.
А коли вже те і сталось, то, мабуть, з моєї волі.
Не пручайся ж, сядь спокійно, мовчки слухай, що звелю я,
А коли з'явиш непослух — помогти тобі не зможуть
Навіть і боги Олимпу, всім гуртом за тебе ставши,
Отоді, коли повстану та свої нездольні руки
Накладу на тебе в гніві та скрочу твою сваволю! —
Так сказав він; і злякалась волоока владна Гера,
Сіла чемно та покірно, разом серце вгамувавши;
І зідхнули тяжко-важко в Дієвім житлі Небесні.
Тут мудерник, славний Гефайст, знагла першим розбалакавсь, —
Помогти хотів він Гері, любій неньці білоплечій:
— Не на добре це розладдя, нестерпиме між богами!
Ви вже навіть і за смертних ластесь та сваритеся.
Піднімаєте незгоду, лайки крик на божих зборах.
Згине так і смак бенкету, якщо розмир запанує.
Славна мудрістю ти, ненько, та проте тобі пораджу:
Не сварися з любим Батьком, слухайсь Дія, щоб не гримнув
Та не перешкодив знову бучно нам бенкетувати;
Бо, як схоче Олимпієць, палахкаючий громами, —
Всіх з престолів поскидає, бо ж нездольну силу має
І ніхто з богів безсмертних мірятися з ним не може.
Спробуй, ненько, лесним словом премогутнього вдобрити,
А тоді прихильним буде і до всіх нас Олимпієць. —

І дводужний келех гарний, вставши, неньці підношає
Та ласкавими словами так богині тій мовляє:
— Все стерпи, кохана ненько, хоч і болісно те серцю,
Все стерпи, щоб я не бачив, як тебе, таку любиму,
Зевс суворо побиває: у безрадному безсиллі,
Я не зможу і в найменшім заступитися за тебе,
Бо ніхто не має сили з Олимпійцем сперечатись!
Сталось вже одного разу лишенько таке зо мною:
Хтів за тебе заступитись та й повстав на батька Дія, —
Він схопив мене за ногу і на землю шибнем скинув
Із небесного порогу. Цілий день коміть я падав
І коли вже сіло Сонце, — на святий упав я Лемнос,
Ледве дух свій перевівши; і не знаю, щоб і сталось,
Але сінтійці, на щастя, підняли мене, небогу. —
Так сказав. І посміхнулась білоплеча Гера й чару,
Посміхаючись, від сина узяла тоді рукою,
Він же й іншим всім безсмертним, з правого почавши боку,
Нектар підношав солодкий, кубком черпаючи з кухви;
І тоді, з страшенним гуком, всі блаженні реготали,
Позираючи, як Гефайст вишкандибує покоєм
З пугарем своїм дводужним. Аж покіль не сіло Сонце,
Цілий день боги блаженні любий нектар попивали,
Весело, всім товариством сидячи, бенкетували,
Насолоджували серце грою божеської ліри, —
Струнами ж тієї ліри руки Фойба рокотали,
Музи ж солодкоголосі, влад тій грі, снівали гарно.
А коли померкло сяйво яснопроміннього Сонця,
Розійшлись боги по житлах, забажавши відпочити.
Мудродій, кульгавий Гефайст, кожному з них дім поставив,
Творчих дум своїх уживши, на Олимпі верховиннім.
Батько ж смертних та безсмертних, палахкаючий громами,
Відійшов собі до ложа, де любив спочити завжди,
Як приходив сон солодкий, і спочив, на нього лігши, —
Золотопрестольна ж Гера побіч нього положилась.

(Далі буде)

Кобзар П. Конопленко-Запорожець

1964 р. сповнилося 400 років з дня народження В. Шекспіра.

ШЕКСПІРОВІ СОНЕТИ

18.

Чи порівняю із липневим днем
Тебе, що в ласках стриманіша й краща?
Погідне літо промине мигцем,
Оквіття рож вітрів поглине паща.

Буває, око неба так пече,
Що полиняє золото у хмарі.
Краса красу долає гаряче
В природи змінах, відданих загарі.

Твоє ж відвічне літо не зв'ялить
Ніде й нічим, — воно в тобі яскріє.
Не стане смерть у затінок манить
Тебе, як здійсниш ти останню мрію.

Допоки діє дихіт, бачить зір, —
Тобі життя даватимуть без мір.

46.

Мій зір і серце — в пристрасній війні:
Жадає кожне повновладно мати
Твою увагу й погляди сяйні,
Щоб ними жити й повно раювати.

Говорить серце — в ньому ти живеш,
До нього зовсім око не сягає.
Та присягається мій зір без меж —
В його обладу ти влягла докраю.

Присяглі вирок винесли твердий,
Думки скріпивши правосуддям сили.
Щоб серце й зір не відали біди,
їх благочесно й мудро помирили:

Моєму зору — зовнішня краса,
А серцю — серця схована яса.

71.

Не плач за мною, як скінчу свій вік.
Мене забудь, коли жалоба дзвону
Звістить світам, що я назавжди втік
Від підлих днів — на підлі черви скону.

Забудь, читаючи, мої слова.
Я в тебе так закоханий надхненно,
Що хай твоя прекрасна голова
Не знає жалю в спогинах про мене.

Коли мій вірш бере рука твоя,
В цей час я тлію під вагою плити:
Не повторяй моє мале ім'я,
З моїм життям твоїй любові гнити

Дозволь, благаю, щоб розважний світ
Не кпив на нас відгомонілих літ.

154.

Малий Амур недбало задрімав,
Поклавши збоку смолоскип любови.
І нагло німфи, що клялись між трав
Нести незайманість, лишили схови.

Взяла невинна чарівний вогонь,
Що грів серця схвильованої мільйонам,
Та спав божок, стомившись від погонь,
Беззбройним сном під полум'ям червоним.

Вона вмочила в крижаний ручай
Вогонь кохання, що палав квітчасто,
Мужі знаходили хворобі край
У тій воді; хоч я й купався часто,

Тепливши тілом зимне джерело, —
Воно любов згасити не змогло.

Переклади Яра Славутича (1952).
Друкуються в новій редакції.

О. Агапій Гончаренко на тлі зробленої ним яскині, що служила йому за вівтар.

СПОМИНКИ

АГАПІЯ ГОНЧАРЕНКА,

українського козака-священника

„Споминки" о. Агапія Гончаренка, „українського козака-священника", вперше видав книжкою М. Павлик у Коломиї 1891 р. Передруковуємо їх тут повністю, зберігаючи особливості мови, але виправляючи тодішній правопис на сучасний. Зокрема робимо такі зміни: *йі (йісти)* змінюємо на *ї (їсти)*, *мині* — на *мені*, *-ньск-* — на *-нськ-*, *з Київа* — на *з Києва*, *житє* і *життє* — на *життя*, що іноді трапляється і в книжці. Видко, М. Павлик пристосовував правопис до галицьких обставин, але робив це не послідовно. У місцевому (й давальному) відмінку додаємо закінчення *й* до присвійних займенників: *в свої хаті своя правда* змінюємо на *в своїй хаті*... і т. п. Останньої зміни зроблено дуже багато. Приросток *рос- (роспинали)* змінюємо на *роз- (розпинали)*. Правопис імен, географічних назв та деяких слів залишаємо без змін.

Передруком „Споминок" відзначаємо 100-річчя приїзду о. А. Гончаренка до Америки.

Я. С.

ПЕРЕД МОВОЮ

Чи буде моя пісня вам весільна про колишнє? Перебачайте мені, люди добрі.

Я втік із московської тюрми, в широкий світ, бо чув в моїх жилах вільну кров. І розказую вам,брати мої, по правді, що було зо мною, де і як, щоб ви знали, кого, коли, за що і про що розпинали.

Слово-титло. Мій батько Гончар, а я його син, Гончар і кашовар. Горшки ліплю і кашу в них варю дітей годувати. Діти кажуть: „Каша наша, а батьків борщ".

Марта 1 1894.
Каліфорнійська Країна. *Агапій Гончаренко.*

Ймення мого татуся Онуфрій, діда Герасим. Мій татко родився іюнія 12, 1799 року, в селі Кам'янці, близько міста Фастова, Сквирського повіту, Київської губернії. В Кам'янці жили люди вільні, не під паном. Дід Герасим мав достаток, любив науку, і оддав сина Онуфрія в древню київську академію, на свій кішт. По скінчанні шкіл мій татко женився на Евдокії, дочці Алексія Штефана, в селі Кривині, недалеко міста Бруснова, де стояв Каховський 1824 р. Алексій Штефан був священником, і оддав свою парафію за дочкою. Він був вдовець, і постригся в чернеці, його перейменували Анастасієм; він був митрополитанським економом 1830 р., при митрополиті Евгенії в Києві, і вмер ігуменом Виноградського манастиря, в 1858 р. Жив 107 літ.

Як я був хлопцем п'яти літ, дід Герасим приїхав до нас і заставив мене читати Часловець. Я читав борзо. Столітні очі заплакали над моєю головою: „Дитя мос, ти будеш перевертнем! Кам'янецькі люди вільні козаки!" Ця річ глибоко запала в мою душу, я її добре заховав, і ніколи не полузив її.

Ще раз я бачив діда Герасима, як я був семи років, і ніколи не бачив його більше.

Мосї матері рідня — по матері Богуни, старожили київські на Глибочиці. Мій тато змалкався 1820 року, і я був їх первородний син — родився августа 19, 1832 року, і наречен Андрей, во ім'я св. мученика Андрея стратилата. Після мене ще родились: син Василій, дочки Евдокія, Марія, Александра і син Петро.

Сентября 1, 1840 року, мене определили в київську бурсу.

На святки і на вакації, завше брали мене додому. На вакаціях я надивився, як поляки-пани обходились з нашим православним людом; як на панщину гонив дівчат вражий соцький, і як бив їх батогами. Дуже жаль мені було, бо я бачив щирих і прихильних меж ними.

Я думав: „Ми всі вийшли в світ єдною дорогою, і одійдем єдною же дорогою. На що пани? Всякий чоловік повинен працювати на своє життя, і рівномірно обмінятись з братом другою працею, щоб всякий мав свою повну і добру міру. І тут буде в роді людськім задоволення. Бо як чоловік живе працею і кров'ю другого чоловіка, він є людоїд, ходить, як скажений во всіх ділах своїх. Подивітесь на його твар, він виглядає як навіжений. Я не хочу строїти остроги і

замикати себе од ворогів: натура учить мене, що як я нікому не вчинив зла, — лютость не буде ганяти мене. Я не хочу купувати гармати — бити людей, що я не володію ними і що вони вільні, так як і я; я не лютий звір, а чоловік. У мене есть розум, на моє життя, а не роги, або зуби. Я тілько зоставлю після мене, щоб було ліпше жити людям, як мені було жити. Так все лежить в натурі".

Мій татко, опріч одвірка в Кривині, мав гарний хутір, де була велика пасіка в липовім лісі, і я правив ухід за пчолами, — мене називали пасічником. Я любив ліпше жити на хуторі, як в селі на одвірку. Там я читав життя святих, співав, як духу брало, богомільні пісні, всю Псалтир і Четверо Євангеліє лепетав напам'ять. Часто пробував їсти тільки в неділю і в середу, м'яса і риби не їв, і часто їв сиру картоплю, моркву і другу огородину сиру. Ніччю тихенько падав із ліжка на холодну підлогу спати, щоб мало хто знав, копав з дідом пасічником в огороді, і бачив: це все робило мене міцним і крило від всякої хвороби. Я ніколи в моїм віку не вживав тютюну, пив трошки горілки і вина, і ні разу не був ошелемоняним. Ніяких гулянок: ні в опуку, швайку, або карти не правив, а завше в вільний час я любив втікати од людей в садок або в ліс, і учитися.

Люди кажуть мені часто тепер, що я старий, — а утіха моя в серці і тепер, як у молодого, я хочу учитися ще і знати ще що кольвек більше, я чую в серці, що я не старий.

1853 року, іюня 23, по скінчанні курсу в київській семінарії, з аттестатом богослова, я поступив во святую Києво-печерську Лавру спасатися од мира і яже в мирі. В бурсі і семінарії, я часто любив ходити в Печери молитися святим печерським. Читавши Патерик, я хотів і сам бути таким подвижником.

Як я поступив у Лавру, братія чернеці були дуже цікаві і гостеприємні для мене. Бувши в мирі, я був постником, а між чернецями чого не зобачив! Вони їли ввечері, що називається „чай чити", поросята і карасята всякого манеру, надзівані і начиняні риби, і гасили тлусті їди всякими пунщами: слив'янками, орабиновками, малиновками, — всіх назвиськів не перекажеш! В шкапах, де одежа, там робили ліжка, і часто я бачив там зачиняних жінок, що чернеці держали по тижням в своїх келіях для похоті.

Як би всі ці служищиї олтарю з... в спілковім... з олтарем, працювали в землі, на благословеніє рода людського, і не веселились, співаючи на людських похоронах! Для чого на світі терпляться ці з... і лицеміри?! Куди я попав, — що це за святощі, на що і за що добрий працьовитий люд в мирі дає тим чернецям гроші, на п'янство і блудодійство?!

Швець в Києві, на Подолі, Філько Ковальчук мав бас, ледве грамоту слібізував, а його посвятили ієродіаконом в Лаврі „здорово кричати", — назвали Флавіяном. Він одбирав кружки грошей 3,000 рублів в рік, і його товариші шевці кивають головою: „Якби Філько не бас, то він би свині пас".

Петро Великий, скасувавши жіноський манастир, через улицю од Лаври, плакав і дуже плакав, подивившись на незчисленну лічбу дитячих головок в підвалах, що черниці з черницями рождали байструків дітей і вбивали їх.

Бог мене хранив, його свята воля була зо мною. Митрополит

Филарет взяв мене в свою канцелярію, і я ще був книгодержцем при всіх його митрополитанських службах, зо дня освящення моста на Дніпрі 1853 року, до виїзду за границю. Я полюбив святого старця і, щоб не прогнівати його, не пив ні горілки і нічого шелемонячого, не їв цибулі або оселедців і нічого такого смердячого: старався хранити чистоту тіла і душі.

Бувши на посилках в митрополита, я часто їздив по хуторах св. Лаври і бачив, як штатні манастирські, або кріпостні манастирські живуть в нищеті, а черниці, такі ж холопи, во всякій розкоші. І часто рано, як ще темно, я падав перед чудовним образом Богородиці, і плакав, дуже плакав: „Боже! де Твоя святість і правда! Люди в нищеті з голоду мруть, а образ Твій в золоті і брилянтах! Чи Ти шапуси золото і брильянти, і це глянеш своїм милостивим оком на нищету людську, на чоловіка, що носить образ і подобіє Твоє! І чернеці, священні п. . . , обманюють народ, на свої похоті, і гроші беруть на вічне поминовеніе! Тільки вічне їх лицемірє! Боже! вічна перед Тобою святість і правда".

В кримську війну цар Микола позичив у Лаврі п'ять мілліонів рублів, срібла і золота, перекувати їх на гроші, на трату генералам в війну. І цар Микола, не дождавшись кінця війни, отруївся, і як його поховали, син його Александр приїхав в Київ, з жінкою, октября 1, 1857 року, на поклоненіе святощам древнього города. Митрополит Филарет підніс йому писульку батькову, і Александр одповів Филарету: „Цю писульку писав мій батько Микола, а не я". І позичка зізілась. Із царського кабінету дали брилянтовий орден св. Андрея первозванного з брилянтовою звіздою митрополиту-Филарету, і митру казначею Лаври, отцу Ігнатію. Де свята правда і милость?!

Тепер в великій Росії люд в нищеті і голоді. Чого б не взяти з церквей і манастирів непотрібного золота, що лежить без діла в ризницях церковних, і одвернути народ православний на щасливе і мирне життя, здоров'я й спасеніе і в усьому добрий поступ? Істенні поклонники Богу: духом і істинною; і Бог живе не в рукотворенних хмарах, ні в золоті і сріблі, а в добрім серці.

* * *

В сентябрі місяці 1857 року прийшов папір із Святійшого Синода до митрополита Филарета: „вибрати іеродиякона для Атенської посольської церкви, котрий би при гарнім образованню і добрій моральності був образцем для елладського духовенства". І доля впала на мене. Така моя доля!

Я виїхав із Києва ноября 12, 1857 року, приїхав в Атени ноября 18. Митрополит Филарет вмер декабря 21. Якби він вмер перше, чим я виїхав із Києва, я пропав би в тяжкій праці в ісправительнім манастирі, а може б запивав би горе, бо я вже лузив віру в лицемірє чернецького життя. Може начав би очі випікати лицемірам, а вони зрадили би мене. Таке моє щастя!

В Атенах аттична сіль посолила мене добре на ввесь мій вік. Я став учитися грецькій мові і думати по-філософськи. В єдин день я молився Богові в храмі Юпітера Олимпійського, в другий в храмі Мінерви, в третій в храмі Партенон, або Тезея. Так чимало було для мене чому учитися, що я часу не мав ні на які другі перебенді.

До наших панотців в місії я не був дуже вхожий. Все бридко було мені, що вони робили. Вони дуже пили, до п'янства, цілі ночі грали в карти за пуншами, я не мав з ними утіхи..

Раз в Акрополісу я чертав в Ерихтеї; по моїй російській одежі, чужий чоловік привітав мене по російській мові. То був д. Давидов із Одеси. Він їхав в Англію закупити угіль для одеського статкового товариства. Ми познакомились. Я єму вияснив, що я вже знав об Акрополісі, і попрохав його до себе на вечір-чай. В моїй станції він зобачив на столі Колокол, Полярную Звізду і другі видання лондонської вільної друкарні, і сказав мені, що він вже знайомий з Герценом і Огаревим, і обіцявся мати розмову з ними про мене. Таким шляхом я зійшовся з лондонською проповіддю і після писав їм дещо од себе.

Наша посольська церків мала невеликий огород, на річці Еліссос, і для міцности в тілі, під камінною горою, я копав два роки печеру, і так велику, що як скінчив, скликав приятелів на обід, де поставив 12 стільців.

1860 року февраля 2, вранці, шпіони піймали мене на гарячім учинку: я впустив в дірку пошти лист до Лондона. І в південь російський посланник в Атенах, Александр Петрович Озеров, приїхав до моєї станції в кареті і попрохав мене на обід, на статок „Русалку". Я, не чувши нічого злого, поїхав з ним; і на статку він дав мені в руки папір, що я арештант і повинен їхати в Росію.

Я поїхав до Константинополя, де російський консул Черняєв посадив мене до кози з п'яницями і злодіями росіянами-богомольцями чекати статка „Олег", для одправки в Росію і кричав мені: „Молчать! не разсуждать! я обязан отправить вас в Росію! не разсуждать! я обязан отправить вас в Росію с первым пароходом!", — бо я молив його, що мені дуже чадно в тюрмі од турецького мангалу. В февралі камінні стіни були дуже сирі.

„Русалка" йшла до Константинополя 12 днів, а пошта йде із Атен 36 годин. Мої родаки-втікачі в Атенах, Лазаренко, Поповиченко, Солнцев і другі звістили наших родаків-втікачів в Константинополі, і ці зробили все, щоб визволити мене із московської держави. І я втік із тюрми в Константинополі февраля 16, 1860 року, і приїхав в Лондон марта 4.

Втік на вічну і святу волю козакувати на ввесь мій вік! Слава Богу!

В Лондоні я давав уроки російського язика грекам, котрі мають комерцію в Одесі: працював класифікуючи нумізматику, в Британському Музеумі, і ще працював зецером в друкарні Л. Чернецкого.

З поляками в Лондоні мало мав стосунків: я не любив їх посиденів і галасу: вони дуже кричали, галасували, а я наровлю покійне життя. Самий щирий мій друг і товариш був Мартин Холод, галичанин, втікач з 1831 року. Я з ним жив, і він був моєю господинею. Я отримав скільки листів од його, на нашій українській мові, і всі їх дуже шаную.

Апріля 5 1861 на бенкеті в Герцена, в велике наше свято „освобожденія крестьян" я був в козачці, а Огареву позичив мою священническу рясу і клобук. До мене з Огаревим підступив Мацціні і зобачив Огарева в рясі. Що це таке? Огарев вияснив йому, що я козак і священник, і Мацціні одповів: „Як Рим буде вільним од пап-

ської управи, ліберали зроблять мене папою і дадуть мені папську тіару". Ця розмова була оглашена в італьянських часописах, і я завше, як спіткався з другими італьянцями, питаю їх: „Де мій старий капелюх?"

Як я втік в Лондон, застав там із Росії тільки Герцена, Огарева і Кельсієва. Після мене приїхали Юрій Голицин, Трубецький, Долгоруков, Вас. Дубровин і другі. Рух піднявся в Росії, втікати на волю в Лондон, і Герцен став голосити в „Колоколі": куди ви йдете, тут нема чого вам робити!... Між втікачами були ще: Иван Иванов, жінка Вас. Кельсієва — Варвара Тимотеєвна, Теодор Левестан, Вас. Данич, Михайло Михайловський.

В мене було скільки грошей од видання „Стоглава" і од других праць, я наняв кватиру, щоб наші втікачі мали де спати, а не в поліції, де Дубровин по волі і по неволі ходив спати, і щоб мали що певне їсти. Я все таки жив з Холодом, і тільки бував з ними в неділю. Бо неділя є великий день для втікача. Він воркує, він не знає, що це і як спіткалось з ним! Як дівчина, після першої ночі малженства, не знає, що робити з собою. В будень він вбитий працею, а в неділю оживає в нього все: жаль, злість, надія і віра. І щоб забутися, він без розуму ввесь свій тижньовий заробіток тратить, або на горівку, або на що зліще, і зостається без грошей вмирати з голоду, і тут весь характер втікача гибне.

У нас в неділю були: поучення, театри — в нашій хаті, до самої ночі, і утомлені веселлям, ми йшли чесно спати, щоб буть міцними для праці на другий тиждень. В такім товаристві ошелемоняний од гоньби втікач приходить до пантелику, що з ним зробилось: як воля Божа випхнула його на цю дорогу, зоставити всі святощі — батька-матку на віки, щоб на волі,на чужині працювати для волі свого народу дома. Він смиренно повинен слухати вітрів на цій святій дорозі, що воля Господня привела його. І ту вироднться і в нас Мацціні і Гарібальді.

В нашім общежитії князь Николай Платонович Трубецький був кухарем, другі працювали, де роботу знаходили, і два-три із цього товариства працювали в друкарні Л. Чернецкого. Всього було потрібно для життя п'ять злотих в тиждень, або 75 копійок. Страва була проста, ба здорова: борщ, каша, куліш. Герцен був напротив цього, він не хотів, щоб ми були в Лондоні. Ба, ми були задовольненні, бо мали добре виховання, і тоді буде міцність на всі невзгоди.

Грошей не стало — і вівці розбрелись на їду вівкам.

В августі 1861 року вихір знімався в Греції протів короля Оттона, і як я любив греків і більше часу мого в Лондоні мав діло з греками — в моїм серці закипіла кров. Я був жвавий, молодий хлопчик, і поїхав назад в Грецію, на свято Маккавеїв.

Де моя доля спіткала мене мати знаємство з греками, вони завше поважали мене і давали мені повне страннолюбіє.

Виїхавши із Лондона сентября 1, 1861 року, на кораблі грецькім св. Миколи, де капітаном був Микола Креізіс, я приїхав на виспу Сіру (місто Гермуполіс) сентября 20.

Для гонимого дуже добре мати гроші в кишені, на всякий час. Як я приїхав на Сіру, мій щирий приятель, професор Періднс просив мене читати проби в його виданні латино-грецького лексікона, і я працював з ним до декабря 9. Як я був на Сірі, в той час в Росії

оглашали, що злодій Гончаренко розбиває церкви на Україні. 1872 року Е. Караулов в Сан-Франціско одібрав лист од свого брата із Одеси: як це приходиться, що Гончаренко опинився в Сан-Франціско? В Росії оглашали, що Гончаренка за злодійство і розбої, в спілці з Дубровиним, посадили в Петербурзі, в кріпості!... Ноября 18 1857 року, як я сів в Одесі на пароход „Херсонець" їхати в Атени, моя нога ніколи не була більше в російській державі...

Декабря 9, 1861 року, я виїхав із Сіри до Смирни. В Смирні поляки зібрались і задали обід для мене.

Генваря 9, 1862 року, я приїхав на Атонську гору, зобачитися з моїм дядьком Димитрієм (отцем Доремидонтом) Богуном, поселившимся на келії святия Трійці, при Ставроникиті, недалеко од Іверського манастиря. Мій дядько Д. Богун, із київських старожилів, був народовцем з 1848 року, втік од арешту в Італію, жив у Венеції і під старість літ, перебрався на Атонську гору і купив маленький хутір (келію св. Трійці). Ще в Лондоні я порішив поїхати на Атонську гору і прийняти рукоположеніе во священника — я мав певне право на це, бо скінчив курс совершенного богослова. Генваря 25, 1862 року єпископ Мелетій Ловцу на Кореї рукоположив мене во священника і дав мені грамату. Моє рукоположеніе во священника записано в протаті Корейськім і в Ставроникитськім манастирі на Атоні. Незабаром була Паска, і мені хотілось їхати в Ієрусалим, що б почути щонебудь про Київ і моїх рідних. Я виїхав од дядька Богуна із Атонської гори марта 18 до Ієрусалима.

Апріля 26 приїхав в Ієрусалим. При російській місії був ієромонах Евкарпій, українець, із Києво-Печерської Лаври, мій щирий товариш. Він огласив мій приїзд, і зібрали поважний обід для мене. Це зробилось звісно російському епископу Киприяну, і російський консул задумав схватать мене, щоб одправить в Росію. Що мені робити? Арештантом їхати в Росію! В Європі всю вагу і протекцію мають рекомендації; і ще в Лондоні я мав переписку з князем Іваном Гагариним, ієзуітом в Парижі, він написав мені лист рекомендуючий в Сіру, якщо зле росіяни захочуть робити зо мною на Всході, то йти з його рекомендаціями туди і туди. В моїй кишені був лист до католицького патріарха в Ієрусалимі, святійшого Валерги. Я втік в його будинок і він дав мені всю протекцію.

В той час було 15 булгарських дітей на Ливанських горах в школі ієзуітів, в Газирі. І князь о. Гагарин, поки зібрався із Парижу їхати на Ливанські гори, учити цих дітей, просив мене учити їх, поки він не приїде. І я прийняв цю увагу.

Мая 8 приїхав в Газир, на Ливанські гори, де були 15 цих булгарських дітей. Тут я був дуже спокійний. Ієзуіти не турбували мене прозелітизмом. Я все мав для доброго життя, поки не приїхав о. Гагарин із Парижу. Я держався моєї православної віри, в котрій я родився і взріс.

О. Гагарин приїхав із Парижу, і октября 16 я оставив Ливанські гори, путешествував по Палестині, і ноября 5 приїхав в Александрію, Єгипет. Я знав, що тут було чимало втікачів із царства російського, щоб організувати товариство для спілки виходцям. Я мав рекомендацію до Sir Samuel Baker в Александрії, і через його ласку

я одібрав мешкання в Scotch School yard, і через його знаємость з порядніщими англіками в Александрії.

Sir Samuel Baker збудував для мене на станції залізної дороги в Каіро невеликий склепик, де я продавав для англіків, переїзжаючих во Всхідну Індію: книжки, газети, парасолі, медицину і проч. Англійське біблійське товариство в Александрії дало мені скільки сотень евангелій російського друку в Лондоні. Я їх продавав прудко, богомольцям росіянам, ідучим на Синайську гору. Це не осталось тайною, що якийсь росіянин продас франк-масонські евангелія росіянам-богомольцям. Російський консул, поляк Лаговський, дав гроші іонському греку, настрашити мене, щоб я покинув склеп на станції. Февраля 22 1863 року в 3 години після обіду, чоловік прийшов до мене, купив евангеліє, вирвав листа, вдарив палятурками мене в твар і всунув ніж в мою грудь. Я вмлів і впав на землю, поліціянт арештував розбійника; в моїй груді він трошки зачепив тіло мое. В суді грек признався, що російський консул дав йому гроші настрашити мене, щоб я покинув склеп і втік із Александрії. Ба я все таки торгував в моїм склепу, я ніколи в моїм віку не жив жебранням.

Англікам я давав карти готелю, триманого в Александрії моїм земляком із Таганрога Стефаном Тифиновим зі старою матір'ю. Готель був вищого класу, в нім в кожну суботу ввечері наші виходці українці збирались і розмовляли про спілку і кохання між собою. В той час в Александрії був шановний наш втікач доктор медицини Онуфрій Зениш, із Поділля, високо знаний доктор на Всході; за тим Іван Матвієв із Києва, що втік із Николаєвського острога на Печерській; зробивши дірку в стіні, спустився в іюні 1857 р., і я ще в Києві дивився на ту дірку. Він був чиновником в губернаторській канцелярії в Києві і зарізав ієромонаха Михайловського манастиря, піймавши його на гарячім учинку з своєю дівчиною. І ще других чимало із України в той час мешкало в Александрії. Ми зробили міцне братерство. В міністерстві внутрішніх діл і в святіщім Синоді лежить папір, написаний консулом Лаговським, що я тримав в Александрії „корчму з дівчатами". З першої ночі до остатної я жив у дворі Sir Samuel Baker.

Перезимував я в Александрії, — бо моє здоров'я було дуже слабе, — і укріпився, а весною одібрав лист од моїх друзів із Атен, що добрий час для мене їхати туди: росіяни не зачеплять мене, бо греки мене зроблять гражданином Атенським.

Апріля 23 я виїхав із Александрії до Атен. Архиепископ грецький Амфилохій дав мені лист, що все життя моє в Александрії було перед його очима, і він свідком мого поведення там. Я шаную той лист. По дорозі я вступив на виспу Патмос, помолитися в киновії св. Івана Богослова, і приїхав до Атен мая 1 1863 року. На моє щастя, в Атенах, на місто посланника А. П. Озерова, котрого князь Горчаков перевів в Швайцарію, був посланником граф Блудов, котрий в мій час в Лондоні був першим секретарем при посольстві. Він знав моє поведення в Лондоні.

Други мої греки офірували мені шановне місце в Пенделікосі — гостеприймщика туристів. Іюнія 6 вшанували мене Атенянином. Скит в Атенах!

В Пенделікосі часто бували обіди дипломатичних людей, і граф Блудов завше розмовляв зо мною по-російськи: як мені живеться в Пенделікосі і про мое лондонське життя. Мая 15 1864 року приїхали із Росії до Атен два учених: Ламанський і Перцов. Їх потріба була шукати остатки слов'янського елементу в Мореї, і посланник Блудов просив мене путешествувати з ними по Греції, бо вони не знали грецької мови, для вивчення їх цілей, що я і зробив.

В Лондоні я розмовляв з Огаревим і опісля списувався з Бакуніним і Огаревим, що потрібно заложить російську друкарню і міцне товариство в Сан-Франціско. Ба! я зачепився, бо бачив на виспах грецьких і в різних містах Всходу слободу нашого люду, втікшого од царської держави, щоб мати знання, чи можуть бути на чужині наші вільні слободи.

* * *

Октября 18 1864 року я виїхав із Атен до Смирни спіткати бостонський барк **Yarington**, пливучий до Америки. І приїхав в Бостон генваря 1 1865 року (н. ст.). Я мав зі собою 35 рекомендацій до порядних людей в Америці.

Елладський консул в Нью-Йорці кір. Димитрій Ботассі прийняв мене щиро, бо греки страннолюбивий народ. Генваря 6 н. ст., по православному декабря 25, в свято Родин Христа, в хаті кір. Ботассі одправлена мною перша православна служба на новій землі. Мої парафіяни були греки, всі — добрі мої приятелі.

З моїми рекомендаціями до священства єпископальної церкви, мені дали учити грецькому язику богословських студентів в **St. John's school**. Я знаю працю гравірувати на металах і різьбу на дереві. Думав: трошки зі школи і трошки з мого рукоділля, і буду мати чим жити, а службу для моїх парафіян греків правити кожну неділю без налогу.

Як зробилось звісно в **New York Herald**, що я даю уроки по-грецьки, прийшов на мою станцію російський консул барон Остен-Сакен і згодився зо мною учити його по-грецьки. Я його вчив як **Father Agapius**, а не як Гончаренко. Він подумав, що я із молодіжі грецької, що учиться в Росії, і знаю російську мову. Після, як дізнались в Росії, що я той самий, що втік в Лондон, приказали д. Остен-Сакену гонити мене. Він подав в одпуск в Европу, щоб не робити гидке діло против мене. Я читав в часописях, що в 1891 року благородний чоловік Остен-Сакен покінчив життя — застрілився од духоти російського повітря.

В февралі місяці, на вечері в єпископа Поттера, єпискальної церкви, було чимало священства цієї церкви. Вони розказали мені, що як російський фліт був у Нью-Йорці 1864 р. священство єпископальної церкви схотіло мати з ними приязнь, але ці останні згидились ними, кажучи: "З єретиками ми не можемо знатись". То питались мене: „На якій підставі ви, православні, називаєте нас єретиками? По яким канонам?" Я їм одповідав, що ніяких вселенських соборів не було з часу будування вашої церкви, щоб ми мали рацію називати вас єретиками. В вашій церкві можна нам молитися, і вам можна з нами. Так я їм одповів.

Епископ Поттер, своїм листом до мене, офірував мені його церків для служби по православному обходу. І я не одмовив, бо бачив в цій службі международне братство.

Марта 2 н. ст. 1865 року, в день вознесствія на престол царя Александра II, я отслужив в Нью-Йорці, в Trinity Church, 26th Street, нашу православну літургію, про що було писано в часописях по світу. За мою службу я не взяв ніякої плати, бо дивився, що це зопсує мою репутацію в Америці. На другий день учив в моїй школі і працював гравируванням на мое життя.

Православні християни в Нью-Орлеансі покликали мене навідати їх і апріля 1 я виїхав із Нью-Йорка до їх. Там охрестив 50 дітей, сповідав і причащав. Благословив місце на православну церків, котра була збудована і залежить од патріярха константинопольського. Мая 1 я вернувся до Нью-Йорка. Мої парафіяни раді були зобачити мене, і заєдно мої школярі.

Мая 13 вранці, о десятій годині, я сиджу в канцелярії консула кір. Ботассі, і читаєм з ним венеціянську часопись. Входить товстий, дьогтяний чоловік і дає свою карту писарю консула. Сей підніс її до Ботассі: "Русскій Посланникъ Баронъ Стекель". "Чого хоче ця свиня од мене? я вперше його бачу!" (Греки називають дьогтяних німців „свинями").

Консул Ботассі пішов з російським посланником в потасшну комору, і там моя спілка з греками скінчилась.

Мая 18, в канцелярії Ботассі, греки нью-йоркські зійшлись на синедріон, і барон Стекель був президентом. Стекель завірив греків, що російське правительство дасть гроші на будування церкви в Нью-Йорці й священника, тільки щоб не мали ніякої спілки з Агапієм Гончаренком, бо він ворог Росії. Греки повірили його обіцянкам, російський Синод дав їм попа німця — Father Nicholas Bjerring, котрий не знав ні російської, ні грецької мови. І греки сміялись над ним. Для чого вся ця кумедія? Російська церків в Нью-Йорці, 591 Second Avenue, була продана шерифом, і там тепер чобітний склеп. А я все таки зостався в церковній історії: „Аганій Гончаренко, первий ПресвитерПравославно-Католическої Церкви в Америці".

В той час в Нью-Йоркськім Біблійнім Товаристві видавалась арабська Біблія, і так як я знав друкарство і всхідні мови, то господар теї праці Van Dyke, знавший мене із Бейрута, дав мені працю в виданні арабської Біблії. В той же час приїхав другий добродій з Константинополя, Лонґ, друкувати церковно-слов'янський Новий Завіт. І він дав мені ще працю при слов'янськім друку. І я мав задоволі роботи для мого певного життя.

Я був дуже одинокий на чужій землі. Ні з ким щирого слова розмовити. І в серці все чув, щоб поступувати на дорозі людства і бути чесним пресвитером. Апостол Павло пише к Тимотею: „Подобает епископу быти цѣломудренну и святу, и единыя жены мужу". Щоб бути міцним в добродітелі, я взяв підмогу — жінку, сентября 28, 1865 року, уродженную в Филадельфії, од італьянських родителів. Її ім'я Albina Citti. Праця її батька: склад італьянського мрамору в Филадельфії. Їх хата була заходом для De Rudio, товариша Orsini, Avezzana, Garibaldi і других патріотів. І мій певний товариш був

для мене вірною Гастаною. Під благословення я підійшов не попівське, а гражданське, Судді городського в Нью-Йорській Думі.

Чимало було в Нью-Йорці против мене гоненій од московських шатанів, в моїх працях, ба вони мало кепства учинили мені: я був робітник, і знав мою працю.

Зібравши гроші, із моєї праці, я купив російський шрифт, і виїхав із Нью-Йорка до Сан-Франціско, оснувати російську друкарню, щоб сибіряки слухали, через Тихий Океан, вільну і тиху пісню із вільної Америки. Ще школярем, як я учився географії, я дивився на архипелаги російської Америки, як на архипелаги грецькі. І тепер бачу, що висни Аляски виродять з часом великих моряків — як грецькі висни. Дай тільки, Боже, алеутам волю і науку, по натурі вони розумні і добрі, вони ж наші крівні.

Октября 18, 1867 року, як російський флаґ спускали вниз і республіканський піднімали на верх, княгиня Макеютова, жінка останнього російського губернатора в Аляєці, обомліла і впала на землю, — це було лицеміряство. А хто обікрадав наших людей в Аляєці і аукціонерів в Росії? — чи не губернатори Аляски зо своїми чиновниками? Чи так, чи сяк — Аляска з'єдналась з великою республікою, і русо-американці, хто мав хату: "в своїй хаті своя правда і сила, і воля", зісталисъ на своїй землі, де їх батьки жили. Тільки бродяги, російські чиновники — їм не по нутру було йти до праці, — поїхали в Росію, або в Сибір, і опісля каялись.

В ноябрі 1867 року в мою друкарню найшло чимало людей із Аляски, розмовляючих по-російськи. Частина креолів — дітей виходців із Сибіру або Росії, вони любили свою землю, де родились і розказували мені, що там може бути, де золото лежить, де срібло, де вугіль, де другі багатства. Я це все слухав і оглашав в ріжних виданнях. І це моє знання Аляски зробило мене звісним меж людьми знаходчивими. І до сього часу чимало людей дякує мені за мою науку, і прозивають мене Alaska-man (аляскапський чоловік).

Вкласти капітал для приходу — потрібно знати діло, а русо-американці знали це все. І я їм часто промовляв: „брати, терпіте — будете отаманами над каліталом": і вони, щиро працюючи для других, зробили певне добро і для себе. Я не ворог чесного добра: „хто дбає — той і має".

Губернатор Аляски Свінефорд, путешествуючи в 1885 року по властній йому губернії, писав Конґресу в Вашінґтоні, "що він бачив в Аляєці народ, їх життя в хаті і надворі, дуже порядне і в великій різниці од других народів". А комісіонер Давсон бачив аляскапських людей "дуже цікавих до просвіти і поступу в науці і життю".

Браття моравські із Пенсильванії, міста Витлеєм, збудували школу для русо-американців, що коштує 5,000 долярів, і назвали місто Витлеєм, на річці Нушагак.

Багатого миліонера Вандербилта дочка зобачила людей в Аляєці і взяла на свій кошт для науки в Филадельфію п'ять хлопчиків і п'ять дівочок, щоб опісля вернулись додому для просвіти своєї сторони. І ще дала на школи 50,000 долярів.

Скільки зробив добра інспектор шкіл в Аляєці Шелдон Жаксон (Sheldon Jackson) — його добродійство вовіки не забуте.

* * *

З єдинством російської Америки до республіки проявились чудні стосунки в роді людськім, — людей, вроджених в деспотизмі, і вільних людей. Креоли були невольниками в часи російського обладання, вони знали єдин хліб од праці, вони виросли в праці, єдно всни бачили — російські чиновники обкрадали їх; а вільні люди Америки чаще всього йшли в спілку з креолами. І скілько я знаю креолів, що в єдно літо робили багатства, независимі на все життя свос!

Американські каніталісти, дававші радо працю креолам, не хотіли давати місця для праці, ні на своїх статках, ні на своїх фабриках російським чиновникам, бо вони привикли управляти, а не працювати, і дуже розкази робити.

В цей час, марта 30, я читаю в американській газеті резолюцію по дуже важному процесі в Аляєці. Це йде добре для поступу нашого народу.

На виспі св. Павла громадських грошей зібралось 3.325 долярів, вислати в С. Петербург в місійську касу. Світ і темнота в Аляєці дуже залежать од американських чиновників. Добродій Вилліямс, чиновник фінансового департаменту (таможенний) на виспі св. Павла надивився на добрих алеутів. І я надивився в мій довгий час, що сторож — добрий чоловік в собі, завше возлюбив аляєканців. Добродій Вилліямс зробив процес, — не післати цих грошей в С. Петербург; народ трудящийся і бідний, для чого посилати ці гроші на російські місії? Алеути не мають ніякого діла фінансового з Росією, лучче построїти гарний шпиталь для старих і слабих.

Московський ненаситний єпископ Микола в Сан-Франціско і посланник всеножирающої Росії в Вашінґтоні Кантакузен протестували, щоб одібрати ці гроші. Ба суд приговорив: "Гроші належать гражданам виспи св. Павла (citizens of the United States), алеутам, і як вони хочуть строїти шпиталь, нехай буде так".

Що таке громадські гроші? Я Вам послав книжку фінансового чиновника Вардмана про Аляску. Наше общежитійне козацьке джерело — гарно й чисто сохранилось на виспах в Аляєці. Всяка робота громадська належить громаді, з рівним поділом: ловити рибу, дрова рубати, хати строїти, дороги робити, звірів ловити — бобрів, або котів — це все належить до громади. Титар (тайон) оглашає: в такий день на промисли — бобрів ловити: і всі дужі повинні бути готові з водою і харчами. Старійший і найбільше шановний кропить їх св. водою в човнах (байдарах) на боже діло; як тільки нема попа, і без попа можна обійтись, — кажуть алеути. Вони пливуть на два-три тижні, і скільки придбають, бобрів або риби, продають і рівно розділяють прихід. Стільки кожному: старому, слабому і малому; стільки на школу, на церків, на шпиталь, стільки в С. Перебург на місії. Добродію Вилліямсу показалось чудно, для чого ці 3.325 долярів посилати в Росію на місії, лучче збудувати гарний шпиталь.

„Хоч кол на голове теши, а хохол всегда хохол", — москалі говорять. При цему і я, як хохол, все таки скажу, що москалі — якийсь навіженний скот, вони ще не люди, — далеко од людей.

В 1886 року єпископ всеросійської держави Владимір представ в Сітці перед губернатором А. П. Свінефордом і розкричався, по

російському звичаю: "Як не будуть наші попи в американських школах учити аляскинців православному катехизису, я не позволю нашим дітям ходити до школи!" Губернатор, як раціональний чоловік, одповідує по-розумному єпископу: "По конституції, в наших школах не учать ніякої віри катехизису, а тільки ділу: аритметики, географії, історії і проч". Єпископ Владимір накричав і остався в дурнях. А поліція гонить дітей в американські школи.

Ще розкажу вам іду річ. В Аляєці тепер чимало всяких фабрик, а особливо рибних. Господарі не люблять праздників (лінивства днів) московської віри, бо це псує роботу і робить марность в матеріялі. Як комісіонер Народної Просвіти, Давсон був на Алеутських виспах, в той час незгода вийшла меж господарями і робітниками із-за праздників. В п'ятую Суботу Великого поста „Похвала Богородиці" з акафистом, що вона затопила скитів в Босфорі. Алеути з протоієреєм мали велику процесію по пристані, вмочали в море образ Богородиці, співали, кричали, як скажені, щоб потопились в лимані всі поганці. Американцям господарям це не подобалось, що ті оставили роботу на таку навісну процесію, і вони скаржились добродію Давсону. Ученій чоловік народної просвіти витолкував розумним алеутам: ви звете себе козаками і не любите москалів, що вони вас окрадали, — це московська віра научає ваших попів проклинати ваших храбрих і славних предків." І алеути не виспівують більше в цей день "Взбранной Воеводе победительныя!" — а працюють на життя своє.

* * *

Що учинили для православного народу в Аляєці православні єпископи (надзирателі)! В Нью-Йорці московська віра поставила кумедію, а на березі Тихого океану поставила трагедію.

В 1868 року єпископ Павел, в Сітці, був оскаржен перед главнокомандуючим генералом J. C. Davis в развраті молоденьких дівчат, і втік до Росії. Після його приїхав із Петерсбургу єпископ Іоанн, в 1870 року, і поселився в Сан-Франціско. Він скільки раз був арештован в домах терпимости, і святіщий Синод одкликав його в Москву. Третій єпископ Нестор, п'яний в делірїум, кинувся в море, і втопився. Четвертий єпископ Владимир запалив церкву свою в Сан-Франціско, щоб взяти застраховані гроші, і ще був оскаржен перед судом в Сан-Франціско, в содомії, і його одізвали в Росію. П'ятий єпископ (тепер) Николай, його часто поліція піднімає п'яним на улиці і штрафує за п'янство.

Ці пастирі московської віри подають злий образ православним християнам на березі Тихого океану, через що молоде покоління в Аляєці ходить в американські школи, де протестантські учителі подають добрий образ своїм шановним життям.

Бурлакуючи по світу, де тільки хвиля прибивала мене, найперше я розпитував, чи є в тім місці виходці із московської держави. В Сан-Франціско я спіткав, в однім тютюннім склепі прикащиком, Александра Ростовцева із Харківської губернії. Молодець вдоволі навчений, він називав себе студентом із Харківського університету Коли я випитав в його, чи є більше втікачів в Сан-Франціско із цар-

ської держави, він познакомив мене зо скількими. Завше я мислив, що в Сан-Франціско повинно бути вільно міцне російське товариство, здоровкатися з сусідами, каторжниками — сибіряками. І я спіткав ще скільки втікших із Сибіру зо штампами каторжника на чолі. Розсмакувавши з ними, ми збудували товариство спільної помочі. Як хто виб'ється сюди на волю — показати йому дорогу до шановного життя, щоб добрим нравом нравити нашого стану виходців, перед другими націями в вільній Америці. Чим тільки — я думав і думаю тепер, — ми скасуємо царський деспотизм над нашим народом дома: "шановними товариствами на чужині". Царська управа хоче докопати людей по світу, що русский чоловік не може жити нігде без царя і кнута.

Декабря 14 1867 року ми виходці в Сан-Франціско, скільки я спіткав їх, основували "Товариство декабристів", — на споминку декабря 14 1825 року в Росії. (Начальник декабристів Сергій Трубецький, в Києві, іюля 12 1857 року держав мене за руку; я чув на собі його хиротонію і бачив в його очах благословеніе на мене). Президентом цього товариства ми вибрали капітана Іларіона Архимандритова, секретарем Александра Ростовцева, казначеєм Григорія Гретовича.

В цей час я охрестив скільки слов'ян і греків. І все це зробилось звісно в С. Петербурзі. Гончаренко в Сан-Франціско збудував друкарню, товариство і будує єретичну церкву. Василій Кельсієв, мій товариш рефюже в Лондоні, в цей час вернувся в Росію і бігав кождий день, в С. Петербурзі, в III Отдєленіє, що Гончаренко з поляками в Сан-Франціско гарматує байдаки пливти в Сибір, робити революцію, і хоче - прохає 25,000 рублів на його чумачество. Князь Горчаков знав мене лично і шанував мене, і сказав при князі Гагарині, первому секретарі в Атенському посольстві, котрий був на той час в С. Петербурзі: "Якби Гончаренко не був священиком, я дав би йому од себе місце, по церковнім законі!" Я хороню це письмо од князя Григорія Гагарина. III. Отдєленіє охолодило Василя Кельсієва їхати в Сан-Франціско побити революціонера Гончаренка. Бувши в мій час рефюже в Лондоні, В. Кельсієв вернувся назад в царську Росію, зробився шпіоном і вмер в великій недолі. Про його нещасну смерть писав мені мій друг Крижановський із Слов'янського хору, котрий в час смерті Кельсієва жив з ним в єднім домі в С. Петербурзі.

Не зробило мені кенство III Отдєленіє, святіший Синод підіслав шатанинську роботу. Предписано із Синоду священнику Николаю Ковригину в Сітці зараз їхати в Сан-Франціско, бо там Гончаренко заводить новую єресь (читайте записки П. Огородникова по Америці). І священник Николай Ковригин приїхав із Сітки в Сан-Франціско з жінкою. Почав вечері з часом давати для росіян. Александер Ростовцев дуже часто навідував попа з попадею. І в марті місяці 1868 року Гончаренка, котрий організував товариство, виключили із товариства, "бо він не поважає святощів, дорогих всякому росіянину: царя і православія". Частина членів одстала од товариства. Вони заявили: "Ми оставили Росію, бо не поважаєм царя і хочем мати волю в нашій совісті." Президент, капитан І. Архи-

мандритов, уроджений на висні св. Георгія, в Аляєці, вихований добре в С. Петербурзі, поїхав в Аляску, прогнівавшись, і одстав од товариства. В 1875 року його підпоїли в Сан-Франціско, посадили ошелемоняного на статок і одіслали в Сибір, де він вмер в Благовіщенську. Секретар Ростовцев з казначеєм Николаєм Грегоричем вели діло, як знали. Шайтан приніс мари. Слов'янин адвокат George Fisher (Іванкович) ввійшов в товариство, його вибрали президентом і перейменовали: "Русское и Пан-славянское Общество".

В августі 1869 року приїхав у Сан-Франціско із Вашінґтону російський посланник Катакозі і з Петербургу єпископ Іоанн: і порішили скасувати "во чтобы не стало" це товариство, бо воно не під управою церкви русскої в Сан-Франціско. Сентября 1 1869 року гроші нашого товариства взяли з банку на російську церків, посланник з єпископом покликали на обід президента Іванковича і явно скасували це товариство.

А члени, вірні джерелу, зостались вірні братству і помочі, і завше на сторожі — готові підмогу давати всякому втікшому із каторги на волю од чорного царя. Наше товариство зробилось потаємне; бо ми зобачили, що шатана не спить, як всякий буде вхожий до нас, ми не будем міцні і поступові.

* * *

Мою російську друкарню я заклав ноября 1867 року. Перше, що я друкував: Russo-English Phrase Book для американських солдатів, ідучих в Аляску на станцію. І чимало ще друкував комерчерського друку. Марта 1 1868 року я оснував регулярне видання: половина по-англійськи Alaska Herald і половина по-російськи *Свобода.* Може людям буде чудно, що я оснував Alaska Herald в Сан Франціско, а не в Аляєці. Я бачив, що вся комерція буде йти із Сан-Франціско по всім виспам Аляски, із цеї великої митрополії. І всі новини для часописі, що потрібно в Аляєці народу, будуть приходити в Сан-Франціско.

Вперше я думав поставити мою друкарню на висні Сітці; ба я бачив, що буду в неволі воєнної управи, де стояла главна квартира генеральська: що генерал скаже, я повинен друкувати. Опісля я думав поселитися на річці Нушагак, на материку Аляски, де я мав доброго і міцного друга Ушина: ба я бачив, що через рік не буду знати, що робиться на виспах і в других місцях Аляски, і зроблюся простим поселенцем, без всякої пригоди для других людей. Я чимало ізучував Нушагак і писав про це місце; і все таки рад, що моравські брати в Пенсильванії поставили там місію, прозвали Витлеєм і збудували коштову школу. Бо Нушагак місце дуже гарне.

Чого я бажаю, я часто одповідував в моїм виданні: щоб із слобід наших крівних, зоставшихся в Аляєці, бачити вільних і заможних обивателів в цій великій Республіці і щоб з часом русо-американці мали рух на волю невільників в Сибіру. В моїй російській половині *Свобода* я друкував Конституцію Соединених Спілок, щоб читачі по-російськи в Аляєці знали, що народ управляє собою, а не цар.

Спочатку воєнна управа в Аляєці офірувала мені субсидію в 50 долярів за кождий номер, щоб я танцював по їх дудці, і платили

скільки номерів. Ба знавши, що военна управа тихим народом не є по конституції, я проповідував гражданську управу в Аляєці, і солдатщина одняла од мене заномогу.

Опісля фінансовий департамент в Вашінґтоні, як підмогу, дав менї місце інспектора при таможні в Сан-Франціско. Митарі і лихоїмці думали грошами задушити справедливе слово в мене. Ба я оглашав в друку таможенному генералу: "Пане, Бог зліпив мене з другої глини, як тебе!" Я надивився злодійству і контрабандам, і не захотів бути в спілці з злодіями. І як я мав мое власне місце для праці, свою друкарню, на мое життя, я пішов працювати в моїм друку і оповідував правду.

В моїм виданні Alaska Herald зо *Свободою* я сам був редактором, зецером, розношиком і зборщиком. Всю роботу працював сам, бо не находив нікого вірного взяти в мою потаємну роботу. І я посилав в гостинець 500 примірників із кождого видання в Аляску і Сибір дорогами, менї одному знаємими, — освіщати людей і до путя їх доводити.

Я завше вірив і вірю, що творити правду — Бог не оставить того чоловіка своєю милостю.

В один день приходить в мою друкарню купець із Лондона і дає менї в віру великий капітал закупувати для його хутра, слонову кість і китовий ус. Я прийняв цю пропозицію, бо бачив, що я буду вільним в моїм виданні од всяких невзгід.

Сан-Франціське купечество дуже шанувало мене, бо я одкривав їм очі моїм виданням Alaska Herald, як умножати їх гроші, а, на мою долю, робити поступ нашому народу в Аляєці. І тепер як я часом буваю в Сан-Франціско і хто із моїх читачів Alaska Herald спіткає мене, завше дуже радий зобачитись зо мною.

Як коротка жизнь чоловіка, я бачив на моїм віку чимало поступів в Аляєці для нашого народу. Я напав, як вірна сторож-собака, на солдатів американських в Аляєці, за їх злодійства над нашим народом (смотри часописі американські 1869 року) і конґрес в Вашінґтоні відкликав їх назад, бо вони не були потрібні в Аляєці. Наш народ тихий і дуже добрий. Довго я воював проти жидівської монополії в Аляєці, більше чим 25 років, і зобачив їх міцность зруйнованою.

В 1885 року А. Н. Свінефорд, перший губернатор в Аляєці, зробив великі поступи, з його помоччю заведені публичні школи по всій стороні. І по смаку народові ходити в школу або в церків, яку сподобалось, бо це є чуття совісти, а не понуда.

В 1872 року, в апрілі, мое здоров'я дуже ослабло і ніхто не спіткався вірний помогти мені. Я продав мое власне добро, англійські шрифти Генрі Жоржу (Henry George), бо я їх купив за гроші, а мені гроші потрібні були — мати свою хату, хоч і на чужині. Російські шрифти зоставив при собі. Як мое здоров'я все таки не було ліпше, то я вибрався із городського повітря в гори; відкупив від мого родака Іосифа Крущевського (із Подолля) землю, всього 26 миль від Сан-Франціско і 5 миль од міста Гайвард (Haywards) і перебрався жити в горах на чистім повітрі.

Російський шрифт все таки думав уживати, ба я спіткав тяжку працю в моїй камінній Країні. Ломивши каміння, я зламав руку і раз ногу, но все зажило; я тепер ні кривий, ні каліка. Міцний на працю без підмоги і до цього часу на моє життя. Караулю велике свято Маккавіїв меж Сибір'ю і Америкою.

Часто од мене прохали російського друку із Вашінґтона і других міст. Я поділив російський друк на три частини — єдну оддав в Smithsonian Institute в Вашінґтоні, другу в Cogressional Library і третю в Bancroft's друкарню в Сан-Франціско. Я дуже задоволен, бо свої виходці із Росії зневі́щили б моє добро з соромом і розтратою для мене.

Деякі виходці приходять до мене з вірою, напутствовати їх таїнствами православної християнської церкви; я одправляю для них. Преємственне рукоположеніе од апостолів я не скинув із себе і маю при собі. Хто каже, що я розстрижений піп — бреше; хто мене розстригав і де?

Хоч я сам на моїм віку не вживав тютюну ні в уста, ні в ніс (не нюхав), а як хто приходить до мене в гості і я маю вдома тютюн, даю йому курити. Або як приходить до мене гість і я маю що випити: горілки, чи вино — живота ради, я частую його, щоб його серце звеселити, хоч сам не дуже люблю вживати ці трунки. Що таке є частування гістя? — чи не в цім таїнство — вечеря любви?

Наш учитель повелів нам "мазати оливою рани, прокажених очищати, біси виганяти, — туне прілсте, туне дадите". Хто приходить до мене з вірою — я курую його. І я ніколи не був оплачений за такі треби, бо то є потіха, а не праця.

* * *

Люди, гонимі з єдної сторони в другу, втікавші на нову землю, хватали з собою одежу, кухарство, господарство і звичаї. Літа пройдуть і мої сусіди — тепер маленькі діти — скажуть комунебудь, як я баштани розводив, пасіку держав, мед києво-печерський варив, і вчив дітей мед пити і Бога хвалити, за ту неньку стареньку, що їх научила пити помаленьку.

Очистив я каміння скільки сотень возів, це люди зобачать. Як прихворував, не йшов до ліжка рухляти, а йшов каміння ламати або дрова рубати: ця праця і віра робили мене здоровим, що ліпше життя людям буде після мене, бо на цю віру чоловік виродився.

Моя Ненька Україна і джерело козацтва, якоже фініке, воскресне на добро людям, на вічну правду і волю. Поляки пекли нас живими, і тепер печуть їх москалі; небаром ввесь світ встане: згубити і великого, і малого і ім'я московське — варварів-людоморів — з лиця землі. З цею вірою я в останній раз закрию мої очі, і зіпну навіки.

Ганна МУДРА

НА НОВІЙ ЗЕМЛІ

(спомин)

Приїхали ми з Галичини в Канаду 18 травня 1912 р. на фарму нашого односельця Василя Процька — 5 миль від Мікадо. Було нас три родини. Розмістилися ми в Процька, де хто зміг — у хаті, в коморі, а молодші навіть у стайні.

Тоді хліба ще не продавали по малих крамницях. Пекли ми хліб самі — в печі надворі.

Запасшися поживою, чоловіки відразу рушили на північ і там знайшли підхожу землю. Тоді давали по 160 акрів за 10 долярів. За якийсь час чоловіки повернулися. Процько погодився всіх нас, жінок і дітей, перевезти на нову землю. Мав одну пару коней, пару биків, а іншу пару биків десь позичив. На трьох возах ми рушили до нашої нової землі — 60 миль на північ від Мікадо.

Їхали ми п'ять днів. Весна була мокра. Фірмани й закутані діти сиділи на возах, а чоловіки й жінки, в кожухах і чоботях, прорубували дорогу — дрібне гілля клали на землю під колеса, і так із великим трудом посувалися. Ночували, де ніч захопила: то в стайні, що стояла пусткою, то просто в полі. Ночі були холодні — тулилися одне до одного, як одна родина. Якусь там ніч провели в удови по Черевикові (тепер уже покійна). В її хату нанесли батьки сіна й поклали сонних дітей. Деякі дорослі спали сидячи, бо лягати не було де, а надворі йшов дощ. Уранці вдова погодувала нас усіх сиром, а дітей молоком.

Вирвавшись із хащів, натрапили ми надвечір на фарму самітних братів шведів. Вони добре прийняли нас у своє подвір'я. Спали ми на возах, бо в їхній хатинці не було місця. Уранці дали нам води умитися ще й напитися гарячого чаю.

Аж на п'ятий день увечері прибули ми на місце, де тепер Swan Plain у Саскачевані. Заїхали до фарми Михайла Прокопчука, тепер уже покійного. Господиня нагодувала нас кулешею, дала дітям сиру й молока. Там же почали нас розбирати фармери, що туди раніше приїхали. Мали ми жити по чужих хатах, поки свої збудуємо. Дмитро Бабюк узяв до себе родину Приселків. Шкраба взяв родину Хомів, а Дубчак — нас, Анклевичів.

Родину Гуменних, що мала п'ятеро дітей, а шосте мало незабаром народився, не було де примістити. Тоді зібралися сусіди, нарубали осик, поставили їм буду, й накрили землею. У цій буді й народився в Гуменної хлопчик. Допомагала йому прийти на світ дев'ятилітня дівчинка, бо жінки й чоловіки були далеко — рубали осики чи паплі. Ніхто там не мав іще ні коней, ні волів. Зрубане дерево носили на плечах — чоловік за товстіший кінець, а жінка — за тонший.

Мали ми ліжко також із осики. Спало нас четверо на ньому. Окур курився цілу ніч посеред хати, бо інакше комарі не давали спати. Тато й мама щодня будували хату, заплітали шпари лозою, замазували, накривали землею. Незабаром хата була готова.

Грошей у нас було не багато, бо поля в Галичині ми не продали —боялися, що може доведеться повертатися. Мали тільки 150 долярів, за що купили залізну піч, сокиру, лопату, ліхтаря, мішок борошна й корову. Жодного цента не зосталося.

Батько залишив нас із матір'ю, а сам пішов на заробітки, щоб було що взимку їсти. Мама дала татові на дорогу мішечок хліба. Той хліб незабаром засох. Але з того не було журби татові: спочивав, де протікала річка, розмочував хліб і так підкріплявся.

Було нас дві сестри в матері: я, старша, і Наталія, якій і трьох років не було. Одного разу мама написала листа до Краю і понесла його на пошту. Лишила нас, дітей, і наказала:

— Не йдіть нікуди від хати, бавтеся на подвір'ї, діточки мої. Я скоро босяком справлюся, може й лист із дому принесу...

А треба було йти до пошти аж сім миль. Ні доріг, ні стежок тоді не було. Мама пройшла милю, а може й більше, і побачила ведмедя, що стояв і їв малинові ягоди. Злякалася мама і повернула вбік. За якийсь час вона зовсім заблудила серед корчів та між густого гілля. Довго вона блукала, аж поки почула, як десь далеко піяв півень. Пішла в той бік і натрапила на галявину, де стояла фармерська хатина. Увійшла на подвір'я — нікого немає. Аж ось повертається з лісу сам фармер. Питає мати, як дійти до пошти, а той англієць нічого не розуміє. Показала мама листа, тоді англієць нарешті докумекався і пояснив їй рукою, куди йти і як повертати. Пройшла мама ще три милі, змучена, голодна... Сонце вже хилилося до заходу... Мама наша була дуже релігійна, то й почала молитви проказувати та сама собі пісень співати, як то було ще в Краю, де в церковнім хорі співала. Не зчулася, як і на пошту попала. Здала свого листа, отримала з Краю іншого. Дуже зраділа й пішла додому. Сім миль пройшла в темряві і застала нас малих надворі, коло дверей, холодних і голодних... Мама наказувала нам ніколи не світити лямпи і взагалі сірників не рухати. Ото ми й сиділи надворі, бо в темній хаті було ще страшніше... Приклякнули ми й подякували Богові за те, що мама щасливо повернулась.

Того року весна була мокра, а літо дуже сухе. Десь під осінь почали горіти ліси. Кожен у страсі був. Люди не спали по ночах, бо здавалося, що вогонь наближається.

Прийшов один фармер, що вже мав пару волів і плуга, та й оборав нашу хату... Незабаром почав іти дощ і погасив пожежу.

Пізно восени повернувся батько з роботи додому і приніс 40 долярів. Яка то була радість! Було за що купити хліба й гасу до лямпи.

Одного разу мама пішла до сусідки за якоюсь потребою, а тато ліг відпочити. Я бавилася з сестричкою. Нараз ми побачили, що полум'я падає з стелі на долівку. Я закричала і збудила тата. Тато зірвався на ноги й миттю повиносив усе наше багатство: скриню, де й гроші лежали на самому дні, подушки, рядна й кожухи. Лише піч зосталася в вогні. Мама саме поверталася додому й побачила, що наша хата горить. А вона в тяжі була. Бігла, бідна, й кричала несвоїм голосом, бо думала, що ми спимо всередині. Так ми зосталися без хати, не прожившн в ній навіть року.

Прийшли сусіди, Гаврило й Настя Загвольські та Іван і Маруся Пасіки, забрали нас до себе, за милю від нашого подвір'я. Було в них разом семеро дітей і четверо дорослих. Там уже й мій братик народився — на п'ятий день після пожежі. А три дні пізніше у господині дому прийшов на світ ще один хлопчик.

Допомагали тоді люди одні одним. Жили дружно, любилися. Нарубали наплів і поставили нам нову хату на пожарищі. Незабаром мама прийшла до сили, і ми повернулися додому. Шпари позаліплювали глиною. Було вогко й сиро. Можна собі уявити, яке то було повітря для ще хворої мами й маленького братика.

З Божою поміччю ми якось повиростали, дужі й здорові.

Батьки прожили на тій фармі 17 років, нічого не доробившись. Морози бували навіть серед літа. Тоді все вимерзало. Не було навіть своєї бараболі. Батько захворів на астму, чи пак задуху. Подумали ми та й переїхали до Ріджайни, продавши ґрунт і хату.

Щасливо пережили ми й депресію в тридцятих роках . . . Діти покінчили школи. Маємо в родині дентиста й спеціяліста від очей, один брат має ресторан, а інший свою крамницю. Батько мій, Йосип Анклевич прожив 76 років, а мама, Параня, — 82. Я ж, дякувати Богу, живу ще й досі в добрі та гаразді.

(Літературний запис Я. С.)

Ол. ПЕПРИЦЬКИЙ-ГРАНОВСЬКИЙ

УКРАЇНСЬКИМ ПОСЕЛЕНЦЯМ АЛЬБЕРТИ

Колись тут був безмежний степ цілинний —
Як море: вітер хвилями гойдався
В духмяних травах і, мов князь єдинний,
У діямантах рос життям кохався...

Але вигнанці з бідних хиж, голодні,
Прийшли і плуг у прерії встромили...
Хто розпізнає чорний ґрунт сьогодні,
Де хмаросяги обрій неба вкрили?!

І де в житах співала перепілка, —
Чаклує нині творчий розмах думки
І чути — грає техніки сопілка,
А з нею наш „Дніпро" і рідна „Шумка"...

Що за чудове плетиво культури,
Життєтривалого в меті народу!
Ні океан, ані в'язничні мури
Не в силі подолати творчу вроду!...

31 травня 1965 р.
Едмонтон, Альберта.

ПЕРШІ УКРАЇНСЬКІ ПОЕТИ В КАНАДІ

Теодор ФЕДИК (1873 - 19?)

(уривок)

Взяв си хліба у торбину
Та став вандрувати:
Пішов же він по Канаді
Роботи шукати.

Ой з'їв же він той запас,
Вже більше не мас;
Приклякає на коліна,
Ягідок збирає.

Найшов же він ту роботу
Та й взяв їй робити,
Дають тачки, нову шуфлю,
Каміння возити.

Ой возить він те каміння,
Чогось гірко плаче,
Бо він свої України
Зараз не побачить.

Ой так наш тут любий народ
Гіренько бідує,
Лишить в буді жінку, діти,
Сам пішки вандрус.

Ой вандрує по Канаді,
Роботи шукає,
А тут жінка з діточками
З голоду згибає.

(1908)

Дмитро РАРАҐОВСЬКИЙ (1878-1957)

(уривок)

І настане колись лучче
Пролетарям жити,
Як зможемо свої сили
Докупи злучити...

Лише, браття, єднайтеся,
Хоть ми на чужині;
Як нас буде більша купка,
То ми не загинем.

Тримаймося, не даймося —
Всі станьмо скалою;
Колись сонце засіяє
Над нашов бідою.

Гляне сонце у віконце
І нам легше буде,
Отворяться і тим очі,
Що мають полуди.

Ой, тоді нам, милі браття,
Може легше буде,
Як просвіта засіяє
І щезне полуда.

Тоді, браття, проженемо
Темноту блукати,
Як просвіта завітає
До кожної хати.

(1908)

Дарія МОГИЛЯНКА

ГАЛИЦЬКИЙ СЕЛЯНИН ПРОЩАЄТЬСЯ З РОДИНОЮ В 1892 Р.

Ой, прощай, моя миленька,
Сестрице бідненька,
Будь здорова, рідна ненько,
Стороно рідненька.

Вас лишаю, без поради,
Пану жито жати,
Сам поїду до Канади
Землі набувати.

Як набуду поле, хату,
Про те вам напишу,
Я панам вас на поталу
У наймах не лишу.

В чужині ми, та на волі
Всі будемо жити,
Й на своїм на власнім полі
Для себе робити.

Не будуть пани гнобити —
Там всі однакові,
Будуть наші власні ниви
На вільній основі.

Що посіем, то зберемо,
Земля буде наша,
І до краю ще пішлемо,
Буде хліб і каша!

Семен КОВБЕЛЬ (1877 - 19?)

(Уривок)

Ні соловейка
Чомусь не чути,
Ані васильків,
Запаху рути.

Хруща бо навіть
В садку не видно.
І я забувся...
Аж мені стидно.

Місяць щоправда
Блищить на небі.
Чи мені сниться?..
Забув далебі,

Що я в Канаді —
Не в рідним краю!..
Та й весни-щастя
Ще забагаю.

1909 (?)

Михайло ҐОВДА (1874 - 1953)

ЗЛАМАНЕ СЕРЦЕ

Туга обвила, мов гадюка корінь,
Моє до смерти зламане серце.
Зловіщо несесь мутная повінь.
Не знать, коли (...)
Взивав би до Бога о поміч — не знаю!
Розказав би людям, та жодних не маю.
Мушу терпіти та й (...) в горю,
Мов розбиток полишений, що плива по морю.
Довго вже тужу й (...) нікому не кажу.
Вже спаралізував ціле моє (...)
Та годі й годі свободного сонця
Дождатись; думаю, що ніколи й не буде.

(1901?)

Примітка. Друкуємо вірш М. Ґовди з рукопису, який не вдалося повністю прочитати. „Зломане сердце" (так в оригіналі!) знайдемо серед рукописів, що тепер зберігаються в д-ра Фауста Ґовди в Едмонтоні. Один із віршів, дуже подібний письмом до надрукованого вище, датовано „Едмонтон І. 7. 1901". Отже, „Зламане серце" — мабуть, перший український твір, написаний у Канаді. На відміну від Т. Федика й багатьох інших, що писали коломийки, М. Ґовда творив „чисту лірику", хоч не цурався й іншого жанру. Його вірші, між іншим, не мають розділових знаків; дуже часто зустрічаються Ѣ, ы, ъ (автор приїхав до Канади 1898 р. з Буковини). Як видко з листа письменника А. Новака, тоді редактора „Канадийского Фармера" (саме так надруковано вгорі на листі), М. Ґовда вживав правопису, „що полишився позаду". З огляду на деякі думки, актуальні ще й тепер, ми друкуємо згаданий лист повністю. Написано його 12 жовтня 1908 р. в Вінніпезі. Зберігаємо особливості мови А. Новака, але — за винятком деяких слів — змінюємо правопис на сучасний. Я. С.

ЛИСТ А. НОВАКА ДО М. ҐОВДИ

Пов. Пане!

Ваші вірші і оповідання одержали, і отсим Вам повідомляємо, що містити їх не можемо з огляду на їх зміст довгий і з огляду на теперішний час. Отже напишіть нам, чи маємо то все затримати чи відослати Вам.

У Вас єсть надхнення поетичне, та, помимо того, Ви мусите уважати, щоби не відходити в писаннях від свого власного змісту, себто, щоби писати ориґінально. Коли Ви хочете справді попрацювати над собою і щоб Ваші писання були вартісні, пишіть на початок коротенькі твори. Сподіваємося, що Ви не прогніваєтеся за сю маленьку увагу і поступите так зі своїми писаннями, щоби принести ними користь народови. Друге те, щоб Ви старались приноровитися до фонетичного писання, що є не дуже тяжко. Ми в правді сказавши не против наших близьких россиян, але скажемо Вам те, що коли Ви так любите російський язик, пишіть ним і говоріть ним же, а не уживайте того правопису, що полишився позаду культурного розвою нашого народу.

Кінчимо з тим, що Ви не прогніваєтесь за деякі уваги, а коли би й прогнівались, так прошу дарувати.

Здорові були! А. Новак

„Аркан" — репродукція з ориґіналу в кольорах Ю. Крайківського. Ориґінал брав участь у мандрівній виставці по західній Канаді 1950 р.

Павло САВЧУК

РЕВОЛЮЦІЙНИЙ РЕАЛІЗМ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

(До 100-річчя з дня народження)

Чи знаєте вам те гостре, до фізичного болю гостре почуття нудьги за рідною країною...
М. Коцюбинський — „На крилах пісні"

Видатний український письменник кінця XIX і початку XX ст. — Михайло Коцюбинський (1864 - 1913) — займає почесне місце серед плеяди українських письменників в історії української літератури. Вся його високомистецька творчість пройнята революційним реалізмом, сповнена глибокої любови до рідного, поневоленого народу, що жив у жахливі часи московського свавілля царської реакції, аморального розгулу губернаторів, чиновників та всієї правлячої московської бюрократії царя Миколи Кривавого, що не визнавав існування українського народу, жорстоко душив українську національну культуру, що всю Україну придушував фізично, політично, економічно, культурно й духово.

В такі найтяжчі часи чорної московської реакції на Україні М. Коцюбинський став на захист поневоленого українського народу своїм реалістично-революційним словом; він бив по всій московській системі правління. Він умів бачити душу селянина, що повставав з великим гнівом, на знищення своїх гнобителів. Зчистити зі святої української землі все мерзенне й брудне, вигнати всіх зайдів-поневолювачів, відновити свій політично-державний лад на віками поневоленій Україні — такі завдання ставив письменник.

М. Коцюбинський усе своє життя присвятив національним ідеалам визвольної боротьби, за краще майбутнє свого народу. В кращих його творах „Fata morgana", „Intermezzo", „Persona grata", „Сміх", „Що записано в книгу життя", „Сон", „Тіні забутих предків", „Коні не винні", „Хвала життю" тощо реалізм набуває нових мистецьких рис, прокладаючи революційний шлях для визвольної боротьби українського народу за політично-суверенні права на вільне й незалежне життя. Його твори виховували любов до поневоленого українського народу й ненависть до його поневолювачів. В боротьбі з реакційним московським режимом Коцюбинський підносив своє високомистецьке слово на ідейну боротьбу за правду і волю, в усіх формах українського національного життя. Реалізм М. Коцюбинського — не звичайний реалізм, не „мистецтво для мистецтва", а реалізм ідейний, революційний, національно-визвольний, реалізм української психіки, виявлення й відстоювання українського державно-політичного „я", показ справжнього українського бажання — волі й національної незалежности.

„Нині ми дістали врешті закон про волю друку. Хоч який він там поганенький та куций (відноситься лише до періодичних видань), а все ж для нас він має велике значення. Українські газети та журнали повискакують незабаром, як гриби по дощі — цей факт, на мою думку, матиме вплив і на галицьку пресу", — пише Коцюбинський

в одному зі своїх листів (29 XI. 1905 р.) до Ів. Франка. І далі: „А врешті — хто його знає, що ще у нас буде. В повітрі пахне реакцією, а значить і порохом. Ми всі цілком зневірились у щирість та совісність крутійського уряду (московського — П.С.), який по маніфесті 17-го одхиляється дедалі направо. У нас всі сподіваються лише смертельного бою, в якому або поляжемо, або переможемо. Короткозорому оптимізмові немає місця. Ніяка спокійна творча робота зараз неможлива. Ми живемо, як на вулкані або краще — ми самі той вулкан, джерело якого сліпий уряд хоче засипати трісками і тим спинити вибух". (М. Коцюбинський „Твори в трьох томах", Київ, 1956, т. III, стор. 285). Ось ідейний напрямок боротьби видатного письменника-реаліста, Коцюбинського, — з реакційним окупаційним московським режимом на Україні.

Після селянської реформи 1861 р. на підмосковській Україні виникають численні революційні гуртки, громади, товариства — в Києві, Харкові, Одесі, Полтаві, Чернігові, Умані, Винниці та інших містах, ставши на захист українського поневоленого Московщиною народу. Бо життя українського селянства після реформи не стало кращим, вільнішим, — в економічному, політичному та культурно-духовому відношеннях. Таке тяжке становище заставило ввесь український народ стати на захист своїх національно-політичних прав. Швидкими темпами розгортається культурно-освітня, національно-політична і ідейно-визвольна діяльність. Відкриваються школи, просвіти, різні самодіяльні гуртки тощо. Пояснюється самобутність української нації, її тисячолітня матеріяльна й духова культура; ставиться питання про відірвання України від окупаційної Московщини і відновлення Самостійної Української Держави. Вся передова, ідейно-національна інтеліґенція, зокрема академічна університетська молодь Києва, що був центром визвольних ідей, та Харкова, що плекав традиції Гетьманщини, була наснажена політичними ідеями Т. Шевченка, боролася з московським імперіялізмом.

Передові письменники, як Марко Вовчок, Л. Глібов, С. Руданський, А. Свидницький, Ю. Федькович, П. Мирний, М. Старицький, Б. Грінченко, Г. Барвінок, П. Грабовський, Леся Українка, Ів. Франко, М. Коцюбинський та інші були тими пропаґаторами революційно-визвольних ідей у своїх реалістичних творах. Це були творці ідей українського національного відродження. Як провідне місце в національно-визвольній боротьбі, ставиться реалістичне зображення буття поневоленого народу; значення національної ідеології визначається і в галузі культури, мистецтва, літератури, науки й освіти. В своєму національному реалізмі в літературі письменники виступають спільно проти московської реакції на Україні.

Аналізуючи реалістичну, революційну творчість періоду кінця XIX — початку XX ст., — бачимо, як передові письменники П. Мирний, Б. Грінченко. П. Грабовський, Ів. Франко, Леся Українка, М. Коцюбинський та інші своєю громадсько-політичною діяльністю і літературною реалістичною творчістю стояли в передових, провідних рядах українського національного визвольного руху. Їхній революційно-визвольний світогляд формувався на реальному бутті українського поневоленого народу — двома імперіялістичними імперіями: Московщиною та Австрією.

Ідейне поглиблення українського визвольного руху з кінця 90-х і на початку 900-х років звертає увагу передових письменників до важливих національних проблем: з'являються твори з національно-визвольною тематикою. Будучи письменниками революційного реалізму, Ів. Франко, Леся Українська, П. Мирний та М. Коцюбинський непримиренно викривали і таврували в своїх сатирично-реалістичних творах московський деспотизм на Україні і його слуг — чиновників, поміщиків, лібералів тощо.

Великої літературно-мистецької майстерности в зображенні психології людини, в типізації національних явищ дійсности досягає Коцюбинський, починаючи зі своїх кращих ранніх творів, як „Андрій Соловейко, або вченіє світ, а невченіє тьма" (1884), „21-го грудня, на введеніє" (1885), „Дядько та тітка" (1886), в яких письменник реалістично змальовує психологічне чуття обездолених дітей, у системі московського правління, тяжке матеріяльне життя бідного селянства. Жорстока дійсність відбивається в усіх образах оповідань. Ці твори за життя письменника не побачили світу, бо царська цензура не дозволяла їх друкувати. Вони були надруковані по смерті письменника.

У 90-і роки Коцюбинський переважно віддається літературі. Щоб якнайкраще подати типові образи в літературі української дійсности, письменник глибоко вивчає, аналізує, студіює український селянський побут: економічний, політичний, культурний, світоглядово-релігійний, естетичний, етичний і соціяльний; записує й вивчає усну народню творчість; веде ідейно-національну, культурно-освітню діяльність, залучуючи до цього передову ідейно-патріотичну молодь. В цей період Коцюбинський написав твори: „Харитя" (1891), „На віру" (1891), „Ялинка" (1891), „П'ятизлотник" (1892), „Завидющий брат" (1892), „Ціпов'яз" (1893), „Маленький грішник (1893), „Помстився" (1894), „Хо" (1894), „На крилах пісні" (1895), „Для загального добра" (1896), „Пе-коптьор" (1896) та ряд інших. Всі ці оповідання, як і багато інших, були опубліковані в галицьких журналах: „Дзвінок", „Правда", „Зоря", „Житє і слово" та ін.

В цих оповіданнях письменник підходить ще глибше до реалістичного зображення української дійсности, в усій її ширині як побутовій, так і політично-визвольній. Тут Коцюбинський підноситься на вищий щабель письменника-борця за українські національно-політичні права, яскраво розкриваючи всю суть московського імперіялізму на Україні. Разом із тим, письменник підноситься високо на Парнас літературної майстерности. П. Мирний, прочитавши твір „Харитю", дав таку позитивну оцінку: „Прочитав я її, та й не стямився!.. У такій невеличкій приповістці та такого багато сказано! Та як сказано? Чистою, як кринишна вода, народною мовою; яскравим, як соняшний промінь, малюнком; невеличкими добірними нарисами, що розгортують перед очима велику — безмірно велику — картину людського горя, краси світової, виявляють безодню глибину думок, таємні поривання душі, забої невеличкого серця!.. Та так тільки справжній художник зможе писати!" (Лист Мирного до Коцюбинського, 3. V. 1898).

Видатний майстер мистецького слова, П. Мирний так зацікавився „Харитею", що негайно пішов до книгарні й купив собі ще кілька

творів Коцюбинського: „Ялинку", „Маленький грішник", „П'ятизлотник", — прочитавши, дав знову ж високу оцінку: „І все то-то — щире золото, все то-то — само життя, оброблене в невеличкі рямці дотепною рукою мастака-художника" (той же лист).

Так оцінювали, оцінюють і будуть оцінювати об'єктивні критики й літератори високомистецьку, реалістичну творчість великого майстра національно-патріотичного слова, що збагатив класичну скарбницю української літератури. Ми не будемо подавати аналізу творів, бо це забрало б багато сторінок, а ми ними обмежені. Ми подаємо лише основні, до нашої теми, літературно-мистецькі концепції, що характеризують реалізм письменника і його ідейно-національне та політично-світоглядове українське самостійницьке „я". А читачів відсилаємо до чудових оригіналів письменника. Високомистецьку вартість творів цього періоду високо оцінив велетень української духовости І. Франко, зазначаючи: „Між прозаїками 90-х років на першому пляні стоїть М. Коцюбинський". Письменник „виявляє (мова йде про етюд „Цвіт яблуні" — П. С.) руку великого майстра і незвичайно тонку обсерваціо дуже зложеного психологічного процесу".[2]

Наступний і останній період — 900-ті роки — творчості письменника характеризується найвищою мистецькою досконалістю, як в естетиці, так і в реалістичному зображенні побутово-історичних явищ української дійсности. Коцюбинський остаточно стає на шлях ідеології національно-визвольної боротьби з московським імперіялізмом за відновлення самостійної Української Держави.

В 1902 р. посилився в Україні масовий національно-визвольний селянський революційний рух проти московського деспотизму. На придушення селянських повстань висилалося військо, яке стріляло в селян, сотнями арештовувало, фізично знущалось над ними, а провідників кидали до в'язниць та засилали в Сибір. В наслідок нових явищ в українському бутті, народжувалися в письменників нові теми, з'являлися літературні твори, з глибоко реалістично-психологічними образами, з провідними національно-визвольними, ідеями. М. Коцюбинський, як учасник революційної діяльности, створює в цей період високомистецькі, національно-ідейні, глибоко реалістичні твори — „Fata morgana", „З глибини" (1903), „У грішний світ", „Під мінаретами" (1904), „Сміх", „Він іде" (1906), „Невідомий", „Persona grata", „В дорозі" (1907), „Intermezzo", „Як ми їздили до криниці" (1908), „Дебют", (1909), „Що записано в книгу життя" (1910), „Сон", „Тіні забутих предків", „Іст" (1911), „Подарунок на іменини", „Коні не винні", „Хвала життю", „На острові" (1912). В цих творах Коцюбинський реалістично висвітлив ідейне прагнення всього українського народу — визволитися з-під московської окупації.

Питання українського національного визволення ще яскравіше виринуло на політичну арену підчас революції 1905 р. на Україні. Коцюбинський, як письменник-борець, бере активну участь у революційній діяльности, пропагує визвольні ідеї в громадсько-політичному середовищі, викриває загарбницьку політику Московщини, стверджує необхідність посилення революційної боротьби за здійснення віковічного прагнення всього українського народу — відірвання України від недружньої, жорстоко-загарбницької Московщини. Коцюбинський

справедливо обурювався на Росію, яка з обіцяних свобод нічого не дала Україні. „Маємо тільки конституцію на папері, — писав у листі до В. Гнатюка (20 XI. 905 р.), — скасовану фактично цілим поступованням уряду. Нас попросту обдурюють і без глузду грають з вогнем... Боротьба йде уперта, завзята, кожен день висуває якісь нові чинники на історичну арену... У нас скрізь панує така думка, що заки дістанемо спокійне і культурне життя, буде загальне повстання, яке зметє весь старий політичний лад". Ось ідейно-революційний, національно-визвольний реалізм, що шовковою ниткою проходить високомистецькими образами через усю творчість видатного класика української літератури М. Коцюбинського, який — за оцінкою Ів. Франка — „один із найкращих наших новелістів"[3]

Д. СТРУК

МАКСИМ РИЛЬСЬКИЙ — НЕОКЛАСИК

Максим Тадейович Рильський народився 19 березня 1895 року в Києві. Батько Рильського — український етнограф, відомий як „хлопоман", народолюбець. Гімназію Рильський закінчив у Києві, та не пощастило йому скінчити ні медичного, ні історико-філологічного факультету Київського університету. Від 1919 до 1929 Рильський учителював, потім перейшов зовсім на літературну працю.

Поетична творчість Рильського монументальна. Сама кількість його книжок потрясаюча. За час свого творчого життя поет написав коло тридцяти збірок оригінальних поезій і переклав яких 250.000 рядків поезії з чужих мов на українську. Почав Рильський писати ще підлітком. Коли йому було п'ятнадцять років, з'явилася його перша збірка віршів, „На білих островах" (1910). Згодом його твори почали з'являтися в журналах „Українська хата", „Літературно-науковий вісник" тощо. Ранні його твори віддзеркалюють то символічні, то неоклясичні мотиви. Одна з його найкращих збірок поезій — „Синя далечінь" (1922). Оригінальні та свіжі також — ідилія „На узліссі" та збірка „Під осінніми зорями (1918). Сама його рання творчість являє собою великий вклад в українську поезію.

До ранньої доби належать також „Крізь бурю й сніг" (1925), „Тринадцята весна" (1926), „Де сходяться дороги" (1929), та „Гомін і відгомін" (1929). Рильський уже тоді показав себе досконалим майстром, коротко кажучи, визначним неоклясиком.

Київська група неоклясиків створилася десь після 1918 р. і, як це не дивно, не являла собою організації, групи, чи плеяди, а була скоріше співдружжям поетів, яких життєві дороги випадково схрестилися. Кожний із них писав своєрідні вірші, не наслідуючи один одного. Та все ж таки в'яжуть їхню поезію співзвучні мотиви, зокрема висока якість їхніх творів. Критики їхньої позапартійної, високої поезії, прозвали їх неоклясиками, а вони прийняли цю назву й до-

клали всіх сил, щоб дійсно виправдати її. Ідеологічно очолював неокласиків Микола Зеров, поет-ерудит, а поетично він їх Максим Рильський, мабуть, найбільш талановитий поет між ними. М. Зеров був їхнім метром, а М. Рильський був безперечно найголовнішим членом цього „п'ятірного ґрона нездоланих співців", як їх називав Михайло Драй-Хмара, сам член цього ґрона.

Групу неокласиків, до якої належали ще Павло Филипович та Освальд Бурґгардт, відомий під псевдонімом „Юрій Клен", об'єднувала своєрідна ідеологічна настанова.

Три пункти цієї настанови, яку неокласики пропаґували своєю творчістю і яку Зеров сформулював у своїй книзі критичних статтей „До джерел", вимагали: 1) засвоєння світової літератури та знання джерел світової культури; 2) вивчення та переоцінення української літературної спадщини; 3) високого артистичного рівня у творчості кожного українського письменника, зокрема у творчості початкуючих, яких у той час так багато з'являлося на літературному полі.

Тому що неокласики перш за все до себе застосовували згадані вимоги, вони залишили по собі в українській поезії зразки справжнього мистецтва світового маштабу і, таким чином, виконали своє найголовніше завдання, себто піднесли нову українську літературу на рівень літератури світової.

Хоч, як сказано вище, неокласики різнилися між собою, суворе дотримування згаданих вище настанов створило деякі риси, що об'єднували їх в одну чітко означену, своєрідну школу. У кожного з них є досконалість поетичної форми, точність поетичної мови, пластичність образів та епітетів, поетична об'єктивність і лірична універсальність. Ці п'ять неокласичних рис саме й характеризують поезію Рильського.

За час довгого творчого життя Рильський показав себе бездоганним у поетичній формі. Він досконало володів октавами, гекзаметром, терцинами, як і звичайним п'ятистоповим ямбом. У різноманітності формальної строфіки між неокласиками Рильському дорівнює хібащо Клен, а в досконалості сонетів рівняється з Рильським тільки Зеров, що спеціялізувався в сонетах — писав багато, а друкував тільки абсолютно довершені зразки. Рильський натомість писав і друкував багато. Його сонети, щоправда, не такі канонічні, як у Зерова. Вони більш гнучкі, більш природні. Напр., Рильський у своїх сонетах поширив кількість рим із п'яти на сім, часто вживаючи неточні, асонансові рими. В руках Рильського сонет став уже не чужою поетичною формою, яку поет може наслідувати більш чи менш успішно від чужих майстрів, а формою нашою, домашньою в українській літературі.

Дотримування форми має ще більше значення для творчости Рильського. Завдяки своїй формальній досконалості Рильський завжди залишався великим поетом, навіть тоді коли явно запродував свою душу комуністичній партії.

Коли 1931 р. поета заарештували, його рання творчість скінчилася. З виходом у світ збірки „Знак терезів" (1932) починається другий етап творчого життя: Рильський стає поетом радянського ладу. Хоч це вимагало від нього періодичних оспівувань комуністич-

ної партії, ніколи не могло знищити його поетичної душі, його поетичної вправности. Поетична форма Рильського завжди, навіть при оспівуванні комуністичної партії, стояла на високому рівні, якого вимагало від нього його неоклясичне кредо.

Найкраще можна зрозуміти це, порівнявши Рильського до Павла Тичини, чи не найбільшого поета відродження двадцятих років. Тичина був поетом *ідеї*, натомість Рильський був поетом *форми*. Тичина, запалений ідеєю українського відродження, написав поетичні шедеври, свої „Соняшні клярнети". Коли радянський лад змусив його відцуратися від цієї ідеї, назвати її фальшивою і почати оспівувати ідею комунізму, — Тичина як поет заломився. Його панегірики виходили рядками штучної римованої мови — рідко поезією. Коли ж у Рильського також забрали ідею відродження, то лишили йому форму, якої забрати не могли. І хоч Рильський писав похвали комунізмові, його форма завжди була досконалою. В наслідок цього його вірші, хоч не підходили ідейно до смаку українцям на еміграції, завжди манили своєю досконалістю поетичної форми. Для прикладу можна навести „Визначення поезії" (1953):

Вона — рожевий цвіт весни,
Любови поцілунок.
А в дні біди? А в дні війни? —
Воячький обладунок.

Вона — це шовк, вона — єдваб,
Водиця і травиця...
А як повстав на пана раб?
В руках повстанських криця.

Вона — це золота руда,
Іскриста і багата...
Та в дні великого труда
Вона — коваль і ратай.

Вона — це гармонійний спів,
Дух злагоди і миру...
Та проти хижих паліїв
Вона здійма сокиру.

Коли, немов зоря земна,
Нам комунізм засяє, —
О, вір: тоді лише вона
На струнах всіх заграє!

З формального боку вірш досконалий. Чотиристоповий ямб точно чергується з тристоповим, а строфу за строфою побудовано на контрастних образах. І хоч вірш змістом може декому не подобатися, ніхто не може заперечити, що це поезія, створена великим майстром. Варто зауважити, що багато віршів Рильського написані так, що якщо замінити одне чи два слова, вірш стає для свідомих українців цінний не тільки формою, але й змістом. Наприклад, досить лише передостанній рядок змінити на „Свобода нам засяє" — і вірш набирає зовсім іншого значення:

Коли, немов зоря земна, *О, вір: тоді лише вона*
Свобода нам засяє, — *На струнах всіх заграє!*

Щодо другої риси характеристики поезії неокласиків, зокрема Рильського, то тут він показав себе чи не найкраще. Коли Зеров запроваджував в українську поетичну мову античну лексику, а Драй-Хмара вишукував рідкісні слова, невживані й забуті в українській літературі, то Рильський присвячував свою увагу українській народній мові. Як кожний великий поет нашого народу — Шевченко, Леся Українка, Франко, так і Рильський черпав свої мовні запаси з бездонної скарбниці народної мови, яку перетворював у своїй віршотворчій майстерні на літературну мову, що сіяла своєю чистотою та багатством вислову. Рильський лишив своєрідний мовний заповіт:

Як паростъ виноградної лози, плекайте мову.

Щодо пластичности та поетичної об'єктивности, себто рис третьої й четвертої, Рильський старався знаходити такі пластичні образи, щоб його вірші жили чітким і виразним схопленням предмету. Таких виразів та епітетів безліч у його творах, тому сбговорювати їх тут просто неможливо. Щодо поетичної об'єктивности, то Рильський за законами неокласицизму (власне відмінного від неоромантизму) вірив, що поет може, ні, мусить себе абстрагувати від своєї поезії. Щоб бути на рівні мистецтва, поезія не може бути суб'єктивною. Рильський був переконаний, що він може творити тільки тоді, коли переживання, які він передає у своїх віршах, „відстоялись в його душі", себто, коли вони вже не торкалися його особисто.

З цього твердження випливає п'ята риса поезії Рильського, — лірична універсальність. Саме тут лежить найбільший його осяг. Саме тут безсмертя Рильського, найбільш універсального зі всіх неокласиків. А це, на мою думку, тому, що він найбільший лірик серед них, що його лірична поезія передає „об'єктивно" всі відомі почуття в такий спосіб, що вони напевно вічно пориватимуть уяву читача, даватимуть задоволення, що є чи повинне бути метою кожного поета, який хоче бути безсмертним.

На кінець вистачить навести один вірш, у якому ясно видко всі згадані п'ять характеристичних рис віршування Рильського як неокласика. Його вірш — один із шедеврів неокласичної поезії Рильського, — один із багатьох його творів, що запевнюють йому дійсну безсмертність.

ПОЦІЛУНОК

У темній гущині її я наздогнав.
Вона, вже лежачи серед пахучих трав,
Руками пружними од мене одбивалась.
Нарешті стишилась — і дивне диво сталось:
Уста, що і мене, і весь мій рід кляли,
Мов квітка багряна, до мене простягли
Свій келих, сповнений солодкої знемоги.
Натомлені з бігу стрункі та дужі ноги
Біліли мармуром під місяцем німим, —
І тихим голосом, охриплим та чудним,
Вона промовила: „Жорстокий переможе!
Упасти в цім бою для мене найдорожче" (1929).

Володимир ЖИЛА

ЧИ ЗДОБУТО СВІТОВУ ПОЗИЦІЮ?

(До 40-річчя творчої діяльности Уласа Самчука)

Повне висвітлення літературного процесу за останніх сорок років на Україні неможливе без творчости Уласа Самчука, автора багатьох оповідань, повістей, трилогії „Волинь" і численних публіцистичних статтей. У своїх художніх творах, статтях і замітках Самчук завзято відстоює національність української літератури й дає рішучу відсіч проявам совєтського соціялістичного реалізму, який висмоктує з української душі живі соки й зводить її на безідейні манівці. Його бойові статті з обґрунтованням позицій українського письменства мають помітне значення в українській літературі, зокрема в ділянці її ідейного прямування.

Улас Самчук народився 20 лютого 1905 року в селі Дермань на Волині. Походить із селянської родини. Середню освіту здобув на Волині. Здається, найбільш помітними в його житті були роки навчання в Крем'янці. Тут оформився його світогляд і загорівся його письменницький талант. Однак, жорстока доля не судила молодому письменникові жити в своєму рідному волинському середовищі. Палка вдача й участь в політичній діяльності стали причиною того, що він мусив виїхати закордон. Спочатку він був у Німеччині, де студіював один рік в Бреславському університеті, а згодом переніся до Українського Вільного Університету в Празі. Прага тоді була центром українського наукового життя за кордоном, там жили й працювали наші найкращі професори, збиралися наші кращі студенти. У Празі Самчук студіював під керівництвом проф. Степана Смаль-Стоцького, відомого українського філолога й завзятого оборонця самостійного розвитку української мови. Два роки студій на філософському факультеті залишили значний відбиток на його дальшому житті. 1938 р. Самчук почав займатися журналістикою. Останні місяці того знаменного року він провів на Карпатській Україні, де був свідком пробудження цієї вітки українськоко народу до самостійного життя. Будучи кореспондентом празького „Українського слова", Самчук широко змальовував історичні події відродження, боротьби й упадку „срібної землі", якої самостійність була задушена силою мадярських ґонведів. 1941 р. письменник Самчук пробирається на Україну й тут у Рівному починає видавати часопис „Волинь". Це були роки грози й великої небезпеки, бо в Києві німці розгромили „Українське слово", заарештували кращих українських патріотів, що згодом загинули у в'язницях ґестапо. На цьому відповідальному становищі Самчук перетривав лишень до березня 1942 року, бо 21 березня був арештований ґестапом за статтю „Так було, так буде", по місяці випущений на амнестію, але із забороною бути далі редактором і писати на політичні теми. 1944 р. довелося йому переїхати з України в Німеччину, а після капітуляції вести безпритульне скитання по таборах. 1948 р. він переїхав до Канади й поселився в Торонті, де перебуває й досі.

У. Самчук почав письменницьку діяльність малими оповіданнями, від яких пізніше перейшов до творів більшого розміру, а згодом почав

свою діяльність як журналіст і письменник. На такий уклад його творчого життя мали неабиякий вплив зовнішні обставини. Про це він пише в статті „У просторі без простору":

„Українська література від часу її появи завжди була головною ціллю концентраційних атак ворога, не ми перші це відчуваємо і не ми останні будемо це відчувати. Вбити речника слова, запроторити його на край світу, звести його до слухняного холуя, вигнати за сім морів, загнати в сліпий кут, зламати і змусити до капітуляції — ось завдання цієї стратегії". Однак ця страшна стратегія ворогів не зламала твердого хребта Самчука, він завжди й серед найстрашніших обставин знаходив вихід із ситуації. Але стратегія жорстоких ворогів відбилася на графічній кривій його творчости, яку для кращого зрозуміння треба поділити на три періоди: ранній період, коли письменник устиг найбільше створити (1926 - 1939), період зацікавлення журналістикою (1938-1945) і останній, післявоєнний період, де письменницькі й журналістичні уподобання нашого автора стоять поряд.

1925 р., коли Самчукові було всього двадцять років, появляється в Варшаві його оповідання „На старих стежках", потім „Наша бесіда". Своїм ідейно-художнім спрямуванням ці перші твори показують, що письменник шукав способів вияву своїх почувань і вражень, які постійно наростали в його душі. Самчуків романтизм того періоду був у тісному зв'язку з реальною дійсністю, яку він критично сприймав і створював її образи в своїй письменницькій уяві. В той час він не виходить поза рямки старої тематики, яку він розробляє в традиційний спосіб. Деякі оповідання тоді друкувалися на сторінках українських журналів у Львові. Згодом вони були зібрані й видані окремою збіркою „Віднайдений рай" (1936).

Короткі оповідання виповнили ранній період творчости Самчука й стали немов мостовим причілком для розроблення більших і складніших сюжетів. Другу частину цього періоду, що характерний більшою зрілістю письменника, виповнили повісті й романи-хроніки, в яких талант Самчука піднісся на вершини. Появляється його трилогія „Волинь" (1932-1937). Книга написана з великою наснагою і присвячена українському селянству. Письменник змальовує молоду українську інтеліґенцію з селянства, що появляється після першої світової війни. Завдання цієї інтеліґенції — забезпечити собі й своєму народові краще завтра. Трилогія сповнена прекрасними реалістичними описами й висвітлює в основному провінційне життя. „Волинь" була дуже популярна серед читачів до 1939 р., її широко читали й обговорювали, бо вона заторкувала основні питання нашого існування. Перший том „Волині" перекладено на інші мови. У творі „Кулак" (1932) Самчук відходить від стилю хроніки, що такий замітний у „Волині", й починає насичувати свої твори ідеями. Ті самі стилістичні засоби він використовує в творі „Гори говорять" (1934). Тут автор виходить поза межі Волині, переносить читача в Карпати; в центрі його уваги стоїть тепер не селянин, а вояк. „Марія" (1934) написана в глибокому ліричному стилі. Героїнею твору є жінка--селянка. Події відбуваються на Україні під совєтським ладом

Самчук співпрацює зі львівським „Вісником" Дмитра Донцова, але його твори різко відрізняються від провідних напрямних жур-

налу. „Вісник" пропагував ідею волюнтаристичного романтизму, а Самчук писав у дусі реалізму, подекуди продовжуючи українські реалістичні традиції XIX століття; його герої — помірковані розумні люди з підприємчим хистом — далеко відходили від вимог журналу.

Трилогія „Ост" — логічне продовження „Волині", має глибоке літературно-філософське підґрунтя, написано його з глибоким розумінням справи. Тому трилогія промовляє до читача силою свого переконання і глибиною думки. „Темнота" (1957), другий том „Осту", обговорює глибокі соціяльні проблеми, що нуртують в українському суспільстві. Їх автор розглядає дуже докладно й зі знанням справи. Він висуває свою концепцію розв'язання справ у противагу романтичним поняттям. Самчук показує ідейні протиріччя, вказуючи на великі зміни, які сталися поміж людьми внаслідок революції і боротьби за відродження української держави.

„Юність Василя Шеремети" (1947) має риси автобіографічного матеріялу. Письменник знову повертається до улюбленої Волині й дає чудові образи Крем'янця та його околиць. Все таке живе й змальоване з дозою такої сили правди, що читач мимоволі бачить Крем'янець у своїй уяві. Роман носить подекуди характер хроніки, але в основному він насичений питаннями підходу до життя, ідеями, що нуртують серед молоді — виходців із села. Василь Шеремета — типовий український селянський юнак, що прийшов до школи не заради пописуватися, а здобути освіту, щоб її відповідно переробити для себе, щоб згодом використати її засоби для народу. Він має багато спільних рис із автором, зокрема у сфері філософського підходу до життя і його проблем. „Чого не гоїть вогонь" (1959) присвячено Українській Повстанській Армії.

З журналістичних статтей варто згадати „Так було, так буде", „За мужню дійсність", що друкувалася на сторінках часопису „Волинь" і складалася в той час на програму українського „бути". Зі статтей, надрукованих на американському континенті, відзначаємо „У просторі без простору", яку написав Самчук під враженням большевицької брошури „Слово про Дермань", де обкидається письменника найлютішою лайкою і злочинними обвинуваченнями.

Слідкуючи уважно за розвитком творчости Самчука, ми помічаємо в ній циклізм тематики. Його перший цикл творів присвячений проблематиці селянства, цій найкращій основі суспільства, яка гордо несе увесь тягар життя. Другий цикл змальовує людину-підприємця, що переробляє природні багатства в потрібні продукти, вкладаючи в це силу свого розуму, своє завзяття і своє вміння випливти на поверхню життя. В третьому циклі письменник відтворює інтелігента, людину розумових категорій, людину, що стала інтелігентом не з походження, а через свої природні здібности й набуте вміння. Останній цикл описує вояків, які безпретенсійно жертвують своїм життям для добра народу, для його кращого завтра.

Самчук, як видно з переліку його творів, — всебічний письменник. Протягом свого творчого життя він старався проникнути глибоко в українське буття, пізнати його, знайти його недомагання і зарадити йому конкретними прикладами зусиль і душевних ознак характеру своїх героїв. Він майстерно розкриває зовні малопомітні, при-

ховані, але глибокі національні й соціяльні конфлікти. Засобами свого стилю, зокрема багатством тропів і метафоричністю мови письменник відтворює складні перипетії життя, розкриває світ людини, при чому робить це економно й дуже часто навіть непомітно для читача. У Самчука не помічаємо тематичної вузькости, навіть у його ранніх творах. Вся його творчість проникнута глибоким оптимізмом, що широко відчувається в його повістях, оповіданнях, статтях і в принагідних замітках. Він глибоко проникає в сутність зображуваних ним явищ, яким дуже часто дає потрібну естетичну й політично-соціяльну оцінку, ніколи не відходячи від складних проблем життя, а навпаки стараючись у них проникнути, їх відтворити. Він опукло змальовує психологію української інтеліґенції з селянства, зокрема підчас процесу її формування. Це помічаємо в особі Василя Шеремети. Письменник вірно розуміє ролю митця в суспільному житті, тому він не байдужий до його проблем. Письменник глибоко гуманний, але його гуманізм — це не формальний вияв любови чи симпатії до своїх героїв, це наслідок його наставлення і розуміння життя.

Самчук змальовує звичайну просту людину, вільну від усяких сентиментів, але глибоко пройняту практичним підходом до життя. Його герої вміють жити, а коли потрібно — вони гідно вмирають за правду. Вони пройняті ідеєю поступу, як змінити життєве колесо, як зробити його кращим. Письменник вірить в індивідуальні зусилля людини, які на його думку є двигунами змагання до кращого. У той час, коли колективні зусилля ведуть до занепаду життєвого поступу, вони стирають вартість і якість людини та роблять її механічною частиною, розгублюючи її „я".

Самчуків стиль відзначається економністю мовних засобів. У ньому нема зайвих картин і описів. Скупість розповіді не позбавила її великої емоційної сили, що досягається старанним добором матеріялу і його вмілим використанням. Динамічна розповідь і вдало дібрані слова, що відзначаються рельєфністю і словесною згущеністю, сприяють письменникові уникати довгих описів. Значної майстерности досяг Самчук у діялогах, що сильно впливають на його описовий матеріял і роблять його динамічним, бо вони випливають із дії і водночас рухають її. Письменник дуже вміло використовує влучні епітети й порівняння у змальованні своїх героїв, їхніх рис характеру тощо.

Самчукова проза — значне досягнення української літератури за останні сорок років. Вона вийшла поза рямці того зачарованого кола, яке звемо „нашим", не зважаючи на те, що покищо не стала предметом уселюдського зацікавлення. Ми певні, що коли б Самчук писав іншою мовою як українська, його твори здобули б світове зацікавлення. Тут справа не в тому, що ми не вміємо писати чи не маємо прози, чи не ставимо в своїх творах вагомих проблем, а в прямому й звичайному негативному ставленні до нас і рівночасно з тим до всього того, що ми робимо й творимо. Тепер ця справа вже не виглядає так трагічно. За останні роки дещо з нашої літератури вже перекладено на чужі мови, що поволі промощує собі шлях до читача, проломлюючи „криги льоду" упередження і недоцінювання. Наші зусиля за останні двадцять років не пішли намарно, вони багато дечого зробили, декого

в світі переконали й придбали нам приятелів, але ще далекий той час, коли наші духові горіння знаходитимуть беззастережну підтримку й зацікавлення. Світ, зокрема західній, наскрізь консервативний, сприймає наш виступ на ширшу арену дещо скептично, але принаймні тепер нас уже не заперечує. Отже, нема потреби битися в груди й казати, що в нас нема великих письменників, нема прози, бо наших творів не перекладають на англійську чи французьку мови. Ми маємо добру прозу, маємо своїх великих письменників і поетів, яких таланту не сміємо заперечувати чи принижувати, керуючись браком кон'юнктури чи тимчасовим незрозумінням чи незацікавленням нашими надбаннями.

Своїм художнім словом У. Самчук виніс українську прозу на вершини. З його творів не віє подихом злободенности, а глибоким розумінням сучасної йому дійсности. В своїх творах він невтомно бореться проти ворогів українського народу й сатирично висміює носіїв московського большевизму. Вірність правді та українському світовідчуванню є основним ідейно-естетичним принципом письменника. Ним він керується протягом усієї своєї літературної діяльности; тому його ненавиділа польська Варшава, нацистський Берлін, а тепер ненавидить комуністична Москва. Ця остання всякими засобами викорінює дух Самчукового спротиву. Москва наказала написати й видати масовим тиражем трилогію „Волинь", якогось Харчука, але проти-українську, в дусі московському. Там видано книжку „Недолюдки", спрямовану проти Самчука, брошуру „Дерманська трагедія" і низку статтей, які очорнюють Самчука, українського патріота, називаючи його „злочинцем" і „відщепенцем рідного краю". Проза Самчука так діє, що проти нього звертається державна машина большевицької Москви. Чи цій прозі можна заперечити світове значення і сказати, що вона нікому не придатна, в той час, коли вона збудила приспані маси народу, насторожила ворогів і заставила їх воювати з письменником?

На порозі 40-річного ювілею плідної літературної творчости У. Самчука ми гордимося його успіхами. Ми бачимо в його особі заслуженого, визначного письменника, який своїми творами збудив духа спротиву серед українського народу, закріпив нашу віру в краще завтра й потряс двома могутніми імперіями: Росією та Німеччиною.

В цьому нарисі ми лише частинно обговорили зусилля письменника-ювіляра й підсумували лише дещо з його творчого доробку. Однак і це вже достатньо показує, що своє сорокріччя У. Самчук зустрічає, придбавши велике багатство тематики, ідей і жанрів. Його працьовитість і творча наснага зробили значне діло в минулому, вони є твердою запорукою творчого успіху в майбутньому.

Богдан РУБЧАК

ПЕРШИЙ ВІРШ

Недокурки, диму смуги,
портрети протертих слів, мари
мислів, зів'ялі левконії.
А вікно — наче око туги.
В ньому тигри, олені, леви
зелені, коні —
дитячий звіринець хмар.

Тополю пригублять очі,
і щоки приголублять білі
груди вітрів — над паперами.
Це — перше з щонічних збочень.
Наче гострий промінь осінніх
лісів печери,
рядок просвічує біль.

Дарія ЗЕЛЬСЬКА-ДАРЕВИЧ

ПОХОДЖЕННЯ ОРНАМЕНТУ ГУЦУЛЬСЬКОЇ КЕРАМІКИ

„В орнаменті, як також у формі посуду, своєрідність кожної цивілізації знаходить свій вияв".
Г. Франкфорт

Шукаючи теми для бакалаврської тези, я вирішила пристосувати слова д-ра. Г. Франкфорта, знавця східньо-европейських і мало-азійських глиняних виробів, до орнаменту гуцульської кераміки. У цій скороченій статті я постараюся подати деякі відомості про гуцулів, важливі для моєї теми, та свої думки про походження гуцульського орнаменту.

Мало відомостей збереглося про життя гуцулів до XVIII-го сторіччя. З особливостей мови, одягу, звичаїв, обрядів і танців можна робити здогади, що гуцули походять із підгір'я і долини Дністра та поєднують у своїх традиціях впливи Києва й Галича.[1] Географічна ізоляція допомогла зберегти в Гуцульщині найбільш архаїчні елементи нашої культури і мистецтва, що давно затратились в інших областях України через нові впливи.

Тому що в околицях Карпат не знайдено залишок інших поселень, можна думати, що гуцули принесли з собою традицію почитання бога-сонця, яка була поширена по всій території України в праісторичні часи. Із собою гуцули принесли також християнство. Це більшою мірою, як деінде в Україні, створило цікаве поєднання поганських вірувань із християнським обрядом. Проявляється воно у святкуванні Андріївського вечора (поганського ритуалу визволення сонця від злих духів зими-Калити), у Йордані (Ордані), у Великодні, коли перемагає сонце, та у святі Івана Купала.

Наші предки вірили, що сонце має магічну силу охороняти від зла, що воно приносить щастя й довге життя. В наслідок того сонячні символи відбиті на всьому — на ноші, на особистих прикрасах, на хатньому устаткуванні, на писанках.

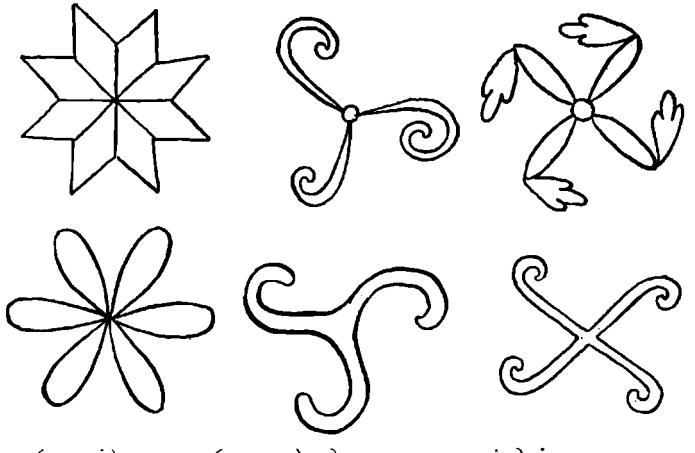

Зірка (вгорі), рожа (внизу), два триноги і дві свастики.

В основному задержалося в народному мистецтві п'ять соняшних символів: коло, хрест, свастика, триніг (трикверт), і рожа, або зірка (розетка) — див. ілюстрацію. Ці символи збереглися в найбільш архаїчній формі на писанках, може тому, що саме яйце, як зародок птиці-когута, мало магічне значення. Самого когута, не тільки між гуцулами, вважали за божу птицю.[2] Не дивно, що півень, як інші соняшні символи, появляються в орнаменті кераміки.

Дохристиянського походження, від культу сонця, орнаментику гуцульської кераміки піддержує теж звичай виставляти розмальовані тарелі, миски та глечики в хаті над дверима. Мені здається, що цей звичай має давнє, символічне значення. Проф. Павлуцький твердить, що колись у багатьох частинах України вішали вишивані рушники над вікнами й дверима.[3] В гуцулів нема цього звичаю, але зате існує поличка, заповнена декоративною керамікою.

Старовинні соняшні символи можна відшукати на рушниках і на кераміці; їхнє завдання мусило бути те, саме — не пускати злих духів у хату.

Зразки гуцульської кераміки, особливо з XX-го сторіччя, вказують на те, що орнамент гуцульської кераміки буває і геометричним і рослинним, а часом і тваринним. Немає сумніву, що орнамент геометричний найстарший,[4], бо він з'являється на найбільш ранніх зразках (1830 - 40 роки) і відзначається міцною формою та красою рисунка. На мою думку, цей геометричний орнамент гуцульської кераміки не тільки декоративний, але, як свідчить розміщення посуду в хаті, має ще й символічне значення і магічну силу символів культу бога-сонця. Із часом соняшні символи вийшли поза можливість додатків і комбінацій, і як часто буває в пізніших стадіях розвитку культур, вони затратили своє значення, а орнамент став оживлений. Саме тому орнамент сучасної гуцульської кераміки геометрично-рослинний. Домінує геометричний, але часто знаходимо їх обох побіч. Деякі знавці твердять, що рослинний орнамент розповсюдився аж у половині XIX-го сторіччя і то тільки тими рослинними формами, що легко вкладалися в первісні геометричні мотиви. [5] Птиці, звірі та люди трапляються рідко і вважаються недавніми нововведеннями.[6]

Двійнята.

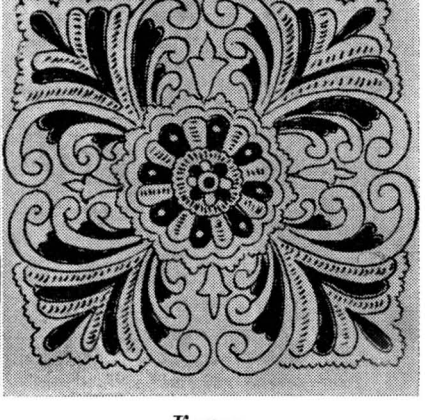

Кахля.

Я переконана, що гуцульський керамічний орнамент розвинувся з малого числа соняшних символів, про які я вже згадувала, тому що ще навіть у теперішніх виробах саме їх зустрічаємо.

Найбільш розповсюджений із соняшних символів — це коло з усіма своїми відмінами. В гуцульській мітології воно репрезентує сонце і є знаком добра і щастя.[7] Все, на чому знаходиться цей знак, має надприродну силу сонця.[8] На посуді коліщатка чи кранки звичайно розташовані декоративно у зв'язку з поверхнею. Вони замкнені у вузькі смуги, що оббігають довкруги посуду та підкреслюють зміну поверхні або наголошують краї, наприклад у свічнику або у двійнятах (див. ілюстр.). Коліщатка тут також являються подвійно у формі віночків. Звичайні коліщатка і подвійні знаходимо також у геометризованому рослинному орнаменті кахель. Цілком неспоріднені з квітами в природі, ці кілочки нагадують очі, себто веселі обличчя. Малі кілочки пов'язують частини листочків і квіток, а також являються самі. Це, зрозуміла річ, тому що округлі форми розповсюджені в природі, а геометричні візерунки в здеґрадованих формах нагадують природні речі.

Згадане особливо видко в рожі-зірці, що навіть в оригінальній геометричній формі нагадує квітки з 8 або 6 пелюстками. Думаю, що саме тому розетка часто має стебло чи галузки, помимо того, що підставова побудова символу завжди та сама.

У своїм розвитку розетка сполучається з коліщатком, подвоюється. Геометрична форма не нагадує жодної реальної рослини.

Третім підставовим соняшним символом є триніг, відомий у глибокій старовині. В кераміці його тяжко знайти в основній геометричній формі. Зате знаходимо багато тричастинних форм, напр., квітоподібні мотиви кахель (див. ілюстр.). Природу можна було заступити двома, п'ятьома чи сімома частинами, тому я вважаю, що вживання трьох частин мало геометрично-символічне значення.

Тричастинні форми могли постати з трикутника тому, що графічно триніг і трикутник споріднені, але триніг відрізняється від

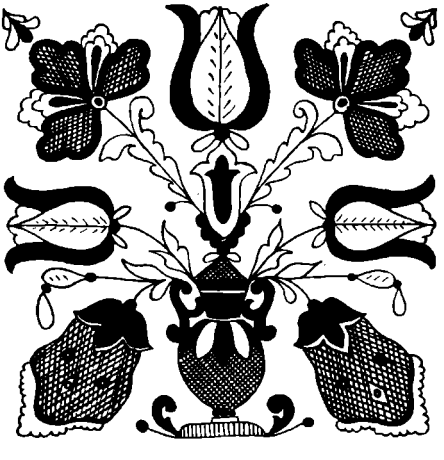

Кахля

трикутника значенням. Триніг — знак одного бога, бога сонця; трикутник заступає трійцю: воду, вогонь і повітря, або сонце, грім і вогонь.[9] Трикутник також відрізняється своїм застосуванням в орнаменті. Трикутники часто з'являються поясом, який підкреслює зміну поля, або композиції, напр., у двійнятах чи свічнику. Його ніколи не вживають як центр композиції, але майже завжди по краях.

У гуцульській кераміці є познаки ще одного символу сонця — свастики (символу щастя). Хоч мені не вдалося віднайти основної форми свастики між орнаментами, до яких я мала доступ, я знайшла багато свастикоподібних кінцівок, що свідчать про вплив цього символу щастя на керамічний орнамент. Ось, напр., кахля (див. ілюстр.), де заокруглені гачки, коли їх провести з кута в кут, творять багатогранну свастику. Це особливо видко там, де два рамена сходяться.

Вплив свастики можна також розпізнати в спіральних, загнутих частинах рослиноподібних мотивів. Правдоподібно листкові закрутки і загини типу S — це оживлені частини свастики, або тринога. Вони не подібні до природи, і Лащук уважає їх геометричними за їхнім характером.

Більшість елементів гуцульського орнаменту можна пояснити дохристиянськими символами, і тільки деякі орнаменти, особливо новіші, є чисто природного походження, напр. олені й люди. Винятком може бути півень, тому що півня вважали „щастям" не лиш гуцули, але й старовинні єгиптяни й перси. Тому можна здогадуватися, що півень символізував і в давнину сонце. В кераміці його тіло часто вкрите крапками чи кілочками, а хвіст нагадує пелюстки розетки; так би мовити, це мало йому забезпечити магічну силу.

Пожвавлення геометричних символів можна було сподіватися, бо це цілком зрозумілий процес.

Можна думати, що цей процес не минув і гуцульського керамічного орнаменту і що походження орнаменту гуцульської кераміки, як і писанок та вишивок, геометричне і сягає в глибоку давнину до сонячних символів, коли предки гуцулів вірили в магічну силу бога-сонця.

Вінніпег — Едмонтон, 1960-64.

ПРИМІТКИ

1. Ю. Н. Лащук, *Гуцульська кераміка*, Державне видавництво літератури з будівництва й архітектури УРСР, Київ, 1956, стор. 7.
2. В. Щербаківський, „Основні елементи орнаментації українських писанок та їхнє походження," *Праці Українського Історично-філологічного Товариства в Празі*, том І, Прага, 1926.
3. Проф. Г. Павлуцький, *Історія українського орнаменту*, Академія Наук УРСР, Київ, 1927, стор.11.
4. Д. Горняткевич, „Писанки," *Енциклопедія українознавства*, том І, Мюнхен-Нью-Йорк, 1949, стор. 340.
5. Лащук, згадана праця, стор. 42. 6. Там же, стор. 42.
7. П. М. Золтовський, „Орнаментація народного металевого промислу Гуцульщини," *Народне мистецтво й етнографія*," ч. 2, Академія Наук Укр. РСР, Київ, 1958, стор. 76.
8. В. Щербаківський, згадана праця, стор. 118.
9. Горняткевич, згадана праця, стор. 312.

Іван КЕЙВАН

МИСТЕЦЬ ЮЛІЯН БУЦМАНЮК

(До 80-річчя з дня народження)

Ім'я мистця-маляра Юліяна Буцманюка, монументаліста й портретиста, колишнього старшини УГА та громадського діяча, було широко відоме на рідних землях. Відоме воно й тепер українській спільноті у Канаді, зокрема на терені Едмонтону, де він чітко визначився у сфері мистецтва та громадської роботи, не зважаючи на свій уже похилий вік. Це один із дуже нечисленних сеньйорів між українськими мистцями по цей бік залізної заслони.

Народився Юліян Буцманюк 3 липня 1885 р. у Сморжеві Радехівського повіту, в Галичині, в сім'ї учителя. Гімназію закінчив у Львові 1905 р., але невдовзі померли його батьки і він, зоставшись круглим сиротою, мусів сам подбати про свою фахову освіту. Ще будучи учнем гімназії, юнак виявив непересічний хист до малярства і в 1904-1905 роках, підчас вакацій, заробляв на життя, працюючи в різних малярів у Львові. Допомагав розмальовувати львівський театр, латинську катедру та університетську бібліотеку, а в 1906 р. вже самостійно розмалював призбитерію церкви в Конюхах під Бережанами. Познайомившися із видатним українським мистцем-монументалістом Модестом Сосенком, що його вважали другим Фра Анджеліком, молодий Ю. Буцманюк працював із ним три роки, розмальовуючи церкви у Славську, Рикові й Конюхах. Від Сосенка молодий мистець дуже багато навчився, зокрема у ділянці монументального малярства, що багато допомогло йому пізніше.

1909 р. Буцманюк вступив на мистецькі студії до Академії мистецтв у Кракові. А в ті часи ця академія була на верхів'ях свого розквіту, маючи таких великих індивідуальностей, як Ю. Фалат, Я. Мальчевський, Л. Вичулковський, Павтш, Аксентович, Мегофер та інші, що були видатними польськими мистцями европейської слави та знаменитими педагогами. З Краківської Академії тоді повиходили видатні українські мистці Олекса Новаківський, Іван Труш, Михайло Бойчук, Микола Бурачек та інші, а з Буцманюком студіювали Я. Струхманчук, скульптор М. Гаврилко та ряд інших, що пізніше широко виявилися на полі української образотворчости.

В 1910-1911 роках Ю. Буцманюк розмалював каплицю при церкві отців Василіян у Жовкві й виконав проєкт вітражу для цієї церкви. Короткий час користувався стипендією митрополита Андрея Шептицького. Та здебільша заробляв сам на студії, бо, маючи наскрізь незалежну вдачу, бажав якнайменше комусь завдячувати, зокрема коли йшлося про матеріяльну допомогу. У краківській академії, що тоді широко виявляла себе стилями імпресіонізму, пост-імпресіонізму і частинно символізму, Ю. Буцманюк протягом своїх студій в 1909-1914 роках дуже багато навчився. Тому що мав непересічний талант, професори радили йому виїхати для поглиблення студій до Парижу. Як стипендіянт академії він виїхав 1912 р. закордон, тільки не до Парижу, а до Мюнхену, де поглиблював свої знання у німецького мистця Ф. Штука. Побував також якийсь час в Італії, де мав нагоду оглянути мистецькі цінности Риму й Міляна. Але найсильніше враження зробила

на нього Фльоренція, колиска блискучих геніїв Ренесансу — Джіотто, Чіммабуе, Леонардо да Вінчі, Мікельанджельо, Рафаель та інші.

Повернувшися знову до Кракова, Ю. Буцманюк закінчив академію напередодні першої світової війни. Мав знову їхати до Італії, навіть одержав на цю мету стипендію від австрійського уряду, однак його пляни знівечила вщент світова завирюха, що почалася першого серпня 1914 року.

Замість далі поглиблювати студії, молодий мистець, будучи змалку свідомим членом своєї нації, вступає у ряди УСС, щоб зі зброєю в руках боротися за волю України. Перше бойове хрещення Буцманюк одержав у завзятому бою за містечко Болехів у травні 1915 р., що його завзято боронила жменька УСС-ів, відбиваючи велетенську московську навалу. Тоді Ю. Буцманюк як поручник УСС був призначений до „Пресової Кватири" з мистецькими завданнями. У „Пресовій Кватирі" були згуртовані Р. Купчинський, Л. Лепкий, О. Назарук, А. Лотоцький, М. Гайворонський, О. Курилас, О. Сорохтей, Л. Гец, І. Іванець, М. Голубець, М. Угрин-Безгрішний, А. Баландюк, Ю. Назарук, Ю. Шкрумеляк, Т. Мойсейович, В. Оробець та інші, що утривалили УСС-усам невмирущу славу.

Після листопадового зриву нашого мистця наділено ранґою сотника УГА, а в 1919 р. Державний Секретаріят Військових Справ призначив його залізничним референтом. Після відходу УГА за Збруч Юліян Буцманюк був покликаний до штабу УГА, з осідком у Жмеринці. Переживши дні слави й трагедії українських армій, зазнав страшного марива тифу, що косив немилосердно вояків УГА, в околиці Винниці, Бару й Жмеринки. У Жмеринці сотник Буцманюк повінчався з Іриною Чайковською, що працювала в санітарній частині УГА і теж перебула тиф. Прирвавшися з чотирикутника смерти, він з'єднався у Балті з групою генерала Омеляновича-Павленка, що перебував тоді у Могилеві над Дністром. На його доручення перебрав команду над 1,800 людьми (здебільша цивільні та жінки з дітьми) і з чотирьома скорострілами пробився через большевицьку кавалерію командарма Котовського. Цей жахливий марш тривав дев'ять днів і навіть його молода дружина йшла з крісом побіч нього.

Нарешті Ю. Буцманюк опинився в Чехословаччині, де змінив знову кріс на пензель. Вступив до т. зв. „Школи майстрів", що була вищим ступнем академії мистецтв. Спершу удосконалювався у чеського мистця Гінайса, а після його смерти перейшов до маляра-імпресіоніста і графіка проф. Швабінського. У нього Буцманюк дістав диплом мистця. В серпні 1937 р. він повернувся з дружиною і сином на рідні землі. Після педагогічного іспиту у Краківській академії працював як учитель малювання в українських середніх та фахових школах у Львові аж до другої світової війни. Також розмальовував церкву отців Василіян у Жовкві, вкладаючи велетенську працю, одначе не довелося йому її закінчити, бо вибухла друга світова війна 1939 р.

Проф. Ю. Буцманюк брав діяльну участь у мистецькому житті західньо-українських земель, був членом АНУМ (Асоціяція Незалежних Українських Мистців) у Львові, членом виставкового комітету, „Ретроспективної виставки українського мистецтва", що проходила під гаслом „30 літ галицького малярства" і відбулася у Львові восени

1935 р., та брав участь у різних виставках. Восени 1939 р. він із родиною виїхав на захід, зупинився в Кракові, а наприкінці війни подався на скитальщину до Німеччини. Проживаючи в Мюнхені, мистець навчав малювання в українській гімназії, виконав композицію „Покрова Божої Матері", ряд портретів, зокрема чотирьох українських єпископів-мучеників. Належав до УСОМ у Німеччині й був членом її управи.

1950 року Ю. Буцманюк прибуває до Канади. Йому доручають розмальовування української католицької церкви Свмч. Йосафата в Едмонтоні. Цю велетенську поліхромію виконав мистець за допомогою сина Богдана протягом кількох років. Цей стінопис — значний здобуток нашого церковного мистецтва, єдина дійсно мистецька праця на просторах Західньої Канади.

У склад згаданого стінопису входять великі композиції з життя Христа і Святих — разом понад тридцять образів, низка оригінально скомпонованих християнських символів та багата, з чисто українськими мотивами, рослинна орнаментика. Мистець виконав розпис із глибоким знанням монументального мистецтва, з наскрізь декоративним підходом. Його стиль оригінальний і самобутній, оснований на старих українських іконографічних традиціях та з виразними прикметами українського народного мистецтва. В додаток, чіткий рисунок і ясно-сонячний кольорит надають цілости особливого чару та настрою. Зокрема звертає увагу його оригінальна стилізація поодиноких постатей, включно зі складками одягів, християнських символів та рослинних елементів орнаментики, а в парі з тим повна гармонія кольориту. В цьому полягає особлива вартість стінопису, виконаного темперовою технікою.

Мистець Ю. Буцманюк намалював велику кількість ікон для церков Едмонтону та Альберти. Найзамітніші його твори з цієї ділянки: „Покрова", „Єгова", „Христос-учитель", „Хрищення в Йордані", „Розп'яття", „Воскресення", „Св. Василій Великий", „Св. Володимир і Ольга" та інші, що свідчать про глибоке знання у ділянці іконографії.

Крім творів з релігійною тематикою, проф. Буцманюк створив ряд композицій на світські теми олійними фарбами. З едмонтонського періоду найзамітніші з них: „Дорогою життя", „Серенада Шуберта", „Осінь" та інші. Мистець створив також низку канадських пейзажів: „Альбертський парлямент", „Бенф у хмарах"...

Одначе найважливішою ділянкою його творчости, після церковно-релігійної, є портретистика. Тільки на терені Едмонтону мистець виконав коло сотні портретів церковних достойників та визначних громадян, як теж великих постатей нашої історії, діячів науки та мистецтва. Найвидатніші з цих портретів — Владики Кир Ніля Саварина, Мітрата о. д-ра Лаби, проф. д-ра Р. Смаль-Стоцького, о. Жана, ЧСВВ, полковника Мельника,д-ра Б. Стебельського та інших. Особливо вартісні портрети „Гуцулка" (портрет дружини в гуцульському одязі), „Син", „Онук", „Дві школярки", „Грекиня" та інші, що в них мистець схопив не тільки зовнішню подібність, але й душу.

Коли будемо розглядати мистецьку творчість Ю. Буцманюка як цілість, мусимо ствердити, що між його релігійною і портретною творчістю є діяметральна різниця. Коли в релігійних творах ми бачимо

сильну стилізацію, сильні кольористичні контрасти і дуже живий та соковитий сонячний кольорит, то його портрети притаманні імпресіонізмові, який він виніс із краківської та празької академій, з виразними прикметами реалізму. Мистець свідомо оминає у портретах сильного кольориту та світлотіневих контрастів, оперуючи досить обмеженою кольористичною гамою та лагідними півтонами. Тому його портрети роблять враження пастелі, хоч виконані олійною фарбою чи темперою. В цьому полягає оригінальність портретів його кисти. Підхід до композиції портрету, рисунку, кольориту і світлотіні показують мистця як досвідченого майстра з великою вправністю, що має свій чітко окреслений стиль.

Творчий дорібок Буцманюка багатий та різноманітний. Одначе доля обійшлася з ним дуже суворо. Його твори, що були в Національному музеї у Львові, в українському музеї у Празі, чи в різних приватних колекціях, пропали безслідно. Його цінний розпис церкви отців Василіян у Жовкві знищили большевики. Тільки декілька експонатів збереглося з того періоду. Але наш мистець не заламався духово, він створив багато нових речей і творить далі, не зважаючи на те, що йому сповнилося 80 років.

Другою блискучою сторінкою мистця Буцманюка є його педагогічна діяльність. Уже вісім років він веде свою мистецьку школу в Едмонтоні, і досі випустив цілий ряд талановитих кандидатів мистецтва. Його школа, що на жаль досі немає відповідного приміщення й міститься в хаті мистця, має великі успіхи. Таємниця успіху полягає в тому, що мистець кермується власною та упрощеною методою навчання. Він легко відкриває талант учня та вміє його правильно скеровати. Вміє розбудити замилування та пошану до мистецтва у своїх учнів, бо до педагогічної праці підходить із великою любов'ю. Тому учні ставляться до нього з повним довір'ям. Протягом існування мистецької школи відбулося шість виставок її учнів у залі під катедрою свмч. Йосафата. На цих виставках громадянство переконалося наглядно про високий рівень навчання. Ю. Буцманюк перший створив таку школу, єдину в історії українського поселення у Західній Канаді, що без сумніву буде назавжди занотоване на сторінках історії української культури в Канаді.

Ю. Буцманюк бере діяльну участь в українському мистецькому житті Канади та Америки. Він є членом ОМУА в Америці, УСОМ у Канаді, був головою СУОМА в Едмонтоні та брав участь у всіх мистецьких виставках. Крім того, він є декоратором багатьох українських імпрез в Едмонтоні.

Вірність стрілецькій ідеї — це інша сторінка його духовости. Він був засновником станиці братства УСС в Едмонтоні, де його щорічно вибирають головою. Проф. Ю. Буцманюк — мистець-вояк, незламний український патріот, вірний своїм ідеалам і молодий духом, може бути зразком для майбутніх поколінь, як служити Україні мистецьким хистом та зброєю.

Едмонтон, 1964.

Ю. Будманюк. Святилище Української Катедри св. Йосафата в Едмонтоні.

І. МАЦЕНКО, С. ЯРЕМЕНКО

ДОМЕТІЙ БЕРЕЗЕНЕЦЬ

По другій світовій війні багато українських музик та співаків опинилися поза межами своєї рідної батьківщини, розпорошилися по світу. Одним із них є співак Дометій Березенець, що осів у Канаді, в Едмонтоні.

Дометій Йосипович народився 20 серпня 1898-го року на Чернігівщині в родині по батьківській лінії з козаків, мати походила з міщан. Батько мав гарний голос і любив співати при різних нагодах та в церковному хорі. Мати мала гарне меццо-сопрано та добрий музичний слух. Вона, як то кажуть, у пісні знаходила розраду й пораду. Народна пісня стелила шлях і її синові.

З 9-го року життя Дометій співав у церковному хорі досить довго дискантом (сопраном). Закінчив він спочатку трьохрічну початкову, а потім вищу початкову школу. Пізніше скінчив у Чернігові учительську семінарію та музичну школу співу, як баритон, в артиста Н. П. Крестинського, учня італійця, проф. Броджі. Від 1920 до 1926 року був учителем народної школи та учителем у музичній школі. Від початку вчителювання Дометій Йосипович далі вчиться співати; шість років він працює з артисткою О. Ф. Малаховою, ученицею проф. Ніколаєва з Петрограду. З нею виступає і на концертах. На 22-му році життя Дометій Йосипович дає вже самостійні концерти. 1926-го року залишає вчителювання і вступає до Київської консерваторії на вокальний факультет до кляси проф. Н. П. Чистякова, колишнього артиста Великого Московського Театру. Закінчує він консерваторію, з високою оцінкою, 1931-го року, як співак із педагогічним ухилом. Після цього два з половиною роки працює над інтерпретацією вокальних творів із композитором В. С. Косенком.

1933-го року в Москві відбувся Всесоюзний конкурс музик. Із сотень співаків вибрано було тільки 20; ім'я Д. Березенця було в числі перших. Повернувся він до Києва дипломованим співаком. Незабаром виступає він на концертах, маючи за те високу грошову винагороду. Супроводжує йому композитор В. Косенко. Виступи цих двох музик приймали з захопленням; писали про них гарні рецензії.

1933-го року Д. Березенця приймають до Київської опери, де він працює 6 років. Потім віддається виключно концертовій праці.

Після окупації більшовиками Західньої України його разом зі своєю ученицею й дружиною п. Оленою Лозицькою запрошують на ряд концертів до Луцької філармонії. 1940-року переходить він до штату солістів Львівської філармонії, а дещо пізніше зараховують його до педагогічного складу Львівської консерваторії (кляса співу). По трьох місяцях праці обдаровують його доцентурою. У Львові він співпрацює з В. Барвінським, С. Людкевичем, М. Колесою, Б. Витвицьким, Б. Кудриком, Р. Савицьким та інш.

Коли під тиском військ Гітлера радянські війська відступають, Д. Березенець залишається у Львові, де перебуває три роки, якийсь час сидить у гестапівській в'язниці, чекаючи розстрілу. Коли радянські війська повертаються, виїжджає на захід. У Берліні складає іспит на камерного співака. Проживає потім у Празі, концертує. Його

приймають до складу викладачів Празької консерваторії. Одночасно його запрошують до Братіславської опери. Перебувши в Чехії три місяці під більшовицькою окупацією, залишає Прагу й прибуває до Міттенвальду. Тут він засновує музичну школу, концертує, стає учителем співу в Православній духовній академії в Мюнхені.

Приїхати до Канади (1948) допомагає всій родині артиста великий добродій і друг скитальців, п. Петро Зварич із Веґревілю в Альберті.

Незабаром Дометій Йосипович учить співати молодь, концертує від Вікторії аж до Торонта, де він якийсь час учить у консерваторії, диригує церковним хором, співає в радіо тощо.

Тепер Д. Березенець живе в Едмонтоні. Працює як викладач співу в Альбертському коледжі. Принагідно виступає як співак на різних концертах, бере участь в українських святкуваннях та імпрезах.

30-го листопада 1960-го року в авдиторії Альбертського коледжу відбувся концерт із нагоди 40-річчя артистично-педагогічної діяльности Д. Березенця. В програмі брали участь, крім самого ювіляра та п. О. Лозицької, також його учні Марґарета Тарнед (сопрано), Л. Лоріс (бас), М. Лоріс (тенор) та М. Сімонс (тенор), що майстерно виконували свої речі. Відчувалася добра школа й тверда рука учителя-майстра.

З нагоди 40-річного ювілею артистові були надіслані привіти від Преосв. Андрея, Єпископа Едмонтону й західньої Канади, Високопр. Михаїла, Архиєпископа Торонта й східньої Канади, Централі КУК із Віннінеґу, композитора Остапа Бобикевича, Григорія Ярошевича, о. прот. Коваленка та інш. Дуже гарне привітання прислав також проф. Борис Берлін із Королівської консерваторії в Торонті. Українська Вільна Академія Наук у Німеччині надіслала листа, з якого наводимо один уступ: „В несприятливих умовах таборового життя Німеччини знаходили Ви силу та енергію виступати з концертами. Ваш прекрасний, м'який голос, рідкісна щодо тонкости нюансів інтерпретація залишили незабутнє враження".

1963-го р. українська книгарня в Едмонтоні видала грамофонну платівку з низкою пісень, наспіваних Д. Березенцем. Виконання кожної пісні чудове, з надзвичайно цікавою інтерпретацією. На платівку записані такі пісні: „О, воленько" — муз. О. Бобикевича, слова О. Олеся; „Мені однаково" — муз. М. Лисенка, слова Т. Шевченка; „Реве та стогне Дніпр широкий" — муз. М. Лисенка, слова Т. Шевченка; „Як почуєш вночі" — муз. Січинського, слова І. Франка; „Крилець-крилець" — народня пісня в обр. Матюка-Лисенка; „Пропала надія" — народня пісня в обр. Д. Січинського; „Ой, ти місяцю-зоре" — народня пісня в обр. М. Лисенка; „І снилося" — обр. Л. Туркевича, слова Б. Лепкого, стрілецька пісня; „Ой, у полі верба" — обр. Я. Ярославенка, стрілецька пісня: „Ой, учора орав" — народня пісня в обр. М. Лисенка; „Ой, поїхав за снопами" — жартівлива народня пісня: „Як я був молодий" — жартівлива народня пісня в обр. Я. Лопатинського.

В. Доброліж і Д. Березенець підчас концерту.

Особливо цікаво з глибоким почуттям драматизму, виконує артист пісню „О, воленько" — муз. О. Бобикевича, слова О. Олеся, що промовляє до нас, малює перед нами картину без видимих барв. Д. Березенець — справжній майстер свого діла, з великою музичною культурою; з природи аристократ. Його фразування і дикція тонко й глибоко розкривають синтезу музики й слова.

Треба також підкреслити акомпаніяторську здібність піяністки Валентини Доброліж, що вміє майстерно творити ансамбль глибоким розумінням твору та яскравою грою.

В особі артиста Дометія Березенця маємо визначного концертового співака. Наші мистці працюють і в Канаді для розвитку культури українського народу.

До стор. 162. Спереду зліва: Прокоп І., Солтикевич Р., диригент, Іванусева О., Осташевський Р. Перший ряд зліва: Холонівський П., Прокоп З., Голейчук Н., Іванусів Я., Музика М., Трильовський Б., Пріць М., Конопацький О., Хома І., Богонос О., Колач А., Горобець Ф., Козак В., Слабий Т., Олійник Б., Петрів Д. Другий ряд: Блавацький В., Дячук В., Прокопчук Г., Кіця І., Дукельський О., Федорів М., Стечишин І., Борух І., Дзюбяк В., Єринюк О., Фарина Л., Єринюк Є., Фуць О.,Карпяк І., Постойко В., Хом'як М., Кушка С. Третій ряд: Даревич Ю., Кость В., Василів М., Кузяків І., Рожак М., Пивоварів Г., Стратійчук О., Кіт С., Бумбак І., Деркач М., Грох М., Славнич П., Журавель М., Джуранюк Д., Мельник О. Портрет Т. Шевченка Вадима Доброліжа.

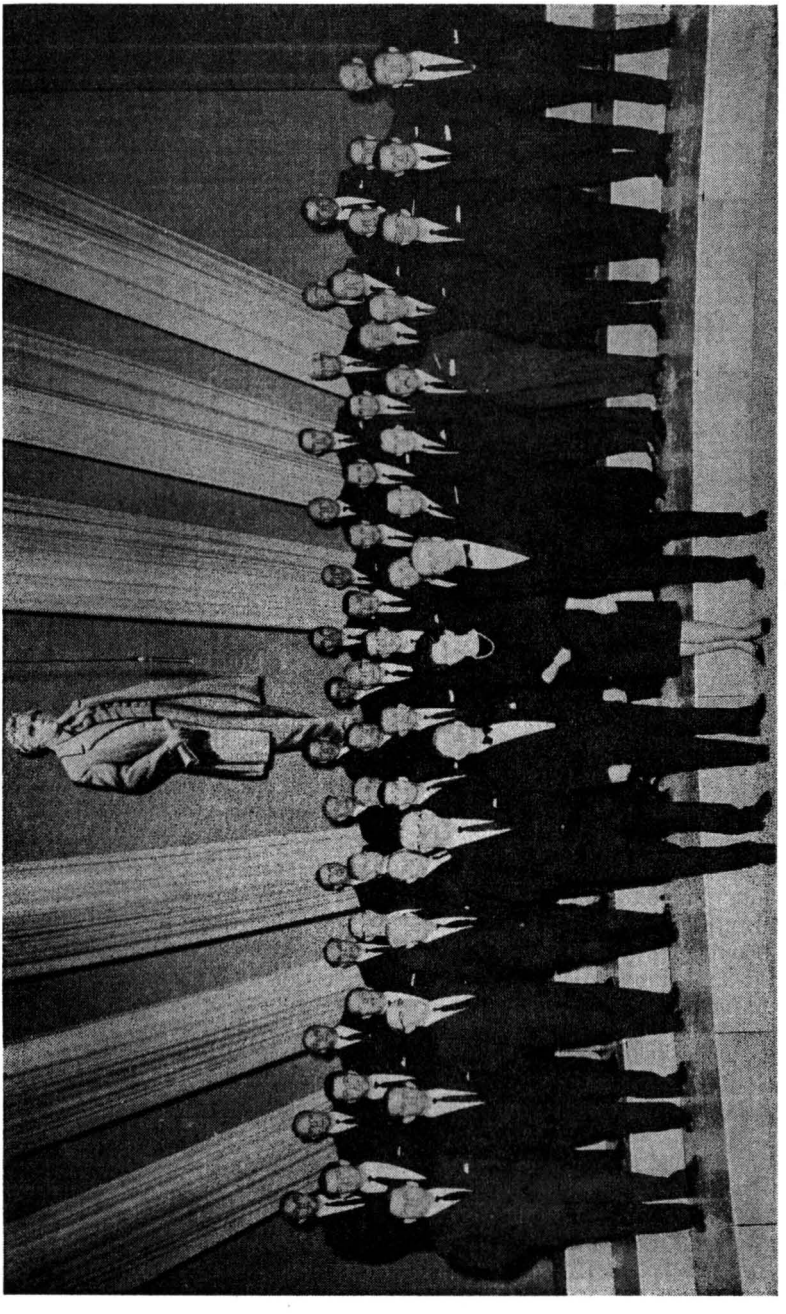

Хор „Дніпро" в ювілейній авдиторії після Шевченківського концерту 1964 р. Прізвища учасників — на попередній сторінці.

Юрій СТЕФАНИК

УКРАЇНСЬКИЙ ДРАМАТИЧНИЙ АНСАМБЛЬ В ЕДМОНТОНІ

Після восьмирічної перерви, у травні 1964 р. відновлено в Едмонтоні український драматичний ансамбль, директором якого став Любомир Дитиняк, адміністратором— Ярослав Митрунець, а під кінець сезону господарем — Євген Крумпин. Організаційно ансамбль працює з рамени місцевого відділу КУК, який дає йому моральну допомогу. Проте чи не найважливішою є співпраця місцевих українських установ, зокрема філії УНО, Українського народнього дому і Дому ім. М. Грушевського, що мають театральні залі, і вживають їх переважно на концерти, бенкети, вечірки чи весілля. Вони допомагають ансамблеві тим, що за деякою оплатою віднускають залі на проби та вистави.

Творення театру треба було починати від самих основ, отже в першу чергу від вербування акторів. Організатори ансамблю домоглися певних успіхів, бо притягнули до співпраці коло 60 акторів, очевидно таких, що вже грали на сцені. Це люди переважно найновішої еміграції, приїхали вони по другій світовій війні, проте є теж актори з довоєнної імміграції, а також діти перших поселенців. Ще варто згадати, що управа ансамблю нав'язала тісну співпрацю з іншими мистецькими гуртками в Едмонтоні, а саме з відомим танцювальним ансамблем „Шумка" та дитячою оркестрою під проводом проф. Сергія Яременка.

Протягом сезону 1964-65 років ансамбль виступив із чотирма виставами. 20-го грудня в залі У Н О поставлено п'єсу Конича-Лисенка, „Доктор-геній", яку тиждень пізніше повторено в Українському народньому домі. Хоч дуже застаріла, комедія одначе пройшла з успіхом. Відзначився в ній актор Василь Кравців. Ставив комедію Ісай Чорновол. 24 січня в залі УНО ансамбль дав концерт-ревію, що складалася з виступів співаків, а саме Вікторії Винничук, Бориса Мельника і Юрія Климковича, хору ансамблю із солоспівом Любомира Пастушенка та двох танців у виконанні ансамблю „Шумка". У другій частині режисер Ісай Чорновол поставив оперету на одну дію „Солоха" Ф. Костенка, написану за твором М. Гоголя „Різдвяна ніч". У ній режисер з усією тонкістю професійного актора відограв ролю паламаря. Треба сказати, що й інші актори виявили свої здібності. За музичне оформлення ревії несли відповідальність Марія Дитиняк і проф. Сергій Яременко.

Проте найважливішою в цьому сезоні виставою треба вважати патетичну трагедію І. Багряного „Розгром", яку покійний автор назвав повістю-вертепом. Тема цієї трагедії — друга світова війна на землях України, подана дуже стисло, але по-мистецькому. Героїня твору Ольга — це не тільки символ української жінки, це принижена, прибита, але нескорена Україна, що опинилась у безвихідному становищі між нацистським ковадлом і московсько-большевицьким молотом. Інші персонажі, що виступають у цій трагедії, до деякої міри — символи тих сил, що діяли в Україні підчас останньої війни. Саме тому завдання режисера Данила Муринки, як і героїні твору Марії Дитиняк, було дуже складне. Треба одначе підкреслити, що як режисер,

гак і героїня, стояли на висоті завдання. Марії Дитиняк удалося створити живу, наскрізь природну постать, якою непевне уявляв собі її покійний автор. Драматичний ансамбль, без сумніву, має багатообіцяючий талант, акторку, що в інших умовах могла б мати велике майбутнє. Багато похвал можна сказати на адресу інших акторів, зокрема Олексія Котовського, Івана Болехівського, Данила Струка, Осипи Моргардт, Володимира Микитюка, Станіслави Венгринюк, Марії Венгринюк і її маленького сина Андрія. Данила Муринку, режисера, що грав ролю Матіса, полковника гітлерівської армії, хочемо виділити окремо. В той час, коли він створив вірогідну постать шляхетного німця, то в останній відслоні його гра вражає надмірною патетичністю. Проте ми не певні, чи це вина актора чи автора трагедії.

Наприкінці весни ансамбль успішно поставив драму С. Садківського „В одвічних розшуках" (режисером був Данило Муринка). Сподіваємося, що Український драматичний ансамбль в Едмонтоні ростиме й доможеться великих успіхів.

„Наталка Полтавка" в Едмонтоні 1951-52 р.р. Наталка — С. Стефанова, Терпелиха — О. Стецура, Виборний — В. Стецура, Возний — І. Чорновол, Петро — В. Ніньовський, Микола — Чорновол.

На початку п'ятдесятих років поставлено „Сватання на Гончарівці" Квітки-Основ'яненка, „За двома зайцями" М. Старицького, „Дай седцю волю..." М. Кропивницького, „Суєту" Карпенка-Карого та інші п'єси.

Т. КАРЛТОН

В. КІРККОННЕЛЛ ПРО УКРАЇНСЬКІ ВИДАННЯ В КАНАДІ

1961 - 1964

Уже більш як 30 років проф. Ватсон Кіркконнелл, тепер президент Акадійського університету, веде огляд видань у Канаді, що з'являются іншими, ніж англійська чи французька, мовами. Ці огляди систематично друкуються в University of Toronto Quarterly. Перекладаємо звідти деякі уривки за роки 1961 - 1964, що стосуються українських видань. Проф. В. Кіркконнелл іноді розглядає й закордонні видання, якщо їхні автори живуть у Канаді. Поезії замість оригіналів цитуємо в англомовному перекладі В. Кіркконнелла. Т. К.

1961.

Третім великим томом своїх зібраних поезій, *Симфонією віків*, д-р М. І. Мандрика з Вінніпеґу піднімається до рівня визначних поетів українського походження. Маючи 75 років, він став ветераном і поетом дозрілого таланту. Деякі частини згаданого тому вийшли в світ раніше і ввійшли в цей щорічний огляд, особливо епічна реабілітація гетьмана І. Мазепи. Інша частина з'явилася 1961 р. як окрема книжка — також під назвою *Канада*. Це красномовний поклін прибраній батьківщині, де поет подає огляд українського розвою в цій країні і робить влучний аналіз політичних помилок світу, серед яких Канада відіграла свою ризиковну ролю. Один розділ, під назвою „Край свободи", починається так:

Niagara, a wonder of the world,
Here foams and thunders in a cataract . . .
My fortunes, Canada, in yours be furled!
With you forever be my spirit's pact!
Here, like this flood, at last have roared away
The deeds of Hiawatha, vanished now;
The heavy-souled, wild bison and their sway
Have yielded to the kingdom of the plough.
There where the whistling arrows flew with force
From beaded quivers, with unceasing motion
The rails of steel have run their serpent course
Across the land, from ocean to salt ocean . . .

Оаза Яра Славутича — прегарний томик українських ліричних поезій. Назва відноситься до серії любовних (? — ред.) творів; більшість із них по чотири чотиривірші завдовжки; провідна думка виявляється в перших рядках:

You are a phantom oasis to me
That beckons on across Saharan sands.
I turn as at some touch of ecstasy
And white-faced pillars lure my outstretched hands.

Далі в томику кілька петрарківських сонетів показують, що автора зворушувала подорож. У роздумі оглядає він єгипетський обеліск

на пляцу Конкорда (в Парижі), бойовище в Ватерло, велетенські секвої Нового Світу чи парнаську красу Монтерею.

Плодовитий духовник, Митрополит Іларіон видав віршовану драму на п'ять дій (75 сторінок). *Розп'ятий Мазепа* (історична драма) старається очистити українського героя від російського очорнення. Написана римованими чотиривіршами, трагедія, очевидно, задумана скоріше як спроба в галузі історії, ніж як драма для сцени. Таксамо користується Митрополит Іларіон чотиривіршами в "Деннику моєї душі", що виходить масивними уривками в місячнику *Віда і культура*. Треба також згадати його велику богословську працю *Християнство і поганство*...

Сьогорічні жнива поезії не були б повними, якби ми не згадали збірки перекладів поезій Джона Кітса, по-майстерному виконаних Я. Славутичем із Альбертського університету...

Сторіччя смерти найбільшого українського поета, Тараса Шевченка, дало привід до появи цілого ряду пам'яткових видань. До таких належать Centennial of Taras Shevchenko, що вийшло заходами КУК: перевидання *Кобзаря* у перекладі А. Дж. Гонтера (це перший свого роду переклад у Канаді, що вийшов у світ 1922 р.); ювілейне видання *Кобзаря* Шевченка за редакцією д-ра Я. Рудницького; фотостатна репродукція першого видання (1840) *Кобзаря* за редакцією д-ра К. Біди з Оттавського університету; перевидання Taras Shevchenko, the Man and the Symbol покійного В. К. Меттюса. Подібного зацікавлення є *Світ рослин у творах Т. Шевченка* Федора Онуфрійчука, де автор-ботанік детально розглядає всі типи рослин, згадані в творах поета. Спорідненою, хоч в іншому значенні, є довга поема в стилі балади *Вулкан волі* Сергія Стороженка. Вона присвячена "всім народам, пригнобленим московським імперіялізмом". Він порівнює могилу Т. Шевченка, апостола волі, до вулкану, що має вибухнути полум'ям волі. Треба також згадати такі статті про Шевченка: проф. В. Дорошенка в *Літописі Волині*, о. Ореста Купранця в *Календарі Світла* і Степана Росохи... Юрія Ролівського, Леоніда Білецького і Сидора Корбута в *Календарі Нового Світу*...

В сьогорічному реєстрі появляються прізвища тільки двох новелістів, обидва з них українці, що живуть у Торонті. Перед своїм приїздом до Канади Федір Одрач написав був три томи,, а саме *В дорозі* (Буенос Айрес, 1955), *Щебетун* (Нью-Йорк, 1957) і *Півстанок за селом* (Буенос Айрес, 1959). Його найновіша книжка, *Покинута оселя*, бере свою назву від одного з 18 оповідань у різноманітній збірці. Тло для всіх цих творів канадське, перекидається воно від Центрального й Високого Парків у Торонті до Судбурі та Французької ріки в північному Онтаріо. Ф. Одрач займається переважно подробицями людської комедії.

М. Приходько перебуває в Канаді вже яких 15 років і правдоподібно найбільш відомий як автор *Один із 15 мільйонів* (1952), де розповідає про свої пригоди в невільничих концтаборах у радянському Сибіру. Його нова двотомова праця *Далекими дорогами* носить підзаголовок "повість для дорослих" — пересторогу, що це не пригодницька література для підлітків.. Оповідь починається в південній Україні на Великдень 1928 р. Як понура примара, появляється ра-

дянська поліція . . . виполюючи мільйонові жертви для допитів, тортур і смерти чи заслання до сибірських таборів примусової праці. Одна з найщасливіших знахідок в тій частині оповіді — це одинадцятирічний Андрій (I, 193-4), що зберіг собі примірник *Кобзаря* Т. Шевченка і читає його громаді: Роман звертається до ще більш жалібних, хоч доречних віршів. Надія ще раз воскресає для недобитків з-поміж героїв і героїнь, коли велика евакуація 1944-45 років змітає їх на захід у Німеччину. Опинившись в Авґсбурзі, вони попадають у сітку, за допомогою якої комуністи виловлювали мільйони втікачів і запроторювали їх назад до Сибіру на смерть або в невільництво. Тут за них заступається американський офіцер . . . Роман, Павло, Надійка, Христина й решта, переживши все, еміґрують до Канади, спочатку до Альберти, а пізніше до Торонта. Маємо яскраві картини того, як вони пристосовуються до нового життя. Роман працює на заводі машин у Торонті, Христина — в фабриці одягу, Петро ходить до університету, Надійка тількищо склала вступний іспит на медичний факультет . . .

Розвідка *Велике людовбивство* Олександра Брика досягає свого найвищого пункту в тринадцятому розділі з історією здогадних туртур та вбивства 1,700,000 хорватських православних римо-католицькими сусідами в 1941-45 р. . . . З другого боку в просторій праці *Українсько-єврейські взаємовідносини* О. Брик наводить чимало імпонуючих доводів, щоб побороти загально прийняту серед жидів думку про те, що українці, мовляв, — переважно антисеміти і що вони співпрацювали з нацистами у звірствах щодо жидів на Україні. . .

Майже всі релігійні книжки цього року історичного або благочесного напряму. На першому місці першого ряду знаходиться сьомий том *Історії української православної церкви* Митрополита Василя зі вступним нарисом о. С. В. Савчука. Митрополит Липківський був верховником Української Автокефальної Церкви в 1921 році, але його заарештувало НКВД в Києві 1938 року, і він зник навіки під заслоною пітьми. Його велика рукописна *Історія Православної Церкви* стала відомою 1942 р . . . Подібного зацікавлення є том нарисів, присвячених покійному Митрополитові Андрієві Шептицькому "в десятиріччя його героїчної смерти" і другий том його ж *Листів-послань*. Обидві праці вийшли заходами бібліотеки "Логос" у Йорктоні. З тієї самої друкарні маємо *Екзегезис Сильвестра Косова, 1653*. Згадана праця торкається раніпої доби Православ'я. Ще одне видання, що обговорює Православ'я — це *Духовний світ, душа і парапсихологія* Архиепископа Михайла. . . З-під пера Митрополита Іларіона маємо брошуру *Навчаймо своїх дітей української мови*. З українського католицького табору з-під пера о. М. Щудла вийшов *Папський Примат і Східня Церква* та *Свята Літургія*. . .

Релігійного змісту, але без догматичного чи церковного відношення є *Чи існує Бог?* Івана Барчука. . . *Дорога до миру й добра* М. Садовського. . . Благочесне *Пробудження духа* Тетяни Шевчук займається ствердженням людського духа у простому сприйнятті віднайденої віри з її кульманіцією в запевненому безсмерті. . .

Отець В. Подворняк із Вінніпеґу переклав із російської мови на українську бібліографічну працю про Георґа Мюллера. . .

Появився ще том (четвертий із черги) монументальних спогадів *Стежками життя* д-ра Василя Іваниса... Сировина прозаїчного роду знаходиться в першому томі *Літопису українського життя в Канаді* Ольги Войценко. Оснований том на перших числах *Українського голосу*... охоплює він тисячі маленьких громадських подій та описує їх так, як вони відбувалися. Даний том торкається піонерської доби — 1874 - 1918...

Майже ювілейного значення є праця про українців і польську революцію 1863 р. д-ра Василя Луцева, де автор старається відповісти на питання, чому українці в колишніх межах Польщі не брали участи в повстанні того фатального року. Відповідь полягає в тому, що польські провідники були заслінлені фікцією перестарілої польської держави від моря до моря і в наслідок того могли українцям запропонувати тільки обмежену волю під польським пануванням замість єдино правдивого поштовху до боротьби, а саме пропозиції створення незалежної української держави.

Редаговані кілька років після подій вийшли в світ імпонуючі протоколи V-го (1956) і VI-го (1959) конґресів українців Канади. Яких 25 організацій (некомуністичних) брало участь у тих велетенських маніфестаціях.

1962.

Новоканадська белетристика в 1962 р. обмежилася майже виключно до перевидання класиків. Андрій Григорович із Торонта дав надхненний новий переклад *Тараса Бульби* Миколи Гоголя... З'явилося тритомове перевидання історичної повісти *Кармелюк* Михайла Старицького (1840-1904). Письменник був романтичним повістярем, подібним до Вальтера Скотта. Його твір зображує Устима Кармелюка, українського героя в боротьбі за волю кріпаків.

У поезії захоплюючим томиком є *Вибрані поезії* Володимира Свідзінського (1885 - 1941), українського символіста, якого замордували енкаведисти підчас другої світової війни. Він був не тільки умілим перекладачем Аристофана, але й світлим новатором в оригінальних віршах. У цій збірці найкращим досягненням є поема „Зрада" (стор. 50-51), де поет зображує гірке розчарування в комуністичній революції. Молодий герой з одинадцятьма друзями вирушив визволити зачаровану княгиню, що сумно живе в постаті ящірки в далекій печері. Після того як вони вже досягнуть своєї мети, вона зажадає їхньої радости, сили й відваги. Коли визвольники ласкаво піддадуться, то втратять усі людські якості в напливаючій пітьмі:

Eleven little pillars stood in woe,
Some of them crooked, others putrefied;
On each one was a tiny cap of snow.

Княгиня, очевидно упирица, сідає на коня героя, клене його і від'їжджає:

She showed her teeth; like fearful fangs they shone.
She laughed at me, and whistled, and was gone.

Гідною порівняння збіркою українських поезій є *Маєстат* д-ра Яра Славутича з Альбертського університету. Це шоста збірка його

поезій за минулі сімнадцять років. Центр ваги книжки зосереджується довкола тематики про Мазепу. З технічного погляду найцікавішими спробами є його сім сонетів, де система рим відповідає системі шекспірівських сонетів, але теза зорганізована й викладена в двох чотиривіршах, пісня яких ідуть два тривірші. Таким чином, він зрікається епіґраматичної сили останньої строфи в шекспірівській моделі. До тематики його сонетів належать будинок Данте, Фльоренція, Давид, хата Шекспіра. Другий чотиривірш останнього сонета такий:

Out of this place, King Richard's pride could spring,
Iago's guile, Macbeth the murderous chief;
Here Juliet's love achieved its blossoming,
And Hamlet's virtue and Ophelia's grief.

Добірка вибраних поезій Яра Славутича, перекладених на англійську мову Морсом Менлі, вийшла з друку в Нью-Йорку під назвою **Oasis.** Складається вона з 36 поезій, узятих із його шести виданих збірок. Найуспішнішим перекладом є „Епілог", привячений пам'яті двохсот українських письменників, знищених російськими комуністами в тридцятих роках. Перша та інша строфи цього віршу такі (в перекладі Морса Менлі у співпраці з автором — Т. К.)

No wreaths were plaited to your name,
No trumpets heralded your dying,
Your wives and children never came
To bless the ground where you are lying . .
Who faced the bullets with disdain
And turned their killers pride to water,
Outlasting every thrust of pain
And proving prouder at the slaughter. . .

Вибрані переклади віршованою українською мовою (до речі, майстерні) знаходяться в книзі *Поети заходу*, виконані Святославом Гординським, визначним українським мистцем, що нещодавно працював над низкою стінних малюнків в одній українській катедрі м. Вінніпеґу. Тут маємо 78 поезій, джерела яких показують дуже широке коло засягу. З одного боку маємо таких поетів, як Горацій та Овідій, а з другого Валері та Рільке. До мов, із яких зроблено переклади, належать латинська, французька, італійська, англійська, німецька й польська. . .

Третій величезний том зібраних творів Митрополита Іларіона з Вінніпеґу має назву *Наш бій за державність*, історична епопея, що складається з шести окремих поем. . . Остання відноситься до леґендарної мандрівки Святого Андрія до Києва в першому сторіччі і доходить до першого всеукраїнського собору в Києві 1621 р. Митрополит Іларіон — один із найбільш плодовитих серед усіх українських письменників. . .

Відомий український евангелицький поет, Іларіон Тарасюк, недавно видав збірку своїх релігійних творів, багато яких уже появилися в пресі. У цьому томі, *На крилах віри*, приблизно 140 поезій і чимало гимнів та віршованих молитов для дітей. І. Тарасюк народився в Срібному на Волині, а тепер живе у Вінніпезі. . .

Заходами УВАН у Вінніпезі виходить низка наукових студій. Мабуть найплодовитішим серед науковців є д-р Яр. Рудницький, що протягом 1962 р. видав такі праці:

An Etymological Dictionary of the Ukrainian Language, I, An Etymological Formula with Special Reference to Slavic, Shevchenkiana Helvetica, Slavica Canadiana, A.D., 1961,

Географічні назви Бойківщини та *Ном'яник Городища* — фотостатичне перевидання одного з найстаріших датованих кириличних рукописів, що тепер зберігається на північно-американському континенті. Також заходами УВАН вийшли: бібліографічна студія *З історії українознавства й славістики в Канаді* Володимира Жили; *Іван Зілинський* К. Кисілевського — про колишнього професора Краківського університету (додано список його видань, головним чином із ділянки діялектології — охоплює 33 праці) та *Слово о полку Ігореві та українська народна поезія* Святослава Гординського. Остання дуже важлива розвідка, що показує спорідненість між епопеєю XII-го сторіччя і ранніми піснями українського народу. Другою розвідкою про *Слово...* є *Княжа Україна і „Слово о полку Ігоревім"* Володимира Шелеста. Вона менше важлива, але легше читається.

Вислови поєднані до величі Шевченка вийшли в світ у Вінніпезі з-під пера О. Іваха і в Едмонтоні з-під пера Яра Славутича. Останній приготував також *Вступ до української мови* та шкільний підручник *Українська мова для дітей* (на 68 стор.). Подібне зацікавлення, але в старших студентів, викликає *Граматика церковнослов'янської мови* Дамаскина Поповича...

Різних видів релігійного життя торкаються праці *Православна віра* Єпископа Андрея, *Віра й наука* проф. П. Ковалева, *Вечірня* д-ра П. Маценка і *Наука про святу літургію* та *Хвалимо Бога українською мовою* Митрополита Іларіона. Історичного значення є грубий том *Ісидоризм у римській церкві* судді М. Стечишина. Цей твір трактує „фальшиві декрети" псевдо-Ісидора і простежує історію цих підробок протягом віків...

Історичне значення мають книга Олега С. Підгайного про українсько-польські проблеми та брошури *Ще одна козацька трагедія, Кубань, Родовід Л. М. Мосендза і його останні листи* Василя Іваниса. Більш віддалена є праця *Аграрна реформа на Волині в XVI столітті* Гаврила Гордієнка...

Понурість проймає *Історію одного зрадника* П. Терещука, що з обуренням документує зраду Ярослава Галана супроти своїх товаришів по зброї в боротьбі за національну незалежність. За ним чорне минуле, його життя увінчалося показним надгробником, що його поставили комуністи на цвинтарі у Львові...

В раніших оглядах уже згадувалася праця проф. С. Килимника, де пояснюється ввесь український рік у зв'язку з успадкованим фольклором. Третій том (1962) має підзаголовок „Весняний цикль" і зосереджує свої 372 сторінки на три дні великодньої пори, себто на великодню неділю, обливаний понеділок і великодній вівторок. Фольклор цієї пори неймовірно багатий на сільські церемонії, що їх корені сягають передісторичних, поганських обрядів. Змагання, ватри, писанки, великодні п'єси, вшанування смерти, відстрашування смерти

і хвороб, оранка першої борозни, вивіз бджіл — всі оці церемонії старанно записує автор із багатьма посиланнями на дорадянську літературу за українського фольклору.

Хоч періодичні видання лежать поза межами цього огляду, хай буде мені дозволено сказати кілька слів про найновіші з них: *Літопис Волині* та *Новий літопис*. Останній за визначенням видавців — це суспільний, науковий і мистецький квартальник. Він відзначається високим рівнем науковости й культурного зацікавлення. Є ще альманах *Рідна нива* та *Календар-альманах „Українського голосу"*.

В останню хвилину прибув новий том споминів *На непевному ґрунті* Федора Одрача, де читач із запертим віддихом простежує пригоди невинних утікачів із поліційної держави — по дорозі з Пінська до притулку в Карпатах.

1963.

Ще однією важливою віхою в історії української поезії в Канаді є видання проф. Яра Славутича — його зібрані твори під назвою *Трофеї*. Книга має понад 300 сторінок, у ній міститься добір із семи попередніх збірок, що час-від-часу виходили в світ від 1945 до 1962 р. в містах Авґсбурґ, Мюнхен, Франкфурт-на-Майні, Буенос-Айрес та Едмонтон. Найраніше датована поезія була написана в 1938 р., коли авторові було 20 років. Мабуть найбільш імпонуюча частина книги — це „Гомін віків" (сторінки 47 - 130), де поет віддзеркалює всю історію України в ряді коротких поезій. Низка сонетів, що описує його рідну Херсонщину, має більш як звичайний осяг. Д-р Славутич дає свідчення свого постійно зростаючого таланту. Доданий до нинішнього тому, в дусі **exegi monumentum** Горація є такий петрарківський сонет:

TROPHIES

I finish every day with victory,
Aid build each word into a trohpied boast!
For hearts and brains of men who count the most
I've raised a banner that their eyes can see.

For thirsty themes I've sought, thought's warranty,
Not from dim islands on some far-off coast;
But like Antaeus' strength, from earth engrossed,
Land of my sires, your daring sets me free!

As once Prometheus wrought in days of old,
The stars of language in our modern sky
Will trace for me a galaxy of gold;

And powers that from my trophies mount on high
Will for my soul through glory's vast abode
March to the Future by a mighty road.

... Яскравим прикладом канадської науковости є ваплітянський збірник *Легкосиня даль* за редакцією д-ра Юрія Луцького з Торонтонського університету. Видано його в Нью-Йорку, але насправді надруковано в Мюнхені. Збірник має багатий вибір прози та поезії визначної групи письменників у Радянській Україні, більшість яких була

знищена Сталіном 30 років тому. Ця група прагнула за допомогою західних впливів зробити українську літературу незалежною від залізної руки марксистської Москви. 1925 р. її голова, Микола Хвильовий, зорганізував Вільну Академію Пролетарської Літератури (звідси назва ВАПЛІТЕ) і старався показати банкрутство революції як духової сили. Як і можна було сподіватися, Москва в 1927 р. зорганізувала свою спілку письменників і завзялася ВАПЛІТЕ знищити. Національно свідомі українські письменники раз-у-раз відновлювали боротьбу в інших організаціях — Літературний ярмарок, АСПИС, Пролітфронт, Нова генерація і Технічно-мистецька група А, але всіх їх переслідували, і вони по черзі зникли. Нарешті 1932 року всі окремі товариства письменників по всіх республіках Радянського Союзу насильно розв'язали. Лишилася тільки одна монолітна спілка радянських письменників з осідком у Москві під пильною контролею партії. Захоплюючою особливістю антології д-ра Ю. Луцького є те, що більшість її, розглядаючи ваплітянський період, зупиняється також на П. Тичині, Миколі Бажанові, В. Сосюрі та Ю. Яновському, які пізніше примирилися з Москвою і з того часу танцювали в її ланцюгах. Тичина став офіційним складачем од, але перестав бути поетом. Бажан спроміг бути красномовним ерудитом-перекладачем літератур Близького Сходу, Сосюра не раз заламувався під комуністичними утисками: дещо з давньої красномовности залишилося, але повна обітниця молодих літ не справдилася. Яновський — творець морської поезії — після 1930 року звернувся до прози; він був під суворим наглядом аж до смерти в 1954 році. Безсумнівно, свого роду здобуток для національної літератури полягав у тому, що вони не належали до тих, кого комуністи розстріляли або замучили на смерть на Соловецьких островах у 1933-38 роках. Перегляд їхньої раннішої незалежної творчости дає нам проблиск чогось такого, що згинуло під льодовиком партійного нагляду над літературою за Сталіна...

З погляду науковости шедевром року є перший том англомовної української енциклопедії...

Заходами УВАН вийшло кілька монографій, що торкаються певної галузі українознавства. Особливого зацікавлення є *Слово о полку Ігоревім і українська народна поезія* Святослава Гординського, де певні незрозумілі уривки пояснюються тільки у зв'язку зі стародавнім фольклором, звичаями і висловами з народних пісень... Назви *„русичі"* й *„русовичі"* того ж автора показують, що назву „русичі", часом засуджувану як перекручену форму, можна повністю пояснювати як старо-українську форму рівнозначну з „русовичами". Таке маємо в кількох обрядових піснях. У своїй розвідці *Українські ідіоми* В. Софронів-Левицький упорядкував кілька сотень висловів за їхнім зв'язком із вовком, вівцею, волом, котом, псом, лисом, ослом, свинею, левом, козою і т. п.

Д-р Яр. Б. Рудницький продовжує свою *Славіку-канадіяну* оглядом видань за 1962. УВАН видала другу частину його ж етимологічного словника. Вийшла в світ ще й *Україніка-канадіяна* за 1962 р. — цінний огляд, що не обмежується (як цей рецензент) до книжок, що надають особливо значення красному письменству, але включає навіть незначні бібліографічні одиниці. Видано також у 1963 р. четвертий

том *Матеріялів до українсько-канадської фольклористики й діялектології*, узятих зі збірників І. Новосада, Т. Білоуса, Т. Федина та інш. за ред. д-ра Яр. Рудницького.

З друкарні Манітобського університету д-р Яр. Рудницький видав: **Texts in Ukrainian** і **A 13th Century Cyrillic Gospel Fragment.**

Перший дає студентам зразки українського письменства з усіх періодів, починаючи „Плачем Ярославни" (у перекладі Т. Шевченка) аж до „Прологу" М. Рильського. Другий — це перше друковане (літографічним способом) видання чотирьох листків із давнього рукописного євангелія, що тепер знаходиться в С. Гординського. Це, мабуть, найстаріший кириличний рукопис на північно-американському континенті... З-під пера митрополита Іларіона маємо об'ємистий том *Біблійних студій* і брошуру *Кирило й Методій, апостоли всеслов'янські* — до 1100-го ювілею їхньої діяльности...

Д-р Яр Славутич дав нам (надруковану в Італії — Т. К.) англомовну назвознавчу аналізу східньослов'янських прізвищ (мова йде про патронімічні закінчення *-ов, -ев, -ін* у російській мові та українські *-ко, -енко, -ик, -ак, -як)* і нарис *Місцями запорозькими* про Запоріжжя з часу Січі аж до величезних промислових комплексів наших днів.

З канадського відділу Товариства імени Т. Шевченка маємо *Збірник матеріялів* наукових конференцій. Це резюме яких дев'яти доповідей, виголошених на конференціях 1961 р... — оцінки різних аспектів життя й творчости Т. Шевченка...

З-під пера Дмитра Соловея, 76-річного еміґранта-науковця з Харкова, що живе в Сейнт-Полі, США, маємо ряд суспільних студій про Україну. Він робить їх імпонуючими завдяки вмілому й постійному користуванню статистикою...

З релігійних книжок маємо *Біблійне оповідання про походження світу* Архиєпископа Михайла, що досить певно підкреслює науковий авторитет Мойсея, *Кінець світу* О. М. Моха, *Записки пароха Старих Богородчан* о. О. Заклинського та *Індійська культура і захід* П. Боголюба...

Ольга Войценко випустила в світ другий том свого *Літопису українського життя в Канаді*. Том І охоплює період 1874-1918 років: другий допроваджує історію до 1924 р. Це щоденний запис подій і думок українського суспільства, як їх можна знайти на сторінках „Українського голосу" у Вінніпезі... Літопис ясно віддзеркалює інтенсивне й прикре занепокоєння серед канадців українського походження з приводу втрати волі у їхній колишній батьківщині. Він також показує, що українська спільнота бере все більшу й більшу участь у канадському житті. Ці томи являють собою неоціненний матеріял для студентів історії.

1964

Найновішою збіркою віршів Тетяни Шевчук, що народилася в Канорі в Саскачевані 1904 р. і закінчила університет Квінс, є *На престіл майбутніх днів*, де авторка передає свої духовні міркування майбутньому поколінню. 16 віршів українською та англійською мовами мають подібні заголовки, але насправді вони стихійно різні. Панівною темою є свого роду доморосла віра в духовні вартості. Доречну передмову написав д-р М. Мандрика.

Бог і світ, частина перша, митрополита Іларіона — це читанка, розрахована на молодь в українських православних недільних школах і на вжиток у родинах...

Іван Кмета, якого *Ліру емігранта* я рецензував ще 1937 р., недавно видав *Золоту чашу* — збірку ліричних поезій переважно релігійного змісту. Однак не всі вони такі. Низка перекладів показує значну схильність до творчости Роберта Фроста, Карла Сандберґа, Рудольфа Кіплінґа, Христини Розетті та Емілії Діккінсон... Загальний настрій збірки — ніжна евангелистська побожність...

Ф. Онуфрійчук, якого здавна знаємо переважно як ботаніста, видав брошурку *Оповідання*, де міститься 8 коротких творів...

П'ятий том споминів Василя Іваниса дає нам майже 1,900 сторінок монументальної автобіографії цього українського інженера, офіцера артилерії, прем'єра, редактора, керівника фабрики та вигнанця. Останній том охоплює роки 1922 - 62...

Менше стислий..., але дуже вартісний, немов каменяр для архітектора якоїсь пізнішої історії України, є десятий том праці *За державність, матеріяли до історії українського війська*, де 19 учасників воєн в Україні записують свої спогади про кампанії та їхніх керівників... головним чином, про героїчну смерть українського генерала Євгена Васильовича Мешка-Мешковського...

Життя Агапія Гончаренка (1832 - 1916) обговорено у книзі д-ра Василя Луцева і його брата Федора...

Основана на солідній науковості є праця про перші українські поселення в Канаді, 1895 - 1900 д-ра В. Кея (Кисілевського — Т. К.), видана друкарнею Торонтонського університету для українсько-канадського дослідчого комітету. Д-р Кей розглядає діяльність д-ра Йосипа Олеськова, професора рільництва у Львові, в заселенні північного заходу Канади...

З-під пера В. Лазорка з Ванкуверу маємо солідний трактат про жуків під заголовком *Матеріяли до систематики і фавністики жуків України*. Найбільша поодинока частина торкається „колеоптера", що були відомі, здається, вже давно, але ніколи не попадали в офіційні списки...

Монографії Української Вільної Академії Наук і далі невтомно виходять. Маємо *Назвознавчі матеріяли з Галичини* В. Грабця...

В. Буйняк у своїй книжці розглядає словник галицько-волинського літопису, зокрема порівнює всі іменники з наростком -к- до старослов'янських відповідників. Різниці вказують на ранню тенденцію в напрямку до окремого розвитку західнього варіянту української мови в тих двох провінціях.

Імпонуюча бібліографія за роки 1933 - 1963, що охоплює всі праці проф. Я. Б. Рудницького, з нагоди 30-річчя його наукової діяльности, була видана в Вінніпезі заходами його приятелів і студентів... Число всіх праць сягає 939 — від українсько-німецького словника на 1,494 сторінки до коротких рецензій лише на кілька рядків...

Д-р Яр Славутич із Альбертського університету— головний редактор альманаму *Північне сяйво*, в якому міститься імпонуюча низка поезій Д. Струка, О. Черненка, Б. Рубчака, Л. Ромена, М. Мандрики, Б. Мазепи, В. Скорупського, Д. Мура, Д. Могилянки і самого д-ра

Славутича. Уміщено Славутичеву детально опрацьовану розвідку про поетику Шевченка, що вийшла також окремою книжкою, і статтю „Поезія духового подвигу" Е. Райса, де вшановано 25-річчя поетичної творчости Я. Славутича, що видана в восьми книгах.

З видавництва Манітобського університету маємо розвідку про Храбра та писань про нього, датованих 1348 р., із примітками митрополита Іларіона. Також високонаукового характеру є праця *Конституційні акти відновленої української держави 1917 - 1919 років і їхня політично-державна якість* д-ра К. Костева. Автор розрізнює три періоди, а саме період Центральної Ради з М. Грушевським на чолі (17 березня 1917 до 29 квітня 1918), період гетьманщини за П. Скоропадського (30 квітня 1918 до 14 грудня 1918) і період директорії (грудень 1918 аж до цілковитої окупації України большевиками в 1920 р.). Ідеалістичні засади, особливо наголошені в чотирьох універсалах 1917 - 18 років, виявляють високорозвинений національний ідеалізм і прихильне ставлення до людських прав...

Примітка. Т. Карлтон — викладач української мови Альбертського університету. Англосаксонського походження, народився в Саскачевані. Працює тепер у проф. Яра Славутича над магістерською тезою „Українізми в польській мові."

Ф. БОГДАН

КОМІТЕТ ПОШИРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖКИ В ВАНКУВЕРІ

Ще 1950 р., коли о. прот. С. П. Симчич студіював в університеті в Ванкувері, Б. К., він відчував брак відповідних книжок з україніки. Тоді на фонд закупу книжок до університетської бібліотеки пожертвували П. Мельничук 25 долярів і Ф. Богдан 100 долярів. Студентське товариство Альфа-Омеґа передало кілька книжок.

У грудні 1954 року за ініціятивою д-ра М. Гуцуляка і о. С. Симчича засновано комітет поширення української книжки, зокрема в університетській та міській бібліотеках. Комітет незабаром увійшов у склад відділу КУК із повною автономією у своїй ділянці. Тоді комітет складався з таких осіб: о. С. Симчич — голова, д-р М. Гуцуляк, п. І. Станько, адвокат В. Кіх — члени комітету; пізніше прилучилися о. В. Мартинюк із Річмонду і пані Марія Шевчук з Нью-Вестмінстеру. По від'їзді о. В. Мартинюка прибув п. М. Татарнюк. Після від'їзду о. Симчича в 1962 р. головою зостався д-р М. Гуцуляк, секретарем — Ф. Богдан.

До контрольної комісії комітет назначував членів з управи відділу КУК, п.п. М. Зайця, О. Касюхнича, І. Ткача, І. Станька і Д. Мапелюха. До 1960 р. співпраця між комітетом поширення української книжки і відділом КУК була надзвичайно добра, одначе в квітні 1961 р. комітет вийшов зі складу КУК. Тепер співпрацює з відділом НТШ.

Для здобуття фондів на закуп книжок та звернення уваги на потребу поширення української книжки комітет улаштував концерт у народнім домі силами православної громади з доповіддю м-ра В. Стебельського в 1956 р., пізніше — виставку книжки й преси в двох залях УНО, з вереревю і концертом та з доповідою о. В. Підскального.

На цьому святі брали участь усі організації, що входили в склад КУК. Сила друкованого слова об'єднала і стягнула коло 450 національно свідомих громадян без різниці релігійних чи політичних поглядів. Подібне свято відбулося також в Нью-Вестмінстері. На цілі комітету заходами української театральної групи, зокрема п. п. М. Зайця, І. Чайківського, А. Ільницького та І. Станька поставлено оперету „Сватання на Гончарівці" в залі УНО.

Відбулося кілька літературно-наукових вечорів, одержано книжки від Українського Вільного Університету в Мюнхені, західнього осередку НТШ, УВАН, Взаємної Помочі та інших. Найбільше фондів зібрав по хатах д-р М. Гуцуляк та члени комітету. Жертводавець давав наперед якусь книжку, його ім'я та прізвище було зазначене в переданій книжці.

Підчас останньої передачі книжок до університету з нагоди 100-річчя з дня смерти Т. Шевченка були присутні представники НТШ із Едмонтону — інж. В. Мацьків, проф. Яр Славутич та інші. Президент університету д-р МекКензі, професори А. Вайман, С. Ігнатієв, С. Пех, К. Бринер, В. Ревуцький, д-р Н. Гарлов, д-р Собел та коло 35 гостей. Після передачі книжок і портрету Т. Шевченка (пожертва Т-ва Взаємної Помочі), підчас обіду в університеті, президент МекКензі запевнив присутніх, що тепер є добрі умови на включення української мови в пляни славістичного відділу. Д-р Собел додав, що буде докладати всіх старань перевести це в життя, що й сталося в 1965 р.

Комітет поширення української книжки передав:

До університету Британської Колумбії 288 книжок	$968.15
До публічної бібліотеки в Ванкувері 245 книжок	476.15
До публічної бібліотеки в Нью-Вестмінстері 15 книжок	39.10
Портрет Т. Шевченка проф. І. Кейвана до університету	200.00
Разом передано 548 книжок на суму	$1,683.40

Крім того, нещодавно університет закупив певне число українських видань, одержав поважне число книжок від Академії Наук у Києві. Товариство українських професіоналістів і підприємців дало університетові 1,000.00 дол. на стипендію з українки (ще раніше відділ КУК давав якийсь час по 100.00 дол.), а до міської бібліотеки — 142 книжок на суму 493.90 дол. Початок зроблено, треба тепер студентів, які вивчали б українську мову в університеті, позичали б книжки і їх читали.

Орест БУЙНЯК

УКРАЇНСЬКА МОВА В САСКАЧЕВАНСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Саскачеванський університет у Саскатуні засновано в 1909 році, чотири роки після того як Саскачеван став провінцією. Роки перед першою світовою війною були періодом пожвавленого поселення українських і взагалі слов'янських еміґрантів у степовій частині Канади. З огляду на поважне число поселенців не-британського походження, зокрема дітей у шкільному віці, від 1907 до 1916 р. існувала в центральній Канаді двомовна система навчання з окремими семінаріями

для вчителів не-англійської мови, між ними й української. Ці семінарії зуміли за цей час випустити значне число свідомих українських учителів, що згодом, за допомогою української інтеліґенції, почали закладати українські школи й бурси. Однією з перших таких бурс-шкіл у Канаді був український Інститут ім. Петра Могили в Саскатуні, що дуже багато причинився до запровадження української мови у програму навчання університету і середніх шкіл Саскачевану. Ще на першому загальному з'їзді, де засновано інститут, 4 - 5 серпня 1916 р., однією з резолюцій присутніх було домагання, щоб у Саскачеванському університеті запровадити викладання української мови й літератури. Протягом двадцятих років свідоме українське студентство, університетське і середньошкільне, гуртувалось головно в Інституті ім. Петра Могили.

Коли вже число української студіюючої молоді значно зросло, 1930 року засновано в Саскачеванському університеті клюб українських студентів, „Альфа-Омеґа", метою якого було об'єднувати нашу академічну молодь, плекати українську мову, зберігати українські традиції, цікавитись українською тематикою та ознайомлювати своїх колеґ не-українців з українською культурою та українськими справами. Протягом більш як 30 років свого існування клюб „Альфа-Омеґа", що від початку був частиною українських студентських організацій Канади, перевів велику освідомну працю серед своїх членів і в університеті, активно підтримуючи заходи для впровадження української мови в програму навчання Саскачеванського університету. Члени клюбу вписувались і продовжують вписуватися на курси української мови. Уже кілька років клюб бере успішну участь у щорічних університетських парадах, в додаток до уряджування концертів, народних танців, літературних вечорів, товариських зустрічей і виставок. Клюб українських католицьких студентів „Обнова", що зорганізувався в 1950-ох роках, також у значній мірі причиняється до розвою українського релігійно-національного життя, мови й культури в університеті і поза ним.

Крім повторних старань українського громадянства Саскачевану заснувати катедру української мови в місцевому університеті у 1920-их і 1930-их роках, справа практично стала актуальною щойно в 1940-их роках. Головними причинами застою було повільне зростання університету, зокрема під час загальної економічної кризи 1930-их років. До певної міри треба було також проламати перші льоди в ознайомленні англосаксської більшости з культурою і проблемами слов'янського світу, зокрема України. Заходи, що почалися ще наприкінці 1930-их років увінчались успіхом щойно в 1943 р., коли проф. Дж. Симпсон, голова відділу історії Саскачеванського університету, відомий приятель українців, зумів переконати ректора Дж. Томсона у потребі заснування слов'янської катедри в університеті. Проф. Симпсонові активно допомагав професор екології, Т. Павличенко, а також усе свідоме українське громадянство провінції.

Перший некредитований курс української мови відбувся у вечірні години 1944-45 навчального року. Тимчасовим викладачем на цьому початковому курсі був проф. Т. Павличенко. Число слухачів на ньому перевищувало 70 осіб. Одночасно ректор університету іменував д-ра

К. Андрусишина, що перебував того року в Гарвардському університеті, на посаду викладача слов'янських мов. Згодом д-р Андрусишин став професором та головою слов'янського відділу Саскачеванського університету. Восени 1945 р. почались регулярні, кредитовані курси української мови. Це були не тільки перші курси української мови в канадському університеті, але взагалі перші курси слов'янських мов у вищих школах Канади.

Підручниками для навчання української мови були тоді „Українська граматика" Е. Шклянки і конспекти-нотатки, що їх згодом проф. Андрисишин опублікував у формі книжки „Українські автори", накладом КУК 1949 р. У 1950 р. появилась нова „Українська граматика" адвоката Ю. Стечишина, якої і до цього часу вживають у середніх школах Саскачевану і на початкових курсах в університеті

Кількість студентів на українських курсах зростала поволі, але постійно. В 1946-47 р. було запроваджено другий курс, граматики й літератури, а в 1947-48 р. третій курс, присвячений творчості Т. Шевченка. Від 1947 р. студенти Колегії св. Йосифа та Академії Пресвятого Серця у Йорктоні, під наглядом слов'янського відділу Саскачеванського університету, щорічно писали іспити з української мови, що були кредитовані університетом як матрикуляційний предмет. До 1952 р., коли офіційно визнано українську мову в середніх школах Саскачевану, коло 220 учнів склало успішно ці іспити. Студенти середніх шкіл могли також кожної осени, до 1961 р., писати свої матрикуляційні іспити з української мови в університеті, якщо в наступному році задумували вступити до університету. Таких кандидатів було кожного року від 5 до 10.

1950 р. сенат університету визнав українську мову нарівні з такими мовами як французька, німецька, латинська і грецька, в наслідок чого студенти всіх факультетів могли брати курси української мови та отримувати за них кредити. Це спричинилося до дальшого розвитку українознавчих студій в університеті. Щоб уможливити студентам, зокрема вчителям, підвищення їхніх професійних кваліфікацій, запроваджено в університеті вечірні та літні курси української мови й літератури. У вечірні години викладались і ще викладаються курси граматики й літератури та курси, присвячені творчості Т. Шевченка та І. Франка. На літній сесії 1952 р. відбувся перший початковий курс української мови; 1958 р. — перший курс граматики й літератури. Курси ці дуже популярні і відбуваються від того часу кожного літа, а користають із них переважно вчителі.

Важливим додатком до програми україністики в Саскачеванському університеті було запровадження у 1958-59 р. заочного курсу української мови, а також курсу слов'янської філології. Перший з них — початковий курс — ведеться кореспонденційно; дає він такі самі кредити з української мови як і курси, що відбуваються в університеті. Саскачеванський університет — це єдина вища школа на американському континенті, що дає такий кредитований курс. За останні сім років на цей курс записалось більш як 350 студентів, деякі з них із Манітоби, Альберти, Онтаріо чи навіть із Нью-Йорку. Обидва вищі курси почав вести О. Буйняк, що прибув з Саскатуну восени 1958 р.

Улітку 1960 р. давались аж три курси української мови й літератури в Саскачеванському університеті. Запрошено було тоді д-ра Ю. Мулика-Луцика з Колегії св. Андрея у Вінніпегу та Т. Карлтона викладати на двох курсах літньої школи. Тут треба підкреслити, що Т. Карлтон — уродженець Саскачевану, англосакського походження. Він зумів так добре вивчити українську мову, що володіє нею як родовитий українець. Він же викладав один курс української мови у зимовому семестрі 1963-64 р., студіював один рік у Варшавському університеті й закінчив чотирирічний курс славістики Саскачеванського університету.

В 1961 р. пані С. Ситник із Давфину в Манітобі уфундувала щорічну стипендію для студентів української мови у висоті 100 дол. імени її покійного чоловіка, Михайла Ситника, що був вихованцем Інституту Петра Могили в Саскатуні й Саскачеванського університету. Не треба плутати цього М. Ситника з поетом М. Ситником. Із цього стипендійного фонду нагороджено вже двох студентів за гарні успіхи у вивченні української мови й літератури — 1963 і 1964 років. Крім того, іноді відділ отримував додаткові одноразові стипендії від місцевих українських організацій.

В 1963-64 р. прийшла до слов'янського відділу нова сила — Ю. Фотій, випускник Альбертського університету. Того року число студентів на початковому і на другому курсі української мови так зросло, що обидві ці кляси поділено на дві паралельні секції. Крім Т. Карлтона, додатковим викладачем на паралельному відділі граматики й літератури був адвокат Ю. Стечишин, що вже кілька разів провадив українські курси в літній школі. Наприкінці 1963 р. Колегія св. Йосифа у Йорктоні приєдналася до Саскачеванського університету, і в ній створено відділ слов'янських мов.

У 20-річчя існування слов'янського відділу в Саскачеванському університеті досягнення на полі україністики є досить імпозантні. Крім проф. К. Андрусишина, О. Буйняка і Ю. Фотія, викладають українську мову також адв. Ю. Стечишин і пані С. Стечишин. У Колегії св. Йосифа у Йорктоні викладають брат Ізидор, директор Колегії, і брат Методій. Від одного початкового курсу в 1944 р. кількість курсів зросла до чотирьох, в додаток до курсу слов'янської філології в зимовому семестрі. У літній школі кожного року відбуваються два, а то й три курси української мови й літератури. Кореспонденційний відділ веде один курс української мови, а в Колегії св. Йосифа викладають два українські курси. Із статистики наприкінці цієї статті видно, що всіх студентів україністики в Саскачеванському університеті у 1964-65 р. є рівно 250. Майже неможливо зробити зіставлення всіх студентів українського походження в університеті з огляду на зміну прізвищ, віровизвання тощо, однак можна прийняти, що число 250 — це третина українського університетського студентства Саскачевану.

В додаток до чисто навчальної праці слов'янський відділ веде також наукову й публікаційну працю. До вищезгаданих підручників К. Андрусишина і Ю. Стечишина можна ще додати підручник-читанку О. Буйняка, що появився у двох частинах 1964 р. Проф. К. Андрусишин випустив, у співпраці з Н. Кретом, 1955 р. найбільший досі

українсько-англійський словник. Загально відомим є його й д-ра В. Кіркконнелла монументальні переклади на англійську мову антології української поезії і поетичних творів Т. Шевченка. За свій науковий вклад до української і канадської культури та за свою наполегливу на цьому полі працю у квітні, 1964 р., д-р Андрусишин був нагороджений членством Канадського Королівського Товариства (Fellow of the Royal Society of Canada). Це єдине відзначення для канадця українського походження.

Крім друкованих праць, слов'янський відділ підготовляв також часто коротші праці, статті, рецензії тощо. Відділ активно допомагав при запровадженні української мови до середніх шкіл Саскачевану і був членом комітету навчання українських курсів (Ukrainian Curriculum Committee). Відділ співпрацює з університетськими студентськими товариствами, клюбом "Альфа-Омеґа" та "Обнова", даючи часто поради, доповіді і підготовляючи програми до деяких виступів цих організацій. Очевидно, відділ активізується також у місцевій громадській і релігійній праці, у праці наукових, професійних, культурних та освітніх товариств міста, провінції всієї Канади.

Університетська бібліотека слов'янського відділу була започаткована ще перед його постанням. Проф. Симпсон придбав був деякі важливіші праці й журнали з української історії та з українською тематикою. Він сам також писав і друкував англомовні статті на теми української історії, географії та культури. Тепер у бібліотеці знаходиться коло 3,000 томів україністики. Бібліотека має комплекти газет „Канадійський фармер", „Українська думка", „Віра і культура і багато річників інших газет та журналів. У бібліотеці є також мікрофільми "Наукових Записок Товариства ім. Шевченка" та "Етнографічного збірника". Від 1951 р. аж до своєї смерти в 1962 р. в університетській бібліотеці працював як бібліотекар Д. Сокульський. Він дуже активно причинився до розбудови слов'янського, а зокрема українського відділу бібліотеки. За його старанням часто влаштовувались виставки книжок і журналів славістики та україністики.

Крім українознавчих студій слов'янський відділ дає курси русистики і полоністики. Курси історії СРСР та географії викладаються в інших відділах університету. 1960 р. запроваджено у відділі чотирирічний курс, т. зв. Honours Course, який закінчило четверо студентів. Тепер ідуть старання запровадити магістерські студії у відділі. За загальним підрахунком майже 2150 студентів брало українознавчі курси в університеті за останні 20 років, не рахуючи тих, що складали іспити, підготовлені слов'янським відділом. Відділ випустив велике число кваліфікованих учителів української мови для середніх шкіл і причинився до поширення знання про Україну та українські справи серед академічної молоді. Якщо зацікавлення українською мовою, літературою й культурою зростатиме серед студентства, так як до цього часу, то не справдяться прогнози і побоювання деяких наших громадян, що за наступні 20 чи 30 років, без допливу нової свідомої еміґрації, українці в Канаді цілковито засимілюються зі своїм оточенням.

ЗІСТАВЛЕННЯ КУРСІВ І СТУДЕНТІВ

Рік	*Поч. курс*	*Граматика*	*Шевченко*	*Франко*
1944-45	76			
1945-46	39			
1946-47	12	9		
1947-48	12		6	
1948-49	20	3		
1949-50	14		3	
1950-51	21	5		
1951-52	23	8		
1952-53	21	13		
1953-54	21	16	3	
1954-55	21	17	4	
1955-56	23	23		
1956-57	21	17	5	
1957-58	15	41	9	
1958-59	23	41	8	
1959-60	32	32		
1960-61	23	53	23	
1961-62	20	58		15
1962-63	34	52	12	
1963-64	40	55		18
1964-65	48	57	22	

ЛІТНЯ ШКОЛА

Рік	*Поч. курс*	*Граматика*	*Франко*	*Кореспон. курс*
1952-53	7			
1953-54	17			
1954-55	25			
1955-56	35			
1956-57	30			
1957-58	30			
1958-59	36	17		57
1959-60	38	27		61
1960-61	33	20	15	*54*
1961-62	27	23		50
1962-63	29	28		48
1963-64	26	27		51
1964-65	26	16		32

Примітка. У Йорктоні навчалося 1964-65 навч. року 49 студентів.

Олександер РОЇК

РОМАН БАЧИНСЬКИЙ — ПЕРШИЙ УКРАЇНЕЦЬ У КАНАДІ?

(До передісторії українців Канади)

Не тільки американські українці святкують 100-річчя приїзду на землю Вашінґтона першого українця, о. Агапія Гончаренка, що 1 січня 1865 р. висів із корабля „Яринґтон" у порті міста Бостону. Канадські українці мають свого 24-річного українця Романа Бачин-

сього, що вперше прибув до Канади до порту міста Квебеку 30 травня 1865 на кораблі „Бельгія".[2] Другим із черги був 23-річний Йосиф Возний (Возьний), що прибув кораблем „Некер" 27 травня 1867 р.[3] Після цих двох приїхали 37-річний Яків Рій, 28-річний Кароль Лесюк та 38-річний Матвій Кіщацький. Вони сіли на корабель „Лейк Ніпігон" у Ліверпулі, Англія, і причалили до порту м. Квебеку 8 жовтня 1882 р.[4] Що з ними сталося в Канаді, ніхто точно не знає; мабуть вони всі виїхали до США і там „пропали".[5] Д-р Володимир Кисілевський, дослідник української старовини в Канаді, і адвокат Теодор Гуменюк із Торонта, що вперше віднайшов згаданих п'ятьох українців у державних архівах Канади в Оттаві, підтвердили мені правдивість цих імен на першій слов'янській конференції в Бенфі (від 9 то 12 червня 1965 р.), але сказали, що треба більше доказів, щоб зробити якісь остаточні висновки.

Передісторію українців у Канаді можна розпочати ще раніше, від капітана Івана Стрільбицького, що, як насмний вояк англійської армії, боровся за інтереси Канади і брав участь в американсько-англійській війні в околицях від Гамільтону до водоспаду Ніяґари в 1813-1814 роках.[6] Висновки мені невідомого С. П. Г. в його статті „Про першого українця на канадійській землі"[7] дуже романтичні, але не позбавлені певного історичного глузду; варто б нашим історикам у Канаді глибше тим поцікавитися. Чотири роки пізніше, в 1817 р., поселюються в долині Червоної Ріки в Манітобі колишні насмні швайцарські вояки т. зв. „демерони", що мають багато слов'янських прізвищ. Польські історики (М. Гайман, Л. Ковальчик і Віктор Турек) твердять, що це були поляки, колишні полонені з армії ген. Домбровського, які боролися по стороні Наполеона,[8] але деякі українські дослідники обстоюють думку, що між ними могли бути українці з Галичини, які часто разом із поляками боролися „за нашу й вашу свободу" і могли разом з ними попасти до Канади та поселитися в долині Червоної Ріки в 1817 році. Це питання вперше підніс тодішній професор історії Павло Юзик із Манітобського університету (тепер сенатор в Оттаві) в рецензії на працю д-ра Віктора Турека (уродженця міста Львова) *Поляки між демеронськими вояками.* Думку сенатора П. Юзика поділяє д-р Михайло Марунчак у своїй праці *Студії до історії українців Канади*[9] та автор цієї розвідки. Сеньйор українських дослідників у Канаді, д-р Володимир Кисілевський, похвалює сміливі думки автора *Студії...*, але в своїй рецензії на цю працю завважує: „Було б добре, якщо б автор міг докладніше прослідити походження власників слов'янських імен і прізвищ перших поселенців з-над Червоної Ріки (перепис 1818 р.)... і так само здалося б документально провірити походження „Перших українських поселенців Пойнт Доглес" з 80 рр.... (у Вінніпезі), де автор розшуків знайшов під роками 1884-1889 чимало слов'янських імен і прізвищ і здогадується, що між ними були теж українці (латинська парафія Непорочного Зачаття)... щоб авторові не можна було робити закиди, що його твердження базовані на здогаді, а не на документально провірених фактах".[10] Автор уповні поділяє думки дотеперішніх дослідників і приходить до подібних висновків: між демеронами могли бути й українці, але треба їх шукати і знайти.

Проф. Леонід Білецький висунув нову гіпотезу про те, що українські поселення існували в Канаді ще перед 1860-м роком, що Михайло Гриник із Манітоби прибув до Канади ще перед тим, як також про те, що Том Томашенко народився в Канаді 1886-го року.[12] Це збігається з іншими вістками про те, що ближче невідомий Іван Матвіїв народився в Бренді Ривері в Онтаріо 1888 року; його батьки приїхали до Канади з Чортківщини ще раніше.[13] Тома Томашевський, найстарший український журналіст у Канаді, один із піонерів української преси в цій країні, так пише про нього в передовиці „Трохи світла на затемнену справу": „Ще цікавішу інформацію дотично давної імігрції в Канаді занотував на своїх сторінках в 1942 р. український журнал в англійській мові „Ukrainian Review", що виходив у Вінніпегу під редакцією пок. І. Данильчука, про українця, що народився в Канаді, в Бренд Ривер, Онт., ще в 1888 р., з яким ред. „У. П." мав приємність запізнатися особисто у Торонті, Онт., в 1952 р. Є ним Іван Матвіїв, котрого родичі походили з Улашківців Чортківського повіту в Галичині. Займається проспекторством і пощастило йому доробитись на копальнях золота поважного мастку. Перед другою світовою війною був він девять разів в Галичині й Буковині та одружився з учителькою в Чорнолицях, п-ою Стефанією Павлишин (1935 року), з якою тепер живе в Ошаві, Онт., на 8-акровій овочевій фармі; на якій пишається його гарний великий дім, а також має дім в Торонті".[14] Він уже помер, але залишив дружину і двоє дітей: Роберта Юрія та Марію Олександру.[15]

Пан Юрій Газуда з Летбриджу оповідає, що якийсь пряшівчанин брав участь в індіянських повстаннях у 1870-их роках у сьогоднішній Альберті чи працював уже в копальнях вугілля Летбриджу в той час[15]. 1885 р. дванадцять закарпатців переїхадо було з Гренду Форксу в Монтані до Альберти на працю в копальнях вугілля в околиці Летдриджу — їх ще пам'ятають колишні старі вуглекопи[17]. Між менонітами, що приїхали з південної України до Манітоби в 1874 р., знаходимо перших „гіпотетичних українців": Василя Коцура із дружиною Анною та Нелідова[18], а п. Юрій Гаморак, адвокат, здогадується, що якась українка приїхала до Канади з Підгайців на Поділлі ще 1887 р.; вона померла кілька років тому в одній із альбертських лікарень[19]. Знову інші дослідники та Тома Томашевський твердять, що Микола Королюк, селянин із Басарабії, приїхав до Альберти 1888 р. і фармував на Брудергаймі (на схід від Едмонтону); пізніше він переніся до Едмонтону і тут помер десь у 1950-х роках[20]. Його зустрічав і знав особисто п. Т. Томашевський[21].

Від 1813 до 1891 минуло багато років, а з ними відійшло й багато різних „гіпотетичних українців", що прибували до Канади, поселювалися в ній, але потім кудись зникали, не залишивши по собі жодних фактичних документальних даних. Д-р В. Кисілевський, переглянувши в Оттаві понад 36,000 імен осіб і прізвищ „натуралізованих громадян" за 1875-1902 роки і знайшовши між ними аж „понад 30 українців", все ж таки не може їх зарахувати до „праукраїнців" Канади з-перед Єлиняківсько-Пилипівської доби[22]. Щойно 1891-ий стає історичним роком початку української еміґрації до Канади; першими історичними постатями являються селяни з Небилова Калуського повіту на Під-

карпатті: Василь Ілиняк (Єлиняк) та Іван Пилипівський (Пилипів), які прибули кораблем „Орегон" до порту м. Квебеку 7 вересня 1891 р. Від цієї дати починається наша справжня історія, а згадані селяни стають патріярхами українців Канади.

ПРИМІТКИ

1. Wasyl Luciw, Theodore Luciw, **Ahapius Honcharenko and the Alaska Herald** (Toronto: Slavia Library, 1963), p. 44.
2. Василь Буряник, „До історії українських учителів-піонерів у Канаді", **Новий літопис**, том III, число 3/4/, липень-вересень, Вінніпеґ, 1962, стор. 68. Ол. Роїк. „Про Романа Бачинського та дещо інше". **Українські вісті**, ч. 23, 10 червня, 1965, Едмонтон, стор. 2.
3. Василь Буряник, цитована стаття, стор. 68.
4. Там же. 5. Там же.
6. С. П. Г. „Про першого українця на канадійській землі", **Канадійський фармер**, ч. 7, 13 лютого, 1965, Вінніпеґ, стор. 9, 12.
7. Там же.
8. Victor Turek, "Poles Among the De Meuron Soldiers", read before the Historical and Scientific Society of Manitoba, **Historical and Scientific Society of Manitoba,** Series III, No. 9 (Winnipeg, 1954), pp. 53-68.
9. Paul Yuzyk, "Review, Comments and Reports", **Slavica Canadiana** (Winnipeg: Ukrainian Free Academy of Sciences, 1955), p. 26.
10. Михайло Марунчак, **Студії до історії українців Канади,** том I, ВУАН, Вінніпеґ, 1964-1965, стор. 15-16.
11. Володимир Кисілевський, „З нових видань", **Українські вісті**, ч. 17, 29 квітня, 1965, Едмонтон, стор. 4.
12. Леонід Білецький, **Українські піонери в Канаді, 1891 - 1951,** Комітет Українців Канади, Вінніпеґ, 1951, стор. 17.
13. **Ukrainian Canadian Review,** Vol. VII, No. 3 - 4, (Winnipeg, March-April, 1942), p. 49.
14. Тома Томашевський, „Трохи світла на затемнену справу" **Український піонір,** річник II. ч. 1 /5/, серпень-вересень, 1956, Едмонтон, стор. 8.
15. **Ukrainian Canadian Review, op. cit.,** p. 49.
16. Інтерв'ю з п. Юрієм Газудою. Летбридж, 22 серпня 1964 р.; (О. Роїк), „Досліджує українську мову в Альберті", **Українські вісті**, ч. 47, 19-го листопада, 1964, стор. 2.
17. Інтерв'ю з Юрієм Газудою. Там же.
18. Vera Lysenko, **Men in Sheepskin Coats** (Toronto: The Ryerson Press, 1947), p. 6. Jurij-Myroslav Lewyckyj, **Les canadianismes lexicaux dans la langue ukrainiens de Montreal.** (Unpublished Ph. D. dissertation, Montreal: Universite de Montreal, 1961), p. 13.
Ярослав Рудницький, „До початків українського поселення в Канаді" **Ювілейний календар-альманах „Канадійського фармера" на 1963 рік,** Вінніпеґ, 1963, стор. 137-138). Михайло Марунчак. **В зустрічі з українськими піонерами Альберти,** Загальна бібліотека „УКТ", Вінніпеґ, 1964, стор. 16-18.
19. Інтерв'ю з п. Юрієм Гамораком, Едмонтон, 1 травня 1964.
20. Тома Томашевський. Цитована стаття, там же. **21.** Там же.
22. Володимир Юрій Кисілевський, „Хто ж були перші українці в Канаді?", **Українські вісті**, ч. 5, 31 січня, 1963. Едмонтон, стор. 4-5.

Яр СЛАВУТИЧ

АЛБЕРТА ЧИ АЛЬБЕРТА?

(мовна порада)

Як писати назву провінції, в якій ми живемо? На це питання дають відповідь фонематичні закони української мови.

Чужоземні слова, в тому числі географічні назви та прізвища, як правило, набувають у нас української вимови та українського написання, не зважаючи на те, з якої мови вони походять. Зокрема наша мова не зносить збігу твердого Л і губних звуків. Отже, у згоді з українською вимовою вживаємо такі наші слова: хвальба, стрільба, гальмо, бульба тощо. Під це правило підпадають також чужоземні слова, в яких є сполучення Л та будь-якого губного звука: Альберт, Альбіон, Альбанія, альбатрос, Альбрехт, Альфонс, Альфред, альбом, альбінос, альманах, анальфабет, Альпи, альпініст, альфа, Альфонс, бульвар, Гольфштром, ґольф, ельф, мальва, мольберт, дельфін, пальма, Пальміра, фільм...

Як було вже згадано, немає суттєвого значення, з якої мови походить те чи інше слово. Усі вони підпадають під фонематичні закони української мови. У цьому її самобутність.

Пом'якшення Л у сполуці з зубним звуком також дуже поширене в українській мові; наявне воно в таких чужомовних словах, засвоєних нашою мовою: пальто, дельта, альтанка, альт, ґільдія, Мальта, контральто, декольте, бульдог...

Гортанним звукам дуже часто передує м'яке Л: булькати, люлька, бурулька, калька, шпилька, пшулька, гульк, ґулька (мала ґуля), вульґарний...

Всі ці дані, гадаємо, переконливо свідчать, що Л у сполуці з губними звуками має бути м'яке. Отже назву нашої провінції треба писати й вимовляти тільки так: АЛЬБЕРТА. Прикметник: АЛЬБЕРТСЬКИЙ, бо творимо його від кореня „Альберт" за допомогою наростка „ськ". Якби була „Альбертія", тоді можна б утворити і „альбертійський". Аналогія: Англія — англійський, Колумбія — колумбійський.

Написання „Алберта" суперечить українській вимові — це сліпе копіювання англійського способу вимовляння, до речі, не дуже вдале, бо точніше було б „Алборта". Адже Е чується ближче до О в англійській вимові.

Мавпування чужої вимови, ясна річ, завдає шкоди українській мові, руйнує її здавна усталені фонематичні норми.

Переважна більшість українських часописів у Канаді та Америці правильно пишуть назву нашої провінції — „Альберта", а також „альбертський". Гадаємо, треба й „Українським вістям" в Едмонтоні правильно писати це слово. Тим більше, що мова цього часопису краща за мову інших канадських тижневиків, а також і за мову філядельфійської „Америки", що нагадує якийсь польсько-російський суржик.

В останньому реченні ми вжили слово „канадський", бо „канадійський" — це полонізм, якого несвідомо вживають деякі наші часописи. Теперішній редактор „К. фармера" якось мені признався, що

боїться змінювати „канадійський" — символ польського нагая над українською мовою — на українське слово "канадський", бо, мовляв, попередній редактор, до речі, малописьменна людина, пропагував останнє як москалізм. Якщо йти за методом того малописьменного редактора, тоді треба було б змінити наше слово „рука" (бо в росіян же „рука") на „гендка", а „нога" (бо і в росіян же „нога") — на „футка" чи „лежка". З цього раділи б тільки вороги української мови.

В. КАРПАТСЬКА, Д. СТРУК

ЛІТОПИС

діяльности літературно-мистецького клюбу в Едмонтоні
(Продовження. Початок див. ч. I, стор. 140)

24 травня 1964 — літературно-мистецький ярмарок у домі УНО з нагоди виходу в світ першого числа альманаху „Північне сяйво". У програмі: а) виставка картин мисткині Дарії Зельської-Даревич, б) доповідь Д. Зельської-Даревич на тему „Орнаментика гуцульської кераміки", в) виступи авторів „Північного сяйва" Б. Мазепи і Я. Славутича. Присутніх 65 осіб.

Після ярмарку, на загальних зборах членів клюбу, перевибрано управу на наступний рік. У склад управи ввійшли: Яр Славутич (голова), Б. Мазепа (заступник голови), В. Воробець-Карпатська (секретарка), Р. Осташевський (скарбник). Контрольна комісія: Ю. Гаморак, А. Хом'як та І. Ярема.

7 червня 1964 — вечір, присвячений композиторові Василеві Барвінському, в домі УНО. У програмі — виконання творів композитора співаком Д. Березенцем (баритон) у музичному супроводі Валентини Доброліж. Виступали також Марія Дитиняк, Доня Івасюк і Христина Йоник (фортепіяно), С. Яременко і Г. Спачинська (скрипка). Композиції В. Барвінського для молоді виконали учні кляси фортепіяна Н. Дмитрук. Присутніх 68 осіб.

26 липня — літературний пікнік в оселі „Барвінок" (60 миль від Едмонтону). О. Ендик зробила звіт про відкриття пам'ятника Т. Г. Шевченкові у Вашінґтоні, Б. Мазепа прочитав свої нові твори, Яр Славутич повідомив про плянованє друге число альманаху „Північне сяйво". Присутніх 30 осіб.

27 вересня 1964 — літературний вечір, присвячений пам'яті Максима Рильського в залі ім. М. Грушевського. Доповідь на тему „Поезія М. Рильського" зробив Д. Струк; Яр Славутич поділився своїми спомінами про зустрічі з поетом; Р. Осташевський прочитав „Слово про рідну матір", „Троянди й виноград" і поему „Жага", Б. Мазепа —„Коли на могилі моїй", Яр Славутич — „Так, ми пролог". Після офіційної програми, у зв'язку з уступленням секретарки Воробець-Карпатської, члени клюбу одноголосно обрали Д. Струка секретарем клюбу. Присутніх 36 осіб.

25 жовтня 1964 — мистецький вечір в Українському народному домі з нагоди виходу в світ нової книжки І. Кейвана „Т. Г. Шевченко — образотворчий мистець". У програмі — доповідь Ю. Крайків-

ського та короткі виступи Я. Славутича і Ю. Стефаника, що схарактеризували мистця. Гості та члени клюбу мали змогу оглянути шевченківську медалю, якою КУК нагородив І. Кейвана, та його нову книгу про Шевченка. Присутніх 70 осіб.

6 грудня — мистецький вечір в Українському народному домі. Доповідь мистця І. Кейвана на тему: „Моя праця над історією українського мистецтва". Присутніх 24 особи.

31 січня 1965 — мистецький вечір у домі панства Доброліжів з нагоди 70-річчя мистця Василя Залуцького. Доповідь про життя й творчість юліляра зробив Вадим Доброліж. Головуючий Яр Славутич привітав ювіляра від імени членів клюбу та прочитав позродовлення від видавця Т. Барана з Монтреалю, Г. Савки з Торонта та родини Байраків. Ю. Буцманюк привітав ювіляра від січових стрільців, товаришів по зброї. Від імени членів клюбу Валентина Доброліж піднесла ювілярові настільний годинник, а пані Базюк причепила пані М. Залуцькій, дружині ювіляра, квітку. Відбулася перекуска з гутіркою на мистецькі теми. Присутніх понад 70 осіб.

21 лютого 1965 — літературний вечір, присвячений пам'яті В. Сосюри. Доповідь на тему „Поезія В. Сосюри" зробив Ю. Стефаник, про свої зустрічі з поетом розповів Яр Славутич. Пані Дитиняк, Д. Мур, І. Прокоп і Д. Струк прочитали твори поета. Присутніх 35 осіб. Вечір відбувся в Українському народному домі (109 Авеню).

13 березня 1965 — літературний вечір Євгена Маланюка в Українському домі. Характеристику творчости поета зробив Яр Славутич, голова клюбу. Твори Є. Маланюка читали пані Дитиняк, Д. Мур, Р. Осташевський та І. Прокоп. Гість із Нью-Йорку, Є. Маланюк, прочитав поезії „Перікл", „Володимерія", „Батьківщина", „Ода до прийдешнього" та інші. Присутніх близько 100 осіб.

28 травня 1965 — літературний вечір поета О. Неприцького-Грановського з Міннеаполісу, США. Присутніх близько 40 осіб.

ІЗ ПОЗАКЛЮБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТИ НАШИХ ЧЛЕНІВ

Мистець Вадим Доброліж мав 4 жовтня 1964 р. в Інституті св. Івана виставку своїх творів — картин (олійними фарбами), пастель, ескізів до театральних вистав та іконостасів, скульптури та обкладинок до книжок. Виставку відвідало понад 300 осіб. За часом присутні обговорювали виставлені твори до пізнього вечора.

Мистець Іван Кейван і д-р М. Кейван мали зустріч із українським громадянством міст Торонта і Детройту влітку 1964 р. У Торонті було присутніх 50 осіб, а в Детройті (в оселі „Діброва") понад 100 осіб.

Їдучи на річну конференцію канадських славістів у Шарлоттавні на острові ПринцаЕдварда, д-р Яр Славутич зупинявся по українських осередках і зробив у червні 1964 р. 9 доповідей на тему „Шевченкова поетика" в таких містах: Норд Бетлфорд, Саскатун, Ріджайна, Брендон, Вінніпеґ, Торонто, Бофало, Нью-Йорк і Філядельфія. На кожній доповіді було присутніх від 25 до 100 осіб. Крім того, д-р Яр Славутич мав англомовну доповідь на тему „Літературна критика про Т. Шевченка" у Шарлоттавні й доповідь українською мовою на тему „Українські студії на заході Канади" на конференції Української Аме-

риканської Асоціяції Університетських Професорів 26 червня 1964 р. у Вашінґтоні, столиці США.

Д-р Яр Славутич був офіційним представником Літературно-мистецького клюбу на відкритті пам'ятника Т. Шевченкові у Вашінґтоні.

Протягом 1963-65 років у проф. Яра Славутича в Альбертському університеті отримали науковий ступінь маґістра такі студенти: о. С. Симчич („Подібності й розбіжності в творах М. Гоголя й Г. Квітки-Основ'яненка"), Д. Струк („Київські неоклясики"), Т. Карлтон („Українізми в польській мові"), О. Роїк („Українська мова в Альберті").

Улітку 1965 р. проф. Яр Славутич брав участь у наукових славістичних конференціях; у Бенфі він зробив англомовну доповідь на тему „Слов'янські літератури в Канаді", а у Ванкувері — „Молоді українські поети шістдесятих років". У конференції в Бенфі взяли участь у дискусіях також Т. Карлтон, О. Роїк і Д. Струк. На цій конференції д-ра Яра Славутича обрано головним редактором збірника доповідей і заступником голови між-університетського комітету, який очолює д-р Б. Боцюрків, професор Альбертського університету.

З нагоди приїзду колишнього прем'єра Канади Діфенбейкера, що мав доповідь під час українського дня в Едмонтоні 29 серпня, проф. В. Залуцький подарував йому одну зі своїх мистецьких картин.

5-го вересня 1965 вібувся великий бенкет для вшанування 80-річчя проф. Буцманюка..

Підчас друкування альманаху „Північне сяйво", II, оповідання В. Ніньовського „Пташка скрипалі" було нагороджене другою премією на літературному конкурсі Союзу Українок Канади. Нагороду проголошено підчас Домініяльного З'їзду в Торонті 10 липня 1965 р.

УКРАЇНСЬКА МОВА В АЛЬБЕРТІ 1964-65 Р.

Протягом 1964-65 навчального року при церквах і клюбах провінції Альберти навчалися тисячі дітей, але точного обліку ніхто не знає. У державних школах провінції, а саме в 10, 11 і 12 клясах училися української мови 544 студенти. Викладали вчителі: М. Бурин, М. Велещук, С. Висоцький, І. Гуцуляк, І. Гордей, І. Калинський, П. Клуфас, Г. Коррі, Е. Котиляк, В. Купченко, Е. Луцич, І. Пилипчук, Г. Поломарк, Н. Пухкий, С. Ружицький, Н. Скоропад, Н. Сниш, І. Сниш, А. Стира, В. Татарин, Н. Ткачук, Е. Чорній, П. Шимко, К. Шклянка. Крім того, пані Волощук викладала українську мову у сьомій клясі в Торгильді, де було близько 50 учнів.

В Альбертському університеті в 1964-65 навчальному році брали курси української мови й літератури 76 студентів (було 6 курсів). Викладали проф. Яр Славутич і маґістер Д. Струк. Крім того, на трьох літніх курсах студіювало 44 студенти, переважно вчителі. На 1965-66 навчальний рік заплянновано 11 курсів української мови й літератури. Уперше запроваджено курс давньої української літератури (XI - XVIII сторіччя) і курс сучасної літератури — радянської та еміґраційної. Викладачем від вересня 1965 р. став також маґістер Т. Карлтон.

МАРШ ПІВНІЧНОСЯЙВНИКІВ

(класично-реалістично-гумористичний)

Де фарми й селища обдерті,
Де зрідка ходить Аполлон,
Ми народилися в Альберті;
Наш батько — гордий Едмонтон.

А наша мати — рідна мова,
Її не зрадимо повік,
Хоча навкруг пора зимова —
Винародовна — з року в рік.

Вперед, хоробрі едмонтонці!
Наздоганяє „Козуб" нас.
Ми — ревні мови оборонці,
„Північне сяйво" — наш Парнас!

Здоров'я доброго Мандриці
Нехай дарують небеса.
Його поезії — криниці!
Його собачка — вся краса!

Ми—оптимісти. Хто з нас нитик?
І завжди кожен з нас надхнен,
Як той поет, прозаїк, критик —
Наш патріярх Левко Ромен!

Вперед, хоробрі едмонтонці!
Наздоганяє „Козуб" нас.
Ми — ревні зваги оборонці,
„Північне сяйво" — наш Парнас!

Із нами Жила й Матвієнко,
І Струк, і Мур. А Гаморак?
Куе кайдани із Черненко
На Могилянку — миру (?) знак.

Для їхніх творів — рай у небі!
Вони повік не зійдуть ниць,
Де вслід Шанковському й Мазепі
Зідхають видива вдовиць.

Вперед, хоробрі едмонтонці!
Наздоганяє „Козуб" нас.
Ми — ревні дружби оборонці,
„Північне сяйво" — наш Парнас!

Із нами Кейвани обос —
Беруть меди з мистецтва діж.
Чарує всіх, неначе боєм,
Красою видів Доброліж.

Нам заздрять всякі голопуцьки,
Зазнавши чорної біди,
Бо і Рудницький, і Залуцький
У нас прикрашують ряди.

Вперед, хоробрі едмонтонці!
Наздоганяє „Козуб" нас.
Ми — ревні штуки оборонці,
„Північне сяйво" — наш Парнас!

Багатостильні, різносильні,
Живим овіяні вогнем,
Ми всіх творців зовем, прихильні,
А плаґіяторів женем!

Ми — навіть буйні модерністи.
З'єднався з нами вже й Рубчак,
Який верстає шлях тернистий.
У нас Полтава і Буйняк,
І Буцманюк, і Сопуляк,
І Чорновол, і Дитиняк...

Вперед, хоробрі едмонтонці!
Наздоганяє „Козуб" нас.
Ми — ревні стилів оборонці,
„Північне сяйво" — наш Парнас!

За нами вся Канада стежить.
І не бере нікого грець
Тоді, як голосом мережить
Серця дівиць Березенець.

Та тільки учні Яременка
Зі струн поллють зелену жовч, —
Від щастя мліють батько й ненька.
Спинися, „Шумко"! „Дніпре", змовч!

Вперед, хоробрі едмонтонці!
Наздоганяє „Козуб" нас.
Ми — ревні сцени оборонці,
„Північне сяйво" — наш Парнас!

Не наше гасло „хто не з нами,
Того і цькуй, і бий, і ріж."
Не гризимось ми з ворогами,
Бо з нами Лондон і Париж!

Ви що, не знали? З нами Верес
І велемудрий критик Райс.
Розкрив нам перший віршів черес,
А другий вислав едельвайс.

Вперед, хоробрі едмонтонці!
Наздоганяє „Козуб" нас.
Ми — ревні миру оборонці,
„Північне сяйво" — наш Парнас!

Нехай хитрує спритний женчик
І в „Личакиєві" *жиє*.
Ні, нас невірний Романенчук
З дороги вірної не зб'є!

Себе *попер* він, огероїв,
Рухов оплямив стрийський
дзбан.
Богдан же сам бої потроїв,
Завдав сміттю смертельних ран.

Вперед, хоробрі едмонтонці!
Наздоганяє „Козуб" нас.
Ми — ревні слова оборонці,
„Північне сяйво" — наш Парнас!

За чистоту ми! Не збагнути ж
Яремам яловим наш стяг.
Якщо між нами сам Славутич —
Тремтіть, герби усіх звитяг!

І ти радій, радій, читачу,
Бо ми живем і робим рух.
Я бачу, бачу, бачу, бачу
І чую, чую вічний дух!

Вперед, хоробрі едмонтонці!
Наздоганяє „Козуб" нас.
Ми — ревні руху оборонці,
„Північне сяйво" — наш Парнас!

Під впливом шпитальної голки
Дарії Могилянки
писонув для забаганки
і для уколки

ПІВНІЧНОСЯЙВНИК,

редактор і видавець,
віршогравець
і на всі руки митець, —

Royal Alexandra Hospital, 21, 2112-2,
4 вересня 1964 о 3 год. ночі
після операції правого вуха
в майстра-доктора Дідуха,
коли медсестри сновиґали
і хворі стогнали,
а лікарі ще непробудно спали.

ВІД УПОРЯДНИКА

Перше число альманаху „Північне сяйво" зустріло прихильність як читачів так і критики. Тому випускаємо друге число раніше, ніж передбачалося. Третє число готуємо до сторіччя Домінії Канади.

З М І С Т

Між українською хатою та пам'ятковою плитою (зняток) 2
Перші українські поселенці (зняток) 5
Яр Славутич — Завойовники прерій та інші поезії — Скарга (поема) 6
У. Самчук — Мій дім і я (з роману) 13
З. Гарасимович — Над озером Великого ведмедя (поезія) 18
Л. Мурович — Оселя Хортиця та інші поезії 19
Л. Ромен — Жовтосил (п'єса) 22
Л. Ромен — Лісовий гомін (поезія) 52
П. Степ — Великому Богданові (поезія) 53
Д. Мур — Голос безсмертних та інші поезії 54
З перебування Є. Маланюка в Едмонтоні (зняток) 56
М. Мандрика — Дощ. Геліантус (поезії) 57
В. Гайдарівський — Прощай, чорнобривий! (з роману) 58
І. Шанковський — Правдива історія (поезія) 65
Б. Мазепа — Із збірки „Полум'яні акорди" (поезії) 66
І. Боднарчук — У місті контрастів (оповідання) 68
Т. Шевчук — Пам'яті О. Іваха (поезія) 70
Б. Ворскло — Щастя та інші поезії 71
М. Кейван — Магістер Ворона (з повісти) 73
З. Гарасимович — Шевченкова книга (поезія) 75
Т. Матвієнко — З поеми „Мій літопис" 76
А. Легіт — Карпати (поезія) 77
В. Ніньовський — Кохання з братом (оповідання) 78
В. Ніньовський — Пташка скрипалі (оповідання) 82
Визначні українці в Канаді (зняток) 87
Д. Струк — Казочка про ніч (поезія) 88
М. Тарнавська — Запросини (поезія) 90
Г. Черінь — По дорозі додому (оповідання) 91
А. Легіт — Серцю без пісні (поезія) 95
В. Сосюра у своїй робітні (зняток) 96
І. Кмета — Пам'яті В. Сосюри (поезія) 96
М. Аркас — Гомерова „Іліада" (переклад) 97
Кобзар П. Конопленко-Запорожець (зняток) 111
Яр Славутич — Шекспірові сонети (переклади) 112
А. Гончаренко — Споминки 114
Г. Мудра — На новій землі (спомин) 131
О. Неприцький-Грановський — Українським поселенцям Альберти (поезія) 133
Перші українські поети в Канаді — Т. Федик, Д. Рарагоський, С. Ковбель, М. Говда 134
Д. Могилянка — Галицький селянин (поезія) 134
Ю. Крайківський — „Аркан" (репродукція) 136
П. Савчук — Революційний реалізм М. Коцюбинського (стаття) 137
Д. Струк — Максим Рильський — неоклясик (стаття) 141

В. Жила — Чи здобуто світову позицію? (до 40-річчя творчої діяльности У. Самчука) 145
Б. Рубчак — Перший вірш (поезія) 149
Д. Зельська-Даревич — Походження орнаменту гуцульської кераміки (стаття) 150
І. Кейван — Мистець Ю. Буцманюк 154
Ю. Буцманюк — Святилище (репродукція) 158
П. Маценко, С. Яременко — Дометій Березенець (стаття) 159
Хор „Дніпро" Т. Шевченкові (зняток) 162
Ю. Стефаник — Український драматичний ансамбль в Едмонтоні (стаття) 163
„Наталка Полтавка" в Едмонтоні (зняток) 164
Т. Карлтон — В. Кірконнелл про українські видання в Канаді (стаття) 165
Ф. Богдан — Комітет поширення української книжки в Ванкувері (стаття) 175
О. Буйняк — Українська мова в Саскачеванському університеті (стаття) 176
О. Роїк — Роман Бачинський — перший українець у Канаді (стаття) 181
Яр Славутич — Алберта чи Альберта (мовна порада) 185
В. Карпатська, Д. Струк — Літопис діяльности л.-м. клюбу 186
Українська мова в Альберті 1964-65 р. 188
Марш північносяйвників 189

МЕЦЕНАТИ "ПІВНІЧНОГО СЯЙВА"

НАТАЛКА І ВАСИЛЬ ДУХНІЇ, ЕДМОНТОН, АЛЬБЕРТА

ПАТРОНИ "ПІВНІЧНОГО СЯЙВА"

ALBERTA STUDIO, 9229-118 AVE., EDMONTON, ALBERTA
ALPHA STUDIO, 10562-97 ST., EDMONTON, ALBERTA
М. БАЙРАК, 14732 - 106-А АВЕНЮ, ЕДМОНТОН, АЛЬБЕРТА
ПРОФ. Д. БЕРЕЗЕНЕЦЬ, ЕДМОНТОН, АЛЬБЕРТА
Д. БОГДАН, ВАНКУВЕР, Б. К.
І. БОДНАРЧУК, ТОРОНТО, ОНТАРІО
АНДРІЙ БОРИС, 11324-75 АВЕНЮ, ЕДМОНТОН, АЛЬБЕРТА
ПРОФ. В. БУЙНЯК, САСКАТУН, САСКАЧЕВАН
ПЕТРО ЗВАРИЧ, ВЕГРЕВІЛЬ, АЛЬБЕРТА
Д-Р ГРИГОРІЙ ЗУБ, 10110 - 129 АВЕНЮ, ЕДМОНТОН, АЛЬБЕРТА
"КАРПАТІЯ", РЕСТОРАН, 10266 - 97 ВУЛ., ЕДМОНТОН, АЛЬБЕРТА
П. КОНОПЛЕНКО-ЗАПОРОЖЕЦЬ, ВІННІПЕҐ, МАНІТОБА
О. І. КМЕТА-ІЧНЯНСЬКИЙ, ФІЛЯДЕЛЬФІЯ, ПЕННСИЛЬВАНІЯ
БОГДАН МАЗЕПА, ЕДМОНТОН, АЛЬБЕРТА
ТЕОДОР МАТВІЄНКО, ТОРОНТО, ОНТАРІО
ДАРІЯ МОГИЛЯНКА, ЕДМОНТОН, АЛЬБЕРТА
П. МУЛИК, ЙОРК РЕСТ., 10401-96 ВУЛ., ЕДМОНТОН, АЛЬБЕРТА
ДАН МУР, ЕДМОНТОН, АЛЬБЕРТА
ЛАРИСА МУРОВИЧ, ОНТАРІО
В. НІНЬОВСЬКИЙ, ЕДМОНТОН, АЛЬБЕРТА
ЛЕВКО РОМЕН, ТОРОНТО, ОНТАРІО
ОЛЕКСАНДЕР РОЇК, САСКАТУН, САСКАЧЕВАН
СУОМА, ЕДМОНТОН, АЛЬБЕРТА
ДАНИЛО СТРУК, ЕДМОНТОН, АЛЬБЕРТА
УКРАЇНСЬКИЙ ДРАМАТИЧНИЙ АНСАМБЛЬ В ЕДМОНТОНІ
УКРАЇНСЬКА КНИГАРНЯ, 10348-101 ВУЛ., ЕДМОНТОН, АЛЬБЕРТА
ТРИФОН ФЕДОРУК, 10573-109 ВУЛ., ЕДМОНТОН, АЛЬБЕРТА
БОГДАН ФЕДЧУК, ТОРОНТО, ОНТАРІО
ГАННА ЧЕРІНЬ, ЧІКАҐО, ІЛ., США
І. ЯКИМІВ-МЕТАН, ВАНКУВЕР, Б. К.
ПРОФ. С. ЯРЕМЕНКО, ЕДМОНТОН, АЛЬБЕРТА
RITZ HOTEL (P. SACHKIW), 10346-97 ST., EDMONTON, ALBERTA
DR. S. L. YAREMCHUK, 203 UNION BLD., EDMONTON, ALBERTA
DR. D. MELNYK, 216 NORTHGATE BLDG., EDMONTON, ALBERTA
DR. F. GOWDA, 620 TEGLER BLDG., EDMONTON ALBERTA
KALYNA GROCERY, 10633-97 ST., EDMONTON, ALBERTA
MYROS PHARMACY, 10666-101 ST., EDMONTON, ALBERTA
FAMILY MEAT, 10241-96 ST., EDMONTON, ALBERTA
HAWRYSH AGENCY, 10952-97 ST., EDMONTON, ALBERTA
PARK MEMORIAL LTD., 9709-111 AVE., EDMONTON, ALBERTA
VIENNA TAILORS, 10543-97 ST., EDMONTON, ALBERTA
DR. J. W. CHELADYN, 309 TEGLER BLDG., EDMONTON, ALBERTA
DR. PETER A. STARKO 230 TEGLER BLDG., EDMONTON, ALBERTA
J. M. LAZARENKO, 420 TEGLER BLDG., EDMONTON, ALBERTA
DR., L. FARYNA, UNION BLDG., EDMONTON, ALBERTA
P. N. SHEWCHUK, 10237-98 ST., EDMONTON, ALBERTA
DR. WALTER BATIUK, 206 TEGLER BLDG., EDMONTON, ALBERTA